

**Wyzwania demograficzne
obszarów wiejskich
– przykład województwa
warmińsko-mazurskiego**

Marcin Janusz, Daniel Burakowski, Joanna Zientek

**Wyzwania demograficzne
obszarów wiejskich
– przykład województwa
warmińsko-mazurskiego**



**Wydawnictwo Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego
im. Adama Chętnika**

Ostrołęka 2025

Recenzenci

prof. zw. dr hab. Anna Organiściak-Krzykowska
emerytowany profesor Uniwersytetu Warmińskiego-Mazurskiego w Olsztynie

Dr inż. Ireneusz Żuchowski
Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży

ISBN 978-83-68680-15-7

© Copyright by Wydawnictwo Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego im. Adama Chętnika
Ostrołęka 2025

250 publikacja Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego im. Adama Chętnika

Wydawnictwo Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego im. Adama Chętnika
07-410 Ostrołęka, ul. Traugutta 9A

tel. +48 29 764-59-80

www.otn.ostroleka.pl/ct-menu-item-15

e-mail: otn.ostroleka@o2.pl

Projekt okładki: inż. arch. Aleksandra Żuchowska

Skład: Drukowane Literki Ewa Katarzyna Czetwertyńska, Łomża

Druk: Drukarnia Hajstra, Grodzisk Mazowiecki

Spis treści

Wstęp.....	7
1. Procesy demograficzne jako determinanta sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich	12
1.1. Obszary wiejskie jako przestrzeń przemian społecznych i demograficznych	12
1.2. Przyczyny i charakterystyka depopulacji obszarów wiejskich.....	16
1.3. Geneza i przyczyny ruchu wędrownego ludności obszarów wiejskich.....	33
1.4. Znaczenie procesów demograficznych dla obszarów wiejskich	44
2. Województwo warmińsko-mazurskie jako przykład problemowych obszarów wiejskich	54
2.1. Demograficzna charakterystyka obszarów wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim	54
2.2. Typologia demograficzna wiejskich gmin województwa warmińsko-mazurskiego.....	78
2.3. Determinanty migracji z obszarów wiejskich: perspektywa ludności wiejskiej	91
2.4. Czynniki przyciągające i wypychające w opinii mieszkańców obszarów wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego	101
3. Społeczno-demograficzne przesłanki decyzji migracyjnych: perspektywa mieszkańców obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego	110
3.1. Stymulatory decyzji migracyjnych.....	110
3.2. Czynniki sprzyjające pozostaniu na obszarach wiejskich	134
3.3. Ocena atrakcyjności osiedleńczej obszarów wiejskich	159

Podsumowanie.....	169
Piśmiennictwo	172
Źródła internetowe.....	202
Spis tabel	204
Spis rysunków	205
Załącznik 1	211

Wstęp

Współczesne procesy demograficzne należą do grupy najistotniejszych czynników kształtujących rozwój społeczno-gospodarczy oraz trajektorii przemian struktur osadniczych. w literaturze przedmiotu podkreśla się, że ich oddziaływanie wykracza daleko poza sferę statystyczno-opisową, wpływając m.in. na stabilność rynków pracy, dostępność usług publicznych, możliwości akumulacji i dystrybucji kapitału oraz perspektywy rozwojowe jednostek terytorialnych. Zjawiska starzenia demograficznego, depopulacji oraz zróżnicowane formy migracji stają się jednymi z kluczowych zmiennych interpretacyjnych we współczesnych analizach procesów rozwojowych. Starzenie się ludności, będące konsekwencją wydłużania oczekiwanej długości życia oraz utrzymujących się niskich współczynników dzietności, prowadzi nie tylko do zmian w strukturze wieku, lecz także do redefinicji społecznych potrzeb i obciążeń finansowych samorządów. Depopulacja zaś ujawnia napięcia pomiędzy obszarami wzrostu i stagnacji, a zarazem pogłębia zjawiska polaryzacji społecznej i ekonomicznej.

Elementem silnie sprzężonym z powyższymi procesami są współczesne przemiany przestrzenne – rozlewanie się miast, suburbanizacja oraz gentryfikacja stref podmiejskich. Te z kolei oddziałują zwrótnie na obszary położone poza strefami metropolitalnymi, przyczyniając się do odpływu młodszych, mobilnych mieszkańców oraz do koncentracji zasobów rozwojowych w rdzeniach miejskich. w efekcie niektóre regiony, szczególnie peryferyjne, stają się przestrzeniami demograficznego kurczenia się, podczas gdy inne – zlokalizowane w sąsiedztwie dużych miast lub dysponujące atrakcyjnymi zasobami środowiskowymi odnotowują napływ nowej ludności i wynikające z tego przekształcenia funkcjonalne. w literaturze światowej rozwinął się nawet odrębny obszar badań poświęconych zjawisku *shrinkage*, wskazująca na trwałość i nieodwracalność niektórych procesów depopulacyjnych oraz na konieczność redefinicji polityk publicznych wobec kurczących się obszarów.

W tym kontekście szczególnego znaczenia nabierają obszary wiejskie. Ich rola w systemie społeczno-gospodarczym jest wielowymiarowa: od funkcji produkcyjnych (np. rolniczych, leśnych, przetwórczych) poprzez

środowiskowe i rekreacyjne, po kulturowe i tożsamościowe. Jednocześnie współczesne obszary wiejskie ulegają istotnym przeobrażeniom, których dynamika w wielu regionach przyspieszyła wraz z procesami modernizacji, globalizacji oraz integracją rynków pracy. Z jednej strony obserwujemy wzrost zróżnicowania funkcjonalnego wsi: od obszarów intensywnie powiązanych z metropoliami i pełniących funkcje mieszkaniowe lub usługowe, po obszary peryferyjne, zmagające się ze strukturalną słabością ekonomiczną, niską mobilnością społeczną i ograniczoną dostępnością usług publicznych. Z drugiej – ujawnia się postępujące zróżnicowanie społeczne, wynikające zarówno z przemian ekonomicznych, jak i z selektywnych procesów migracyjnych. w takich warunkach rośnie znaczenie analizy potencjału demograficznego wsi oraz czynników wpływających na przepływy ludności.

Centralnym przedmiotem niniejszej monografii są dwa komplementarne zjawiska – depopulacja obszarów wiejskich oraz migracje z i do tych obszarów. Depopulacja, rozumiana jako długotrwałe, strukturalne zmniejszanie liczby mieszkańców w wielu regionach ma konsekwencje wykraczające poza wymiar statystyczny – wpływa na funkcjonowanie lokalnych usług edukacyjnych i zdrowotnych, na rynek pracy, na kondycję finansową samorządów oraz na zdolności instytucjonalne społeczności lokalnych. Migracje zaś, obejmujące zarówno odpływ młodych, aktywnych zawodowo mieszkańców, jak i napływ nowych grup osiedleńczych – stają się jednym z najważniejszych mechanizmów różnicowania dynamiki rozwojowej poszczególnych gmin i regionów. w literaturze podkreśla się, że to właśnie selektywność migracji, a nie jedynie ich saldo, w znaczącym stopniu determinuje długookresowy potencjał demograficzny i społeczny obszarów wiejskich.

Zrozumienie tych zjawisk wymaga połączenia perspektywy ilościowej i jakościowej. Analizy, w których wykorzystano wskaźniki demograficzne, ekonomiczne i przestrzenne umożliwiają diagnozę kierunków oraz intensywności zmian, jednak nie wyjaśniają w pełni ich uwarunkowań i mechanizmów. Dlatego rośnie znaczenie badań jakościowych – opinii mieszkańców, analiz narracji migracyjnych, studiów przypadku obszarów doświadczających depopulacji lub migracyjnego ożywienia. To właśnie percepcje, aspiracje oraz indywidualne i zbiorowe strategie życiowe determinują wybory osadnicze, a tym samym kształtują lokalny dobrostan. Wpisuje się to w coraz szerzej rozwijaną agendę badań dobrostanu oraz polityk publicznych, które zakładają konieczność bezpośredniego uwzględniania głosu mieszkańców w procesach decyzyjnych.

Niniejsza monografia składa się z dwóch zasadniczych części: teoretycznej i empirycznej. w części pierwszej przedstawiono ujęcia teoretyczne oraz dorobek literatury dotyczącej depopulacji, migracji i przemian obszarów wiejskich, ze szczególnym uwzględnieniem współczesnych wyzwań i kierunków debat naukowych. Analizowane są tu zarówno klasyczne koncepcje geograficzne i socjologiczne, jak i najnowsze podejścia rozwijane w badaniach nad rozwojem lokalnym, kurczeniem się miast i wsi, mobilnością przestrzenną oraz procesami suburbanizacyjnymi. Część druga ma charakter empiryczny uwzględniający triangulację następujących danych: analizie danych wtórnych dotyczących skali i uwarunkowań depopulacji oraz na wynikach badań pierwotnych dotyczących migracji, motywacji osiedleńczych i oceny atrakcyjności obszarów wiejskich jako miejsca do życia. Tak skonstruowana struktura pozwala nie tylko uchwycić specyfikę badanego zjawiska w szerokim kontekście teoretycznym, ale również zrekonstruować doświadczenia i perspektywy mieszkańców, bez których nie jest możliwe zrozumienie współczesnych procesów demograficznych.

Celem badań podjętych w tej pracy była próba identyfikacji najistotniejszych determinant depopulacji oraz migracji z obszarów wiejskich oraz diagnoza atrakcyjności osiedleńczej tych obszarów z perspektywy ludności zamieszkującej wiejskie tereny województwa warmińsko-mazurskiego. Na realizację głównego celu badawczego składają się następujące cele szczegółowe:

- identyfikacja dynamiki zmian ekonomicznych grup wieku ludności w Polsce i obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2013-2023;
- identyfikacja dynamiki zmian wskaźnika obciążenia demograficznego w Polsce i obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2013-2023;
- identyfikacja dynamiki zmian wskaźnika płodności w Polsce i obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2013-2023;
- określenie liczby ludności migrującej w latach 2015-2023 na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego;
- analiza typologii demograficznej na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2013-2023;
- identyfikacja społeczno-ekonomicznych uwarunkowań migracji obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego;

- identyfikacja i ocena kluczowych czynników przyciągających i wypychających na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego;
- ocena atrakcyjności osiedleńczej obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego.

Do powstania części teoretycznej posłużyła metoda desk research polegająca na gromadzeniu, weryfikowaniu i analizowaniu już istniejących danych z publicznie dostępnych źródeł celem rozpoznania obecnego stanu wiedzy i identyfikacji luk informacyjnych (badawczych). w części empirycznej wykorzystano przede wszystkim analizę wskaźnikową oraz typologię Webba, którą opisać można jako typologię demograficzną służącą klasyfikacji jednostek do ośmiu grup na podstawie analizy zmian liczby ludności. Źródłem danych niezbędnych do realizacji badań były informacje agregowane przez Główny Urząd Statystyczny na platformie Bank Danych Lokalnych oraz raportów tematycznych i dokumentów strategicznych pochodzących z lat 2013-2023. Kompleksowe zrealizowanie postawionego celu głównego wymagało rozszerzenia badania o informacje o charakterze źródłowym. Dane pierwotne wykorzystane do realizacji celów szczegółowych zostały pozyskane poprzez narzędzie badawcze, jakim był kwestionariusz ankiety. Badania ankietowe przeprowadzone zostały w lutym i marcu 2025 r. i obejmowały obszar województwa warmińsko-mazurskiego. w kwestionariuszu zawarto 10 pytań zamkniętych. Badanie zostało przeprowadzone na próbie 247 respondentów, co pozwoliło na pozyskanie opinii ludności zamieszkującej obszary wiejskie województwa warmińsko-mazurskiego. Kwestionariusz został udostępniony drogą elektroniczną osobom zamieszkującym obszary wiejskie, a także przesłany do instytucji działających na terenie gmin tego województwa. Dystrybucja kwestionariusza drogą elektroniczną oraz brak jednoznacznej identyfikacji jednostek publicznych i miejsca zamieszkania respondentów uniemożliwiło precyzyjne określenie rozkładu terytorialnego próby badawczej. w konsekwencji badanie nie spełnia kryteriów pełnej reprezentatywności, a dobór respondentów miał charakter nielosowy. Z tego też powodu interpretacja otrzymanych rezultatów ma swoje ograniczenia. w pierwszej kolejności należy założyć, że próba badawcza składała się, z uwagi na kanały dystrybucji narzędzia badawczego, w głównej mierze z osób aktywnych cyfrowo. Wykształcenie z kolei wzmacnia poczucie sprawczości i aktywność społeczną, toteż naturalną konsekwencją był wysoki odsetek osób z wyższym

wykształceniem w próbie. Wyniki zostały opracowane za pomocą programów MS Excel oraz PS IMAGO PRO, natomiast graficzna prezentacja otrzymanych wyników była możliwa przy skorzystaniu z programów MS Excel oraz Statistica.

1. Procesy demograficzne jako determinanta sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich

1.1. Obszary wiejskie jako przestrzeń przemian społecznych i demograficznych

Obszary wiejskie stanowią ważny element przestrzeni społeczno-gospodarczej każdego kraju, a ich rola ewoluowała znacząco w ciągu ostatnich dekad. w literaturze przedmiotu podkreśla się, że współczesna wieś przestała być wyłącznie przestrzenią produkcji rolnej, a stała się obszarem złożonych przemian społecznych, kulturowych i demograficznych (WILKIN 2018). Przemiany te są wynikiem zarówno procesów globalnych takich jak urbanizacja, migracje czy postęp technologiczny jak i lokalnych uwarunkowań, obejmujących zmiany struktury zatrudnienia, edukacji oraz stylu życia ludności. Według Halamskiej (2011) współczesna wieś traci swoją tradycyjną jednorodność społeczną i zawodową, zyskując cechy zróżnicowanej przestrzeni życiowej, w której współistnieją różne modele gospodarowania i systemy wartości.

Z punktu widzenia badań demograficznych obszary wiejskie stanowią interesujący przedmiot analiz zmian ludnościowych. To właśnie tutaj szczególnie wyraźnie uwidaczniają się procesy depopulacji, starzenia się społeczeństwa, a także zróżnicowane kierunki migracji zarówno odpływu, jak i napływu ludności (ROSNER 2011; STANNY I in. 2018). w literaturze zwraca się uwagę, że dynamika tych procesów jest silnie zróżnicowana przestrzennie i zależy od szeregu czynników, w tym dostępności infrastruktury, rynku pracy, atrakcyjności turystycznej czy bliskości ośrodków miejskich. Zmiany demograficzne stają się tym samym kluczowym czynnikiem wpływającym na potencjał rozwojowy wsi i ich zdolność do adaptacji wobec nowych wyzwań społeczno-ekonomicznych.

W ujęciu społeczno-ekonomicznym współczesna wieś jest zatem obszarem o zróżnicowanym charakterze. Z jednej strony obserwuje się postępującą marginalizację niektórych regionów, z drugiej zaś, rozwój obszarów podmiejskich i turystycznych, które przyciągają nowych mieszkańców i inwestycje (WILKIN, HAŁASIEWICZ 2022). w rezultacie obszary wiejskie przestają być

jednorodną przestrzenią społeczno-ekonomiczną, a stają się złożonym systemem, w którym procesy demograficzne, gospodarcze i społeczne wzajemnie się przenikają. Analiza tych zjawisk pozwala zrozumieć nie tylko kierunki przemian struktury ludnościowej, ale także mechanizmy kształtujące współczesny obraz wsi w Polsce.

Jednym z najbardziej znaczących procesów, które ukształtowały współczesną wieś zarówno w całej Polsce, jak i na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego, była transformacja ustrojowa po 1989 r. Decyzja o likwidacji gospodarstw państwowych, miała charakter doktrynalno-polityczny. Celem rozpoczętych w 1989 r. reform gospodarczych było przejście od systemu nakazowo-rozdzielczego do gospodarki wolnorynkowej. Zmiany, jakie zaczęto wprowadzać, dotknęły całe rolnictwo, ale przede wszystkim ujawniły systemowe słabości państwowego sektora rolniczego i przyspieszyły jego zapadnięcie (MACHALEK 2023, s. 272). Doprowadziło to do wielu procesów upadłościowych, dewastacji majątków, zadłużenia, wzrostu udziału gruntów odłogowych, zmniejszenia produkcji oraz znacznego bezrobocia. Tym samym wśród ludności wiejskiej spowodowało to niekorzystne zmiany w wyposażeniu infrastrukturalnym oraz pogłębiło zjawisko patologii społecznej. Szczególnie w regionach północnym i zachodnim, gdzie państwowe gospodarstwa rolne stanowiły podstawę organizacji życia społecznego, ich likwidacja zapoczątkowała okres długotrwałego kryzysu społeczno-gospodarczego (ZGLIŃSKI 2003, s. 41). w dłuższej perspektywie wydarzenia te stały się czynnikiem warunkującym stopniowe poszukiwania nowych funkcji i tożsamości obszarów wiejskich. Doprowadziło to do transformacji wsi z obszaru przemysłowo-rolniczego w przestrzeń usługową i turystyczną.

Z potrzeby nowego sposobu planowania wsi dostosowanego do szybkich zmian strukturalnych gospodarki i modernizacji rolnictwa zrodziła się koncepcja wiejskiego rozwoju wielofunkcyjnego, która zakładała wzmocnienie ekonomiczne gospodarstw rolnych i poprawę konkurencyjności sektora rolno-żywnościowego, z jednoczesnym zapewnieniem instrumentów na rzecz różnicowania działalności gospodarczej w kierunku alternatywnych źródeł dochodów mieszkańców wsi (KOŁODZIEJCZYK 2022, s. 23). Wielofunkcyjność, która w efekcie kreuje środowisko przyjazne społeczności lokalnej, poprzez wzrost zamożności mieszkańców, zróżnicowanie rynku pracy oraz realizację aspiracji, postuluje wkomponowanie w przestrzeń wiejską nowych funkcji, które prowadzą do wielościżkowego wykorzystania posiadanego potencjału w celu stworzenia dodatkowych miejsc pracy (ROSNER 2002, s. 9).

Realizacja założeń koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju wymaga wsparcia wielu działań, zarówno podejmowanych przez władze samorządowe, otoczenie instytucjonalne i społeczność wiejską, ale także politykę prowadzoną w skali regionalnej (STANNY 2013, s. 57).

Do wyraźnej poprawy sytuacji dochodowej, infrastrukturalnej i edukacyjnej mieszkańców wsi przyczyniło się przystąpienie polskiej do Unii Europejskiej w 2004 r. Prowadzone wspólnie dwa rodzaje polityki rolnej i polityki spójności doprowadziły do upodabniania się najważniejszych wskaźników charakteryzujących poziom rozwoju społecznego i gospodarczego między miastem a wsią, a dotyczących poglądów politycznych, aspiracji edukacyjnych, wzorców konsumpcji, sytuacji demograficznej i wielu innych (KRAKOWIAK-BAL, ZIEMIAŃCZYK 2018, s. 15). Dzięki akcesji do Unii Europejskiej Polska przystąpiła do prowadzenia polityki zrównoważonego rozwoju. w odniesieniu do rolnictwa i obszarów wiejskich koncepcja rozwoju zrównoważonego uwzględnia wartości środowiska przyrodniczego przy realizacji strategicznych celów rozwoju. Jest szczególnie istotna w formach działalności, których wyniki uzależnione są od przyrody. Zakłada jednocześnie dążenie do poprawy warunków życia ludności i prowadzenia działalności gospodarczej na tych obszarach przy nienaruszaniu specyficznych zasobów wsi takich jak środowisko przyrodnicze, krajobraz wsi i dziedzictwo kulturowe (KOŁODZIEJCZYK 2022 s. 27).

Szczególnie w regionach o wysokich walorach krajobrazowych i przyrodniczych, nastąpił wzrost i rozwój turystyki wiejskiej i agroturystyki. Sektor turystyczny wspierany przez środki unijne np. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, stał się ważnym elementem zwiększenia dochodów integracji społeczności lokalnych. Mimo że nie rozwiązywał kompleksowo problemów strukturalnych, umożliwił tworzenie się alternatywnych źródeł utrzymania osobom, które straciły pracę oraz przełamywał marginalizację społeczeństwa wiejskiego. Sprawna jakościowo infrastruktura, jak i wartości krajobrazowe, które są szczególnie ważnym aspektem w województwie warmińsko-mazurskim, ale także i na obszarze całej Polski sprawia, że funkcja turystyczna zyskiwała na znaczeniu. Uwarunkowania przyrodnicze woj. warmińsko-mazurskiego, umożliwiając wykorzystanie jego naturalnych zasobów w celach zwiększenia dochodów ludności i wzrostu gospodarczego. Aby to osiągnąć, niezbędne jest budowanie miejsc z infrastrukturą rekreacyjną takich jak szlaki turystyczne, pomosty, przystanie, wypożyczalnie sprzętu wodnego i sportowego. Rozwój turystyki nie tylko łączy się z samym krajobrazem, ale także

powstawaniem agroturystyki w zagrodzie wiejskiej jako alternatywnej formy dochodu i odnowy gospodarstw indywidualnych (KOWERZANOW-LUTO, SENETRA 2004).

Współczesna gospodarka wiejska stanowi system otwarty i dynamiczny, podlegający ciągłym przekształceniom strukturalnym. Zmianie uległa przede wszystkim rola poszczególnych sektorów, a w układzie lokalnym coraz większe znaczenie zyskuje sektor usługowy, który w wielu obszarach stał się dominującym elementem aktywności gospodarczej (HALAMSKA 2011). Przekształceniu podlega również tradycyjny model funkcjonowania wsi. Znaczna część gospodarstw domowych nie utrzymuje się już z użytkowania ziemi, a udział ludności pracującej wyłącznie w rolnictwie systematycznie ulega zmniejszeniu.

Na skutek globalizacji można dostrzec przestrzenne zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Obszary szybkiego wzrostu gospodarczego charakteryzują się wysoką atrakcyjnością migracyjną. Jednak obszary położone peryferyjnie z dala od większych miast nadal zmagają się z wysoką depopulacją. Obecnie zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich pozwala wyróżnić co najmniej trzy ich specyficzne typy: obszary podmiejskie, pośrednie oraz peryferyjne (ROSNER 2011, s. 21).

Obszary podmiejskie charakteryzują się bardzo silnymi związkami z rynkiem dużych i średnich miast a działalność gospodarcza prowadzona na wsi jest wykorzystywana na użytek gospodarki miasta. Ludność zamieszkująca te obszary najczęściej prowadzi aktywność zawodową w pobliskich miastach.

Obszary pośrednie to tereny gmin położonych poza bezpośrednim sąsiedztwem dużych ośrodków miejskich. Utrzymują one ważną rolę funkcji rolniczej w strukturze gospodarczej, ale łączą ją z migracjami wahadłowymi do pracy w mieście.

Ostatnim rodzajem są obszary peryferyjne, które są stosunkowo słabiej rozwinięte i wykazują mniejszą dynamikę rozwoju. w dużym stopniu korzystają z lokalnych rynków i są położone z dala od ośrodków miejskich oraz zwiniętej strukturze funkcji gospodarczej. w przypadku gmin położonych peryferyjnie w układach regionalnych, obok siebie występują gminy rozwijające się szybko, o dynamice ponadprzeciętnej oraz relatywnie wolno. Jednocześnie gminy obu grup bezpośrednio ze sobą sąsiadują, co może sugerować, że różnic zachodzących w dynamice zmian należy poszukiwać raczej w działaniach władz lokalnych, czy też cechach odnoszących się do społeczności mieszkańców, niż w warunkach środowiska naturalnego, czy też warunkach

rozwoju związanych z polityką dotyczącą przemian strukturalnych na obszarach wiejskich (STANNY I in. 2018, s. 288).

W 2017 r. europejska sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich zaproponowała działania Unii Europejskiej na rzecz inteligentnych wiosek, a także promowanie koncepcji *smart village*. *Smart villages* definiowane są jako wsie, które wykorzystują technologie cyfrowe oraz innowacje w swoim codziennym życiu, poprawiając w ten sposób jego jakość, polepszając standard usług publicznych i lepiej wykorzystując zasoby lokalne. w rozwoju koncepcji upatruje się szanse na łatwiejsze i wygodniejsze życie mieszkańców wsi podkreślając przy tym konieczność odpowiedzi na problemy starzenia się społeczeństwa. Obszarami tematycznymi inteligentnych działań na wsi są energetyka, bezpieczeństwo, edukacja zdalna, transport publiczny oraz dostęp do e-opieki i e-zdrowia. Powodem, dla którego wdrożenie koncepcji jest ważne, są problemy wynikające z zachodzących zmian demograficznych takich jak starzenie się społeczeństwa i odpływ młodych mieszkańców ze wsi. Innymi problemami są niska gęstość zaludnienia, coraz mniejsza liczba miejsc pracy, brak środków na inwestycje oraz niewystarczający (nierzadko jednocześnie) zmniejszający się zakres świadczonych usług na tych obszarach. Zachodzące obecnie przemiany demograficzne są jedną z kluczowych przesłanek wymuszających wprowadzenie inteligentnych rozwiązań na wsi, które pozwolą osiągnąć poprawę jakości życia na tych obszarach (KALINOWSKI I in. 2021).

Obszary wiejskie podlegają obecnie złożonym przemianom obejmującym depopulację, starzenie się ludności oraz utrzymujące się niedobory miejsc pracy, ale równocześnie rozwój usług, turystyki i inicjatyw typu *smart village* wskazuje na rosnącą zdolność do adaptacji. Świadomość wyzwań coraz częściej współistnieje z dynamiką oddolnych działań i procesów modernizacyjnych, które postępują niezależnie od barier strukturalnych, wymagając od społeczności lokalnych i władz stałego reagowania oraz aktualizacji kierunków rozwoju.

1.2. Przyczyny i charakterystyka depopulacji obszarów wiejskich

Demografia jest nauką zajmującą się badaniem prawidłowości zjawisk ludnościowych w konkretnych warunkach społecznych i gospodarczych danego terytorium. Jej zadaniem jest statystyczno-analityczny opis stanu i struktury ludności oraz badanie i ocena zmian wynikających z dotychczasowego

i przewidywanego ruchu naturalnego i wędrownego. w szczególności nauka ta bada stan i zmiany w liczbie ludności (depopulacja i przeludnienie), analizuje strukturę ludnościową według płci, wieku i niektórych cech społecznych, zajmuje się ruchem naturalnym i ruchem wędrownym (PALMA 2022, s. 228).

Wpływ procesów demograficznych na sytuację społeczno-gospodarczą można zaobserwować analizując m.in. proces starzenia się ludności. Zjawisko to wymusza przewartościowanie sposobu myślenia wobec osiągnięcia wzrostu gospodarczego w długim okresie ze względu na skutki wynikające ze starzenia się ludności, m.in. zmniejszanie się zasobów pracy na obszarze dotkniętym tym zjawiskiem (JUREK 2023, s. 65). Zależność pomiędzy wzrostem gospodarczym a starzeniem się ludności wynika bowiem z faktu, że ten proces demograficzny jest jednym z elementów kształtujących kapitał ludzki danego obszaru (KOTARSKI, BŹDZIUCH 2023, s. 115-116; KOTOWSKA 2021, s. 32-33; MAMICA 2001, s. 8). Pozostałymi czynnikami wpływającymi na jakość kapitału ludzkiego są umiejętności, wiedza, a także kompetencje osób zamieszkujących dany teren, które mogą służyć działalności badawczej, edukacyjnej, praktycznej, a w szczególności gospodarczej¹ (CHOJNICKI, CZYŻ 2006, s. 16; KOTARSKI 2013, s. 15-16; LIBERDA, TOKARSKI 2004, s. 16; ZIENKOWSKI 2007, s. 18).

Kapitał ludzki jest jedną z podstawowych determinant wzrostu gospodarczego. Pozostałymi czynnikami generującymi wzrost gospodarczy jest wiedza techniczna, a także kapitał fizyczny, rozumiany jako m.in. posiadane urządzenia (LUCAS JR 1988, s. 40; WOŹNIAK 2008, s. 107), jednak to kapitał ludzki jest wskazywany jako kluczowy czynnik wzrostu gospodarczego (ASLAM 2020, s. 1354; ROSZKOWSKA 2013, s. 125; ŽARKOVIĆ I in. 2022, s. 1623). Umożliwia on bowiem zwiększenie produktywności kapitału fizycznego (DOMAŃSKI I in. 2018, s. 125; LUCAS JR 1988, s. 40). Należy również podkreślić, że aby osiągnąć kolejne etapy rozwoju gospodarczego, a także utrzymać trwałą tendencję wzrostu niezbędne są inwestycje ponoszone m.in. na edukację, ochronę zdrowia czy badania naukowe. Konieczne są więc coraz większe nakłady skierowane na umiejętności oraz wiedzę człowieka (DOMAŃSKI 2000, s. 36-40; SISOVA I in. 2023, s. 1-4). Z perspektywy kapitału ludzkiego, zmniejszanie liczby ludności może prowadzić do stagnacji

¹ <https://www.oecd.org/en/topics/human-capital-and-educational-policies.html> (10.08.2025).

gospodarczej (STRULIK 2024, s. 9). Powstały w ten sposób niedobór kapitału ludzkiego ogranicza bowiem wykorzystanie w pełni potencjału dostępnych zasobów na danym obszarze (KHAN i in. 2020, s. 2-3; MAMICA 2001, s. 7-11).

Demograficznym zjawiskiem, którego konsekwencją jest zmniejszenie liczby mieszkańców danego terytorium jest depopulacja. Na proces wyludnienia wpływają zarówno ruchy migracyjne, jak i naturalny ubytek ludności (ALAMÁ-SABATER i in. 2019, s. 100; BURAKOWSKI, LIZIŃSKA 2024, s. 20; JOHNSON, LICHTER 2019, s. 3; SZUKALSKI 2024, s. 13; WIŚNIEWSKI i in. 2020, s. 24). Problemy związane z występowaniem zjawiska depopulacji dotyczą wielu państw Unii Europejskiej, jak np. Bułgarii (DOITCHINOVA, LAZAROVA 2023; TSEKOV 2021; SLAVOVA 2023), Chorwacji (GLADOIC HÅKANS-SON, BEJAKOVIC 2025; MATASSI 2024; ŽIVIĆ 2024), Grecji (KOKKALIA 2024; PANAGIOTOPOULOS, KALIAMPAKOS 2024; PAPADOPOULOS, BALTAS 2024), Hiszpanii (ALAMÁ-SABATER i in. 2021; ALONSO-CARRILLO i in. 2023; AYUDA i in. 2024; CZUBALA OSTAPIUK i in. 2022), Holandii (BEUNEN i in. 2020; BOCK, HAARTSEN 2021; CHRISTIAANSE 2020), Litwy (KRIAUCIŪNAS I in. 2025; UBAREVIČIENĖ i in. 2024; VERKULEVIČIŪTĖ-KRIUKIENĖ i in. 2021), Polski (JOŃCZY i in. 2024; SZUKALSKI 2019a; WARŻAŁA 2022), Portugalii (ALMEIDA 2020; FERNANDES 2019), Rumunii (MUNTELE I in. 2023; OTOVESCU, OTOVESCU 2019; SÅGEATÅ I in. 2024) Węgier (FARKAS I in. 2020; KOPYŚ 2022; KOVÁCS, TAGAI 2021) czy Włoch (BENASSI i in. 2023; LUCCHETTI, MORETTINI 2024; QUONDAMSTEFANO, VERRASCINA 2024).

Należy również podkreślić, że dotknięte zjawiskiem depopulacji są przede wszystkim obszary wiejskie (LIZIŃSKA i in. 2023, s. 179; NEWSHAM, ROWE 2023, s. 1-2; PILAR ALONSO i in. 2025, s. 2-3), a także obszary peryferyjne (JURIĆ 2024, s. 296; ŚLUSARZ 2021, s. 181-182). w przypadku Unii Europejskiej, obszary wiejskie stanowią około 83% jej powierzchni oraz są zamieszkiwane przez prawie 30% ludności wspólnoty (*A long-term...* 2021, s. 1). Należy jednocześnie odnotować, że do 2033 r. szacowane jest zmniejszenie się liczby ludności na tych obszarach o około 30 milionów, co jest odzwierciedleniem łącznej liczby mieszkańców Rumunii, Bułgarii i Litwy, co pokazuje potencjalną skalę problemów jakie mogą wynikać z tak znaczącego ubytku ludności (*The State...* 2023, s. 11). w przypadku Polski, zjawisko depopulacji początkowo było zauważalne na obszarach peryferyjnych, lecz z upływem czasu zaczęło obejmować obszary wiejskie, a także małe i średnie miasta (KAŁUŻA-KOPIAS 2024, s. 2; SZUKALSKI 2025, s. 3). Udział obszarów wiejskich w Polsce jest większy, w porównaniu do Unii Europejskiej. Szacuje

się, że obejmują one około 92% powierzchni kraju (*Obszary...* 2024, s. 25). Aktualnie, około 80% powierzchni Polski ulega wyludnieniu, lecz w perspektywie 2050 r. odsetek ten może wzrosnąć do 90%, co w rezultacie może oznaczać poważne problemy kraju na skutek pogłębiania się społeczno-ekonomicznej polaryzacji Polski (ŚLESZYŃSKI 2023a, s. 331-333).

Obszar wiejski jest miejscem działalności człowieka charakteryzującym się stosunkowo niską gęstością zaludnienia, rzadką zabudową, ekstensywnym zagospodarowaniem ziemi i niską gęstością elementów infrastruktury technicznej (BAŃSKI 2006, s. 207), a także w relacji do miast mniejszą dostępnością dóbr i usług – zwłaszcza publicznych (STANNY 2014, s. 130). Oprócz rozproszenia sieci osadniczej, na obszarach wiejskich obserwowane jest również zróżnicowanie związanej z nią działalności gospodarczej (AUGUSTYŃSKA i in. 2023, s. 13). Obszary wiejskie służą bowiem do realizowania produkcji rolniczej, rybołówstwa śródlądowego, gospodarki leśnej, a także są miejscem prowadzenia działalności pozarolniczych, jak np. turystyka oraz spełniają inne funkcje ukierunkowane na zaspokajanie ciągle zmieniających się potrzeb ludzkich (BIELECKA 2020, s. 43; HEFFNER 2019, s. 948). Różnorodność obszarów wiejskich stwarza możliwość dokonania ich klasyfikacji na wiele sposobów, co można zaobserwować analizując różne opracowania naukowe (BAŃSKI 2014; HEFFNER, TWARDZIK 2022; KOMORNICKI, ŚLESZYŃSKI 2009; STANNY i in. 2021). w nawiązaniu do wymienionych wcześniej czynników charakteryzujących obszary wiejskie, ich klasyfikacji można dokonać w następujący sposób:

- zintegrowane obszary wiejskie – znajdują się w relatywnie bliskiej odległości w stosunku do miast, charakteryzują się wysokim stopniem dezagregaryzacji, niską stopą bezrobocia oraz wzrostem liczby ludności, a także silnym powiązaniem funkcjonalnym z miastami;
- pośrednie obszary wiejskie – charakteryzują się mniejszą gęstością zaludnienia w stosunku do zintegrowanych obszarów wiejskich, lecz w ich przypadku istotna jest funkcja rolnictwa, w tym wielkoobszarowego. Ich nieodłączną częścią są małe miasteczka pełniące funkcje zaplecza administracyjnego i usługowego;
- peryferyjne obszary wiejskie – są zdominowane przez gospodarstwa o niewielkiej powierzchni i sile ekonomicznej, charakteryzują się bardzo niską i zmniejszającą się gęstością zaludnienia, wysokim odsetkiem ludzi starszych, wysoką stopą bezrobocia oraz zakresem ubóstwa

i wykluczenia społecznego, a także słabo rozwiniętą infrastrukturą techniczną, ekonomiczną oraz społeczną (KOŁODZIEJCZAK 2021, s. 17-18).

Obszary peryferyjne, ze względu na swoją charakterystykę często są określane mianem problemowych, opóźnionych w rozwoju, słabiej rozwijające się, stagnacji, zacofania czy niedostatku (BAŃSKI 2006, s. 162; KRASKA, KOT 2021, s. 95; ŚLESZYŃSKI i in. 2017, s. 30). Problemy mogą polegać m.in. na niskim poziomie rozwoju gospodarczego i życia mieszkańców, małej efektywności gospodarowania czy dewastacji środowiska. Ponadto, trudności ulegają spotęgowaniu, jeśli różne problemy kumulują się (DOMAŃSKI 1987, s. 103). Powodem, w wyniku których obszary peryferyjne są określane mianem słabiej rozwijających się, wynikają z niższego przeciętnie poziomu zatrudnienia, inwestycji, dochodu narodowego, dochodów ludności, wyposażenia w infrastrukturę (HORODEŃSKI 2004, s. 62). Wśród innych elementów, wskazywane są także niewystarczające wydatki na badania i rozwój (PAWLAS 2019), zmniejszająca się liczba mieszkańców, a także słabość kapitału ludzkiego (TORRE 2022, s. 12), czyli kluczowego czynnika wpływającego na kształtowanie różnorodności w wiejskiej przestrzeni społeczno-gospodarczej (KLONOWSKA-MATYNIA 2023, s. 62).

Element należący do dziedziny, jaką jest demografia, czyli gęstość zaludnienia jest ważną cechą determinującą status ekonomiczny danego obszaru. w wyniku niskiej gęstości zatrudnienia zwiększają się koszty doprowadzenia infrastruktury technicznej oraz istotnych usług, a także utrudniona jest specjalizacja różnych instytucji, co w konsekwencji zmniejsza poziom konkurencyjności takiego obszaru. Mniej korzystne warunki do prowadzenia działalności gospodarczej prowadzą do utraty miejsc pracy, co z kolei jest czynnikiem motywującym ludność do emigracji z takiego miejsca. w rezultacie, problemy związane z niską gęstością zaludnienia pogłębiają się, tworząc w ten sposób błędne koło (ZAWALIŃSKA 2009, s. 24-25).

Biorąc pod uwagę przyczyny, w wyniku których powstaje zjawisko depopulacji, można zaobserwować jego złożoność. Z perspektywy czynników związanych z przyrostem naturalnym, za przyczynę wyludniania się należy uznać np. niską skłonność mieszkańców wobec realizacji działań prokreacyjnych. Jest to rezultat m.in. nieprawidłowego funkcjonowania systemów instytucjonalnych, co w znacznym stopniu utrudnia podejmowanie wymienionych wcześniej decyzji (GIETEL-BASTEN 2023, s. 58). Wynika to z faktu, iż na terenie wyludniającego się występują dysproporcje wobec innych obszarów dotyczące np. niższej jakości usługi opieki zdrowotnej (DAHS i in. 2021, s. 535),

a także gorszej infrastruktury społecznej związanej z przedszkolami lub żłobkami (JOŃCZY 2023, s. 59). Istotny wpływ na obniżenie dzietności mają także odkrycia m.in. Z zakresu medycyny. Dzięki nim, o wiele łatwiejsze jest kontrolowanie płodności poprzez stosowanie środków antykoncepcyjnych (BILLARI 2022, s. 20; OKÓLSKI 2003, s. 217; VAN DE KAA 2003, s. 9). Konsekwencja następstw postępu naukowego w tym przypadku wiąże się ze wzrostem dobrowolnej bezdzietności, zmniejszeniem średniej liczebności potomstwa w rodzinie, a także opóźnieniem typowego wieku prokreacji (JANISZEWSKA 2022, s. 12). Świadome podejmowanie decyzji dotyczących decyzji prokreacyjnych jest uwarunkowana jeszcze innymi czynnikami. Ludzie młodzi coraz częściej decydują się najpierw na osiągnięcie określonego poziomu wykształcenia oraz stabilizacji ekonomicznej (PASTUSZKA 2019, s. 255), pozwalającej pokrywać bezpośrednie koszty wynikające z konieczności utrzymywania dziecka. Potencjalni rodzice analizują także koszty pośrednie np. w postaci utraty możliwości osiągnięcia dodatkowego dochodu, w wyniku konieczności przeznaczenia czasu potomstwu (OKÓLSKI 2003, s. 222).

Aspiracje ludności związane z chęcią osiągnięcia stabilizacji ekonomicznej lub osiągnięcia lepszego wykształcenia są także jednymi z wielu elementów determinującymi zmiany ludnościowe danego obszaru z perspektywy ruchu przestrzennego ludności. Osoby młode w celu uzyskania pożądanego wykształcenia opuszczają swoje miejsca zamieszkania na rzecz miejsc, gdzie mają szansę je zdobyć. Ponadto, ich docelowe miejsca migracji przeważnie są terenami lepiej rozwiniętymi w porównaniu do obszarów, z których wyjeżdżają, co w konsekwencji sprawia, że młodzi ludzie pozostają w miejscach, do których wyjechali (DOLIŃSKA I in. 2020, s. 263-264; KAMIŃSKA I in. 2025, s. 24-25; RIZZI i in. 2021, s. 3). Z perspektywy osiągnięcia stabilizacji ekonomicznej istotna jest wysokość osiąganego wynagrodzenia, co w rezultacie prowadzi do przemieszczania się ludności do miejsc, gdzie oferowana wielkość płac jest wyższa (SAMIR, GAILEY 2023, s. 5). w kontekście bezpieczeństwa ekonomicznego istotnym czynnikiem wpływającym na podjęcie decyzji o wyjechaniu z aktualnego miejsca zamieszkania jest także bezrobocie (NAVARRO-GALERA i in. 2024, s. 54), co można było zaobserwować np. w momencie dołączenia Polski do Unii Europejskiej umożliwiając tym samym mieszkańcom emigrować do Wielkiej Brytanii (LULLE I in. 2021, s. 1727-1728). Wśród pozostałych czynników determinujących wyjeżdżanie mieszkańców z danego miejsca należy wskazać niedopasowanie kwalifikacji osób do lokalnego rynku pracy oraz chęć znalezienia lepszego miejsca

zatrudnienia (PINILLA, SÁEZ 2021, s. 331, 336; MARTÍNEZ-CARRASCO PLEITE, COLINO SUEIRAS 2024, s. 3), ograniczony dostęp do usług (LÓPEZ-PENABAD i in. 2022, s. 1; MUNTELE i in. 2021, s. 4) takich jak m.in. ochrona zdrowia, usługi socjalne oraz dostęp do sieci Internet (JELIĆ, KOLAREVIĆ 2021, s. 1349-1352), a także ograniczenia w dostępności komunikacyjnej (LEE i in. 2025, s. 2; MERINO i in. 2024, s. 1).

Nawiązując do wyludniania się danego obszaru w wyniku migracji, warto również podkreślić ich pośredni wpływ, skutkujący zmniejszaniem się liczby mieszkańców danego terytorium. Wskazuje się bowiem, że decyzje o emigracji częściej są podejmowane przez kobiety (PILAR ALONSO i in. 2024, s. 1-2; MARTÍNEZ-CARRASCO PLEITE, COLINO SUEIRAS 2024, s. 3). Są one bowiem lepiej przystosowane do samodzielnego prowadzenia gospodarstwa domowego, a także charakteryzują się większą determinacją w pozyskaniu wykształcenia na poziomie średnim lub wyższym (SZUKALSKI 2020, s. 2). w konsekwencji, opuszczany obszar charakteryzuje się starzejącym się społeczeństwem, maskulinizacją oraz obniżeniem się liczby urodzeń (PILAR ALONSO i in. 2024, s. 1-2). Ponadto, przy takich uwarunkowaniach założenie rodziny, a zatem szansa na zwiększenie się dzietności zostaje ograniczona (ŚLESZYŃSKI 2023b, s. 142).

Efektom wyludniania się danego obszaru mogą być pozytywne zmiany w środowisku naturalnym. Zmniejszenie się liczby ludności oznacza bowiem ograniczenie antropopresji i tym samym podniesienie walorów środowiskowych (SZUKALSKI 2019c, s. 13; WĘCŁAWOWICZ i in. 2006, s. 62). Nawiązując jednak do przedstawionych wcześniej demograficznych czynników, można przedstawić jeden ze skutków zjawiska depopulacji, jakim jest pogorszenie struktury biologicznej mieszkańców względem płci oraz wieku (CAMARERO, OLIVA 2019, s. 3; LIZIŃSKA, KISIEL 2022, s. 167). Konsekwencją zjawiska depopulacji jest także zmniejszenie zainteresowania wyludniającym się obszarem wśród potencjalnych inwestorów i zmniejszenie się bazy podatkowej takiego miejsca (EBNER 2024, s. 4; WYSZKOWSKA, WYSZKOWSKI, 2023, s. 30). Na skutek malejących zasobów finansowych, coraz większym wyzwaniem staje się utrzymywanie, a także wykorzystywanie istniejącej infrastruktury (HERRANDO i in. 2023, s. 1), ponieważ na wcześniejszym etapie była ona przewidziana dla większej liczby użytkowników. Ponadto, niewykorzystywana infrastruktura z czasem staje się elementem obciążającym dla pozostałej ludności (SUTRADHAR i in. 2025, s. 2). Konsekwencją ograniczonych zasobów finansowych na wyludnionym obszarze może być

także zamknięcie szkół, a także konieczność ograniczenia lub reorganizacji transportu publicznego (AVERMANN, SCHLÜTER 2019, s. 1; EBNER 2024, s. 4). Na terenie wyludniających się obszarów następuje również zanikanie punktów usługowych, likwidacja placówek użytku publicznego (np. przedszkoli, stacji kolejowych, placówek pocztowych), dalsza marginalizacja obszaru, pogłębianie się regresu gospodarczego oraz dalszy spadek jakości życia (MAJDCZIŃSKA 2022a, s. 67-68). Mieszkańcy wyludniającego się obszaru doświadczają także skutków ograniczonej możliwości z zakresu opieki zdrowotnej wynikające z niewystarczającej liczby personelu medycznego wobec faktycznego zapotrzebowania (HEFFNER 2023, s. 78), która głównie jest ukierunkowana na osoby starsze (NÚÑEZ-MARTÍNEZ i in. 2025, s. 3). Ukierunkowanie tych usług oraz innych udogodnień w głównej mierze skierowanych na zaspokojenie potrzeb osób starszych, powoduje, że dany obszar staje się relatywnie mniej atrakcyjny dla ludności młodej (PRENZEL 2021, s. 1430).

Powiązanie wskazanych czynników sprawia, że często pomiędzy nimi istnieje sprzężenie zwrotne, np. niekorzystna sytuacja gospodarcza regionu przyczynia się do odpływu ludności młodej (często wykształconej i wysoko wykwalifikowanej), co z kolei spowalnia rozwój społeczno-gospodarczy tego obszaru (MAJDCZIŃSKA 2022a, s. 85). Opisany mechanizm jest określane mianem „spirali” dynamizującej istniejące już negatywne trendy, ponieważ wskazane skutki stają się, w późniejszym czasie, jednocześnie przyczynami w jeszcze większym stopniu intensyfikującymi wyludnianie się (CARCHANO i in. 2021, s. 1; WESOŁOWSKA 2022, s. 140-141).

Zjawisko depopulacji jest skutkiem występowania wielu powiązanych ze sobą czynników. Z tego powodu nie ma jednej, wszechstronnej odpowiedzi na pytanie, dlaczego niektóre miejsca ulegają wyludnieniu. Procesy takie jak restrukturyzacja i transformacja gospodarcza, deindustrializacja, globalizacja czy zwiększona mobilność są sugerowane jako możliwe wyjaśnienia tego, dlaczego niektóre miejsca kurczą się, podczas gdy inne się rozrastają (SYSSNER 2020, s. 12; WESOŁOWSKA 2023, s. 2). Przykładowo, wyludnianie spowodowane deindustrializacją w określonych regionach geograficznych wymaga innych rozwiązań niż depopulacja w odległych wsiach, charakteryzujących się brakiem usług i infrastruktury lub utratą sieci oraz więzi społeczno-kulturowych. Projektowane rozwiązania przeciwdziałające ogólnemu zmniejszeniu liczby ludności mogą różnić się od tych, które mają na celu zatrzymanie wyludniania się obszarów wiejskich (LORAS-GIMENO i in. 2025, s. 2). Mając na uwadze przedstawione uwarunkowania zjawiska depopulacji,

można więc uznać, że zjawisko to ma przede wszystkim charakter lokalny (JURJEVIĆ i in. 2024, s. 11). Z tego względu wypracowanie skutecznej strategii zatrzymania wyludniania danego obszaru jest trudne do osiągnięcia. Ważne jest zatem, aby dokonać precyzyjnej i pogłębionej analizy elementów generujących to zjawisko. Dokładna diagnoza pozwala znaleźć optymalne rozwiązania wobec zjawiska depopulacji, którego występowanie jest rezultatem czynników charakterystycznych dla poszczególnych miejsc (HRYNKIEWICZ 2020, s. 20-21; PINILLA, SÁEZ 2021, s. 331).

Różnorodność podejmowanych działań mających na celu przeciwdziałanie zjawisku wyludniania się można zaobserwować analizując sugerowane propozycje lub wdrożone rozwiązania w niektórych państwach Unii Europejskiej. Miejsce, na podstawie którego można w dobry sposób przedstawić przykład propozycji inicjatywy ukierunkowanej na przeciwdziałanie depopulacji jest Sycylia. Region ten jest jednym z najbardziej wyludniających się obszarów we Włoszech, a także jest w czołówce regionów tego kraju pod względem liczby opuszczonych małych miast. Jedną z inicjatyw podjętych w ramach m.in. przeciwdziałaniu depopulacji jest wprowadzony w 2009 r. program *Case a 1 €* mający na celu ponowne wykorzystanie istniejącego i nieużywanego dziedzictwa budowlanego poprzez przekazanie opuszczonych nieruchomości za symboliczną kwotę w wysokości 1 €. Istnieją także przypadki, gdy nieruchomość jest przekazywana bez żadnej kwoty. Rozwiązania te miały skutkować zachętą do zakupu takich budynków, a w konsekwencji ich ochroną przed dewastacją, zaludnieniem obszaru oraz zwiększeniem oferowanych na jego terenie usług (AMODIO 2022, s. 10-16; LINO i in. 2022, s. 23; PERA, PATTI 2025, s. 350). Rolą gminy w tym programie jest m.in. pośrednictwo w transakcji i zarządzanie sprawami administracyjnymi, a także promowaniem działań podjętych w ramach programu. Nabywca jest zobligowany m.in. do zabezpieczenia budynku natychmiast po nabyciu, przygotowania projektu renowacji w ciągu jednego roku od daty zakupu czy rozpoczęcia prac remontowych w ciągu dwóch miesięcy od wydania niezbędnych zezwoleń i zakończenie prac w ciągu trzech lat (*Avvisto...* 2025, s. 2; PERA, PATTI 2025, s. 351-354). Na przykładzie sycylijskich gmin Gangi oraz Cammarata można zaobserwować różne efekty funkcjonowania *Case a 1 €*. Niewątpliwym sukcesem wynikającym z wdrożenia tego programu są korzyści gospodarze lokalnych podmiotów zajmujących się usługami budowlanymi czy prawnymi. Natomiast, z perspektywy demograficznej program nie odniósł spektakularnego sukcesu. Mogłoby się wydawać, że poprzez stosowanie nieco

odmiennych zasad ustalania kolejności w dopuszczaniu chętnych do transakcji przez gminę Cammarata poprzez taryfikator punktowy promujący np. osoby młode do 29 lat, poprawi sytuację demograficzną gminy, lecz takiego efektu nie osiągnięto. Przyczyną niepowodzenia programu z perspektywy demograficznej w tych gminach może być fakt, że nowi właściciele wykorzystują nabyte nieruchomości jedynie sezonowo lub w weekendy. Ponadto, niektórzy zainteresowani programem ostatecznie zdecydowali się kupić dom nie należący do programu po wyższej cenie (od 5 000 do 20 000 €), prawdopodobnie dlatego, że ogólny stan nieruchomości na sprzedaż był lepszy niż nieruchomości oferowanych bezpłatnie przez gminę, a tym samym wiązał się z niższymi kosztami remontu (PERA 2021, s. 547-551).

Innym przykładem ilustrującym sposoby przeciwdziałania wyludniania się są rozwiązania wprowadzone na Węgrzech. w tym kraju, ze względu na brak lokalnych środków na rozwój oraz konieczność pozyskiwania zewnętrznych dotacji (unijnych, państwowych) przez lokalne społeczności i samorządy znacznie ograniczają ich możliwości podejmowania skutecznych działań zapobiegających lub przynajmniej ograniczających proces wyludniania się. Mogą one realizować głównie działania i programy, na które mogą uzyskać zewnętrzne finansowanie. Dwa największe czynniki ograniczające to centralizacja systemu projektowego oraz brak kapitału intelektualnego i wiedzy niezbędnej do opracowywania i zarządzania projektami w mniejszych miejscowościach (CZIBERE i in. 2021, s. 73). Z tego względu zostaną przedstawione przykładowe inicjatywy podjęte przez Węgry na szczeblu rządowym.

W 2015 r. został uruchomiony „Program mieszkaniowy dla rodzin” (CSOK) w ramach którego ofertowana jest możliwość uzyskania wsparcia na zakup lub budowę nowego domu lub mieszkania, a także na zakup i rozbudowę używanych już nieruchomości. Wielkość możliwego do uzyskania wsparcia finansowego została uzależniona od liczby posiadanych lub planowanych dzieci. Z biegiem lat program stopniowo ewoluował, czego konsekwencją było np. wprowadzenie w 2021 r. zwrotu 5% podatku VAT rodzinom kupującym mieszkania w ramach CSOK (FÜRÉSZ, MOLNÁR 2021, s. 12-13), lecz z perspektywy zjawiska depopulacji na Węgrzech istotny był fakt, że dopiero w 2019 r. została stworzona wersja tego programu dedykowana obszarom wiejskim, czyli terenom, których problem wyludniania w tym kraju dotyczy szczególnie (SZABÓ, REIFF 2025, s. 4). Niewątpliwą korzyścią wynikającą z wprowadzenia z tego programu jest bezpośredni pozytywny wpływ na

rozwój sektora budowlanego i wzrostem zatrudnienia w tym sektorze (FÜRÉSZ, MOLNÁR 2021, s. 13), jednak z perspektywy problemów jakie jego wprowadzenie miało pomóc rozwiązać niekoniecznie uzasadnione jest uznanie go za sukces. Wpływ programu mieszkaniowego CSOK jeszcze bardziej zaburzył bowiem rynek nieruchomości, ponieważ gwałtowny wzrost wartości nieruchomości wykluczył osoby o średnich lub niskich dochodach (SZÁNTÓ 2021, s. 85).

Inną inicjatywą wprowadzoną w 2019 r. na Węgrzech jest „Program Węgierska Wieś” (HVP). Ma on na celu przede wszystkim rozwój obszarów wiejskich poprzez ukierunkowane inwestycje w niezbędną infrastrukturę, usługi publiczne i przestrzenie społeczne we wsiach zamieszkiwanych przez mniej niż 5000 osób (HORECZKI 2024, s. 122-123; SZABÓ, REIFF 2025, s. 5). Oprócz wspierania elementów mających bezpośrednio wpływać na rozwój gospodarczy (jak np. inwestycje w inteligentne technologie), program obejmuje również dodatki na budowę domów rodzinnych na wsi, fundusz dróg wiejskich, fundusz cywilny wsi, program ponownego uruchomienia działalności gospodarczej oraz program wsparcia małych sklepów spożywczych. Oczekiwanym rezultatem programu jest pozostanie młodych osób na zamieszkiwanym dotychczas terenie, w wyniku poprawy jakości życia lokalnej społeczności (HORECZKI 2024, s. 123).

Biorąc pod uwagę fakt, że węgierskie rozwiązania koncentrują się na systemie polityki rozwoju, w ramach których władze lokalne lub osoby fizyczne mogą uzyskać potrzebne środki, należy uznać, że realne oddziaływanie na łagodzenie wyludniania się w takim wydaniu jest mniej autonomiczne i elastyczne (CZIBERE i in. 2021, s. 77). Z jednej strony istnieją pozytywne sygnały świadczące o możliwie pomyślnej finalizacji przedstawionych programów. Ze wstępnych badań wynika, że program HPV pozytywnie wpłynie na sytuację demograficzną 1200 węgierskich gmin (HORECZKI 2024, s. 124), zaś w przypadku programu CSOK poziom dzietności w rodzinach będących jego beneficjentami osiągnie wartość powyżej 2,1 (FÜRÉSZ, MOLNÁR 2021, s. 12-13). Wartość ta jest większa w porównaniu do ubiegłych lat. Należy jednak podkreślić, że pomimo stosowania jeszcze innych instrumentów prorodzinnych przez węgierski rząd i wzrostowi wskaźnika dzietności z 1,38 do 1,54 w latach 2013-2018, całkowita liczba ludności Węgier zmniejszyła się do poziomu poniżej 10 000 000, a roczne zmniejszanie liczby ludności oscyloowało między 30 000 a 40 000 osób, co odpowiada wielkości przeciętnego miasta w tym kraju (SZÁNTÓ 2021, s. 85). Sytuacja ta jest dobrym

odzwierciedleniem potencjalnych konsekwencji wynikających ze stosowania rozwiązań nie w pełni dopasowanych do lokalnych uwarunkowań, jednakże ze względu na relatywnie krótki czas funkcjonowania opisanych programów, ich rezultat będzie można zmierzyć w następnej dekadzie, kiedy to prognozy wskazują na wzrost ryzyka i wyzwań związanych z wyludnieniem obszarów wiejskich (CZIBERE i in. 2021, s. 78).

Propozycje rozwiązań mających na celu ograniczenie wyludniania się dezykowane hiszpańskiej prowincji Cuenca różnią się w porównaniu do przedstawionych wcześniej działań. Implikacja sugerowanych rozwiązań prowadzi bowiem do maksymalnego wykorzystania uwarunkowań społeczno-gospodarczych tego obszaru, co w konsekwencji ma pomóc m.in. w zatrzymaniu zjawiska depopulacji.

W kontekście prowincji Cuenca ważne jest, aby eliminować negatywne nawyki, jakie utrwalają się wśród społeczności lokalnej na skutek wyludniania, w postaci braku kultury współpracy, indywidualizmu oraz nieufności. W rezultacie możliwa będzie współpraca podmiotów z tego regionu np. w sektorze przemysłu rolno-spożywczego, którego rozwój poprzez wprowadzanie innowacji przyczynia się do utrzymywania populacji i wzrostu gospodarczego na terenach charakteryzujących się problemami społecznymi w postaci m.in. wyludnienia w całej Hiszpanii (GALLEGO i in. 2021).

W nawiązaniu do proponowanych inicjatyw w prowincji Cuenca, jedna z nich ma na celu wykorzystanie potencjału zasobów leśnych tego terenu. Oprócz głównego celu, jakim jest opracowanie i wdrożenie rozwiązań dla inicjatyw przedsiębiorczych w obszarze leśnym, zakładane jest stworzenie innowacyjnego ekosystemu leśnej biogospodarki, rozwój kompetencji i umiejętności pracowników sektora leśnego oraz wypracowanie współpracy pomiędzy publicznymi i prywatnymi instytucjami z tego regionu, jak np. Urząd Gminy Cuenca, Uniwersytet Castilla-La Mancha czy Khora Urban Thinkers. Spodziewanym efektem podjętych w tym kierunku działań jest m.in. osiągnięcie wzrostu gospodarczego w wyniku rosnącego potencjału i stwarzanych możliwości sektorów związanych z biogospodarką czy alternatywnymi formami turystyki, jak np. turystyka przyrodnicza i ekologiczna (ALCALDE-CALONGE i in. 2020, s. 8-13).

W nawiązaniu do turystyki, rekomendowane jest także połączenie funkcji użytkowej infrastruktury w postaci zbiorników wodnych znajdujących się na terenie prowincji Cuenca z funkcjami turystycznymi (LORAS-GIMENO i in. 2025, s. 10). Zdaniem Larraza i San-Martina (2021) rekreacyjne

wykorzystanie zbiorników wodnych może pozytywnie wpłynąć na rozwój gospodarczy tego regionu. Wykorzystanie w pełni możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego wynikającego z wprowadzenia funkcji turystycznych do zbiorników będzie możliwe wówczas, gdy zostanie zmieniony sposób ich zarządzania na taki, jaki jest stosowany np. w San Juan, co w przypadku terenów w okolicy tego zbiornika skutkowało pozytywnym wpływem na ich sytuację demograficzną (LARRAZ, SAN-MARTIN 2021).

Rozwój innowacyjnych projektów będących przyszłością gospodarki, aktywność lokalnych podmiotów w postaci np. Lokalnych Grup Działania w ramach realizowania strategii rozwoju terytorialnego, a także wzrost atrakcyjności regionu w konsekwencji powinien doprowadzić do poprawy jakości życia mieszkańców i atrakcyjności miejsca zamieszkania, co w rezultacie może pomóc w zatrzymaniu depopulacji (ALCALDE-CALONGE i in. 2020, s. 11-13; GALLEGRO i in. 2021, s. 17-18).

Analizując zjawisko depopulacji, warto zwrócić uwagę na współzależności zachodzące pomiędzy podstawowymi czynnikami determinującymi to zjawisko, w postaci przyrostu naturalnego oraz ruchu przestrzennego mieszkańców. Zdaniem Zelinsky'ego (1971a), w przypadku każdej konkretnej społeczności przebieg procesów migracyjnych przebiega bardzo podobnie do transformacji demograficznej i innych sekwencji transformacyjnych. Wszystkie te procesy mogą charakteryzować się wysokim stopniem wzajemnego oddziaływania. Mając na uwadze świadomość pewnych niedoskonałości wynikających m.in. trudności w porównaniu czasu w ujęciu jego wartości ekonomicznej czy kapitału ludzkiego zawartego w niemowlęciu w poszczególnych społeczeństwach na danym etapie lub nawet w tym samym społeczeństwie, lecz w różnych okresach, Zelinsky (1971a) podjął próbę opracowania modelu łączącego przemiany transformacji demograficznej z ruchem przestrzennym mieszkańców (Tabela 1).

Tabela 1

**Dwa sekwencyjne procesy czasowo-przestrzenne w populacjach
podlegających przemianom**

Przemiany demograficzne	Przejście migracyjne
<p>Faza A – Przednowoczesne społeczeństwo tradycyjne</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Umiarkowanie wysoka lub dość wysoka płodność, która ulega jedynie niewielkim wahaniom 2. Śmiertelność na średnio zbliżonym poziomie do płodności, ale ulegająca znacznie większym wahaniom z roku na rok 3. Niewielki, jeśli w ogóle, długoterminowy wzrost lub zmniejszenie liczby ludności 	<p>Faza I – Przednowoczesne społeczeństwo tradycyjne</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Niewielka rzeczywista migracja ludności i jedynie ograniczony przepływ ludności wynikający z praktyk zwyczajowych w zakresie użytkowania gruntów, wizyt towarzyskich, handlu, działań wojennych lub praktyk religijnych.
<p>Faza B – Wczesne społeczeństwo przejściowe</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nieznaczny, ale znaczący wzrost płodności, która następnie utrzymuje się na dość stałym, wysokim poziomie. 2. Gwałtowny zmniejszenie śmiertelności. 3. Stosunkowo szybkie tempo naturalnego wzrostu, a tym samym znaczny wzrost liczby ludności. 	<p>Faza II – Wczesne społeczeństwo przejściowe</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Masowe przemieszczanie się ludności z wsi do miast, starych i nowych. 2. Znaczące przemieszczanie się ludności wiejskiej na tereny kolonizacyjne, jeśli w kraju dostępne są grunty nadające się do osadnictwa. 3. Znaczny odpływ emigrantów do dostępnych i atrakcyjnych miejsc za granicą 4. W pewnych okolicznościach niewielka, ale znacząca imigracja wykwalifikowanych pracowników, techników i specjalistów z bardziej zaawansowanych części świata. 5. Znaczny wzrost różnych rodzajów przemieszczania się ludności.

Przemiany demograficzne	Przejście migracyjne
Faza C – Późne społeczeństwo przejściowe	Faza III – Późne społeczeństwo przejściowe
<ol style="list-style-type: none"> 1. Znaczne zmniejszenie płodności, początkowo raczej niewielki i powolny, później dość szybki, aż do kolejnego spowolnienia, gdy płodność zbliża się do poziomu śmiertelności. 2. Ciągłe, ale słabnące zmniejszenie śmiertelności. 3. Znaczący, ale spowolniony przyrost naturalny, którego tempo jest znacznie niższe niż obserwowane w fazie B. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Spowolnienie, ale nadal znaczne, migracji ze wsi do miast. 2. Zmniejszenie napływu migrantów na tereny kolonizacyjne. 3. Zmniejszenie lub całkowite ustanie emigracji. 4. Dalszy wzrost przepływów ludności, wraz ze wzrostem złożoności strukturalnej.
Faza D – Społeczeństwo zaawansowane	Faza IV – Społeczeństwo zaawansowane
<ol style="list-style-type: none"> 1. Zmniejszenie płodności ustało, a płodność kontrolowana społecznie oscyluje w sposób raczej nieprzewidywalny na niskim lub umiarkowanym poziomie. 2. Śmiertelność ustabilizowała się na poziomie zbliżonym lub nieco niższym od płodności, z niewielkimi wahaniami w poszczególnych latach. 3. Wzrost naturalny jest niewielki lub umiarkowany albo nie występuje wcale. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mobilność mieszkaniowa ustabilizowała się i oscyluje na wysokim poziomie. 2. Migracja z wsi do miast trwa nadal, ale w ujęciu bezwzględnym i względnym ulega dalszemu ograniczeniu. 3. Intensywna migracja między miastami oraz w obrębie poszczególnych aglomeracji miejskich. 4. Jeśli granica osadnictwa utrzymała się, obecnie znajduje się w fazie stagnacji lub faktycznego cofania się. 5. Znaczna imigracja netto pracowników niewykwalifikowanych i częściowo wykwalifikowanych z terenów stosunkowo słabo rozwiniętych. 6. Może występować znaczna migracja międzynarodowa lub przepływ wykwalifikowanych i profesjonalnych pracowników, ale kierunek i wielkość przepływu zależą od konkretnych warunków. 7. Intensywny, przyspieszający przepływ, szczególnie o charakterze ekonomicznym i rekreacyjnym, ale także inne rodzaje przepływów.

Przemiany demograficzne	Przejście migracyjne
Faza E – Przyszłe społeczeństwo super zaawansowane	Faza V – Przyszłe społeczeństwo super zaawansowane
<ol style="list-style-type: none"> 1. Nie ma wiarygodnych prognoz dotyczących zachowań związanych z płodnością, ale prawdopodobne jest, że narodziny będą bardziej kontrolowane przez jednostki, a być może także przez nowe środki społeczno-polityczne. 2. Prawdopodobny wydaje się stabilny wzorec śmiertelności nieco poniżej obecnego poziomu, chyba że uda się opanować choroby organiczne i znacznie wydłużyć długość życia. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wraz z wprowadzeniem lepszych systemów komunikacyjnych i dostawczych może nastąpić zmniejszenie poziomu migracji ludności oraz spowolnienie niektórych form przepływu ludności. 2. Niemal cała migracja ludności może mieć charakter międzymiastowy i wewnątrz miastowy. 3. Możliwa jest dalsza imigracja stosunkowo niewykwalifikowanej siły roboczej z mniej rozwiniętych obszarów. 4. Możliwe jest dalsze przyspieszenie niektórych obecnych form przemieszczania się, a być może także pojawienie się nowych form. 5. Możliwe jest wprowadzenie ścisłej kontroli politycznej nad przemieszczaniem się zarówno w kraju, jak i za granicą.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: ZELINSKY 1971b, s. 340.

Pomimo krytyki, z jaką spotkała się propozycja Zelinsky’ego m.in. ze względu na przedstawione wcześniej niedoskonałości w założeniach teoretycznych, a także antycypacyjne podejście w przypadku przedstawienia potencjalnych przyszłych kierunków zarówno przemian demograficznych jak i przejścia migracyjnego należy uznać, że jego propozycja w większości spełniła się w rzeczywistości (COOKE i in. 2018, s. 503-508). Analizując przedstawiony model można zaobserwować pewne prawidłowości związane ze zjawiskiem depopulacji. w momencie, gdy płodność oraz śmiertelność są na ustabilizowanym poziomie, a przyrost naturalny jest niewielki, zmiana liczby ludności jest determinowana głównie ruchem przestrzennym ludności, co w przypadku obszarów o relatywnie gorszym poziomie rozwoju gospodarczego oznacza stopniową utratę liczby mieszkańców. Sytuacja ta jest odzwierciedleniem procesu zmian ludnościowych będących efektem zjawiska depopulacji. Początkowo, czynnikiem determinującym wyludnianie się jest ujemne saldo migracji, które z upływem lat, staje się katalizatorem ujemnego przyrostu naturalnego. w rezultacie, ujemny przyrost naturalny zaczyna

przeważać nad ujemnym saldem migracji, co łącznie prowadzi do intensyfikacji depopulacji danego obszaru (EBERHARDT 1989, s. 10).

Z perspektywy czynnika jakim jest przyrost naturalny, ruch przestrzenny może oddziaływać na niego również w pozytywnym wymiarze. Selektywność wiekowa imigracji może bowiem spowalniać starzenie się społeczeństwa. Jednak z perspektywy długookresowej, aby utrzymać w ten sposób pozytywny wpływ na sytuację ludnościową, poziom dzietności imigrantów musiałby osiągnąć wielkość równą wobec tej osiągananej przez ludność lokalną, a imigracja musiałaby nieustannie rosnać. Przyczynienie się w znaczącym stopniu do wzrostu urodzeń i odmłodzenia populacji przez imigrantów jest możliwy wówczas, gdy osiągnany przez nich poziom dzietności jest większy niż wśród ludności lokalnej, co w perspektywie długoterminowej jest wysoce nieprawdopodobne (FIHEL i in. 2023, s. 269-270).

Oprócz wskazanej wcześniej zależności pomiędzy elementami wpływającymi na kształtowanie się sytuacji ludnościowej, przebieg zjawiska depopulacji pod względem zasięgu terytorialnego można podzielić na kilka faz. Początkowo, tworzy ono w skali lokalnej i regionalnej obszary o charakterze wyspowym na najbardziej zacofanych terenach o niekorzystnych warunkach gospodarczych i środowiskowych – masowo opuszczanych przez ludność. w wyniku pogłębiania się zjawiska depopulacji, obejmuje ono coraz więcej przestrzeni tworząc w ten sposób enklawy z obszarów aktywnie demograficznych (EBERHARDT 1989, s. 10). Należy także podkreślić, że zjawisko to nie jest równomierne obszarowo. Zakres zjawiska depopulacji może również obejmować miasta, co jest szczególnie zauważalne w krajach doświadczających zmniejszania się liczby ludności (GONZÁLEZ-LEONARDO i in. 2023, s. 486). Przykładem państwa spełniającego wymienione wcześniej warunki jest Polska (SZUKALSKI 2019b, s. 1), na której terenie według Banku Danych Lokalnych liczba ludności od 2012 r. systematycznie ulega zmniejszeniu².

Depopulacja obszarów wiejskich wpisuje się zatem w szerszy układ przemian demograficznych, których dynamika i zasięg wykraczają poza pojedyncze jednostki przestrzenne. Proces ten, narastający i rozprzestrzeniający się na kolejne regiony, wpływa na funkcjonowanie lokalnych społeczności oraz ich potencjał rozwojowy. Zrozumienie jego mechanizmów stanowi tym samym podstawę do dalszej analizy czynników kształtujących współczesne przemiany ludnościowe.

² Nieznaczny wzrost liczby ludności nastąpił jedynie w 2017 r. w relacji do 2016 r.

1.3. Geneza i przyczyny ruchu wędrownego ludności obszarów wiejskich

Migracje stanowią kluczowy element współczesnych procesów demograficznych, odzwierciedlając reakcje ludności na zmieniające się warunki społeczne, ekonomiczne i przestrzenne. Są one jednym z głównych czynników przeobrażających strukturę osadniczą oraz istotnym wyzwaniem dla polityki rozwojowych w skali lokalnej i globalnej.

W warunkach nasilającej się mobilności przestrzennej migracje kształtują dynamikę rynku pracy, wpływają na rozmieszczenie zasobów ludzkich i przyczyniają się do zróżnicowania potencjału rozwojowego poszczególnych regionów. Stanowią także element adaptacji społeczeństw do procesów globalizacyjnych, transformacji gospodarczych i zmian jakości życia, co uzasadnia potrzebę ich systematycznej analizy.

Migracja jest zjawiskiem złożonym i wielowymiarowym, wpisującym się w szerokie spektrum procesów kształtujących współczesne społeczeństwa. Obejmuje zarówno przemieszczenia o charakterze stałym, jak i czasowym, wynikające z oddziaływania różnorodnych uwarunkowań politycznych, kulturowych i ekonomicznych. w szczególności dotyczy poszukiwania przestrzeni oferujących większe możliwości rozwojowe oraz wyższy poziom dobrobytu, co nadaje migracjom istotne znaczenie w dynamice zmian społeczno-gospodarczych. (KACZMARCZYK 2015, s. 7).

Nasilająca się mobilność ludności stanowi obecnie zjawisko o charakterze ponadregionalnym, oddziałujące równocześnie na sfery społeczne, gospodarcze, polityczne, środowiskowe i technologiczne. w literaturze przedmiotu migracja jest ujmowana jako jeden z megatrendów, czyli procesów długotrwałych, o globalnym zasięgu i znaczącym wpływie na kierunki rozwoju współczesnego świata³. Jej skala podkreśla wagę tego zjawiska – według szacunków organizacji międzynarodowych migranci stanowią około 3,4% populacji globalnej, co potwierdza, że migracje stają się jednym z kluczowych wyzwań XXI wieku (PRZYTUŁA 2017; za SKRABACZ 2019, s. 79). Prognozy wskazują, że do 2050 r. liczba ta wzrośnie do 4%, na co istotny wpływ mają trendy zachodzące w sferze zmian klimatycznych, wzroście liczby ludności oraz rosnących napięciach międzynarodowych. Mobilność ludzi jest także zwiększana w związku z szybkim rozwojem technologii i globalizacją. Warto jednak zwrócić uwagę na podział migracji ze względu na motywacje będące

³ <https://ptsp.pl/megatrendy/> (26.01.2025).

przyczyną podjęcia decyzji o jej rozpoczęciu. Kluczowym aspektem analizy przyczyn migracji jest teoria *push and pull*, pomagająca ocenić, które czynniki mają istotny wpływ na zjawisko megatrendu⁴.

Teoria migracji obejmuje różne formy przemieszczania się ludności pomiędzy regionami i krajami. Istnieje wiele ujęć migracji jako zjawiska zewnętrznego. w tym przypadku dotyczy ona opuszczania przez osobę kraju ojczystego. Odwrotnością emigracji jest imigracja, która opisywana jest jako liczba osób przybywających do kraju przyjmującego (TSEGAY 2023, s. 2). Można wyróżnić także reemigrację, polegającą na powrocie emigrantów do kraju ojczystego po okresie przebywania za granicą. Szczególną formą migracji jest repatriacja, definiowana jako proces powrotu do ojczyzny poprzednio deportowanych, uchodźców i przesiedleńców, organizowany przez władzę dla obywateli (HOLZER 1999, s. 282). Repatriacja rozpatrywana jest w dwóch ujęciach. Pierwsze z nich obejmuje osoby, które ze względów politycznych, konfliktów wojennych musiały opuścić swój rodzimy kraj. Natomiast drugie ujęcie dotyczy ludności, której bezpośrednio nie dotknęły konflikty, zaś są potomkami tych, którzy byli zmuszeni opuścić swój kraj (ŁUCKA 2021, s. 13-14). Informacje zawarte w tabeli 2 wskazują dokładną klasyfikację migracji ze względu na określone kryteria jej zachodzenia.

Tabela 2

Klasyfikacja migracji

Rodzaje kryteriów	Rodzaje migracji w danym kryterium
Kryterium przestrzenne	– wewnętrzne – zewnętrzne
Kryterium czasowe	– krótkoterminowe – długoterminowe – pobyt stały – pobyt czasowy
Kryterium decyzyjne	– dobrowolne – mimowolne (przymusowe)
Kryterium prawne	– legalne – nielegalne – półlegalne

⁴ <https://ptsp.pl/migracje-ludnosci-nasilaja-sie-megatrendy-2050/> (26.01.2025).

Rodzaje kryteriów	Rodzaje migracji w danym kryterium
Kryterium zachowań ruchowych	<ul style="list-style-type: none"> – jednorazowe – epizodyczne – krokowe – wahadłowe – okrężne – sezonowe – powrotne – łańcuchowe
Kryterium administracyjne	<ul style="list-style-type: none"> – między miastami – z miasta na wieś – ze wsi do miast – międzywojewódzkie – wewnątrzwojewódzkie – międzypowiatowe – wewnątrz powiatowe
Kryterium aktywności	<ul style="list-style-type: none"> – zawodowe – naukowe

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Боєцька-Пономаренко Б.Т., Пономаренко О.В., Шевченко В.В. 2022, s. 9.

Zasadniczy podział zjawiska migracji dotyczy czterech kryteriów. Pierwszym z nich jest kryterium przestrzenne, które odnosi się do ruchu ludności w kontekście fizycznej przestrzeni, co oznacza przekraczanie granic geograficznych i administracyjnych. Kluczowym aspektem jest punkt wyjścia i punkt docelowy, a także pokonywany dystans. Kolejnym jest kryterium czasu, odnoszące się do długości pobytu poza miejscem rodzimego pochodzenia (GÓRNY, KACZMARCZYK 2003, s. 5-6). Ze względu na czas trwania pobytu za granicą, migracje dzielą się na krótkookresowe, których czas trwania wynosi od 3 do 12 miesięcy i długookresowe, których czas trwania wynosi co najmniej rok (MŁYNEK I in. 2022, s. 373). Według tradycyjnego podejścia, aby umożliwić odróżnienie migrantów od turystów, którzy również pokonują znaczne odległości i tymczasowo zmieniają swoje otoczenie, przyjęto granicę czasową 12 miesięcy. Kryterium miejsca zamieszkania wskazuje, że migrantem jest osoba zmieniająca swoje miejsce pobytu, bez względu na odległość, przymusowy lub dobrowolny charakter, oraz na to, czy ma ona miejsce wewnątrz kraju, czy za jego granicami. Jednakże trzeba zauważyć różnicę między mobilnością, która przybiera charakter cyklicznych wyjazdów, ale nie wymaga zmiany miejsca zamieszkania, a migracją. Ostatnie kryterium odnosi się do migracji wynikających z aktywności zawodowej oraz innych form

aktywności wymagających zmiany miejsca pobytu. Istotne jest rozróżnienie czynników determinujących te przemieszczenia, a zwłaszcza odróżnienie migracji prowadzących do trwałej zmiany miejsca zamieszkania od mobilności mającej charakter dojazdów do pracy, które nie wiążą się z relokacją gospodarstwa domowego (GÓRNY, KACZMARCZYK 2003, s. 5-6, ORGANIŚCIAK-KRZYKOWSKA 2022 s. 65).

Pod względem wzorców zachowań w ruchu przestrzennym, odnoszących się do statusu społecznego, a także punktów docelowych, można wyróżnić migracje krokowe, wahadłowe, okrężne, sezonowe, powrotne i łańcuchowe (GIEORGICA 2018, s. 24). Migracje wahadłowe zwane także codziennymi, polegają na częstym przemieszczaniu się po tej samej trasie w celu wyjazdu do pracy lub szkoły. Ten rodzaj nie wpływa na liczebność i strukturę ludności. Migracje cyrkulacyjne nie wymagają zmiany miejsca zamieszkania, mają charakter tymczasowy i polegają na naprzemiennych okresach pracy za granicą i w kraju pochodzenia. Są naturalnymi, spontanicznymi ruchami ludności. Cykliczne przemieszczanie dotyczy sezonowych migracji, które nie wiążą się ze stałą zmianą miejsca zamieszkania, ponieważ obejmują kilkumiesięczną pracę w innym kraju. Taki rodzaj przemieszczania się stanowi dodatkowe sezonowe źródło dochodu dla wielu obywateli (OSTROWSKA 2022, s. 10). w sytuacji, gdy osoba emigruje jednorazowo przebywając dłuższy czas poza granicami kraju przyjmującego, a następnie wraca do kraju pochodzenia określana jest migracją powrotną. Łańcuchowa migracja występuje wówczas, gdy początkowo jedna grupa lub niewielka liczba osób przenosi się do miejsca docelowego, a następnie za nimi kolejne grupy podążające tym samym szlakiem migracyjnym (GIEORGICA 2018, s. 24).

z uwagi na podjęte decyzje, migracje dzielą się na dobrowolne i mimowolne. Z punktu widzenia przepisów prawnych, wyróżnia się migracje legalne, nielegalne oraz pobyt nieregulowany. Biorąc pod uwagę jeszcze inne przyczyny migracji można wskazać migracje zarobkowe, społeczne, zdrowotne, turystyczne, religijne oraz ekologiczne. Migracja dobrowolna ma miejsce, gdy zmiana miejsca zamieszkania wynika z osobistej decyzji migranta, bez presji spowodowanej zewnętrznymi okolicznościami, a decyzja jest podejmowana głównie z powodu korzyści, które ta osoba może osiągnąć. Migracja wymuszona spowodowana jest czynnikami politycznymi, etnicznymi, ekonomicznymi lub innymi okolicznościami niezależnymi od człowieka, takimi jak zagrożenie dobrobytu i funkcjonowania jednostek. Czynniki zewnętrzne są głównymi przyczynami takich migracji. Migracje przymusowe to

rezultat działań państwowych, utożsamianych z deportacjami i wysiedleniami, bez możliwości wyboru miejsca pobytu jednostek (OSTROWSKA 2022, s. 10).

Klasyfikując migracje wewnętrzne według charakteru administracyjnego obszarów, między którymi miała miejsce wędrówka należy zwrócić uwagę na istotę przemieszczania się między miastami, z miasta na wieś, ze wsi do miast oraz pomiędzy wsiami. Intensywność tych migracji zależy od czynników politycznych, ekonomicznych oraz społeczno-kulturowych, napędzanych poszukiwaniem lepszych możliwości zatrudnienia, poprawą warunków życia oraz dostępem do edukacji. Migracje z miast na wieś są charakterystyczne dla wysokorozwiniętych państw, natomiast migracje między wsiami występują rzadko (OCH 2021, s. 19). w ramach migracji wewnętrznych wyróżnia się migracje międzywojewódzkie, które odnoszą się do przemieszczenia ludności z jednego województwa do innego, wewnątrzwojewódzkie dotyczące zmiany miejsca zamieszkania w obrębie tego samego województwa, międzypowiatowe, czyli przemieszczenie się ludności z jednego powiatu do innego, a także wewnątrzpowiatowe, będące zmianą miejsca zamieszkania w obrębie tego samego powiatu⁵.

Rozwój infrastruktury transportowej oraz wzrost mobilności przestrzennej sprawiają, że przemieszczanie się ludności staje się procesem coraz mniej ograniczonym barierami technicznymi i czasowymi. Dodatkowo globalizacja oraz intensyfikacja współpracy międzynarodowej wzmocniają swobodę przemieszczania się, co nadaje migracjom wymiar jednego z kluczowych wyzwań społeczno-gospodarczych współczesności (ORŁOWSKA 2007, s. 309-310). Z tego względu znalazły się w orbicie zainteresowań wielu dyscyplin naukowych. w ekonomii migracja jest postrzegana jako inwestycja zwiększająca produktywność ludzkich zasobów. Z kolei w demografii oznacza zmianę stałego miejsca zamieszkania i miejsca czasowego pobytu. w geografii migracja jest definiowana jako zmiana miejsca pobytu przez daną osobę w sposób inny niż poprzez narodziny lub śmierć. w politologii termin ten odnosi się do przemieszczania ludności między państwami. Natomiast w socjologii migracja jest postrzegana jako naturalna część drogi życiowej człowieka (CABAŃSKA 2015, s. 19; ORGANIŚCIAK-KRZYKOWSKA 2023, s. 57-61).

⁵ <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/212,pojecie.html> (27.10.2025).

Początki naukowej refleksji nad ruchem przestrzennym ludności upatruje się rewolucji przemysłowej, która wzmogła przemieszczanie się siły roboczej ze wsi do miast. w 1885 r. zostały sformułowane przez Ravenstein'a (1885) prawa migracji. Swoich obserwacji dokonał bazując na migracjach do Wielkiej Brytanii. Zauważył on, że większość migracji odbywa się na niewielkie odległości, a samo zjawisko przemieszczania się ludności zachodzi etapowo. Osoby przemieszczające się na duże odległości zazwyczaj migrują do obszarów miejskich, szybko rozwijających się. Duże miasta rozwijają się w większym stopniu dzięki migracjom niż poprzez przyrost naturalny. Jednakże częściej spotykanym zjawiskiem jest migracja osób zamieszkujących obszary wiejskie niż migracja mieszkańców miast. Kolejnym aspektem założeń Ravenstein'a jest to, iż każda migracja powoduje ruch w przeciwnym kierunku. Zwrócił uwagę na to, że kobiety migrują częściej, niż mężczyźni, a najwięcej migrują osoby dorosłe. Natomiast poszukiwanie lepszych warunków życia oraz stabilności finansowej ma uwarunkowanie w ekonomicznych przyczynach ruchów ludności.

W analizie uwarunkowań i mechanizmów migracji istotne miejsce zajmują klasyczne ujęcia teoretyczne, wśród których znaczącą rolę odegrała koncepcja E. Lee (1996). Według niego migracją jest trwała lub półtrwała zmiana miejsca zamieszkania, która nie charakteryzuje się ograniczeniami ze względu na odległość ruchu, przymusowy lub dobrowolny, wewnętrzny lub zewnętrzny charakter. Jednak nie każdy rodzaj mobilności przestrzennej jest objęty przez tą definicję. Wykluczone jest na przykład ciągłe przemieszczanie się osób, które nie mają stałego miejsca zamieszkania, oraz tymczasowe przeprowadzki. Bez względu na to, jak krótko lub długo trwa migracja, oraz niezależnie od tego, czy jest to trudne, czy łatwe, każdy akt migracji obejmuje miejsce pochodzenia, miejsce docelowe oraz zestaw przeszkód. Sformułował on także sześć hipotez dotyczących określenia praw migracji i ich systematyzacji. Jakość migracji wewnątrz danego terytorium zmienia się w zależności od stopnia zróżnicowania obszarów wchodzących w jego w skład. Zależy także od różnorodności ludzi oraz od trudności pokonywania przeszkód pośrednich. Ponadto, wielkość migracji zmienia się w odpowiedzi na fluktuacje gospodarcze. Jeśli nie ma silnych hamulców, zarówno wielkość jak i nasilenie migracji mają tendencję do wzrostu wraz z upływem czasu. Zmieniają się również w zależności od poziomu postępu na danym obszarze lub kraju.

Teorie skupiające się na ruchu przestrzennym ludności w zakresie badań ekonomicznych to teorie migracji klasycznych, teorie neoklasyczne, nowa

ekonomiczna teoria migracji, teoria dualnego rynku pracy, a także teoria systemu światowego. Analizując zachowania migrantów można zauważyć wspólne zachowania łączące indywidualne wartości i oczekiwania, a także warunki ekonomiczne i środowisko (KACPERSKA I in. 2019, s. 20).

Najstarszą z teorii jest klasyczna makroekonomiczna teoria migracji powstała w połowie XIX wieku. Zgodnie z nią migracja jest sposobem osiągnięcia ekonomicznej równowagi przestrzennej. Zakłada, że migranci mają identyczne kwalifikacje zawodowe i potrzeby oraz to, iż nie istnieją bariery migracji. Wskazuje, że migracje pozwalają osiągnąć równowagę makroekonomiczną, a poszukiwanie pracy przez migrantów i maksymalizacja dochodów reguluje i równoważy rynek. Jednakże teoria ta, to uproszczony schemat rzeczywistości, który został podważony poprzez badania, w których udowodniono, że ludność migruje również do obszarów o niskich dochodach (JANICKI 2007, s. 287).

Rozwinięciem wyżej opisanej teorii jest neoklasyczna teoria migracji, rozpatrywana w ujęciu zarówno makroekonomicznym, jak i mikroekonomicznym. Spojrzenie makroekonomiczne wskazuje, że migracja wynika z różnic wielkości popytu i podaży występujących w różnych regionach, skutkując zróżnicowaniem wysokości płac. Nieproporcjonalna alokacja czynników i zasobów powoduje zwiększenie migracji, mimo to same przemieszczanie się ludności jest mechanizmem równowagi (KACPERSKA I in. 2019, s. 21-22). Napływ taniej siły roboczej wspiera rozwój gospodarczy lepiej rozwiniętych obszarów i redukuje bezrobocie w regionach słabiej rozwiniętych. Ujęcie mikroekonomiczne neoklasycznej teorii odnosi się do pojedynczych jednostek. Po kalkulacji zysków i kosztów, a także potencjalnych korzyści i zagrożeń ludność decyduje, czy migracja będzie miała pozytywne, czy negatywne skutki. Tym samym poszukują najlepszego rozwiązania. Jeśli korzyści przewyższają koszty, jednostka decyduje się na migrację, jeśli nie, pozostaje w kraju. Ostatecznym celem migracji jest maksymalizacja dochodów i poprawa bytu (CYMANOW 2010, s. 108-109).

Nowa ekonomiczna teoria emigracji, uzupełnia teorię neoklasyczną. Bazuje na konstatacji, że migracja w skali mikroekonomicznej nie dotyczy samych jednostek, ale także ich najbliższego otoczenia. Jest to spowodowane przez rynek, który nie funkcjonuje w sposób idealny. Elementem analizy nowej ekonomicznej teorii jest gospodarstwo domowe, podejmujące racjonalne decyzje, by zmaksymalizować zysk i zminimalizować ryzyko występujące w otoczeniu. Jednym z założeń teorii jest to, że każda osoba z gospodarstwa

domowego może migrować do innego miejsca w celu podjęcia pracy, dając szansę na utrzymanie gospodarstwa nawet w sytuacji kryzysowej (BRZOZOWSKI 2011, s. 62-63).

Teoria dualnego rynku pracy dotyczy z kolei migracji międzynarodowych w ujęciu makroekonomicznym. Uzupełnia wcześniej sformułowane teorie o spojrzenie na procesy migracyjne od strony popytowej. Nazywana jest także teorią segmentacji rynku pracy. w gospodarkach uprzemysłowionych i rozwiniętych wyróżnia się dwa sektory: kapitało-intensywny, wymagający specjalistycznych umiejętności, wyższego wykształcenia, tym samym pozwalającym otrzymanie wyższych zarobków, oraz praco-intensywny dla osób bez takich kwalifikacji (CYMANOW 2010, s. 110-111). w krajach rozwiniętych stale brakuje pracowników do niskopłatnych, niewymagających wysokich kwalifikacji zawodów. Obywatele tych krajów nie są zainteresowani takimi stanowiskami, więc są one obsadzone przez imigrantów, co stabilizuje gospodarkę. Teoria ta jednak nie tłumaczy przepływu siły roboczej między krajami o podobnym poziomie rozwoju (KACPERSKA 2018, s. 143-144).

Teoria systemu światowego natomiast skupia się na makroekonomicznym ujęciu migracji i wskazuje, że główną przyczyną jest polaryzacja ekonomiczna świata. Według tej teorii świat jest podzielony na centrum i peryferie, gdzie państwa o różnym poziomie rozwoju są rozmieszczone w koncentrycznych kręgach (KACPERSKA I in. 2019, s. 24). Teoria ta nawiązuje do postępującej globalizacji. Wraz z rozwojem kraju oraz zwiększaniem się zysków i rozmiarów przedsiębiorstw, poszukiwane są rozwiązania dotyczące ulokowania kapitału w państwach, gdzie koszty są niższe (JARECKI 2023, s. 28). Migracje interpretuje się jako zjawisko wynikające z asymetrii rozwojowych między państwami wysoko i słabo rozwiniętymi, gdzie przepływy ludności podążają szlakami ukształtowanymi przez zależności gospodarcze i powiązania handlowe. w ujęciu tym mobilność przestrzenna sprzyja dalszej koncentracji kapitału i potencjału w krajach wysoko rozwiniętych, przyczyniając się do pogłębiania istniejących dysproporcji rozwojowych w układzie centrum–peryferie (WACHOWSKA 2018, s. 136).

Podsumowując, migracje wymagają ujęcia interdyscyplinarnego. Odzwierciedlają bowiem złożoność i wielowymiarowość procesów stojących u ich podstaw. Zróżnicowane formy mobilności przestrzennej charakteryzują się odmiennymi mechanizmami i konsekwencjami, oddziałując w różny sposób na funkcjonowanie gospodarki oraz struktur społecznych.

Ważnym aspektem w zrozumieniu zjawiska występowania migracji jest wyjaśnienie czynników, które wpływają na kształtowanie polityki migracyjnej przez państwo oraz indywidualnych determinant skłaniających do zmiany miejsca zamieszkania. Polityka migracyjna reguluje relacje między państwem a migrantami, ustanawiając zbiór norm prawnych definiujących zasady i procedury dotyczące wjazdu, wyjazdu, pobytu, osiedlania się, neutralizacji oraz deportacji z państwa (ADAMCZYK 2023, s. 32). Obejmuje szeroki zakres działań rządu, dotyczących przepisów prawnych i administracyjnych, także w kontekście osiedlania się oraz uzyskiwania obywatelstwa, pomocy i ochrony politycznej czy humanitarnej. Obejmuje także zasady dotyczące wyjazdów obywateli za granicę, ich powrotu oraz reintegrację, jak i wsparcie osób o więzach narodowych lub pochodzeniu związanym z danym państwem (ŁODZIŃSKI, SZONERT 2023, s. 8). Zrozumienie, co motywuje ludzi do migracji, pozwala na lepsze zarządzanie przepływami imigracyjnymi, a także na tworzenie programów koordynacji i wsparcia.

Próba delimitacji czynników determinujących ruch wędrownicy ludności obserwowana była już w pierwszych pracach naukowych stanowiących obecnie swoisty punkt odniesienia. w odróżnieniu od teorii Ravenstein'a (1885), która skupiała się głównie na czynnikach ekonomicznych, Lee (1966) zaproponował koncepcję, według której głównymi motywami emigracji są silne bodźce emocjonalne. Lee wyróżnił cztery kategorie czynników wpływających na decyzje migracyjne: czynniki wypychające (*push factors*) – związane z miejscem pochodzenia, czynniki przyciągające (*pull factors*) – dotyczące miejsca docelowego migracji, oraz względy osobiste lub przeszkody pośrednie (LEE 1966; za: OLBRYCHT 2021, s. 106). Jak wynika z informacji zawartych w tabeli 3 z podziałem tym są związane różne uwarunkowania migracji w wielu obszarach nauk.

Migracje ekonomiczne są ściśle związane z warunkami panującymi w kraju, tym samym z niską jakością warunków pracy oraz wysokim poziomem bezrobocia. Do czynników zachęcających do migracji należą m.in. wyższe zarobki, lepsze możliwości zatrudnienia, wyższy standard życia oraz dostęp do edukacji. w Polsce przeważają migracje zarobkowe, których głównym celem jest poprawa warunków życia zarówno bliskich osób, jak i własnych (ORGANIŚCIAK-KRZYKOWSKA i in. 2020, s. 32). Migracje ekonomiczne często wiążą się z migracjami rodzinnymi (WOLANIN-JAROSZ 2020, s. 21). Jeśli warunki ekonomiczne są niesprzyjające istnieje ryzyko dalszego pogorszenia,

wzrasta prawdopodobieństwo, że więcej osób zdecyduje się na wyjazd do państw oferujących lepsze perspektywy (*Przyczyny migracji...* 2024).

Tabela 3

Podział czynników migracji w teorii *push and pull*

Obszar	Czynniki wypychające	Czynniki przyciągające
Historyczny	<ul style="list-style-type: none"> – istnienie skupisk ludności o różnych narodowościach w danym państwie 	<ul style="list-style-type: none"> – istnienie dawniejszych centrów uchodźstwa – istnienie dużych liczebnie ośrodków nowej emigracji
Gospodarczo-ekonomiczny	<ul style="list-style-type: none"> – ubóstwo – zła sytuacja mieszkaniowa – wysoki poziom bezrobocia – niskie płace – brak możliwości rozwoju zawodowego – brak podstawowej opieki zdrowotnej – wysoki wskaźnik dzietności – ograniczony dostęp do edukacji 	<ul style="list-style-type: none"> – perspektywa wyższych płac – niska stopa bezrobocia – poprawa standardów życia – rozwój osobisty – możliwości zatrudnienia – wysokie tempo rozwoju gospodarczego – popyt na tanią siłę roboczą
Społeczno-polityczny	<ul style="list-style-type: none"> – dyskryminacja – słaba opieka medyczna – niepewność społeczna – niewystarczające systemy edukacyjne – wzrost populacji – konflikty zbrojne – korupcja – słabe zarządzanie państwem – naruszanie praw człowieka – terroryzm 	<ul style="list-style-type: none"> – wolność od dyskryminacji – lepsza opieka medyczna – świadczenia socjalne – bezpieczeństwo i ochrona – wolność polityczna – demokracja – stabilność polityczna – przestrzeganie praw obywatelskich człowieka
Demograficzny	<ul style="list-style-type: none"> – wysoki przyrost naturalny – przeludnienie obszarów wiejskich – nadwyżka młodych ludzi w wieku produkcyjnym 	<ul style="list-style-type: none"> – niski lub ujemny przyrost naturalny

Obszar	Czynniki wypychające	Czynniki przyciągające
Prawny	<ul style="list-style-type: none"> – liberalne regulacje paszportowe i przepisy dotyczące zakupu dewiz 	<ul style="list-style-type: none"> – brak wymagań wizowych – liberalne przepisy imigracyjne, w tym dotyczące łączenia rodzin – regulacje określające status oraz uprawnienia socjalne uchodźców politycznych i robotników– migrantów – łatwość uzyskania azylu i pozwolenia na prace

Źródło: Opracowanie własne na podstawie URBAŃSKI, 2022, s. 4; KACPERSKA I in. 2019, s. 17.

Do opuszczenia ojczyzny często zmuszają mieszkańców prześladowania związane z przynależnością etniczną, religią, rasą, poglądami politycznymi czy kulturą. Kluczowym czynnikiem skłaniającym do migracji jest również wojna, ryzyko wybuchu konfliktu lub represje ze strony władz. Osoby uciekające przed konfliktami zbrojnymi, naruszeniami praw człowieka czy prześladowaniami są najczęściej uznawane za uchodźców humanitarnych. Wybór kraju, w którym się osiedlają, zależy od polityki migracyjnej, ponieważ niektóre państwa są bardziej otwarte na przyjmowanie migrantów (*Przyczyny migracji...* 2024). Tego rodzaju migracje dokonują się w oparciu o przyzwolenie kraju przyjmującego na wpuszczenie ludności, szukającej schronienia przed różnymi formami dyskryminacji, a także dla jednostek będących ofiarami wojen domowych i niepokoїв politycznych (WOLANIN-JAROSZ 2020, s. 21).

Z punktu widzenia demograficznego migracje mają znaczenie w procesach gospodarczych w zarówno krajach pochodzenia, jak i krajach przyjmujących. Zmiany demograficzne, zwiększając napływ ludności, powodują nie tylko zwiększenie liczebności populacji, a także mogą prowadzić do znacznego wzrostu dochodów w kraju przyjmującym, tym samym mogą przyczynić się do wzrostu gospodarczego. Jednocześnie kształtują politykę migracyjną dostosowując ją do demograficznych trendów i potrzeb rynku (KOROLENKO, PETROSIAN 2021, s. 5).

Zmiany środowiskowe, współcześnie nazywane klimatycznymi zostały uznane za istotną przyczynę migracji w latach 80. XX w., gdy uchodźcy środowiskowi wykazywali wzrostową tendencję udziału w migracjach. w wyniku utraty bezpiecznego źródła utrzymania spowodowanego suszą, erozją gleb, pustynnieniem, wylesianiem i innymi problemami środowiskowymi

ludność zostaje zmuszona do opuszczenia dotychczasowego miejsca zamieszkania wbrew własnej woli (GÓRSKI 2021, s. 63). Czynniki środowiskowe, takie jak powodzie, huragany czy trzęsienia ziemi i erupcje wulkanów są determinantą występowania klęsk żywiołowych przez co ludzie są zmuszeni opuszczać swoje domy. Według prognoz, zmiany klimatyczne zarówno najbliższych latach, jak i długoterminowo, będą się nasilać, co spowoduje jeszcze większe ruchy migracyjne. Tendencja wzrostu migracji, nawet jeśli pokonywany przez ludność dystans nie będzie relatywnie duży, będzie potęgować zmiany w dynamice społecznej, politycznej i ekonomicznej (PYLYPCHENKO 2023, s. 45).

Opisane wyżej czynniki determinujące migracje, takie jak poszukiwanie lepszych możliwości zatrudnienia, poprawa warunków życia i dostęp do edukacji, wiążą się nie tylko z migracjami międzypaństwowymi, ale także z migracjami między dużymi miejskimi aglomeracjami, a wsiami. w powojennej Polsce najczęstszym modelem migracji było przemieszczanie się ze wsi do miast, spowodowane poszukiwaniem atrakcyjnego zatrudnienia, chęcią poprawy warunków egzystencji, socjalnych oraz możliwościami nauki. Obecnie jednak coraz więcej mieszkańców dużych miast, osiągających stabilizację zawodową i finansową decyduje się na emigrację na wieś w poszukiwaniu ciszy i wytchnienia. Przemieszczanie się z obszarów centralnych na peryferyjne, jest charakterystycznym zjawiskiem dla rozwiniętych gospodarek i bogacących się społeczeństw. Z kolei migracje między obszarami wiejskimi są względną rzadkością, spowodowaną klęskami żywiołowymi, konfliktami zbrojnymi, kryzysami gospodarczymi, a także decyzjami administracyjnymi (OCH 2021, s. 19).

1.4. Znaczenie procesów demograficznych dla obszarów wiejskich

Procesy demograficzne odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu potencjału rozwojowego obszarów wiejskich, determinując zarówno strukturę i dynamikę populacji, jak i funkcjonowanie lokalnych społeczności. Zmian liczby mieszkańców, struktura wieku czy natężenie migracji wpływają na dostępność i jakość usług publicznych, kondycję rynku pracy oraz możliwości akumulacji kapitału społecznego i finansowego. w kontekście wsi znaczenie tych procesów jest szczególnie istotne, gdyż kształtują one nie tylko możliwości rozwojowe i atrakcyjność inwestycyjną, lecz także spójność społeczną, zaufanie

oraz lokalną tożsamość. Dodatkowo dynamika demograficzna decyduje o sile oddziaływania zjawisk takich jak depopulacja, migracje młodych mieszkańców czy starzenie populacji, a tym samym wpływa na trwałość instytucji lokalnych i odporność społeczności na wyzwania gospodarcze oraz środowiskowe. Rozumienie tych procesów jest zatem niezbędne do formułowania strategii rozwoju wiejskich terenów, przeciwdziałania marginalizacji oraz wzmacniania ich atrakcyjności osadniczej i jakości życia mieszkańców.

Rosner (2016) opisuje, że struktury demograficzne w Polsce są spowodowane ruchami migracyjnymi, które kształtowały się przez trzy główne procesy nachodzące na siebie. Jednym z nich jest długotrwały i stopniowy wpływ zmian opisanych w teorii pierwszego przejścia demograficznego. Zmiany te są bardziej zaawansowane w miastach niż na obszarach wiejskich. Prowadzą do starzenia się społeczeństwa, zmniejszenia dzietności i wskaźników reprodukcji, a także zmian w stylu życia, dotyczących zachowań związanych z zawieraniem małżeństw czy podejmowaniu decyzji prokreacyjnych w późniejszym wieku. Na opisane zjawisko strukturalnie związane z przejściem demograficznym nakłada się proces nazywany falowaniem demograficznym, charakteryzujący się większą dynamiką zmian. Polega on na następowaniu naprzemiennie okresów wyżów i niżów demograficznych wynikających głównie z liczebności roczników kobiet w wieku rozrodczym. Po niżu urodzeń z czasów II wojny światowej nastąpił powojenny wyż, a później echo niżu i wyżu, gdy kolejne roczniki wchodziły w wiek prokreacyjny. Tendencja do zmniejszania dzietności oraz opóźniania wieku rodzenia pierwszego dziecka stopniowo wygaszała to zjawisko. Trzeci czynnik wpływający na różnice demograficzne między wsią a miastem to migracje wewnętrzne, zachodzące szczególnie między miastami a wsiami. Ich skala zależy od czynników demograficznych, ekonomicznych, społecznych. Jest efektem modelu selekcyjności imigracji ze względu na wiek i płeć. Migracje są zdominowane przez młodzież, dla której przeprowadzki często wiążą się usamodzielnieniem ekonomicznym. w migracjach przewagę liczebną miały kobiety, co wpływa na strukturę demograficzną miast i wsi.

Falowanie demograficzne stwarza wiele problemów o charakterze gospodarczym, ponieważ zwiększa się udział najstarszej subpopulacji w kraju. w okresie ostatnich 20 lat, kolejne roczniki pierwszego powojennego wyżu demograficznego wchodziły w wiek emerytalny i rozpoczynały okres korzystania z usług zabezpieczenia społecznego. Jednak ten proces nie był skorelowany ze zmianami subpopulacji osób w wieku produkcyjnym, a więc tych,

którzy wytwarzali środki na bieżące pokrycie kosztów tego wydatku z zasobów zabezpieczenia społecznego (STANNY, ROSNER 2024, s. 356-357).

Powiązane ze sobą migracje i zrównoważony rozwój, odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu przyszłości społeczeństw i środowiska. Konieczność wypracowania nowego podejścia do globalnego problemu migracji z powodu zwiększonych ruchów ludności wśród społeczeństw europejskich skutkowałą podjęciem działań regulujących przez ONZ. Znalazły one odzwierciedlenie w Agendzie 2030 przyjętej we wrześniu 2015 r. Zawarte porozumienia dotyczyły bezpiecznej, uregulowanej migracji, a sama migracja ma przyczyniać się do realizacji celów zrównoważonego rozwoju (HEIDRICH 2022, s. 175). Ważnym jest aby działania podjęte w celu zrównoważonego rozwoju przyczyniały się do wzmacniania regionalnego potencjału gospodarczego, podnoszenia konkurencyjności oraz poprawy jakości życia lokalnych społeczności. Niwelowanie dysproporcji i wspierania ożywienia gospodarczego oraz wzrostu we wszystkich regionach, pozwoli przeciwdziałać negatywnym skutkom, a inwestycje w zrównoważony rozwój, zabezpieczenia społeczne, zieloną gospodarkę i cyfryzację mogą pomóc w osiągnięciu celów i przyspieszyć ożywienie gospodarcze (ŁUCZAK i in. 2025, s. 3, 22).

Dwie główne kategorie migracji w odniesieniu do obszarów wiejskich to migracja wewnętrzna, będąca ruchem ludności między wsią, a miastem lub między obszarami wiejskimi oraz migracja zewnętrzna, czyli migracja międzynarodowa. Obie wpływają bezpośrednio nie tylko na sytuację demograficzną w państwie, regionie, powiecie i gminie, ale również na przebieg procesów społecznych, kulturowych i ekonomicznych (MARTINELLI, CAVALLI 2020, s. 163-164).

Współcześnie obszary wiejskie cechuje stopniowe zmniejszanie się zaludnienia. Skrajnym przykładem depopulacji są obszary wschodniego pogranicza kraju, zwłaszcza w północnej jego części. Dotyczy to głównie obszarów o znacznej przewadze w gospodarce lokalnej rolnictwa opartego na drobnych gospodarstwach rodzinnych, położonych peryferyjnie wobec rynków miejskich, w tym rynku pracy. Zauważalne jest, że na obszarach oddalonych od miast i bardziej związanych z rolnictwem procesy starzenia się populacji są relatywnie najgłębsze, tym samym można dostrzec różnicę między starszą demograficznie częścią wschodnią kraju i częścią zachodnią, relatywnie młodszą, ale intensywnie starzejącą się (STANNY, ROSNER 2024 s. 352, 367).

Województwo warmińsko-mazurskie jest zaliczane do europejskiego katalogu regionów o najniższym poziomie życia. Tym samym jest beneficjentem

licznych programów finansowanych ze środków Unii Europejskiej mających na celu poprawę warunków życia ludności. Peryferyjność i problemowość obszarów wiejskich tego regionu jest dostrzegalna szczególnie na obszarach peryferyjnych, natomiast w mniejszym stopniu przy dużych aglomeracjach miejskich. Można zauważyć, że w większości gmin wiejskich po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej nastąpiła poprawa funkcjonowania przedsiębiorstw oraz rozwój infrastruktury społeczno-gospodarczej. w znacznym stopniu na poprawę miały wpływ infrastruktura komunalna, ośrodki oświatowe oraz aspekty środowiskowe. Sytuacja ta wpisuje się w dyskusje dotyczące istotnych uwarunkowań inteligentnego rozwoju, do których za kluczowe uznaje się działanie związane z infrastrukturą, mobilnością i efektywnym zarządzaniem publicznym (JANUSZ 2020, s. 212, 217).

Ludność zamieszkująca obszary wiejskie województwa warmińsko-mazurskiego boryka się z wieloma trudnościami. Osoby pochodzące z obszarów wiejskich, szczególnie z obszarów peryferyjnych, dotyka problem wykluczenia społecznego. Osoby te mają trudność w dostępie do zatrudnienia, edukacji i kultury, zasobów mieszkaniowych i opieki zdrowotnej. Ograniczone możliwości udziału w życiu społecznym i gospodarczym utrudniają osiąganie dochodów i poprawę sytuacji materialnej, co może prowadzić do popadania w ubóstwo (KALINOWSKI I in. 2024, s. 35).

Do ograniczeń sektora rolnego, który jest dominujący na obszarach wiejskich należą reforma podatkowa oraz inflacja. Wielu właścicieli uznaje za ograniczenia także wymogi dotyczące dokumentacji prowadzenia działalności. Problematiczna staje się obecna sytuacja geopolityczna, ograniczenia importu i eksportu surowców do Ukrainy oraz brak stabilności na jego rynkach (GRZYBOWSKA-BRZEZIŃSKA I in. 2023, s. 97). Zagrożenia te wpływają na ograniczenie działań prywatnych gospodarstw rolnych, co skutkuje ich zamknięciem się, a tym samym zmniejszeniem możliwości zarobkowych ludności wiejskiej. Aby wyrównać szanse rozwojowe i wspomóc zmiany strukturalne na obszarach wiejskich ważna jest prowadzona Polityka Spójności, wśród której celów szczegółowych, jeden odnosił się wprost do kategorii obszarów wiejskich, co stanowiło namiastkę interwencji ukierunkowanej terytorialnie. Wspólna polityka rolna jest ukierunkowana głównie na działalność rolniczą, co pozwala na uzyskiwanie dofinansowań.

Na obszarach wiejskich oferta zorganizowanych form aktywności skierowanych do młodzieży jest zwykle ograniczona w porównaniu z dużymi miastami, a bariery przestrzenne, związane z koniecznością pokonywania

znacznych odległości, utrudniają dostęp do tych działań. Regiony peryferyjne, cechujące się niższym standardem życia, charakteryzują się również ograniczoną dostępnością usług podstawowych oraz ich niższą jakością. Zjawiska te są powiązane ze słabo rozwiniętą gospodarką lokalną oraz ograniczonymi możliwościami rynku pracy, w tym także z niewielką liczbą inicjatyw adresowanych do młodego pokolenia. w konsekwencji młodzież poszukująca warunków sprzyjających rozwojowi osobistemu i zawodowemu oraz możliwości atrakcyjnego spędzania czasu częściej decyduje się na migrację, co bywa związane z podjęciem edukacji poza miejscem zamieszkania. Niewielka liczba szkół o profilu specjalistycznym oraz ograniczona dostępność miejsc pracy odpowiadających kwalifikacjom absolwentów przyczyniają się do odpływu ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, co pogłębia procesy depopulacyjne na tych obszarach (DOBRYNIAK 2024, s. 63-65).

Migracje zagraniczne ludności pochodzącej z obszarów wiejskich w analizowanym okresie nie wykazywały istotnych wahań intensywności, utrzymując się na względnie stabilnym poziomie. Głównymi motywami wyjazdów są cele zarobkowe oraz chęć zdobycia nowych doświadczeń życiowych. Wśród migrantów jedynie niewielka część wskazuje na doskonalenie języka obcego, poznawanie odmiennych kultur czy zwykłą ciekawość jako przyczynę opuszczenia kraju rodzinnego (KUŚMIDER 2019, s. 180-181). Trwałe migracje zewnętrzne wywierają negatywny wpływ na atrakcyjność oraz konkurencyjność regionów zarówno w skali lokalnej, krajowej, jak i międzynarodowej. Skutkują one ograniczeniem potencjału rozwojowego, spowalniają dynamikę procesów rozwojowych i przyczyniają się do stagnacji regionalnej, zwłaszcza w peryferyjnych obszarach wiejskich (HEFFNER 2023, s. 88).

W konsekwencji można zauważyć, iż decyzja o migracji jest wynikiem działania czynników wypychających i przeciagających. w większości przypadków skutki migracji stanowią reakcję łańcuchową o charakterze mikroekonomicznym i przyczyniają się do powstawania efektów w skali makroekonomicznej, co przekłada się także na sferę społeczną.

Z perspektywy skutków społecznych migracji na wsi można wymienić najważniejsze z nich:

- zmniejszenie przyrostu naturalnego, mimo wysokiego udziału rolnictwa na obszarach wiejskich, bazującego głównie na gospodarstwach rodzinnych, dominuje ujemny wskaźnik urodzeń, co nie pozwala na utrzymanie odpowiednio dużej populacji (STANNY I in. 2021, s. 11-12);

- rozbicie rodzin, zmiany w pojęciach rodzina i jej znaczenia – migracja członka lub nawet kilku osób, istotnie wpływa na zmianę strukturalną rodziny, osoby, które pozostają na rodzimym obszarze, zajmują nowe miejsca w roli społecznej, pełnią funkcje głowy rodziny, co determinuje sposób jej funkcjonowania (TRUONG 2023, s. 2-3);
- odpływ ludzi młodych i aktywnych zawodowo motywowany brakiem udogodnień na obszarach wiejskich, dostępnych w miastach takich jak dostęp do edukacji, instytucji szkolnictwa wyższego, a tym samym dostępu do lepszych ofert na rynku pracy (KUMMITHA i in. 2020, s. 72);
- zmniejszenie liczby ludzi wykształconych i aktywnych zawodowo – głównymi czynnikami skłaniającymi ludność do opuszczenia rodzinnych miejscowości jest chęć rozwoju zawodowego i osobistego, chęć poprawy warunków życia oraz brak zatrudnienia w miejscu zamieszkania (KAMIŃSKA I in. 2025, s. 13);
- starzenie się społeczeństwa – migracja może spowalniać lub przyspieszać proces starzenia się społeczeństwa w określonym obszarze, rosnący odsetek osób starszych, przy malejącym odsetku produkcyjnych grup wiekowych, skutkując m.in., spadającą rentownością systemów emerytalnych, zmniejszaniem się wielkości potencjalnej siły roboczej, a także rosnącymi kosztami opieki zdrowotnej i społecznej seniorów (KINIORSKA, PYTEL 2022, s. 10);
- wyludnianie się w szczególności obszarów wiejskich, peryferyjnych i słabiej rozwiniętych, charakteryzujących się permanentnym i stopniowo przyspieszającym zmniejszaniem zaludnienia (HEFFNER, LATOCHA 2021, s. 68).

Oprócz czynników społecznych należy zwrócić uwagę także na czynniki ekonomiczne, które są rozpatrywane jako główne przyczyny migracji wiejskich. w diagnozowaniu czynników ekonomicznych rozpatruje się je ze strony makroekonomicznej dotyczącej inflacji, poziomu bezrobocia, stabilności gospodarczej i konkurencyjności gospodarczej, a także ze strony mikroekonomicznej do której należą luki na rynku pracy, wahania wysokości wynagrodzeń, konkurencyjność branż, a także wielkość wydatków społecznych. Do najważniejszych skutków ekonomicznych należą:

- zmniejszenie podaży pracy w kraju wysyłającym, a wzrost podaży pracy w kraju przyjmującym – prowadzi to do spadku bezrobocia w kraju wysyłającym i zarazem do jego wzrostu w kraju przyjmującym;
- wyrównanie się płac realnych – realne płace rosną w kraju wysyłającym, a maleją w przyjmującym;
- zmniejszenie PKB w kraju wysyłającym, a w kraju przyjmującym jego wzrost;
- wzrost łącznej produkcji w kraju wysyłającym i przyjmującym, przy czym produkcja w kraju wysyłającym obniża się – oznacza to, iż spadek produkcji w kraju wysyłającym jest mniejszy niż przyrost produkcji w kraju przyjmującym,
- zmniejszenie w kraju macierzystym migranta stopy zwrotu z kapitału i jej wzrost z kapitału znajdującego się w kraju migracji; efektem tego jest zmniejszenie atrakcyjności inwestycji w kraju pochodzenia migranta;
- obniżenie się rentowności sprzedaży eksportowej kraju wysyłającego, jeżeli eksporterzy nie zrekompensują wzrostu kosztów siły roboczej przez podwyższenie cen na zagranicznych rynkach zbytu lub przez obniżenie innych kosztów produkcji (MICHALKÓW 2010; za: CYMANOW 2010, s. 35-36).

Występują również pozytywne skutki spowodowane migracją. Wśród nich można wymienić zwiększenie dochodów krajowych gospodarstw domowych poprzez transfery pieniężne. Migracja ze wsi do miast poprawia status ekonomiczny mieszkańców wsi w miejscu pochodzenia poprzez przekazy pieniężne. Transfery te pomagają ludności z obszarów wiejskich w dostępie do podstawowych potrzeb człowieka, takich jak żywność, odzież i mieszkanie. Sami migranci przyczyniają się również do rozwoju swoich rodzinnych terenów poprzez inwestowanie w nieruchomości i lokalne projekty rozwojowe. Transfery pieniężne są wskaźnikami rozwoju społeczno-ekonomicznego, tym samym migracja ze wsi do miast jest korzystna zarówno dla migranta, jak i wpływa na polepszenie dobrobytu mieszkańców wsi, z której pochodzi (KEOPASITH, NENG 2020, s. 159).

W ostatnich latach coraz wyraźniej dostrzega się zjawisko migracji ludności z miast na obszary wiejskie, które dotychczas występowały w ograniczonym zakresie. Zjawisko to jest szczególnie widoczne w regionach wysoko

rozwinętych gospodarczo, a jego głównymi motywami są chęć zmiany stylu życia, poszukiwanie spokoju oraz bliskość środowiska naturalnego, w tym względy ekologiczne. Postęp technologiczny, umożliwiający wykonywanie pracy zdalnej oraz rozwój zawodowy niezależnie od miejsca zamieszkania, dodatkowo sprzyja osiedlaniu się ludności w strefach wiejskich. Zachętą są także niższe koszty życia w porównaniu z miastami, co w efekcie wspiera rozwój infrastruktury wiejskiej, obejmujący budownictwo mieszkaniowe oraz inwestycje w infrastrukturę drogową i wodociągową (CYMANOW 2010, s. 35-36).

Migracje tego typu, określane w literaturze jako migracje motywowane stylem życia (*lifestyle migration*), wynikają przede wszystkim z indywidualnych wyborów i aspiracji, a nie z konieczności ekonomicznej czy politycznej. Wśród migrantów wyróżnia się osoby opuszczające duże miasta na rzecz mniejszych miejscowości lub obszarów wiejskich, czasem również w innym kraju, w poszukiwaniu wyższej jakości życia i możliwości samorealizacji. Podobne mechanizmy obserwuje się w migracjach z miast średniej wielkości na wieś w obrębie tego samego państwa. Charakterystyczne dla tej grupy są osoby zmęczone intensywnością życia miejskiego, często w wieku poprodukcyjnym, które osiągnęły pewien status materialny pozwalający na finansowe osiedlenie się na terenach wiejskich. Drugą istotną kategorię stanowią osoby w wieku około 30-40 lat, przekonane o niskiej jakości życia w mieście i poszukujące kontaktu z naturą, spowolnienia rytmu życia oraz realizacji pasji związanych z ekologią (BUDYTA-BUDZYŃSKA 2025, s. 39-40, 44-47).

Istotnym czynnikiem motywującym migracje na obszary wiejskie są uwarunkowania środowiskowe, związane z oczekiwaną jakością środowiska przyrodniczego. Obszary miejskie postrzegane są często jako zdegradowane i zanieczyszczone, podczas gdy wieś, będąca celem migracji, jest kojarzona z lepszym stanem środowiska, często na skutek „idyllicznego” wizerunku życia wiejskiego. Migranci wykazują zainteresowanie zdrowym stylem życia, ekologiczną produkcją roślin i zwierząt oraz wytwarzaniem żywności naturalnej. Walorem nowych miejsc osiedlenia jest również kontakt z przyrodą, który w opinii migrantów sprzyja poprawie stanu zdrowia (DOLIŃSKA I in. 2023, s. 19-21).

Przykładem regionu o wysokim potencjale przyciągania ludności miejskiej jest województwo warmińsko-mazurskie, charakteryzujące się znaczącymi walorami przyrodniczymi i kulturowymi oraz wysokim potencjałem turystycznym. Atuty te wspierają rozwój lokalnej gospodarki poprzez turystykę,

produkcję zdrowej żywności, proekologiczną gospodarkę leśną, produkcję maszyn i urządzeń, jachty oraz ekoturystykę. Sektor turystyczny sprzyja integracji różnych obszarów gospodarki i życia społecznego, zwiększa dochody lokalne, stymuluje przedsiębiorczość oraz tworzy miejsca pracy, co w konsekwencji poprawia jakość życia mieszkańców (LISOWSKA, ŁOJKO 2024, s. 182).

Na decyzje o przeprowadzce wpływają także względy ekonomiczne. Wzrost cen nieruchomości i kosztów utrzymania w miastach w połączeniu z niższymi kosztami życia na obszarach peryferyjnych sprzyja migracjom miejskich mieszkańców na wieś. Zjawisko to nasila się w okresach ożywienia gospodarczego, natomiast w fazach spowolnienia obserwuje się zmniejszenie intensywności migracji z miasta na wieś (STAWARZ i in. 2020, s. 1-2; DOLIŃSKA I in. 2023, s. 18).

Kolejnym czynnikiem przyciągającym mieszkańców miast jest niższa przestępczość na obszarach wiejskich. Miasta, charakteryzujące się wysoką gęstością zaludnienia, są bardziej narażone na występowanie przestępstw, a ich koncentracja w przestrzeni miejskiej prowadzi do nasilenia problemów bezpieczeństwa publicznego (CZARNECKI 2011, s. 41-43). Migracja na wieś zmniejsza więc narażenie ludności na zagrożenia typowe dla obszarów miejskich.

Proces napływu ludności miejskiej przyczynia się do tzw. kolonizacji miejskiej, polegającej na rozbudowie zabudowy jednorodzinnej i wielorodzinnej na terenach wiejskich, wcześniej wykorzystywanych rolniczo. Restrukturyzacja i dywersyfikacja funkcji obszarów wiejskich prowadzi do wzrostu liczby mieszkańców, powstawania nowej zabudowy oraz procesów suburbanizacyjnych (HEFFNER, TWARDZIK 2022 s. 424). Przyrost zabudowy w otoczeniu miast przebiega zarówno liniowo, jak i punktowo, powodując presję na tereny rolne i środowisko przyrodnicze. Intensywne przesunięcia ludności w kierunku obszarów wiejskich są często niekontrolowane, co w konsekwencji stwarza wyzwania rozwojowe dla ośrodków miejskich oraz prowadzi do wzrostu kosztów użytkowania i degradacji jakości przestrzeni wsi otaczających miasta (GIBAS, HEFFNER 2018, s. 190-193).

Procesy demograficzne na obszarach wiejskich odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu ich potencjału rozwojowego, wpływając zarówno na strukturę populacji, jak i na funkcjonowanie lokalnych społeczności. Migracje, zarówno na skutek odpływu ludności młodej i aktywnej zawodowo, jak i napływu mieszkańców miast, determinują dynamikę rozwoju gospodarczego,

dostępność usług oraz spójność społeczną. Czynniki środowiskowe, ekonomiczne i społeczne, takie jak jakość środowiska naturalnego, koszty życia, bezpieczeństwo publiczne czy atrakcyjność turystyczna regionów, kształtują decyzje osadnicze i preferencje migracyjne. Napływ ludności miejskiej przyczynia się do suburbanizacji i wzrostu presji na zasoby przyrodnicze, jednocześnie stymulując rozwój lokalnej infrastruktury i przedsiębiorczości. Rozumienie tych procesów jest niezbędne do planowania polityk regionalnych, przeciwdziałania marginalizacji i wzmacniania jakości życia mieszkańców wsi.

2. Województwo warmińsko-mazurskie jako przykład problemowych obszarów wiejskich

2.1. Demograficzna charakterystyka obszarów wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim

Podjmując próbę zdiagnozowania sytuacji społeczno-ekonomicznej woj. warmińsko-mazurskiego w pierwszej kolejności zdecydowano się porównać sytuację ludnościową regionu na tle Polski. w tym celu porównano zmianę wskaźnika obciążenia demograficznego w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r. w relacji do 2013 r. udostępnionego w Banku Danych Lokalnych (BDL) oraz wyznaczono przeciętną wartość tej miary dla obszarów wiejskich w Polsce. Następnie, dla tych samych lat, dokonano analizy udziału poszczególnych grup wiekowych wchodzących w skład osób w wieku nieprodukcyjnym w liczbie osób ogółem. Podziału przedziałów wiekowych dokonano zgodnie podziałem przyjętym przez Główny Urząd Statystyczny. w tym celu wykorzystano przygotowane w BDL dane poświęcone ludności w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym w podziale na miasto i wieś.

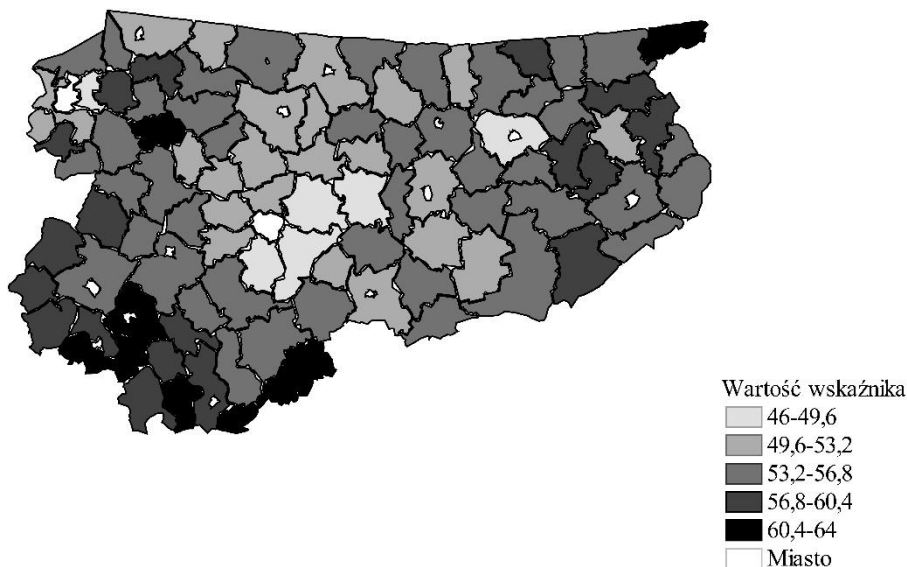
Aby ocenić przyszły spodziewany kierunek zmian, wyznaczono współczynnik płodności kobiet oraz porównano wyznaczone wartości w 2023 r. w relacji do 2013 r., co pozwoliło ustalić liczbę urodzeń żywych przypadających na 100 kobiet w przedziale wiekowym 15-49 lat. Aby tego dokonać wykorzystano dane dotyczące urodzeń żywych oraz ludności według grup wieku i płci udostępnione przez BDL.

Wszystkie wykorzystane dane dotyczyły informacji udostępnionych na poziomie gmin wiejskich oraz obszarów wiejskich znajdujących się na terenie gmin miejsko-wiejskich. Ze względu na brak możliwości porównania danych wynikających ze zmiany statusu gmin w Polsce, część jednostek została pominięta w trakcie analiz zrealizowanych na poziomie gmin, co skutkowało zmniejszeniem pierwotnego zbioru o około 4,5%. Wykonane analizy miały charakter porównawczy, bez stosowania testów statystycznych.

Jednym z istotnych elementów, na podstawie których można dokonać oceny danego terytorium pod względem sytuacji społeczno-gospodarczej jest wskaźnik obciążenia demograficznego (rys. 1). Dokonując jej analizy w przypadku obszarów wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r. Z perspektywy tego wskaźnika, można zaobserwować jego przestrzenne zróżnicowanie. Relatywnie korzystniejszą sytuacją społeczno-ekonomiczną charakteryzowały się obszary wiejskie będące w sąsiedztwie stolicy regionu, natomiast obszary o stosunkowo wyższym obciążeniu demograficznym znajdowały się w obszarach przygranicznych regionu. Warto jednak podkreślić, że nie można jednoznacznie określić relacji przestrzennej pomiędzy obciążeniem demograficznym na obszarze wiejskim a np. jego przygranicznym położeniem lub odległością od stolicy regionu. Można to zaobserwować porównując np. obszary wiejskie znajdujące się przy granicach regionu w jego części południowo-zachodniej oraz północno-zachodniej.

Z perspektywy sytuacji demograficznej, warto zwrócić uwagę na fakt, że obszary wiejskie w woj. warmińsko-mazurskim charakteryzowały się relatywnie lepszą sytuacją z perspektywy obciążenia demograficznego na tle obszarów wiejskich w Polsce. Można to zauważyć porównując przeciętne wartości wskaźnika obciążenia demograficznego uzyskane dla obszarów wiejskich zarówno woj. warmińsko-mazurskiego jak i Polski⁶. Należy również podkreślić, że niespełna 15% obszarów wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego charakteryzowało się relatywnie gorszą sytuacją z perspektywy obciążenia demograficznego zarówno na tle regionu jak i kraju.

⁶ Przeciętna wartość wskaźnika obciążenia demograficznego w 2013 r. na obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego wynosiła około 54,8, natomiast w przypadku obszarów wiejskich w Polsce 58,4.



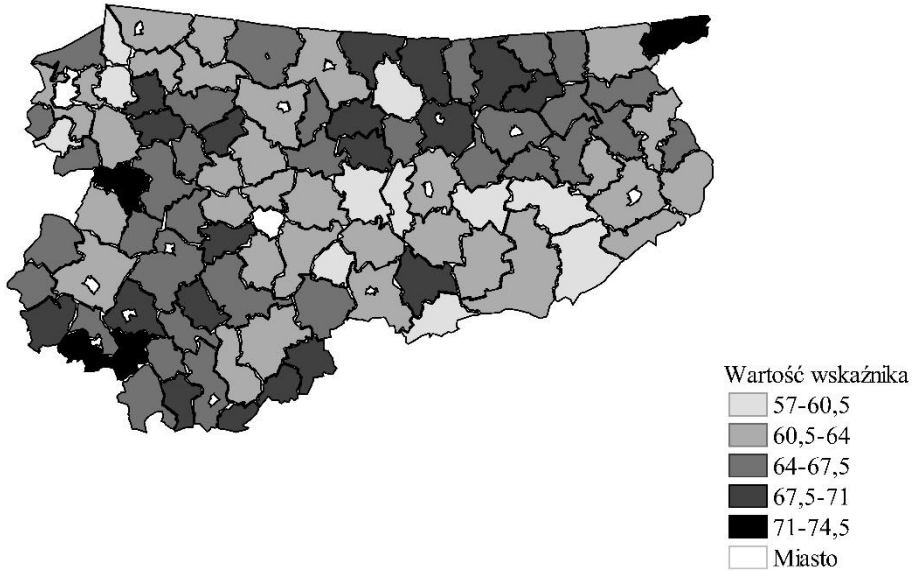
Rys. 1. Wskaźnik obciążenia demograficznego na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Wskaźniki obciążenia demograficznego, BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (30.10.2025).

Analizując sytuację społeczno-ekonomiczną na obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego z perspektywy wskaźnika obciążenia demograficznego 10 lat później (rys. 2) należy uznać, że uległa ona pogorszeniu na terenie niemal całego województwa⁷. Porównując przeciętne wartości wskaźnika obciążenia demograficznego uzyskane zarówno dla obszarów wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego jak i Polski można zauważyć, że kierunek oraz wielkość zmian jest podobna⁸, jednak sytuacja regionu jest korzystniejsza w porównaniu do kraju.

⁷ Tylko na obszarze jednej badanej gminy wskaźnik obciążenia demograficznego w 2023 r. w stosunku do 2013 r. uległ obniżeniu.

⁸ Wskaźnik obciążenia demograficznego na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r. w porównaniu do 2013 r. wzrósł o około 9,8, natomiast w przypadku obszarów wiejskich w Polsce wzrósł o 10,32.



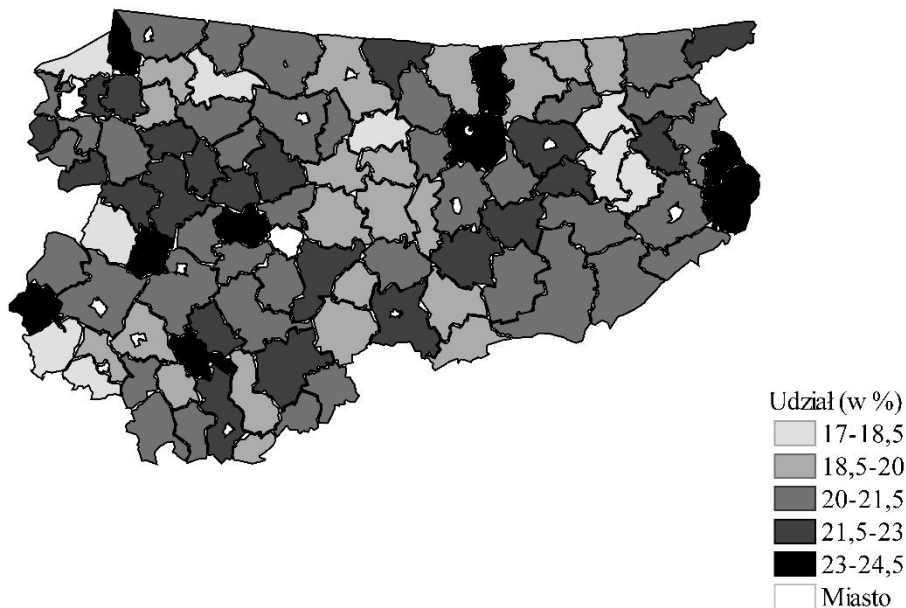
Rys. 2. Wskaźnik obciążenia demograficznego na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Wskaźniki obciążenia demograficznego, BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (30.10.2025).

Aby jednak dokonać precyzyjnej oceny zmian obciążenia demograficznego należy przeanalizować kierunki zmian ludności zaliczanych pod względem wieku do grupy osób w wieku nieprodukcyjnym.

W nawiązaniu do faktu, że przeciętny udział osób w wieku przedprodukcyjnym na obszarach wiejskich w Polsce w 2013 r. wyniósł około 20%⁹ można zauważyć, że około 70% obszarów wiejskich badanego regionu charakteryzowało się zbliżonym lub większym udziałem osób w wieku przedprodukcyjnym niż reszta terenów o tej kategorii w kraju (rys. 3).

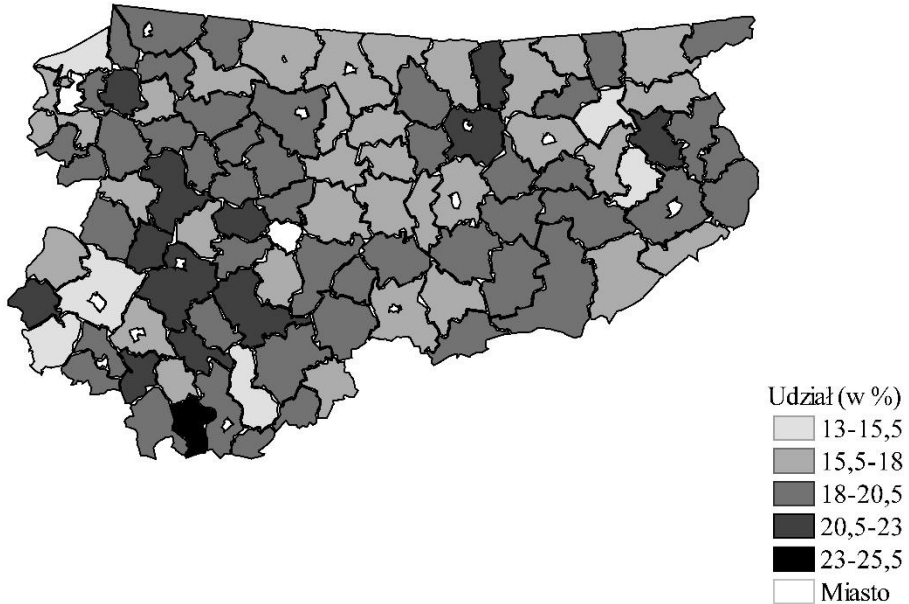
⁹ Przeciętny udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w liczbie ludności ogółem na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r. wyniósł około 20,82%.



Rys. 3. Udział osób w wieku przedprodukcyjnym w liczbie osób ogółem na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym w podziale na miasto i wieś, BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (30.10.2025).

Analizując dane dotyczące omawianej wcześniej kategorii wiekowej w 2023 r., należy stwierdzić, że sytuacja ludności w wieku przedprodukcyjnym na obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego uległa pogorszeniu (rys. 4).



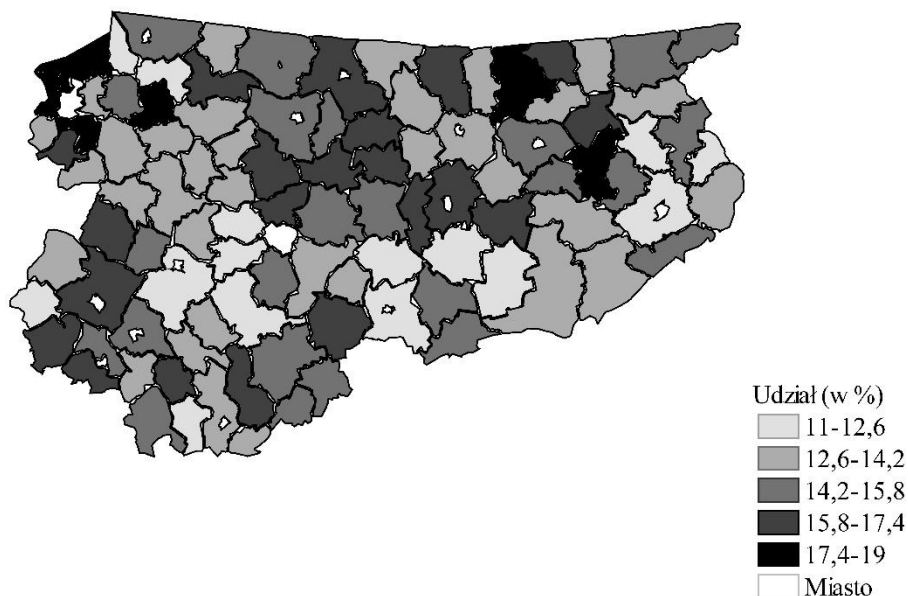
Rys. 4. Udział osób w wieku przedprodukcyjnym w liczbie osób ogółem na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym w podziale na miasto i wieś, BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (30.10.2025).

Porównując przeciętny udział osób w wieku przedprodukcyjnym na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim z przeciętnym udziałem osób w tej samej kategorii wiekowej na obszarach wiejskich w Polsce należy uznać, że uległ on zmniejszeniu w mniej łagodnym stopniu na terenie badanego regionu¹⁰. Jedynie na terenie około 5% obszarów wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w porównaniu do 2013 r. udział osób w wieku przedprodukcyjnym wzrósł, natomiast w przypadku pozostałych obszarów uległ obniżeniu.

¹⁰ Przewidywany udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w liczbie ludności ogółem na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r. wynosił około 18,7%, natomiast na obszarach wiejskich w Polsce około 19,34%

Z perspektywy przeciętnego udziału osób w wieku poprodukcyjnym na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r. należy uznać, że badany region znajdował się w relatywnie korzystniejszej sytuacji niż średnie dla kraju (rys. 5). Udział osób w wieku poprodukcyjnym na obszarach wiejskich w kraju wynosił około 16,78%, natomiast na badanych terytoriach około 14,54%.



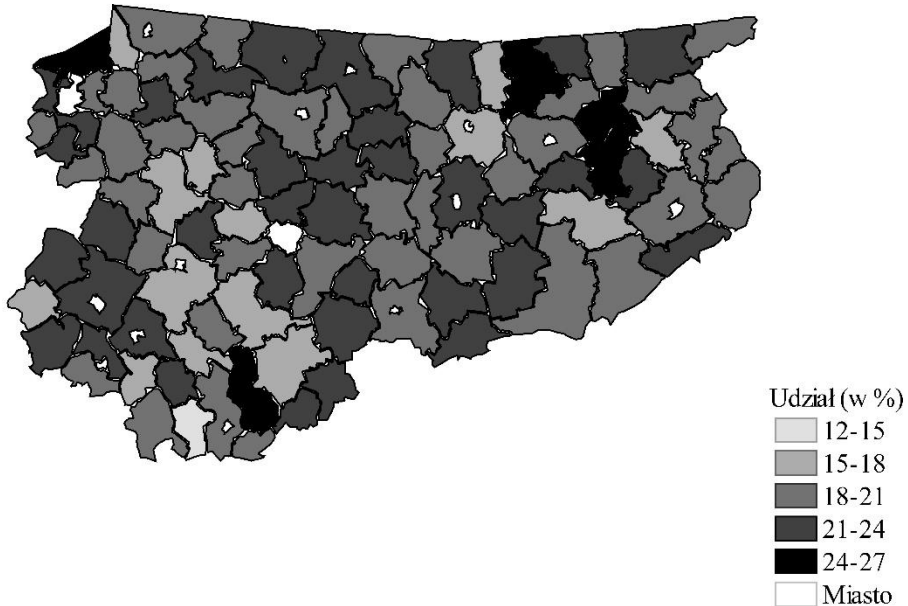
Rys. 5. Udział osób w wieku poprodukcyjnym w liczbie osób ogółem na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym w podziale na miasto i wieś, BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (30.10.2025).

Jednocześnie warto zwrócić uwagę na fakt, że na około 97% obszarów wiejskich wystąpiła sytuacja, gdzie udział osób w wieku przedprodukcyjnym przewyższał udział osób w wieku poprodukcyjnym, co można uznać za pozytywną sytuację z perspektywy ekonomicznych konsekwencji dla badanych obszarów.

Analizując udział tej samej grupy wiekowej w 2023 r. należy uznać, że sytuacja na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim uległa

pogorszeniu (rys. 6), ponieważ liczba osób w wieku poprodukcyjnym w stosunku do liczby osób ogółem wzrosła.



Rys. 6. Udział osób w wieku poprodukcyjnym w liczbie osób ogółem na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r.

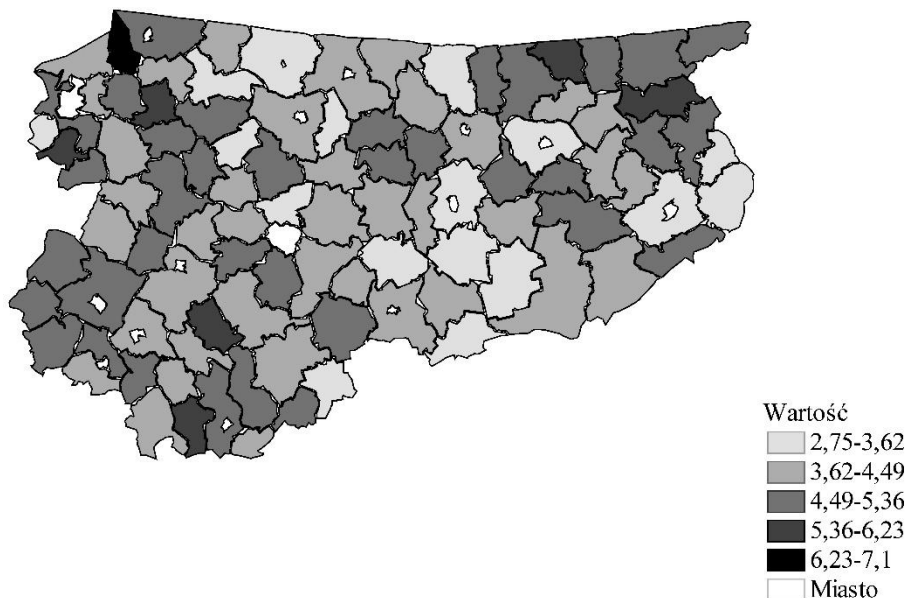
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym w podziale na miasto i wieś, BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (30.10.2025).

Warto jednak podkreślić, że kierunek zmian w przypadku wzrostu udziału badanej grupy wiekowej na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim jest zbliżony do obszarów wiejskich w Polsce, co można zauważyć porównując uzyskane przeciętne wartości udziału osób w wieku poprodukcyjnym. w przypadku obszarów wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r. wartość ta wyniosła 20,51%, natomiast w przypadku Polski 21,35%. Ponadto, sytuacja uległa pogorszeniu na terenie całego regionu, ponieważ w porównaniu do 2013r. w przypadku każdego badanego obszaru wiejskiego w woj. warmińsko-mazurskim wzrósł udział osób w wieku poprodukcyjnym. w nawiązaniu do liczby osób w wieku przedprodukcyjnym na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim warto podkreślić, że w przypadku około

32% zbadanych terenów wystąpiła sytuacja, gdzie udział wymienionej grupy wiekowej był wyższy niż udział osób w wieku poprodukcyjnym.

Obserwując zatem kierunki zmian jakie wystąpiły w przypadku woj. warmińsko-mazurskiego w badanym okresie należy uznać, że sytuacja społeczno-ekonomiczna badanego regionu uległa pogorszeniu. Oprócz wzrostu wskaźnika obciążenia demograficznego w istotny sposób zmieniła się jego struktura. Wzrosła bowiem liczba osób w wieku poprodukcyjnych wobec liczby osób w wieku przedprodukcyjnym na obszarach wiejskich w ponad połowie obszarów badanego regionu. Według szacunków, z perspektywy państwa koszt utrzymania osoby starszej jest około 3 razy bardziej kosztowne niż utrzymanie dziecka (JUREK 2023, s. 70), dlatego można uznać, że aktualny kierunek zmian na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim jest niekorzystny.

Aby sprawdzić potencjalne przyszłe zmiany związane z udziałem osób w wieku przedprodukcyjnym warto przeanalizować, w jaki sposób w badanym okresie kształtował się współczynnik płodności kobiet.

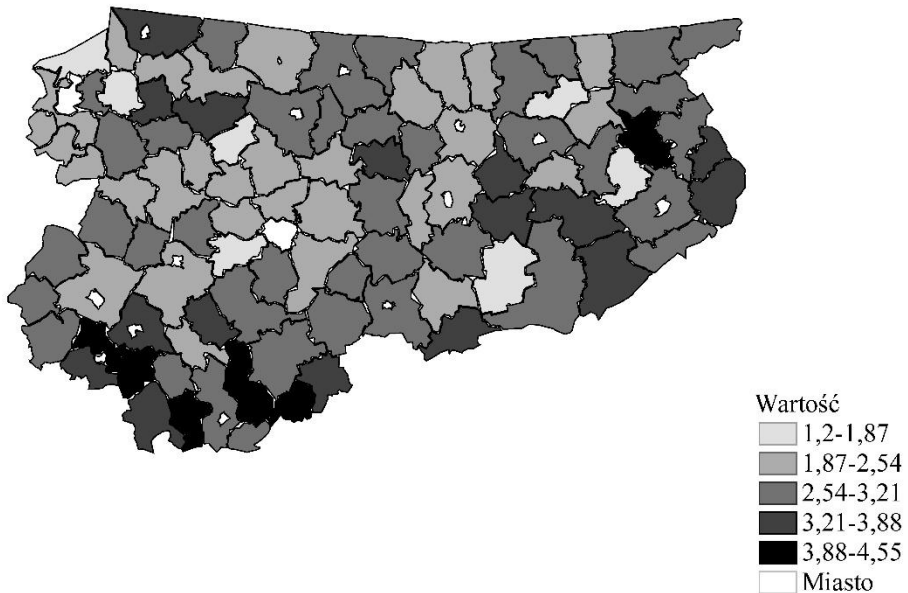


Rys. 7. Współczynnik płodności kobiet na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ruch naturalny wg płci, Ludność wg grup wieku i płci, BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (30.10.2025).

Analizując współczynnik płodności kobiet na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r. można zaobserwować, że charakteryzował się on zróżnicowaniem geograficznym (rys. 7). Dokonując oceny sytuacji demograficznej z perspektywy przeciętnej wartości tej miary na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim na tle terenów tej kategorii w Polsce, należy uznać, że sytuacja demograficzna badanego regionu była relatywnie korzystniejsza¹¹.

Należy również podkreślić, że spośród badanych obszarów wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim około 66% z nich charakteryzowało się wyższą wartością współczynnika płodności w stosunku do przeciętnej wartości tej miary wyznaczonej dla obszarów wiejskich w Polsce.



Rys. 8. Współczynnik płodności kobiet na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ruch naturalny wg płci, Ludność wg grup wieku i płci, BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (30.10.2025).

¹¹ Przeciętna wartość współczynnika płodności na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r. wynosiła około 4,4, natomiast w przypadku obszarów wiejskich w Polsce około 4,18.

Porównując wartości współczynnika płodności kobiet w 2023 r. w relacji do 2013 r. należy uznać, że sytuacja demograficzna na obszarach wiejskich w badanym regionie uległa pogorszeniu (rys. 8). w przypadku około 3% badanych obszarów wiejskich wystąpiła sytuacja, gdzie wartość współczynnika płodności kobiet wzrosła, zaś w przypadku pozostałych obszarów wartość ta uległa obniżeniu.

Biorąc pod uwagę przeciętną wartość współczynnika płodności kobiet w woj. warmińsko-mazurskim w porównaniu z wartością tej miary wyznaczonej dla obszarów wiejskich w Polsce należy uznać, że sytuacja w badanym regionie uległa pogorszeniu¹². Spośród badanych obszarów w woj. warmińsko-mazurskim około 20% z nich charakteryzowało się lepszą sytuacją pod względem osiągniętego współczynnika płodności kobiet w porównaniu do przeciętnej wartości osiągniętej w Polsce.

Nawiązując do grup ekonomicznych wieku należy zatem podkreślić, że kierunek zmian sytuacji społeczno-ekonomicznej obszarów wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim jest negatywny. Spodziewanym przyszłym efektem zmian, będzie postępujący wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym, co wynika z faktu, że wraz z upływem czasu coraz większa liczba osób na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim reprezentujących osoby w wieku produkcyjnym będzie osiągać wiek poprodukcyjny. Jednocześnie, analizując kierunek zmian współczynnika płodności kobiet można spodziewać się, że liczba osób w wieku przedprodukcyjnym będzie systematycznie maleć. w konsekwencji, można spodziewać się, że relatywnie gorsza sytuacja społeczno-ekonomiczna na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim wobec obszarów wiejskich w Polsce ulegnie pogłębieniu.

Według danych GUS obszar województwa warmińsko-mazurskiego na koniec 2023 r. zamieszkiwało 1,36 mln. osób, co stanowiło 3,6% populacji Polski. Województwo to należy do najsłabiej zaludnionych w kraju, gdzie dostrzega się dynamiczne zmniejszanie gęstości zaludnienia. Porównując 2013 do 2023 r. można zauważyć zmniejszenie z 59 osób na km² do 56 osób na km², tym samym populacja województwa zmniejszyła się o 69,6 tys. osób, czyli o 4,9%. Na 1 km² obszarów miejskich województwa przypadało 1297 osób, a terenów wiejskich 24 osoby. Zmniejszenie liczby ludności dotyczyło zarówno mieszkańców miast, jak i wsi, mimo że wyludnianie się obszarów

¹² W przypadku obszarów wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim przeciętna wartość współczynnika płodności kobiet wynosiła około 2,78, natomiast w przypadku obszarów wiejskich w Polsce około 3,26.

wiejskich było niższe między 2023 a 2000 r. w miastach wynosiło ono 7,1%, a na obszarach wiejskich 0,4%. Natomiast w odniesieniu do 2023 r. liczba mieszkańców miast zmniejszyła się o 0,8%, a mieszkańców wsi o 0,4%. Mimo odnotowanego zmniejszenia liczby ludności wiejskiej w Polsce można dostrzec jej niewielki przyrost do 2019 r. spowodowany głównie migracją z miasta na wieś, najczęściej występującą w gminach podmiejskich, skupionych wokół dużych miast.

Migracje wraz z przyrostem naturalnym są decydującym czynnikiem wpływającym na zmiany liczby ludności w województwie warmińsko-mazurskim. Badanie migracji dostarcza informacji o ruchach ludności, jak i o cechach demograficzno-społecznych osób migrujących. Województwo warmińsko-mazurskie jest obszarem odpływowym. Malejąca liczba mieszkańców województwa była nie tylko skutkiem niskiego przyrostu naturalnego (co w badanym okresie można uznać za zjawisko charakterystyczne w całym kraju), ale również efektem przewagi ludności, która wyemigrowała na pobyt stały do innych województw lub za granicę nad w relacji do liczby osób imigrujących na pobyt stały z innych województw lub z zagranicy.

Tabela 4

Podstawowe dane o migracjach na pobyt stały w 2023 r.

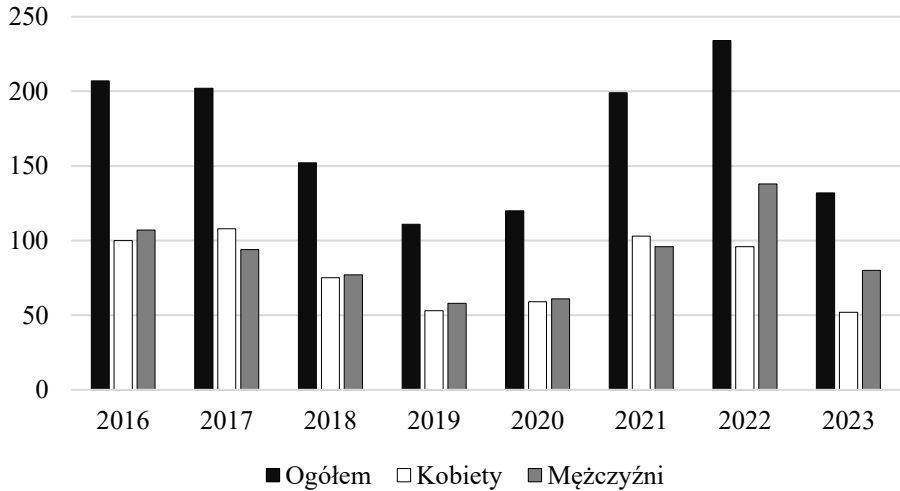
Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta	Wieś
Migracje wewnętrzne			
napływ	14867	7081	7786
odpływ	17070	9687	7383
Saldo	-2203	-2606	403
na 1000 ludności	-1,6	-3,2	0,7
Migracje zagraniczne			
Imigracja	479	301	178
Emigracja	536	404	132
saldo	-57	-103	46
na 1000 ludności	0,0	-0,1	0,1
Saldo migracji na pobyt stały	-2260	-2709	449
na 1000 ludności	-1,7	-3,4	0,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Demografia, Dziedziczne Bazy Wiedzy, GUS, <https://dbw.stat.gov.pl> (11.03.2025).

Według danych zawartych w tabeli 4 można zauważyć, że saldo migracji na pobyt stały w województwie warmińsko-mazurskim było ujemne, co wskazuje na to, że więcej osób opuściło region, niż się w nim osiedliło. Natomiast w przypadku migracji wewnętrznych odpływ ludności wyniósł 17 070 osób, podczas gdy napływ wyniósł 14 867 osób. Ujemne saldo można było szczególnie zaobserwować w miastach, gdzie liczba osób opuszczających obszary miejskie przewyższała liczbę osób przybyłych o 2 606.

W przeciwieństwie do miast, na obszarach wiejskich saldo było dodatnie i wyniosło 403 osoby, co ewidentnie wskazuje na to, iż zainteresowanie osiedlaniem się poza dużymi ośrodkami miejskimi rosło. Podobna tendencja wystąpiła w przypadku migracji zagranicznych (zewnętrznych). Na obszar województwa napłynęło spoza terytorium Polski 479 osób, a 536 osób zdecydowało się na emigrację. Z miast wyjechały 103 osoby, natomiast saldo migracji na terenach wiejskich wyniosło 48 osób. Analiza danych dotyczących migracji w 2023 r. pozwala potwierdzić, że woj. warmińsko-mazurskie jest regionem wyludniającym się.

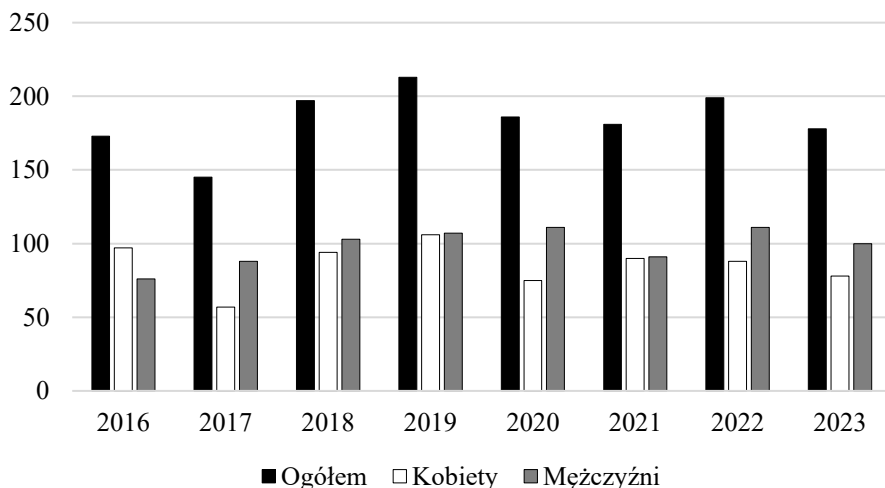
W latach 2016-2019 ruch migracyjny na obszarze woj. warmińsko-mazurskiego wykazywał tendencję malejącą, następnie nastąpił wzrost do 2022 r. I kolejne zmniejszenie w 2023 r. (rys. 9). Do 2022 r. liczba kobiet i mężczyzn emigrujących była stosunkowo wyrównana. Za czynniki decydujące o tendencji malejącej migracji do roku 2019, można uznać zmieniające się preferencje ludności, które są związane z dostrzeganiem przez nich korzyści zamieszkiwania na obszarach wiejskich. Natomiast w 2020 r. nastąpił gwałtowny wzrost liczby migrantów, który w 2022 r. wyniósł, aż 234 osoby. Zjawisko to mogło być związane z pandemią Covid-19, poszukiwaniem zatrudnienia, a także pogarszającą się sytuacją gospodarczą i masowym zamykaniem miejsc pracy w tym okresie. Wtedy też liczba mężczyzn emigrujących była znacznie wyższa od liczby kobiet.



Rys. 9. Emigracja z obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2016-2023

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Demografia, Dziedziczne Bazy Wiedzy, GUS, <https://dbw.stat.gov.pl> (18.03.2025).

Korzystając z danych zawartych na rysunku 10 można dostrzec zmienność w liczbie osób napływających na obszary wiejskie województwa warmińsko-mazurskiego. Mimo spadku występującego w 2017 r. który w porównaniu z rokiem poprzednim wyniósł -45 osób w latach kolejnych nastąpił stopniowy wzrost ludności przyjezdnej. w 2019 r. imigracja wyniosła 213 osób. w 2020 i 2021 r. liczba imigrantów uległa niewielkiemu zmniejszeniu, lecz utrzymywała się na względnie stabilnym poziomie. Niższe wartości imigracji w 2016 i 2017 mogą być efektem trendu migracyjnego w kierunku miast, a także stabilnej sytuacji gospodarczej kraju. Obszary wiejskie były uznawane za mało atrakcyjne ze względu na ograniczony dostęp do usług i infrastruktury. Na zwiększony napływ ludności na obszary wiejskie w kolejnych latach miało wpływ rosnące zainteresowanie ludności życiem na wsi, przebywania w spokojniejszej przestrzeni i bliższego kontaktu z naturą. Tendencja ta nasiliła się szczególnie w okresie pandemii COVID-19 i utrzymała się w kolejnych latach. Miało to uzasadnienie w postrzeganiu obszarów wiejskich jako obszaru bezpieczniejszego o mniejszej liczbie zakażeń.

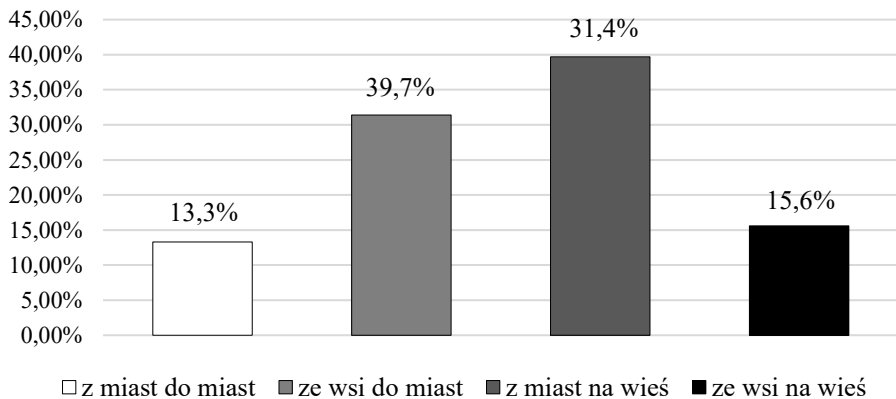


Rys. 10. Imigracja z obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2016-2023

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Demografia, Dziedziczne Bazy Wiedzy, GUS, <https://dbw.stat.gov.pl/>; (05.04.2025).

Wśród migracji wewnętrznych przeważały migracje wewnątrzwojewódzkie, dotyczące ludności przemieszczającej się między gminami, nie powodowało to zmian w liczbie mieszkańców regionu, ale miało to istotny wpływ na rozmieszczenie przestrzenne populacji. w 2023 r. w granicach województwa miejsce zamieszkania zmieniło 12,4 tys. Migracje wewnątrzwojewódzkie charakteryzują się przede wszystkim przemieszczaniem się ludności z miasta na wieś. Analizując dane przedstawione na rysunku 11, można zauważyć, że migracje z miasta na wieś wyniosły 31,4%. Może to wynikać z chęci unikania wysokich kosztów życia poprzez wybór obszarów wiejskich, gdzie koszty utrzymania są niższe niż w miastach, aspektów ekologicznych, a także finansowych, takich jak niższe koszty zakupu nieruchomości i utrzymania. Jednocześnie 39,7% wszystkich migracji to migracje ze wsi do miast, co oznacza, że nadal część mieszkańców wsi podejmuje decyzje o przeprowadzce, co prawdopodobnie spowodowane jest poszukiwaniem bardziej korzystnych możliwości rozwojowych i zawodowych oraz dostępem do usług. Z kolei migracje między obszarami wiejskimi stanowią 15,6% wszystkich przemieszczeń, co w porównaniu z migracjami między obszarami miejskimi

(13,3%) cechowało się nieznacznie wyższym natężeniem. Migracje ze wsi na wieś mogą wynikać z poszukiwania lepszych warunków bytowych lub dogodniejszych lokalizacji bliżej miast, ale także względami zawodowymi lub rodzinnymi.



Rys. 11. Kierunki migracji wewnątrz wojewódzkich w 2023 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Demografia, Dziedziny Bazy Wiedzy, GUS, <https://dbw.stat.gov.pl> (11.03.2025).

Kluczowym podziałem w analizie migracji z obszarów wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego, jest podział ludności migrującej ze względu na grupy ekonomiczne: w wieku przedprodukcyjnym, do której należą dzieci i młodzież, produkcyjnym, czyli osoby w wieku aktywności zawodowej oraz poprodukcyjnym, która obejmuje osoby starsze. Jest to istotne, ponieważ woj. warmińsko-mazurskie jest jednym ze słabiej rozwiniętych województw w Polsce, co sprawia, że jest podatne na ruchy migracyjne ludności, tym samym jest narażone na zjawisko starzenia się społeczeństwa, odpływ siły roboczej oraz depopulację. Analiza grup ekonomicznych ukazuje zmiany w strukturze wiekowej migrującej ludności oraz wskazuje możliwe konsekwencje, na które narażony jest region.

Analizując dane zawarte w tabeli 5 dotyczące liczby ludności przybywającej na obszary wiejskie województwa warmińsko-mazurskiego, należy dostrzec, że największą grupą byli aktywni zawodowo. w latach 2015-2019 liczba ludności osiedlającej się na obszarach wiejskich miała tendencję wzrostową natomiast od 2019 r., kiedy osiągnęła najwyższą wartość 5 726 osób, ustabilizowała się i utrzymywała na poziomie około 5 000 osób. Może to świadczyć o atrakcyjności terenów wiejskich dla osób aktywnych zawodowo, co mogło mieć związek z rozwojem infrastruktury na obszarach wiejskich, a także ze zwiększonymi możliwościami aktywności zawodowej (także zdalnej). Do 2019 r. był zauważalny wzrost liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym osiedlającej się na wsi, natomiast w latach 2020-2023 występowały wahania. Mimo to nadal liczba ta utrzymywała się w granicach 2 000 osób. Zwracając uwagę na ludność w wieku przedprodukcyjnym można zauważyć podobną zależność w zakresie tempa migracji. Pomimo jednak zbliżonej tendencji można zauważyć, że liczba dzieci i młodzieży jest mniejsza od ludzi należących do grupy w wieku produkcyjnym. Dostrzegając zależność między liczbą dzieci i młodzieży, a ludnością aktywną zawodowo, można stwierdzić, byli to mieszkańcy jednego gospodarstwa domowego. Mniejsza liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym w porównaniu z liczbą ludności w wieku produkcyjnym ma związek z zmianami, takimi jak zmniejszaniem się przeciętnej liczby osób w gospodarstwach domowych, zmniejszaniem się liczby dzieci w rodzinach oraz dynamicznym wzrostem udziału związków nieformalnych (KRYWULT-ALBAŃSKA 2024, s. 108). Grupa w wieku poprodukcyjnym była najmniej liczna, przy czym również cechowała ją tendencja wzrostowa. Największą wartość osiągnęła ona w 2023 r., gdy wyniosła 620 osób. Pomimo rosnącej liczby osób w wieku poprodukcyjnym osiedlających się na obszarach wiejskich, zauważalne są również migracje osób przechodzących na emeryturę do tereny podmiejskie. Nie było to zjawisko powszechne, ale zauważalne.

Tabela 5

**Napływ ludności na obszary wiejskie województwa
warmińsko-mazurskiego z uwzględnieniem ekonomicznych grup wieku
w latach 2015-2023 (migracje wewnętrzne)**

Liczba osób w grupach ekonomicz- nych	Lata								
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
W wieku przedproduk- cyjnym	1 867	1 795	1 983	2 277	2 354	2 048	2 318	2 339	2 117
W wieku produkcyjnym	4 574	4 455	4 791	5 501	5 726	5 084	5 266	5 448	5 049
W wieku poproduk- cyjnym	366	392	418	558	582	549	616	541	620

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Demografia, Dziedziczne Bazy Wiedzy, GUS, <https://dbw.stat.gov.pl> (05.04.2025).

W tabeli 6 przedstawiono dane dotyczące liczby ludności opuszczającej obszary wiejskie woj. warmińsko-mazurskiego w latach 2015-2023. Największe natężenie migracji, podobnie jak w przypadku napływu, dotyczyło grupy ludności w wieku produkcyjnym. Do 2019 r. liczba ludności wyjeżdżającej wzrastała, wtedy też wystąpiła jej najwyższa wartość (6 810 osób). w kolejnych latach nastąpiło zmniejszenie ludności opuszczającej obszary wiejskie do 5 012 osób w 2023 r., co było z kolei najmniejszą wartością w trakcie analizowanego okresu. Analogicznie do wartości związanej z liczbą ludności osiedlającej się na obszarach wiejskich, liczba dzieci i młodzieży wyjeżdżającej z tych obszarów wzrastała w latach 2015-2019. w roku 2023 liczba uległa obniżeniu do 1 729 osób. Miało to związek ze zmianą miejsca zamieszkania rodzin i całych gospodarstw domowych. Odpływ ludności aktywnej zawodowo, dzieci i młodzieży ma negatywny skutek w rozwoju obszarów wiejskich. Wyludnianie się obszarów wiejskich, wraz z przewagą kobiet wśród ludności migrującej, w konsekwencji stawało się czynnikiem sprzyjającym pogłębianiu się niekorzystnej struktury demograficznej (ROSNER, WESOŁOWSKA 2022, s. 189). Najmniej liczną grupą ludności migrującej z obszarów wiejskich były osoby w wieku poprodukcyjnym, jednak w całym okresie liczba tych osób systematycznie wzrastała. Najczęstszym powodem takich

migracji jest groszy dostęp do pomocy społecznej, zakładów opiekuńczych i miejsc świadczących usługi zdrowotne na obszarach wiejskich w porównaniu z bardziej rozwiniętymi miastami. Wraz z postępującym procesem starzenia się społeczeństwa rodziny stają przed wyzwaniem udzielenia wsparcia starszym członkom rodziny. Często z braku możliwości finansowych zapewnienia prywatnej opieki w celu pomocy zabierają starsze osoby do siebie co wymaga dostosowania trybu życia do nowej sytuacji (SIELICKA, IWĄŃSK 2023, s. 32).

Tabela 6

**Odływ ludności z obszarów wiejskich województwa
warmińsko-mazurskiego z uwzględnieniem ekonomicznych grup wieku
w latach 2015-2023 (migracje wewnętrzne)**

Liczba osób w grupach ekonomicz- nych	Lata								
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
W wieku przedproduk- cyjnym	2 028	1 928	2 188	2 307	2 357	1 845	1 991	1 858	1 729
W wieku produkcyjnym	5 641	5 494	5 876	6 555	6 810	5 442	5 745	5 180	5 012
W wieku poproduk- cyjnym	510	540	580	740	770	635	724	634	642

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Demografia, Dziedziczne Bazy Wiedzy, GUS, <https://dbw.stat.gov.pl> (05.04.2025).

Weryfikacja zjawiska migracji wewnętrznych zachodzących na obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego pozwala dostrzec, iż migracja dzieci i młodzieży jest ściśle związana z migracją ludności w wieku produkcyjnym, czyli przemieszczaniem się całych rodzin. Migracje mają charakter dynamiczny i są najczęściej zależne od sytuacji ekonomicznej. Dostępność infrastruktury i usług publicznych jest czynnikiem, który wpływa na chęć opuszczenia słabiej rozwiniętych obszarów wiejskich przez rodziców z dziećmi w celu poszukiwania lepszych możliwości zarobkowych, a także wyższej jakości edukacji i różnorodności zajęć dodatkowych dla dzieci. Osoby starsze natomiast kierują się dostępem do usług zdrowotnych

i łączeniem rodzin. Dzięki osiedleniu się w większych ośrodkach miejskich mają zapewniony łatwiejszy dostęp do środków transportu, co zwiększa ich mobilność.

Zebrane dane odnoszące się do migracji wewnętrznej pozwalają opisać saldo migracji, czyli różnicę między liczbą ludności osiedlającej się na obszarach wiejskich, a liczbą osób wyjeżdżających z tych obszarów. Analizując dane do 2022 r. (Tabela 7) obszary wiejskie woj. warmińsko-mazurskiego charakteryzowały się ujemnym saldem migracji, co oznacza, że więcej osób opuszczało te tereny niż się na nich osiedlało. Liczba ta jednak systematycznie malała, a w 2022 r. nastąpiła znaczna zmiana i saldo migracji wyniosło 656 osób. Wskazuje to na wzrost atrakcyjności obszarów wiejskich. w celu prowadzenia ekologicznego trybu życia bliżej natury, część mieszkańców miast decyduje się na ich opuszczenie (ROSNER, WESOŁOWSKA 2022 s. 189).

Tabela 7

**Saldo migracji wewnętrznych z obszarów wiejskich
województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2015-2023**

Rok	Ludność odpywająca	Ludność napływająca	Saldo migracji
2015	8 179	6 807	-1 372
2016	7 962	6 642	-1 320
2017	8 644	7 192	-1 452
2018	9 602	8 336	-1 266
2019	9 937	8 662	-1 275
2020	7 922	7 681	-241
2021	8 460	8 200	-260
2022	7 672	8 328	656
2023	7 383	7 786	403

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Demografia, Dziedziczne Bazy Wiedzy, GUS, <https://dbw.stat.gov.pl> (05.04.2025).

W tabeli 8 zostały przedstawione dane dotyczące liczby osób emigrujących z obszarów wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego. Liczba emigrantów w wieku przedprodukcyjnym jest o wiele niższa niż w przypadku ludności

produkcyjnej. w latach 2016-2020 r. liczba dzieci i młodzieży opuszczającej obszary wiejskie miała tendencję malejącą, natomiast od 2021 roku ustabilizowała się i wyniosła 35 osób.

Tabela 8

Podział liczby osób emigrujących z obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego z uwzględnieniem ekonomicznych grup wieku w latach 2016-2023 (migracja zewnętrzna)

Liczba osób w grupach ekonomicznych	Lata							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
W wieku przedprodukcyjnym	43	34	33	22	9	35	35	35
W wieku produkcyjnym	161	160	118	88	107	162	197	197
W wieku poprodukcyjnym	3	8	1	1	4	2	2	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Demografia, Dziedziczne Bazy Wiedzy, GUS, <https://dbw.stat.gov.pl> (05.04.2025).

Względnie niewielka liczba osób wyjeżdżających w przedziale wiekowym 0-17 lat spowodowana jest głównie tym, iż dzieci i młodzież są zależne ekonomicznie, więc decyzja o migracji jest podejmowana przez rodziców. Najliczniejszą grupą osób wyjeżdżających jest ludność zdolna do aktywności zawodowej. w 2016 i 2017 r. liczba osób wynosiła odpowiednio 161 i 160 osób. następnie nastąpił spadek i w 2022 r. wyjechało tylko 88 osób. w kolejnych latach nastąpił wzrost liczby ludności opuszczających tereny wiejskie (197 osób). Najmniej liczną grupą ludności migrującej były osoby starsze. Najwięcej wyemigrowało w 2017 roku (7 osób), w pozostałych latach liczba ludności wyjeżdżającej nie przekroczyła 5 osób. Spowodowane jest to tym, że ludność w wieku poprodukcyjnym ma mniejsze możliwości przeprowadzki ze względu na utrudnioną mobilność oraz kondycję zdrowotną. Są to osoby, które czują większe przywiązanie do lokalnej społeczności i swojego miejsca zamieszkania. Najczęściej zatem emigrowały osoby w wieku produkcyjnym, co negatywnie wpływa na rynek pracy i rozwój gospodarczy obszarów

wiejskich, wraz z nimi odpływa w mniejszym stopniu młodzież i dzieci, które są przyszłością obszarów wiejskich. Niewielka liczba osób w wieku poprodukcyjnym migrująca z terenów wiejskich oraz struktura wiekowa innych migrantów przyczynia się do postępującego procesu starzenia się ludności na tych obszarach.

Liczba osób imigrujących na obszary wiejskie województwa warmińsko-mazurskiego została przedstawiona w tabeli 9. Największą grupą osiedlającą się na tych obszarach były osoby w wieku przedprodukcyjnym. Najwięcej osób przybyło w 2019 r., a liczba przybyłych wyniosła 163 osoby. w kolejnych latach liczba ta ulegała zmniejszeniu i w 2023 r. osiągnęła wartość 102 osób. Wysoka liczba osób napływających na obszary wiejskie wskazuje na to, iż te obszary są atrakcyjne dla rodzin z dziećmi, co spowodowane może być niższymi kosztami życia, spokojniejszym otoczeniem, czy też lepszymi warunkami mieszkalnymi. Imigracja ludności w wieku produkcyjnym wahała się między 37 a 68 osobami.

Tabela 9

Podział liczby osób imigrujących z obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego z uwzględnieniem ekonomicznych grup wieku w latach 2016-2023 (migracja zewnętrzna)

Liczba osób w grupach ekonomicznych	Lata							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
W wieku przedprodukcyjnym	125	99	127	163	116	118	123	102
W wieku produkcyjnym	43	37	51	39	55	52	68	61
W wieku poprodukcyjnym	5	9	19	11	15	11	8	15

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Demografia, Dziedziczne Bazy Wiedzy, GUS, <https://dbw.stat.gov.pl> (05.04.2025).

Warto zwrócić uwagę, że od 2020 r. liczba ludności napływającej ma tendencje wzrostową, na co ma wpływ rosnące zainteresowanie osiedlaniem się na wsi. Wzrost liczby imigrantów w wieku produkcyjnym w ostatnich latach był zjawiskiem korzystnym dla lokalnego rynku pracy i rozwoju obszarów

wiejskich regionu. Grupa osób w wieku poprodukcyjnym, czyli osoby starsze, stanowiła najmniejszą grupę ludności osiedlającej się na obszarach wiejskich. w 2018 r. liczba ta wyniosła 19 osób i był to największy napływ w okresie lat 2016-2023. Napływ ludności w starszym wieku, mógł być związany z migracją powrotną ludności, która wyjechała w wieku produkcyjnym. Osoby starsze poszukują też spokoju i niższych kosztów życia, co jest możliwe do osiągnięcia na obszarach wiejskich.

Analiza danych dotyczących imigracji oraz emigracji z uwzględnieniem migracji zewnętrznych wykazuje, że w grupie ludności w wieku przedprodukcyjnym w całym okresie przeważała imigracja. Szczególnie zauważalne było to w 2019 i 2020 r., gdy liczba dzieci i młodzieży przybywającej na obszary wiejskie województwa warmińsko-mazurskiego znacznie przewyższała liczbę ludności odpyływowej. Jednak ogólna tendencja w grupie osób w wieku produkcyjnym wskazywała, iż liczba ludności osiedlającej się na obszarach wiejskich, była znacząco niższa w porównaniu do liczby osób wyjeżdżających. Zjawisko to jest problematyczne ze względu na wyzwania związane z brakiem siły roboczej i wpływa na to, iż, na obszarach wiejskich pozostają osoby starsze potrzebujące pomocy socjalnej, społecznej i zdrowotnej. Migracje wśród ludności w wieku poprodukcyjnym nie były intensywne, jednak więcej osób przybyło na obszary wiejskie niż z nich wyjechało, pogłębiając tym samym problem starzenia się społeczeństwa wiejskiego.

Dane dotyczące migracji zewnętrznej pozwalają zobrazować ogólny obraz ruchu wędrownego i różnice między liczbą ludności osiedlającej się na obszarach wiejskich a ludnością opuszczającą te tereny. Zestawienie zbiorcze zostało przedstawione w tabeli 10. Wykazuje ono brak stabilności, głównie jednak osiągając wartości ujemne. w 2018-2019 r. saldo migracji było dodatnie, co sprzyjało rozwojowi obszarów wiejskich.

Tabela 10

Saldo migracji zewnętrznych z obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2016-2023

Rok	Ludność odpyływająca	Ludność napływająca	Saldo migracji
2016	207	173	-34
2017	202	145	-57
2018	152	197	45

Rok	Ludność odplywająca	Ludność napływająca	Saldo migracji
2019	111	213	102
2020	120	186	66
2021	199	181	-18
2022	234	199	-35
2023	234	178	-56

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Demografia, Dziedziczne Bazy Wiedzy, GUS, <https://dbw.stat.gov.pl> (05.04.2025).

Analiza migracji wewnętrznych i zewnętrznych występujących na obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego ukazuje złożony charakter ruchów ludności na tym obszarze. Mimo dodatnich wartości salda migracji w latach 2022 i 2023, sytuacja demograficzna była niesprzyjająca dla rozwoju tych obszarów. Liczba emigrantów na pobyt stały przewyższa liczbę imigrantów na pobyt stały. w 2023 r. woj. warmińsko-mazurskie zamieszkiwało 1,36 mln. osób. Bazując na prognozach opracowanych przez GUS można wywnioskować, że w 2030 r. liczba ta zmniejszy się do 1,255 mln. osób, a w 2050 do 1,090 mln. osób. Natomiast w 2060 według tych samych prognoz liczba ludności w regionie wyniesie tylko 1,015 mln. osób (*Prognoza... 2023*). Utrzymujący się ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji w województwie, powoduje zmiany w strukturze ludności. Coraz większym problemem staje się starzenie społeczeństwa. Obecnie osoby po 65 roku życia stanowią 19,6% mieszkańców regionu. Według prognoz starzenie się ludności będzie zróżnicowane regionalnie, a proces ten do 2040 r. będzie szczególnie widoczny w Polsce północno-wschodniej tj. m.in. w woj. warmińsko-mazurskim (KAMIONKA, ŁUKASIK 2023, s. 77).

Na podstawie prognoz można wywnioskować, że na obszarach podmiejskich będzie nadal występować wzrost liczby ludności zainteresowane osiedleniem się na stałe. Wsie, szczególnie te położone w pobliżu miast rozwijają się w kierunku obszarów wielofunkcyjnych, a polepszająca się infrastruktura transportowa i sieć komunikacyjna może wpłynąć na dalsze zwiększanie się liczby mieszkańców (*Trendy... 2024*). Odległe obszary wiejskie w porównaniu do tych zlokalizowanych w pobliżu miast znajdują się w mniej korzystnej sytuacji. Zmagają się z wyzwaniami związanymi z infrastrukturą transportową, szybkością Internetu, dostępem do podstawowych usług, spadkiem

liczby ludności i starzeniem się społeczeństwa. Nowe możliwości oferuje natomiast ich naturalny krajobraz i ekosystemy (CASTILLO i in. 2024, s. 103).

2.2. Typologia demograficzna wiejskich gmin województwa warmińsko-mazurskiego

Podjęmując próbę zdiagnozowania sytuacji demograficznej obszarów wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego w pierwszej kolejności zdecydowano się porównać sytuację ludnościową regionu na tle Polski. w tym celu porównano zmianę liczby mieszkańców na obszarach wiejskich ogółem w poszczególnych województwach w Polsce w 2023 r. w relacji do 2013 r. Aby tego dokonać, wykorzystano dane zamieszczane w Banku Danych Lokalnych (BDL) dotyczące ludności ogółem zameldowanej na wsi według stanu na dzień 31 grudnia 2013 r. i 2023 r.

Następnie, w celu wykonania dokładniejszej analizy sytuacji ludnościowej na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim porównano zmianę liczby mieszkańców na poziomie gmin. w tym celu wykorzystano dane BDL dotyczące ludności ogółem zamieszkujące gminy wiejskie, a także obszary wiejskie znajdujące się na terenie gmin miejsko-wiejskich.

W kolejnym etapie dokonano klasyfikacji i oceny obszarów wiejskich w gminach w woj. warmińsko-mazurskim w latach 2013-2023 na podstawie czynników determinujących przyrost rzeczywisty ludności. w tym celu wykorzystano często stosowaną metodę J.W. Webba (1963) (DUDEK-MAŃKOWSKA i in. 2024; ILIEVA i in. 2023; KAZAKOV i in. 2024; KŘEST'ANOVÁ i in. 2019; MISHCHUK, RYANZANTSEV 2021) w której, na podstawie wartości przyrostu naturalnego i salda migracji, dokonywany jest podział poszczególnych jednostek terytorialnych w klasach oznaczonymi literami od A do H.

Pierwsze cztery typy (A–D), uporządkowane alfabetycznie, obejmują jednostki charakteryzujące się pozytywnymi zmianami ludnościowymi, natomiast pozostałe (E–H) odnoszą się do zmian negatywnych. Charakterystyka poszczególnych przypadków występujących w wykorzystanej typologii jest następująca:

- typy pozytywne (wzrost liczby ludności)
 - A – dodatni przyrost naturalny przewyższa ujemne saldo migracji,
 - B – dodatni przyrost naturalny jest wyższy od dodatniego salda migracji (sytuacja dualnie pozytywna),
 - C – dodatni przyrost naturalny jest niższy od dodatniego salda migracji (sytuacja dualnie pozytywna),
 - D – dodatnie saldo migracji z nadwyżką rekompensuje ujemny przyrost naturalny,
- typy regresywne (zmniejszenie liczby ludności)
 - E – ujemny przyrost naturalny nie jest rekompensowany przez dodatnie saldo migracji,
 - F – zmniejszenie liczby ludności powodowane jest w większym stopniu ujemnym przyrostem naturalnym niż ujemnym saldem migracji (sytuacja dualnie negatywna),
 - G – zmniejszenie liczby ludności powodowane jest w większym stopniu ujemnym saldem migracji niż ujemnym przyrostem naturalnym (sytuacja dualnie negatywna),
 - H – ujemne saldo migracji nie jest rekompensowane przez dodatni przyrost naturalny (WEBB 1963, s. 132).

W przeprowadzonych analizach wykorzystano dane zamieszczone w BDL, czyli wartości wskaźnika przyrostu naturalnego na 1000 ludności oraz wartości wskaźnika salda migracji na pobyt stały na 1000 ludności. Skoncentrowanie się wskazanym rodzaju migracji ma na celu próbę ujęcia trwałych zmian ludnościowych będących skutkiem ruchu przestrzennego mieszkańców. w wyniku nieopublikowania danych przez BDL¹³, w analizowanym szeregu czasowym pominięto 2015 r.

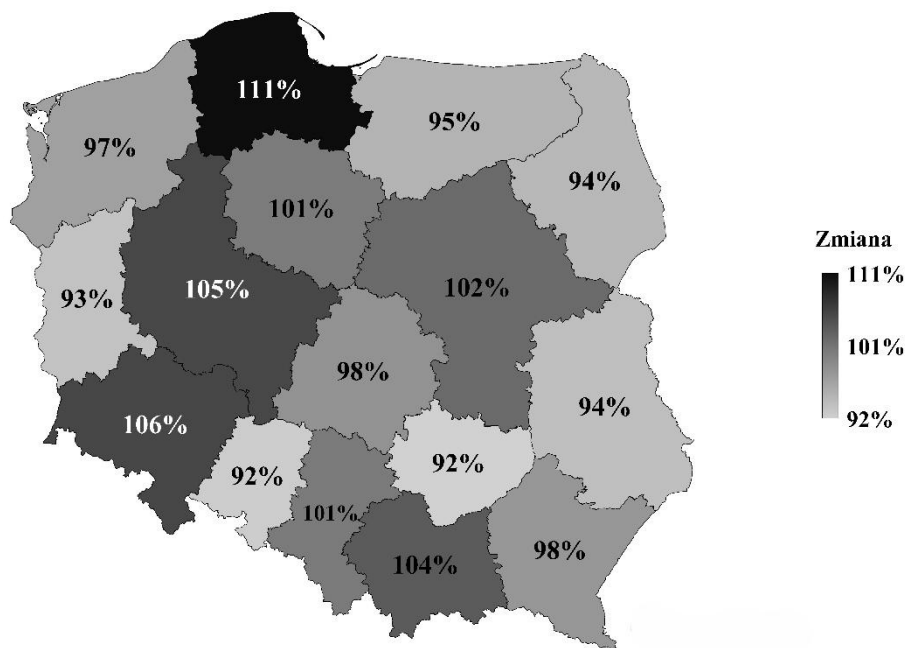
W kontekście migracji ogółem Polsce należy również podkreślić, że dane dostarczone przez BDL mogą skutkować niedoszacowaniem rzeczywistej liczby ludności zamieszkującej dany obszar. w rezultacie rzeczywista liczba mieszkańców danego obszaru wobec danych zamieszczonych w BDL może różnić się nawet o około 20–30%, co potencjalnie oznacza jeszcze mniej korzystną sytuację ludnościową niż zakładano (JONCZY i in. 2021, s. 45-51).

¹³ „Ze względu na niedostateczną jakość danych dotyczących migracji zagranicznych na pobyt stały za 2015 r., dane te, a także dane o migracjach długookresowych, nie zostały opublikowane.” Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/metadane/podgrupy/8> (11.09.2025).

Ze względu na brak możliwości porównania danych wynikających ze zmiany statusu gminy Wielbark, została ona pominięta w trakcie analiz zrealizowanych na poziomie gmin.

Wykonane analiza miały charakter porównawczy, bez stosowania testów statystycznych.

Analizując zmiany ludnościowe na obszarach wiejskich w Polsce (rys. 12) można zaobserwować, że ponad połowa z nich ulega wyludnieniu.



Rys. 12. Zmiana liczby ludności na obszarach wiejskich w Polsce w 2023 r. w relacji do 2013 r.

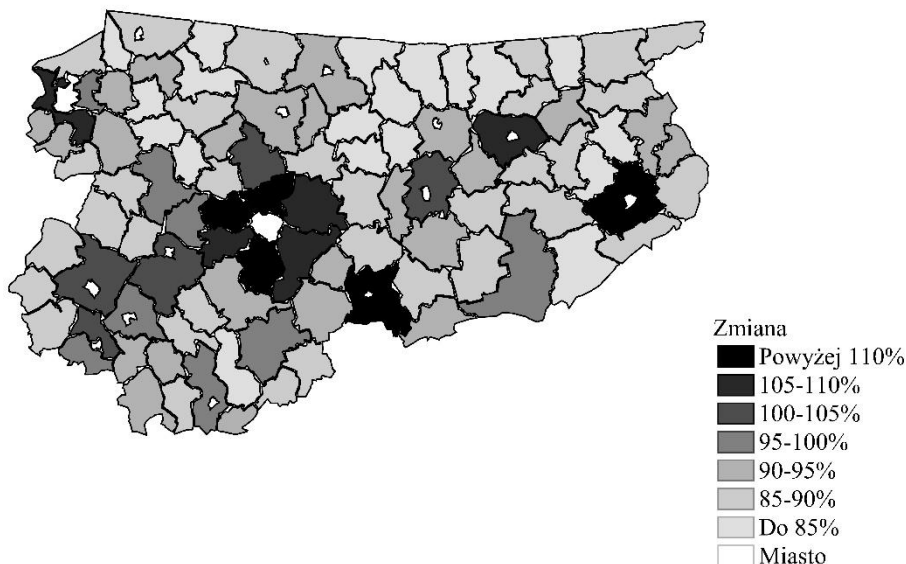
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ludność wg miejsca zamieszkania i płci w podziale na miasto i wieś, BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (11.09.2025).

Należy jednak podkreślić, że zmniejszenie liczby ludności dotyczy głównie wschodniej części kraju. Województwa znajdujące się w niej, czyli warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie, świętokrzyskie oraz podkarpackie są jednocześnie określane jako problemowe obszary Polski Wschodniej, co jest częściowym wytłumaczeniem, dlaczego regiony te wyludniają się (ADAMOWICZ, ZWOLIŃSKA-LIGAJ 2020, s. 10).

W przypadku woj. lubuskiego oraz woj. opolskiego uwarunkowania, w wyniku których obszary wiejskie tych regionów ulegają wyludnieniu różnią się w stosunku do wymienionych wcześniej obszarów.

W wyniku położenia geograficznego, mieszkańcy woj. lubuskiego są w większym stopniu otwarci na wzorce kulturowe i idee z Zachodu, co w połączeniu z przygranicznym położeniem sprzyjało w podejmowaniu decyzji o migracji zagranicznej. Należy podkreślić też, że region ten ma dwie stolice – Gorzów Wielkopolski oraz Zieloną Górę. w rezultacie, miasta te są wobec siebie wysoce konkurencyjne, czego konsekwencją są ich niedostatecznie dobrze rozwinięte funkcje metropolitalne w porównaniu do np. sąsiedniego woj. wielkopolskiego, które z kolei charakteryzuje się relatywnie najkorzystniejszą sytuacją społeczno-gospodarczą w makroregionie północno-zachodnim (MAJDZIŃSKA 2022b, s. 381-382).

Podłoża zmniejszającej się liczby mieszkańców na obszarach wiejskich w woj. opolskim mają uwarunkowania historyczne sięgające II poł. XIX w. Procesy migracyjne w woj. opolskim nasiliły się m.in. w latach 80. I 90. ubiegłego stulecia. Oprócz czynnika ekonomicznego, jakim są relatywnie lepsze możliwości wynagrodzenia za granicą, cechą charakterystyczną migracji w tym okresie były uwarunkowania etniczne i związane z nimi wyjazdy osób pochodzenia niemieckiego, a także możliwość legalnej pracy w Niemczech i innych krajach Unii Europejskiej na długo przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Ze względu na dużą skalę emigracji i trwałość tego procesu, region opolski jest obszarem, w którym skutki migracji są najbardziej odczuwalne, zarówno pod względem gospodarczym, jak i społecznym (HEFFNER, SOLGA 2024, s. 131; ROSTROPOWICZ-MIŚKO 2021, s. 207-209). w ostatnich latach decydującymi o przemieszczaniu się ludności w woj. opolskim należy wskazać obszary o relatywnie atrakcyjniejszym rynku pracy oraz ofertą edukacyjną (JOŃCZY 2024, s. 114-116; KUŹMICKA 2023, s. 50-51).



Rys. 13. Zmiana liczby ludności na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r. w relacji do 2013 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Urodzenia żywe, zgony i przyrost naturalny na 1000 ludności; Migracje na pobyt stały gminne wg płci migrantów, w ruchu wewnętrznym i zagranicznym BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (26.06.2025).

Biorąc pod uwagę fakt, że woj. warmińsko-mazurskie w badanym okresie charakteryzowało wysokim ubytkiem liczby ludności na obszarach wiejskich warto dokonać pogłębionej analizy zmiany liczby mieszkańców na obszarach wiejskich. Analizując obszary, na terenie których nastąpił wzrost liczby mieszkańców (rys. 13) można zauważyć, że przeważnie stanowią one otoczenie miast lub są w ich niedalekim sąsiedztwie.

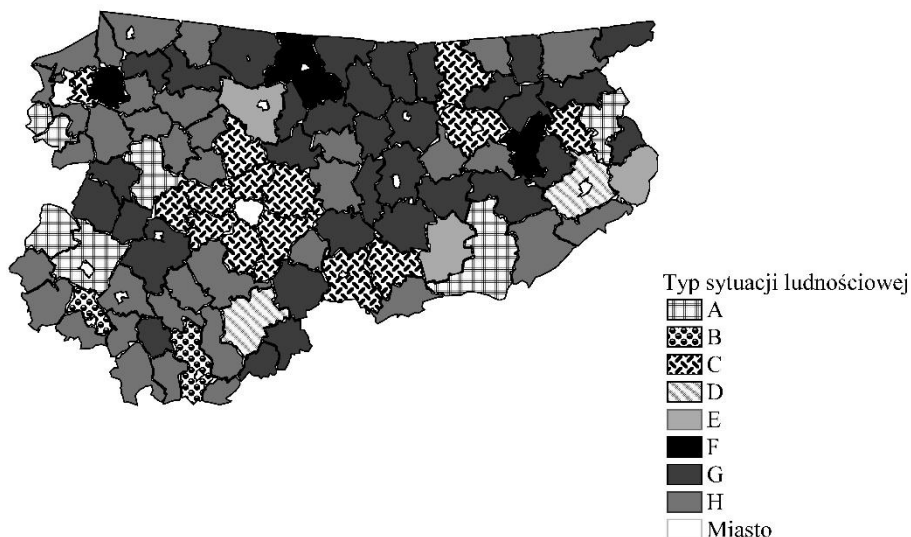
Należy jednak podkreślić, nie zawsze efektem bezpośredniego sąsiedztwa z miastem dla obszarów wiejskich są pozytywne zmiany ludnościowe, co można zaobserwować w szczególności w przypadku północnej części województwa. Nawiązując jednak do zmiany liczby mieszkańców na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim ogółem, istotny jest fakt, że problem związany ze zmniejszaniem się liczby mieszkańców dotyczy ponad 80% z nich, a obszary o największym ubytku ludności są skoncentrowane głównie w północnej i północno-wschodniej części województwa.

Aby jednak zrozumieć, dlaczego w poszczególnych częściach badanego regionu nastąpiło zróżnicowanie pod względem zmiany liczby mieszkańców, warto przeanalizować w jaki sposób zmieniły się czynniki mające bezpośredni wpływ na kształtowanie się przyrostu rzeczywistego ludności w badanym okresie. Porównując zmianę liczby ludności na obszarach wiejskich w 2023 r. w relacji do 2013 r. Z ich sytuacją ludnościową w 2013 r. (rys. 14) można zaobserwować, że głównym czynnikiem determinującym wyludnianie się obszarów wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r. był ruch przestrzenny ludności. Spośród wszystkich typów sytuacji ludnościowych, niemal 70% z nich dotyczyły sytuacji, w której ujemne saldo migracji było elementem przeważającym w jej kształtowaniu (typ G i H)¹⁴.

Obszary wiejskie o relatywnie większym ubytku ludności w większości przypadków charakteryzowały się dualnie regresywną sytuacją ludnościową (typ F i G). Natomiast obszary wiejskie charakteryzujące się wzrostem liczby ludności przeważnie znajdowały się w pozytywnej sytuacji ludnościowej (typy A-D). Pomimo relatywnie zbliżonej dla regionu istotności społeczno-gospodarczej niektórych miast można zauważyć, że ich wpływ na sytuację ludnościową sąsiadujących z nimi obszarów wiejskich jest zróżnicowany. Analizując otoczenie 3 najważniejszych ośrodków miejskie woj. warmińsko-mazurskiego, czyli Olsztyn, Elbląg oraz Ełk (*Strategia... 2013*, s. 20), jedynie obszary wiejskie w okolicach stolicy regionu charakteryzowały się dualnie pozytywną sytuacją ludnościową (typ C) i jednocześnie wzrostem liczby mieszkańców. Natomiast, w przypadku Elbląga oraz Ełku można uznać, że z perspektywy sytuacji ludnościowej ośrodki te, wywierały niewielki pozytywny wpływ. Różnica polega jednak na tym, że w przypadku Ełku na otaczającym obszarze wiejskim wystąpiła sytuacja, gdzie wartość salda migracji była na wystarczającym poziomie, aby niwelować ujemny przyrost naturalny (typ D), co w przypadku większości obszarów wiejskich otaczających Elbląg nie było możliwe (typ H), czego odzwierciedlenie można zauważyć analizując przedstawiane wcześniej zmiany liczby mieszkańców. Na podstawie tych dwóch przykładów można zaobserwować, jakie może być potencjalne znaczenie ośrodka miejskiego wobec otaczających go obszarów wiejskich, w postaci możliwości prób niwelowania negatywnych zmian demograficznych lub

¹⁴ Dla porównania, w 2013 r. sytuacja ludnościowa w której elementem przeważającym w jej kształtowaniu był ujemny przyrost naturalny stanowiła około 6% wszystkich typów sytuacji ludnościowych.

potencjalnego pogłębiania ich, w przypadku niewystarczającej atrakcyjności migracyjnej, jaką cechuje się Elbląg (ŚLESZYŃSKI 2020, s. 45-46).

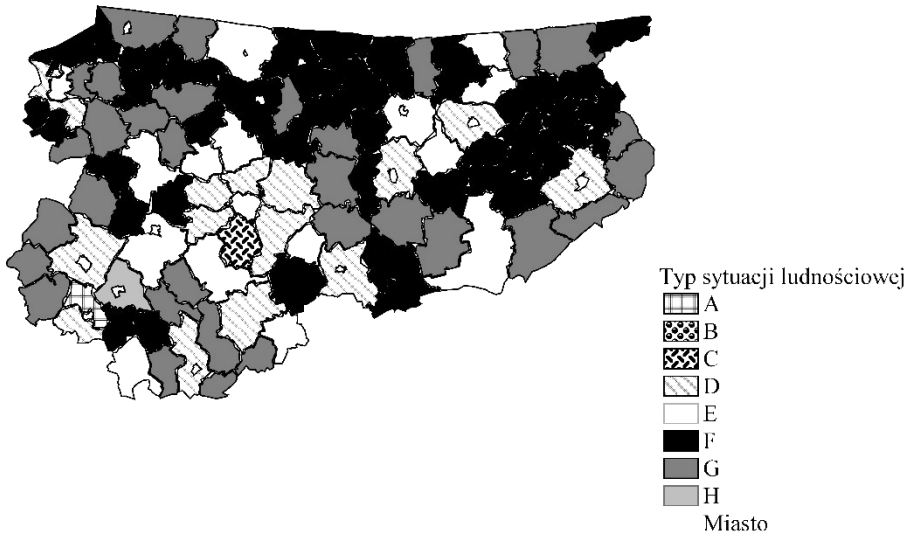


Rys. 14. Sytuacja ludnościowa obszarów wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r. wg typologii Webba

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Urodzenia żywe, zgony i przyrost naturalny na 1000 ludności; Migracje na pobyt stały gminne wg płci migrantów, w ruchu wewnętrznym i zagranicznym BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (26.06.2025).

Analizując sytuację ludnościową na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim 10 lat później (rys. 15) należy uznać, że uległa ona pogorszeniu. Udział negatywnych typów sytuacji ludnościowej w 2013 r. wynosił około 76%, natomiast w 2023 r. wzrósł do około 84%. Jednak z perspektywy zjawiska depopulacji istotny jest fakt, że prawie dwukrotnie zwiększył się udział obszarów charakteryzujących się dualnie regresywną sytuacją ludnościową (typy F i G)¹⁵.

¹⁵ Udział typów dualnie regresywnej sytuacji ludnościowej wzrósł z około 37% w 2013 r. do około 67% w 2023 r.



Rys. 15. Sytuacja ludnościowa obszarów wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r. wg typologii Webba

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Urodzenia żywe, zgony i przyrost naturalny na 1000 ludności; Migracje na pobyt stały gminne wg płci migrantów, w ruchu wewnętrznym i zagranicznym BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (26.06.2025).

Ponadto można zaobserwować, że szczególnie duża liczba obszarów o dualnie regresywnej sytuacji ludnościowej znajduje się w północnej oraz północno-wschodniej części województwa, co jest w pewnym stopniu odzwierciedleniem zmiany liczby mieszkańców przedstawionej wcześniej. Jednocześnie, obszary leżące we wskazanej części województwa są miejscami o znikomych komunikacyjnych powiązaniach międzymiastowych co stanowi zagrożenie w funkcjonowaniu miast powiatowych w tych częściach województwa lub są jeszcze dodatkowo ograniczone w relacjach z pozostałą częścią regionu, w tym z jego stolicą. Szczególnie niekorzystna sytuacja jest zauważalna we wschodniej części regionu, gdzie Ełk jako jedno z najważniejszych miast woj. warmińsko-mazurskiego utrzymywał silniejsze powiązania z Białymstokiem niż z Olsztynem, co w konsekwencji może zagrażać spójności regionu, w którym się znajduje (GUZIK i in. 2021, s. 74).

Należy również podkreślić, że w porównaniu do 2013 r. nastąpiła zmiana w przypadku wiodącego czynnika wpływającego na wyludnianie się. Spośród wszystkich typów sytuacji ludnościowych ponad połowa z nich dotyczyła

sytuacji, w której ujemny przyrost naturalny był elementem przeważającym w jej kształtowaniu (typ E i F), natomiast udział sytuacji, gdzie to ujemne saldo migracji jest elementem przeważającym uległ obniżeniu prawie o połowę wobec 2013 r.

Z perspektywy obszarów wiejskich o pozytywnych typach sytuacji ludnościowych warto zwrócić uwagę na fakt, że w porównaniu do 2013 r. niemal każdy z nich znajduje się w sąsiedztwie miasta. Porównując jednak sytuację ludnościową w 2013 r. w większości przypadków na wymienionych wcześniej obszarach wiejskich również występowała pozytywna sytuacja ludnościowa, jednakże w 2023 r. w niemal każdym przypadku można zauważyć wpływ liczby mieszkańców, który jeszcze jest w stanie rekompensować z nadwyżką ujemny przyrost naturalny (typ D). Może to oznaczać, że ośrodki miejskie w woj. warmińsko-mazurskim są jeszcze atrakcyjnym miejscem z perspektywy społeczno-gospodarczej, jednak negatywny kierunek zmian ludnościowych na obszarach wiejskich jest podobny w całym regionie. Można zauważyć analizując zmianę typu sytuacji ludnościowej obszarów wiejskich otaczających np. Działdowo lub Giżycko, które jeszcze 10 lat wcześniej charakteryzowały się dualnie pozytywnym typem sytuacji ludnościowej, a aktualnie na tych terenach pojawiła się sytuacja, w której występuje ujemny przyrost naturalny. w przypadku Elbląga powodem, w wyniku którego jedynie część sąsiadujących z nim obszarów wiejskich charakteryzowała się pozytywną sytuacją ludnościową może być zorganizowana jedynie na terenie tych obszarów komunikacja zorganizowana przez samorząd, co w konsekwencji może ułatwiać funkcjonowanie ich mieszkańców (GUZIK i in. 2021, s. 43-45).

Perspektywa zmian demograficznych na obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego, wynikających z procesów społeczno-gospodarczych, może rodzić uzasadnione obawy, ponieważ część średnich miast badanego regionu jak m.in. wymienione wcześniej Działdowo, Giżycko, Elbląg oraz Ełk, w ramach Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego zostały zakwalifikowane jako miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze¹⁶. Ponadto, w przypadku zmian sytuacji ludnościowej jakie nastąpiły w okolicach Olsztyna, niepokojący może być również pewien fakt zaobserwowany przez Jończego (2024). Nastąpiła bowiem przemiana w ruchu przestrzennym, szczególnie w przypadku osób młodych, polegająca na tym, że nie jest dokonywana jedynie ze wsi do miast, lecz także z małych i średnich miast w kierunku

¹⁶ <https://www.gov.pl/attachment/0179d436-5610-42e7-ab44-0337115e357c> (16.09.2025).

największych ośrodków regionalnych określanych mianem „Wielkiej Piątki” (JOŃCZY 2024, s. 114). Pomimo tego, że każdy obszar wiejski będący w sąsiedztwie stolicy woj. warmińsko-mazurskiego charakteryzował się pozytywnym typem sytuacji ludnościowej, należy mieć na uwadze fakt, jest ona efektem dodatniego salda migracji. Istnieje zatem potencjalne zagrożenie, wynikające z pogłębienia się negatywnych trendów będących efektem ujemnego przyrostu naturalnego na skutek potencjalnego odpływu liczby mieszkańców.

Ponadto, w przypadku obszarów wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim ogółem warto podkreślić, że w ramach strategii rozwoju społeczno-gospodarczego tego regionu, ponad połowa gmin wiejskich oraz miejsko-wiejskich została uznana za obszary trwałej marginalizacji (*Strategia... 2020*, s. 69), co w przyszłości może skutkować pogłębieniem się niekorzystnych zmian demograficznych.

Aby lepiej zrozumieć proces zmian jakie nastąpiły w analizowanym przedziale czasowym warto zwrócić uwagę, w jaki sposób zmieniały się poszczególne typy sytuacji ludnościowych, co zostało przedstawione w tabeli 11.

Tabela 11

Tablica zmian jednostek ustalonych w typologii Webba na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim

Specyfikacja		Typy jednostek w 2023 r.								Σ typów w 2013 r.
		A	B	C	D	E	F	G	H	
Typy jednostek w 2013 r.	A	0	0	0	1	2	3	1	0	7
	B	1	0	0	1	0	0	0	0	2
	C	0	0	1	7	1	3	1	0	13
	D	0	0	0	2	0	0	0	0	2
	E	0	0	0	0	0	1	2	0	3
	F	0	0	0	0	0	2	1	0	3
	G	0	0	0	1	6	19	8	0	34
	H	0	0	0	2	7	7	18	1	35
Σ typów w 2023 r.		1	0	1	14	16	35	31	1	—

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Urodzenia żywe, zgony i przyrost naturalny na 1000 ludności; Migracje na pobyt stały gminne wg płci migrantów, w ruchu wewnętrznym i zagranicznym BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (26.06.2025).

Koncentrując się na zmianach, jakie zaszły w przypadku obszarów wiejskich o dualnie pozytywnych typach sytuacji ludnościowej można zauważyć, że w przypadku niemal każdego z nich po upływie 10 lat pojawiła się sytuacja, gdzie jeden z elementów wpływający na przyrost rzeczywisty mieszkańców był ujemny. Warto podkreślić, że nawet obszary wiejskie o dualnie korzystnej sytuacji ludnościowej nie zachowały jej w dłuższej perspektywie, czego szczególnym przykładem jest fakt, że część z nich po upływie 10 lat charakteryzowała się sytuacją dualnie regresywną.

Skupiając się na obszarach wiejskich o negatywnej sytuacji ludnościowej można zauważyć, jak trwałym i trudnym do odwrócenia lub zatrzymania są procesy demograficzne o tej charakterystyce. Świadczy o tym fakt, że na znikomej liczbie obszarów wiejskich o tej charakterystyce nastąpiła jej poprawa. Analizując typy sytuacji ludnościowych, w których tylko jeden z elementów przyrostu rzeczywistego jest ujemny (typ E i H), można zauważyć, że wraz z upływem lat zapoczątkowana negatywna sytuacja ludnościowa ulega pogłębieniu, co w przypadku obszarów wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego można zaobserwować analizując tereny, gdzie ujemne saldo migracji nie było rekompensowane przez dodatni przyrost naturalny (typ H). Spośród wszystkich obszarów o takiej charakterystyce sytuacji ludnościowej w 2013 r., na około 70% z nich nastąpiło pogłębienie negatywnych procesów demograficznych, czego przejawem była ich klasyfikacja jako dualnie regresywnych w 2023 r., z czego ponad połowa dotyczyła sytuacji, gdzie ujemne saldo migracji w większym stopniu wpływało na wyludnianie się niż ujemny przyrost naturalny (typ G). Można zatem uznać, że skutek w postaci ujemnego przyrostu naturalnego na tych obszarach, został spowodowany ruchem przestrzennym mieszkańców.

Z perspektywy sytuacji ludnościowej określanej jako dualnie regresywna warto zwrócić uwagę na obszary, w których w 2013 r. głównym czynnikiem depopulacji było ujemne saldo migracji, a oddziaływanie ujemnego przyrostu naturalnego było relatywnie słabsze (typ G) w 2023 r. na większości tych obszarów nastąpiła zmiana czynnika dominującego – coraz większe znaczenie w procesie wyludniania zaczęły odgrywać ujemne wartości przyrostu naturalnego, przy relatywnie niższym wpływie ujemnego salda migracji (typ F), co czyni sytuację demograficzną na tych obszarach jeszcze trudniejszą niż dotychczas.

Z perspektywy zjawiska depopulacji w woj. warmińsko-mazurskim warto zwrócić też uwagę, w jaki sposób w badanym okresie ulegała zmianom

liczebność poszczególnych typów sytuacji ludnościowych. Na podstawie danych zaprezentowanych w tabeli 12, można zauważyć, że udział niemal wszystkich pozytywnych typów sytuacji ludnościowej uległ zmniejszeniu.

Tabela 12

Jednostki ustalone w typologii Webba na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w latach 2013-2023

Rok \ Typ	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
A	7	9	*	8	7	2	1	1	0	0	1
B	2	5	*	2	3	2	5	0	0	0	0
C	13	15	*	14	8	7	3	8	1	4	1
D	2	1	*	4	2	9	8	9	13	18	14
E	3	2	*	1	2	3	1	12	11	11	16
F	3	1	*	5	4	12	13	26	47	36	35
G	34	29	*	45	41	48	56	37	26	30	31
H	35	37	*	20	32	16	12	6	1	0	1

*-brak danych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Urodzenia żywe, zgony i przyrost naturalny na 1000 ludności; Migracje na pobyt stały gminne wg płci migrantów, w ruchu wewnętrznym i zagranicznym BDL, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/start> (26.06.2025).

Łącząc wcześniejszą analizę przeprowadzoną przy okazji zmian jednostek ustalonych w typologii Webba na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim wraz ze zmianą liczebności regresywnych typów sytuacji ludnościowych można zaobserwować pewne zależności opisywane przez Eberhardta (1989). Wraz z upływem lat kierunek zmian udziału liczby obszarów wiejskich charakteryzujących się ujemnym saldem migracji jako wiodącym czynnikiem implikującym wyludnianie się (typ G i H) wskazywał na zmniejszającą się ich liczbę. Natomiast w przypadku kierunku zmian udziału liczby obszarów wiejskich charakteryzujących się ujemnym przyrostem naturalnym jako wiodącym czynnikiem implikującym wyludnianie się (typ E i F), wskazywał na rosnącą ich liczbę. Dodatkowo, nieprzerwanie od 2021 r. wystąpiła sytuacja, gdzie liczebność obszarów wyludniających się głównie na skutek

ujemnego przyrostu naturalnego była wyższa niż w przypadku obszarów wyludniających się głównie w wyniku ruchu przestrzennego mieszkańców. w odniesieniu do wcześniejszego spostrzeżenia odnośnie zmian w przypadku obszarów o pozytywnych typach sytuacji ludnościowej należy uznać, że obszary wiejskie woj. warmińsko-mazurskiego są odzwierciedleniem procesu wyludniania się, gdzie w pierwszym etapie zmniejszanie się liczby ludności jest rezultatem ruchu przestrzennego ludności. Sytuacja ta z kolei skutkuje niekorzystnymi zmianami prowadzącymi do wyludniania się w wyniku ujemnego przyrostu naturalnego powiększając skalę zjawiska depopulacji (EBERHARDT 1989 s. 10).

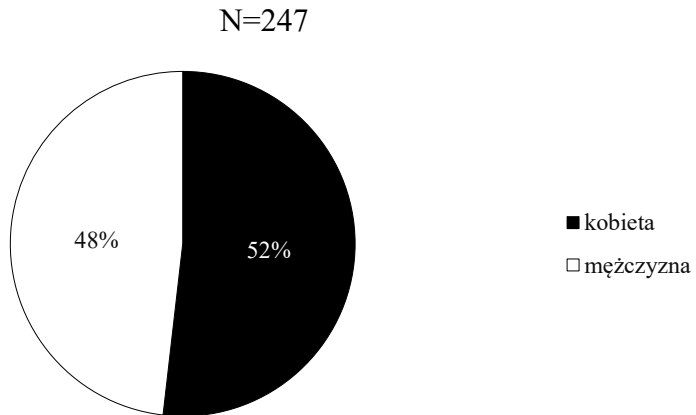
Moment, w którym czynnikiem wiodącym wyludniania się w woj. warmińsko-mazurskim stał się ujemny przyrost naturalny jest nieprzypadkowy. Przypada on bowiem na czas występowania Covid-19. Patrząc jednak z perspektywy zmian ludnościowych w Polsce, Szukalski (2021) wskazuje, że zjawisko to jest uwypukleniem, bądź w krótkim okresie przyśpieszeniem przewidywanych zmian w postaci ujemnego przyrostu naturalnego. w rezultacie przyśpieszeniu uległo także tempo depopulacji w całej Polsce. Warto jednak podkreślić, że konsekwencja tego wydarzenia nie oznaczała jednokierunkowych zmian liczby ludności w kraju, ponieważ obszary które charakteryzowały się w długim okresie najlepszą sytuacją demograficzną odznaczały się dodatnim przyrostem rzeczywistym, zaś na obszarach wyludniających się tempo depopulacji było najwyższe (SZUKALSKI 2021, s. 2-4).

Podsumowując wszystkie dokonane analizy należy uznać, że sytuację demograficzną obszarów wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim należy określić mianem negatywnej. Wskazują na to dotychczasowe rozmiary wyludniania się, a także aktualna typologia sytuacji demograficznej – szczególnie gdy zostanie porównana z okresem początkowym. Kierunek oraz dynamika zmian sytuacji ludnościowej na obszarach wiejskich w badanym regionie sprawia, że w przyszłości można spodziewać się jej pogorszenia. Aktualna sytuacja społeczno-gospodarcza woj. warmińsko mazurskiego oraz współistnienie czynników będących konsekwencją zjawiska depopulacji może skutkować spotęgowaniem dotychczasowych problemów, a także powstaniem nowych. Wskazane jest zatem precyzyjnie określenie wszelakich procesów demograficznych na terenie woj. warmińsko mazurskiego i ich uwarunkowań, aby można było jak najskuteczniej dostosować politykę społeczną do zachodzących zmian, dzięki czemu powstanie realna szansa zahamowania negatywnych zmian ludnościowych.

2.3. Determinanty migracji z obszarów wiejskich: perspektywa ludności wiejskiej

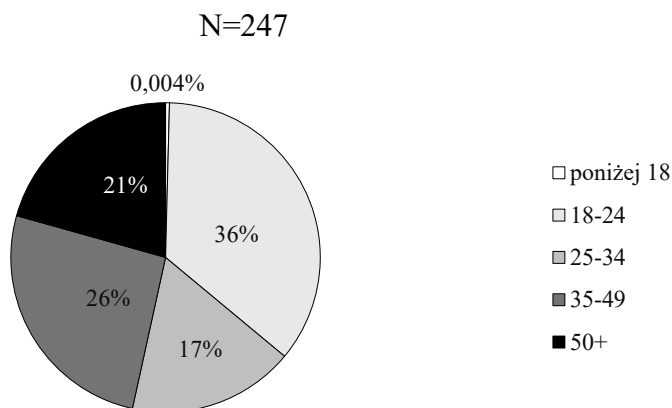
Badanie ankietowe pozwoliło na identyfikację czynników przyciągających i wypychających (teoria *push and pull*) z obszarów wiejskich, oraz na poznanie przyczyn i uwarunkowań decyzji migracyjnych mieszkańców tych obszarów w woj. warmińsko-mazurskim. Kwestionariusz ten pozwoliła określić, jakie aspekty życia na wsi skłaniają mieszkańców do pozostania lub migracji, ale również wskazać motywacje oraz uwarunkowania społeczno-ekonomiczne, wpływające na podejmowanie decyzji migracyjnych. Dotyczyło ono również sposobu postrzegania obszarów wiejskich jako miejsca do życia na stałe. w badaniu wzięło udział 247 respondentów, spośród których 128 osób to kobiety, a 119 to mężczyźni (rys. 16.).

Wśród ankietowanych najliczniejszą grupę stanowiły osoby w wieku 18-24 lat (rys. 17). Kolejną grupą według liczebności była ludność w wieku 35-49 lat, a następnie grupa osób w wieku powyżej 50 lat. w wieku 25-34 lat odpowiedzi udzieliły 43 osoby. Najmniej liczną grupą były osoby poniżej 18 roku życia. Silne zróżnicowanie osób pod względem wieku pozwoliło na uzyskanie odpowiedzi o postrzeganiu determinant migracji na różnych etapach życia.



Rys. 16. Podział ankietowanych ze względu na płeć

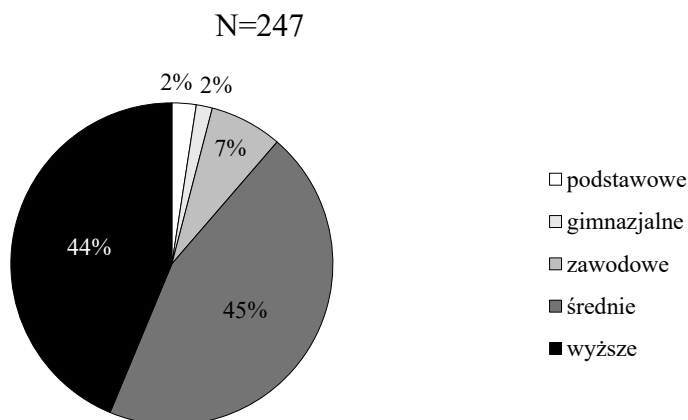
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań



Rys. 17. Podział ankietowanych ze względu na wiek

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Pod względem poziomu wykształcenia dominowali respondenci o wykształceniu co najmniej średnim, stanowiąc aż 89% wszystkich badanych (rys. 18.). Udział osób z wykształceniem podstawowym, gimnazjalnym i zawodowym był zdecydowanie mniejszy. Wpisywało się w obserwowany w Polsce proces coraz lepiej wykształconego społeczeństwa, szczególnie wśród osób rozpoczynających swoją ścieżkę zawodową.



Rys. 18. Podział ankietowanych ze względu na poziom wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

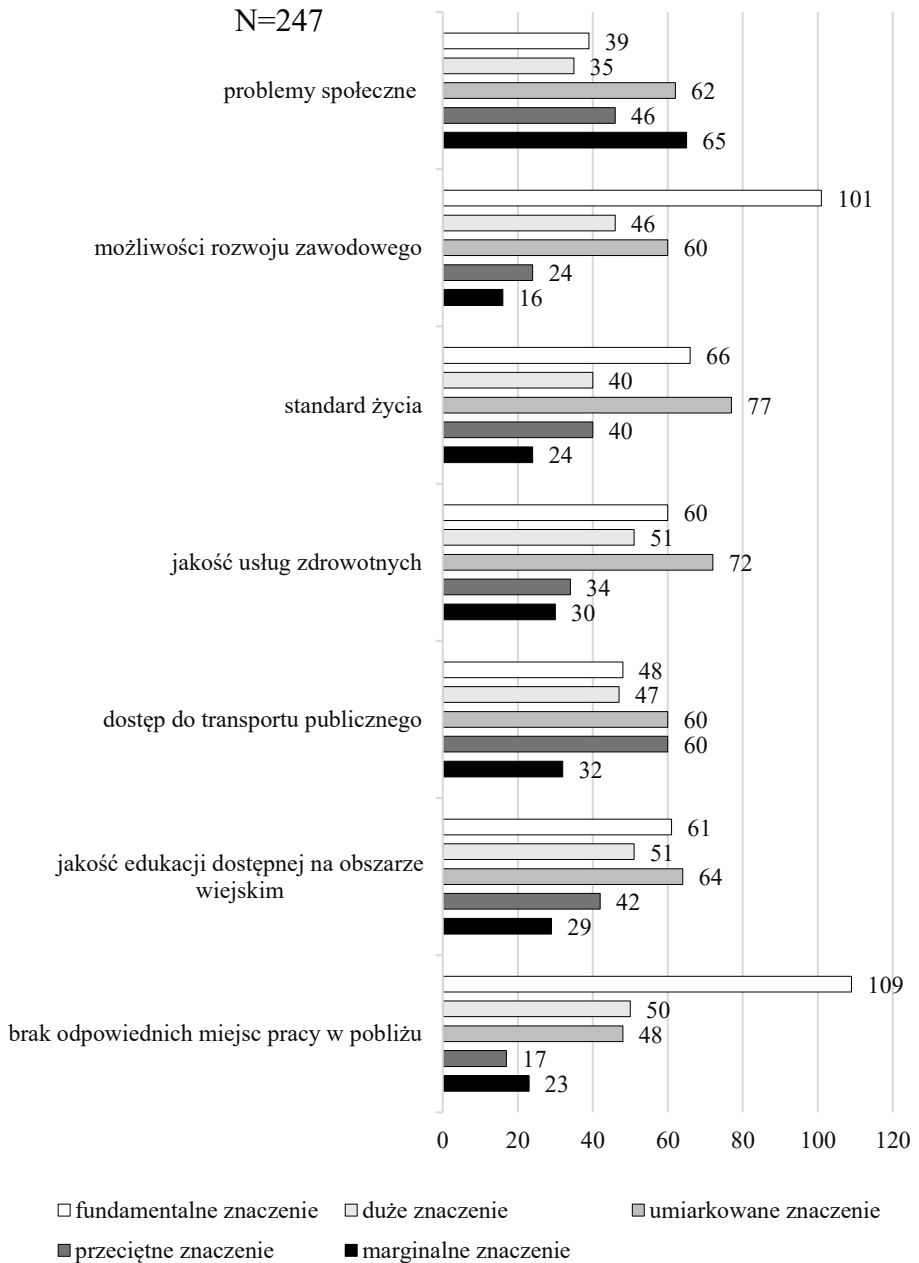
Jak wskazywano wcześniej, katalog determinant wyzwań społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich ma złożony i wielowymiarowy charakter. Z danych przedstawionych na rysunku 17 można wywnioskować, że brak odpowiednich miejsc pracy, a tym samym możliwości rozwoju zawodowego było jednym z największych problemów, z jakim spotykała się ludność zamieszkująca obszary wiejskie, co sprawia, że były to czynniki mające fundamentalne znaczenie wypychające i zachęcające do opuszczenia tego obszaru. Szczególnie istotne jest to dla ludności aktywnej zawodowo o wyższym wykształceniu. Problem na rynku pracy może wynikać z braku lokalnych inwestycji gospodarczych, które mogą zapewnić tworzenie nowych miejsc pracy. Obszary wiejskie woj. warmińsko-mazurskiego to obszary, w których sektor rolniczy jest głównym miejscem zatrudnienia, co wpływało na brak możliwości rozwoju zawodowego poza gospodarstwem rolnym. Sytuacja na rynku pracy na obszarach wiejskich zależy nie tylko od ogólnej sytuacji gospodarczej, ale także od warunków istniejących w gospodarstwach rolnych, stanu infrastruktury technicznej oraz od poziomu wykształcenia ludności, ich cech osobowości, innowacyjności i przedsiębiorczości (KARWAT-WOŹNIAK 2024, s. 35).

Dostęp do usług, takich jak edukacja i opieka zdrowotna, mimo zróżnicowanych odpowiedzi miał duży wpływ na podejmowanie decyzji o migracji. W wielu wsiach woj. warmińsko-mazurskiego dostęp do usług zdrowotnych jest utrudniony ze względu na ograniczoną dostępność ośrodków zdrowia, przy jednoczesnym braku lekarzy specjalistów. Dojazd do szpitali jest czasochłonny, co zwiększa poczucie braku bezpieczeństwa w razie nagłych przypadków. Podobna sytuacja występuje w przypadku dostępu do edukacji. Mimo wielu szkół podstawowych zlokalizowanych na obszarach wiejskich, oferta edukacyjna (w tym również zajęć dodatkowych i rozwijających pasję i zainteresowania) nie jest tak zróżnicowana jak w rozwiniętych miastach. Ograniczony jest też dostęp do szkół średnich, które są umiejscowione w większych miejscowościach, co zmusza osoby młode do codziennych dojazdów lub poszukiwania miejsca zamieszkania w ośrodkach, gdzie te placówki są zlokalizowane. Ponadto młodzież chcąc kontynuować naukę na wyższym poziomie jest zmuszona opuścić rodzinne obszary wiejskie i wyjechać najczęściej do miast wojewódzkich, gdzie istnieje możliwość rozpoczęcia studiów. Jednak mimo to zwiększają się aspiracje edukacyjne, dzięki temu dysproporcje odnoszące się do poziomu wykształcenia ulegają zmniejszeniu w stosunku do lat wcześniejszych (WRZOCHALSKA 2024 s. 16).

Standard życia miał umiarkowane znaczenie w porównaniu do pozostałych czynników. Wydaje się, że w porównaniu do determinant takich jak rynek pracy oraz dostępność usług standard życia może być porównywalny do tego w mieście, kiedy powyższe potrzeby zostały zaspokojone i aktywność zawodowa pozwala na osiąganie satysfakcjonujących dochodów. Jednak ograniczony dostęp do instytucji kultury, takich jak teatr, kino, restauracje, a także niska jakość infrastruktury drogowej, może negatywnie wpływać na komfort życia mieszkańców, szczególnie obszarów peryferyjnych.

Dostęp do transportu publicznego został uznany przez 13% respondowanych (rys. 19) jako mało znaczący czynnik wpływający na decyzje o opuszczeniu obszarów wiejskich. Mimo ograniczonej dostępności publicznych środków transportu, wraz z postępującym rozwojem technicznym większość ludzi posiada własne samochody, co pozwala na bezproblemowe poruszanie się. Jednakże aż 39% ankietowanych uznało, że miało to nadal istotne znaczenie, co może wynikać z utrudnień związanych z codziennym funkcjonowaniem. w sytuacji braku posiadania własnych pojazdów, utrudniony jest dostęp do sklepów, miejsc świadczących usługi zdrowotne lub dojazdu do pracy.

Marginalne znaczenie jako czynnik skłaniający do opuszczenia obszarów wiejskich, miały problemy społeczne, czyli poczucie bezpieczeństwa oraz konflikty lokalnej społeczności. Aż 27% respondowanych uznało, że negatywne zjawiska społeczne nie wpływają na decyzje o migracji ze wsi, mimo ich występowania. Najprawdopodobniej związane jest to z tym, że społeczność zamieszkująca obszary wiejskie nie odczuwa problemów społecznych, tak bardzo, jak problemów na rynku pracy. Umiarkowana dotkliwość tych aspektów może być ponadto efektem racjonalnej oceny swoich możliwości związanych ze zmianą miejsca zamieszkania, na które wpływały nie tylko elementy związane z rynkiem pracy, ale także aktualna sytuacja życiowa lub rodzinna.



Rys. 19. Czynniki wpływające na decyzję o wyjeździe z obszaru wiejskiego

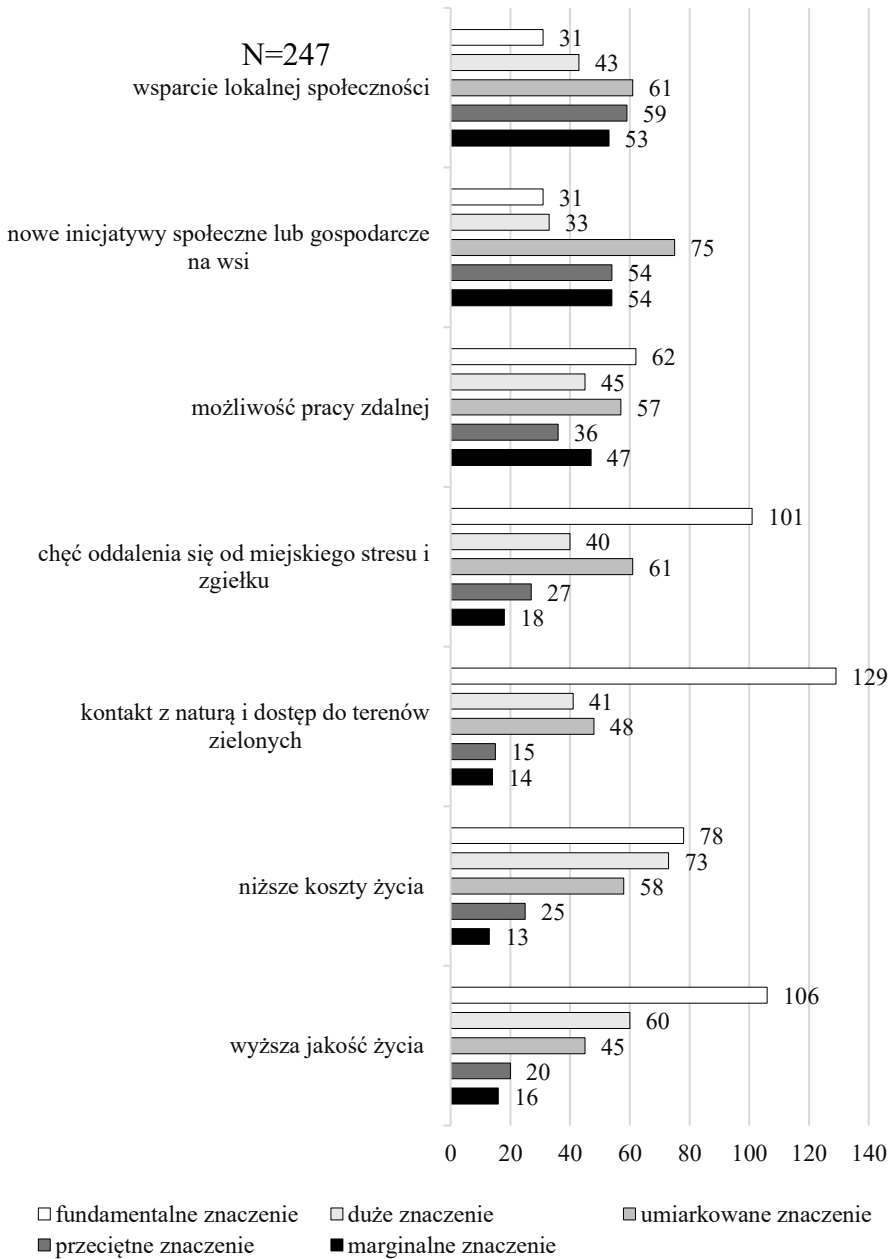
Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Na rysunku 20 zamieszczono rozkład odpowiedzi dotyczący czynników wpływających na decyzję o pozostaniu na obszarze wiejskim. Najczęściej podnoszonym czynnikiem było znaczenie bliskości natury i środowiska naturalnego. Ponad połowa respondentów uznała to za wartość, która wpływa na chęć osiedlania się na wsi. Chęć ograniczenia negatywnych aspektów życia w mieście także miało fundamentalne znaczenie wpływające na decyzję o pozostaniu na tych obszarach. Aż 41% ankietowanych wskazało to jako nadrzędny czynnik. Najprawdopodobniej jest to związane z dynamicznym tempem życia, wysokim natężeniem hałasu i korkami. w odróżnieniu od miast, obszary wiejskie pozwalają na zadbanie o spokój psychiczny w innym wymiarze. Bliskość natury pozwala na wypoczynek i regenerację, daje możliwość spożywania posiłków mniej przetworzonych, poprzez prowadzenie ekologicznego trybu życia (ROSNER, WESOŁOWSKA 2022 s. 189).

Istotnym aspektem była również wyższa jakość życia i niższe koszty utrzymania na wsi niż w mieście. Niższe od przeciętnych są wydatki w gospodarstwach domowych na wsi, w tym szczególnie w gospodarstwach domowych rolników (*Rolnictwo...* 2024). w porównaniu do miast kupno nieruchomości na obszarze wiejskim jest stosunkowo tańsze. Jednocześnie niektóre produkty spożywcze można kupić na lokalnym rynku lub samemu wyhodować, co pozwala ograniczyć koszty przeznaczane na żywność.

Możliwość pracy zdalnej jest czynnikiem o zróżnicowanym znaczeniu. Aż 25% ankietowanych wskazało je jako czynnik, który wpływał znacząco na decyzję o pozostaniu na obszarze wiejskim. Jednak 19% respondentów uznało, iż miało to marginalne znaczenie, a umiarkowane znaczenie wskazało 23% osób. Spowodowane jest to prawdopodobnie przez początkowy rozwój możliwości podejmowania pracy zdalnej w Polsce. w 2018 r. liczba osób pracujących zdalnie wynosiła jedynie 4,6% pracujących na całym rynku pracy. Natomiast już w 2023 r. udział wzrósł do 18%¹⁷.

¹⁷ <https://ec.europa.eu> (16.05.2025).



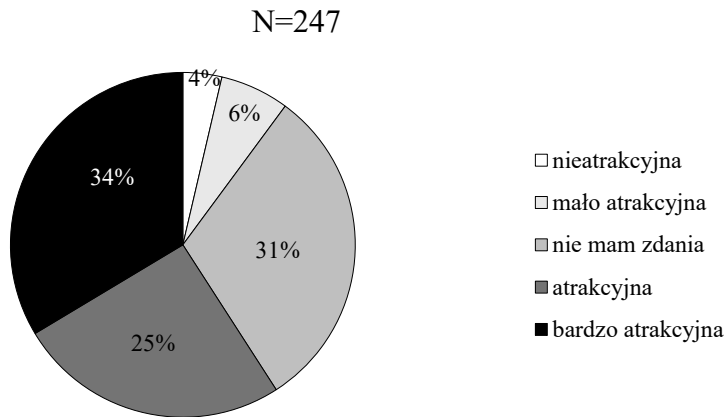
Rys. 20. Czynniki wpływające na decyzję o pozostaniu na obszarach wiejskich

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Zmiany zachodzące nie tylko w rozwoju technologii, ale także w szerokim, zwiększonym dostępie do Internetu oraz zmiany w charakterze i sposobie świadczenia pracy pozwalają na podejmowanie pracy zdalnej na obszarach wiejskich.

W opinii respondentów inicjatywy społeczno-gospodarcze oraz lokalne formy wsparcia miały z kolei jedynie ograniczone znaczenie jako czynniki wpływające na decyzję o pozostaniu na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego. Relatywnie niska ocena ich znaczenia może wynikać z faktu, że działania te są często adresowane do wąskich grup odbiorców i nie oddziałują bezpośrednio na codzienne funkcjonowanie mieszkańców. Priorytet zyskują natomiast czynniki związane z indywidualnymi warunkami życia, takimi jak koszty utrzymania czy możliwości rozwoju zawodowego, podczas gdy inicjatywy społeczno-gospodarcze pozostają mniej widoczne w perspektywie codziennych potrzeb.

Większość (aż 60%) respondentów (rys. 21) postrzegała przyszłość na obszarach wiejskich jako atrakcyjną. Świadczyło to o pozytywnym nastawieniu społeczeństwa do zachodzących zmian na obszarach wiejskich. Tym samym postrzegali oni obszary wiejskie woj. warmińsko-mazurskiego jako korzystne pod względem jakości życia, jak i możliwości rozwoju. Duży wpływ na ocenę obszarów wiejskich jako atrakcyjnych, prócz postępującego rozwoju infrastruktury oraz lokalnych inwestycji miała zmiana postrzegania tych obszarów przez samych zainteresowanych. Ludność zamieszkująca obszary wiejskie oraz warunki życia nie są stygmatyzowane społecznie w tak dużym stopniu jak jeszcze kilka dekad temu. Bliskość natury, chęć prowadzenia spokojniejszego trybu życia i niższe koszty utrzymania wywołują postrzeganie obszarów wiejskich jako atrakcyjne. Środowisko przyrodnicze może być silną motywacją dla pewnych grup ludności do przeniesienia się lub pozostania na obszarach wiejskich słabiej rozwiniętych (ROSNER, WESOŁOWSKA 2022, s. 189). Należy jednak dostrzec, że 20% ankietowanych wyraziło opinię negatywną o atrakcyjności obszarów wiejskich, co wskazuje ze nadal istnieją obawy o niższą jakość życia. Na terenach wiejskich infrastruktura techniczna, komunikacyjna i mieszkaniowa nie zawsze jest konkurencyjna wobec tych zlokalizowanych w miastach, a także utrudniony jest dostęp do usług i nowoczesnych technologii (CHMIELEWSKA, ZEGAR 2018 s. 24). Analizując wyniki badań największą przeszkodą w codziennym życiu jest utrudniony dostęp do rozwoju zawodowego, a także problem z dostępem do edukacji i usług zdrowotnych na obszarach wiejskich.

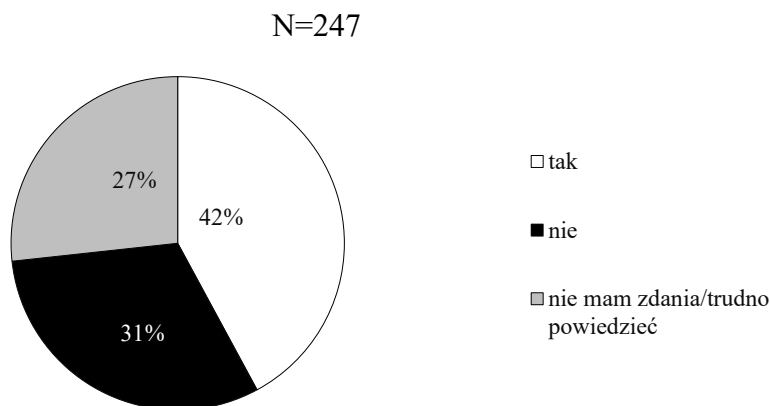


Rys. 21. Postrzeżenie przyszłości obszarów wiejskich jako atrakcyjne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Niemal połowa respondentów (42% badanych osób) postrzegła kondycję obszarów wiejskich, jako sprzyjającą do pozostania tam na stałe (rys. 22). Świadczy to o pozytywnym odbiorze tych obszarów i warunków życia tam panujących. Według tych osób wieś jest atrakcyjną przestrzenią do budowania tam przyszłości zarówno zawodowej, jak i rodzinnej. Najprawdopodobniej ma na to wpływ nie tylko spokojniejsze otoczenie, ale też niższe koszty życia, bliski kontakt z naturą oraz możliwość prowadzenia zrównoważonego stylu życia. Ważnym powodem mogła być chęć osiągnięcia równowagi między życiem a pracą. Koncepcja *Work-Life-Balance* odnosi się do sposobów zarządzania czasem, tak by zachować równowagę pomiędzy życiem prywatnym, a zawodowym pracowników. Idea ta powstała w wyniku nasilających się w społeczeństwie obciążeń związanych z pracą zawodową (PIECUCH, SZCZYGIEL 2019; za TOMASZUK, OLSZEWSKI 2023, s. 116). Mimo generalnie pozytywnego odbioru przyszłości obszarów wiejskich, aż 27% osób nie miało zdania lub miało problem z jednoznacznym wyrażeniem opinii związanej z postrzeganiem obszarów wiejskich, co najprawdopodobniej wynika z dostrzegania zarówno zalet, jak i trudności związanych z codziennym życiem. Ograniczony dostęp do usług i edukacji, utrudnione możliwości rozwoju zawodowego sprawiają, że 31% ankietowanych wskazało sytuację na obszarach wiejskich, jako niesprzyjającą pozostaniu tam na stałe. Wydaje się, że byli to ludzie młodzi poszukujący większych możliwości rozwoju zarówno

zawodowego, jak i edukacji na wyższym poziomie, oraz możliwości korzystania z różnorodnych usług, w tym większego dostępu do rozrywki. W tym tacy, którzy nie byli zainteresowani powrotem do miejsca pochodzenia po ukończeniu edukacji.



Rys. 22. Postrzeganie sytuacji na obszarach wiejskich jako sprzyjającej do pozostania tam na stałe

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

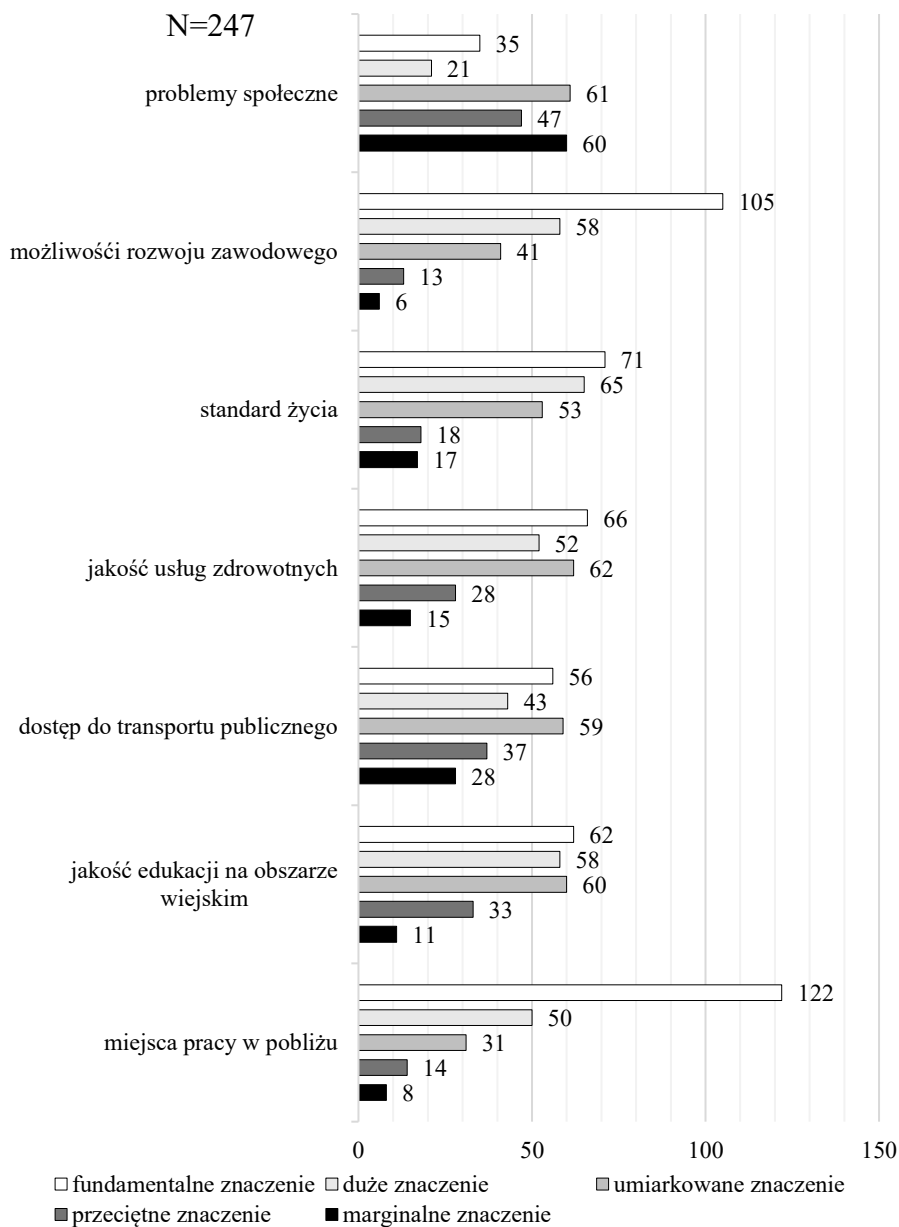
Na decyzje ludności o pozostaniu lub wyprowadzce z obszarów wiejskich miało wpływ wiele różnorodnych czynników. Większość respondowanych oceniła obszary wiejskie jako atrakcyjne, co świadczy o rosnącym potencjale wsi w opinii osób, które miały możliwość osobiście weryfikować zmiany społeczno-gospodarcze tych obszarów. Ważnymi czynnikami przyciągającymi do pozostania tam był spokój, bliskość natury, niższe koszty życia. Jednakże uciążliwymi były problemy dotyczące miejsc pracy i możliwości rozwoju zawodowego oraz utrudniony dostęp do usług zdrowotnych i edukacji. Skutkuje to wyjazdem osób młodych chcących zdobyć wyższe wykształcenie oraz osób poszukujących możliwości rozwoju zawodowego oraz podjęcia aktywności zawodowej pozwalającej na otrzymanie dochodów z pracy najemnej. Czynnik dotyczący inicjatyw społecznych, który miał według respondowanych marginalne znaczenie, w dłuższej perspektywie może wpływać na liczbę ludności zamieszkującej te obszary. Mimo że nie są one odczuwalne w codziennym życiu, odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu poczucia przynależności oraz wspierają integrację społeczną. Wyniki badań wskazują

na duży potencjał obszarów wiejskich. Przy powstawaniu nowych inwestycji, które będą bardziej promowane i przy trwałym rozwoju, obszary te mogą stanowić atrakcyjną alternatywę osiedleńczą, wychodząc jednak poza pierwotne przeznaczenie tych miejsc, czyli produkcji rolnej.

2.4. Czynniki przyciągające i wypychające w opinii mieszkańców obszarów wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego

Migracje na obszarach wiejskich są coraz bardziej powszechnym zjawiskiem. Stanowią nieodłączny element życia społecznego, wpływający na strukturę demograficzną oraz na stosunki w lokalnych wspólnotach. Większość ludzi spotyka się z tym problemem, jak nie poprzez własne doświadczenia, to przez obserwację otoczenia i zachowań ludności. Sposób postrzegania obszarów wiejskich jako atrakcyjnych do zamieszkania lub jako miejsca, z którego ludność odpływa ma wiele składowych. Analiza subiektywnych opinii respondentów pozwala na zrozumienie społecznej percepcji migracji i identyfikacji czynników, które według ankietowanych wpływają na decyzje migracyjne jednostek.

Postrzeganie czynników wpływających na decyzje o migracji z obszarów wiejskich przez osoby, które w swoim otoczeniu miały kontakt z ludnością wyjeżdżającą z tych obszarów jest ważnym aspektem. Mimo zróżnicowanych opinii respondentów dotyczących czynników wypychających niektóre wyróżniają się jako bardziej istotne. Największy wpływ na decyzje migracyjne miała dostępność ofert pracy (49% ankietowanych) i możliwość rozwoju zawodowego (43,5% respondentów) (rys. 23.). Sugeruje to, że dla osób wyjeżdżających z obszarów wiejskich czynnikiem wypychającym była sytuacja na rynku pracy, która wiązała się z perspektywami zawodowymi i możliwościami samorealizacji. Na obszarach wiejskich dostępność miejsc pracy dla absolwentów wyższych uczelni jest dużo mniejsza niż w miastach (WRZOSCHALSKA 2023, s. 17). Szczególnie ważne jest to obecnie dla tych kobiet na wsi, które chcą być samodzielne. Są one wykształcone i pragną łączyć aspiracje rodzinne i zawodowe. Mimo ciągłego rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej oraz zwiększenia dostępu do sieci internetowej, szanse na ich realizację mają większe w mieście niż na wsi (CHMIELEWSKA 2024, s. 82).



Rys. 23. Czynniki wpływające na decyzje o migracji podjęte przez osoby z bliskiego otoczenia lub rodziny według opinii respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Ważnym czynnikiem wypychającym był też dostęp do edukacji, chociaż nie został oceniony jako najważniejszy, nadal znaczna część osób uważała ten aspekt, jako istotny. Obszary wiejskie, na których starzenie się społeczeństwa jest najbardziej zaawansowane, są narażone na zamykanie się szkół, zmniejszanie liczby oddziałów oraz trudności związane z zapewnieniem usług związanych z edukacją przez samorządy (WITOWSKA 2023, s. 51). Ograniczony wybór placówek edukacyjnych i oświatowych lub brak możliwości kontynuowania nauki na wyższym poziomie sprawia, że wyjeżdżają osoby młode lub rodziny z dziećmi. Z ich perspektywy obszary wiejskie woj. warmińsko-mazurskiego są mniej atrakcyjne niż miasta.

Aż 47,7% respondentów wskazało, że czynnikiem, który wpłynął na decyzje opuszczenia obszarów wiejskich był dostęp do usług zdrowotnych. Obszary wiejskie często borykają się z brakiem specjalistycznej opieki zdrowotnej. Większość gmin wiejskich dysponuje wyłącznie podstawową bazą ochrony zdrowia z ograniczonym personelem medycznym i lekarzami podstawowej opieki zdrowotnej. Mniejszość stanowią gminy oferujące mieszkańcom opiekę lekarzy specjalistów lub możliwości rehabilitacji (*Dostępność...* 2024).

W opinii osób, których najbliżsi zdecydowali się opuszczenie obszarów wiejskich dostęp do transportu publicznego miał umiarkowane znaczenie w kontekście migracji. Wraz z rozwijającą się technologią i infrastrukturą transportową, większość mieszkańców ma możliwość dostępu do własnych lub publicznych środków transportu. Prywatny transport samochodowy jest najczęściej wykorzystywanym i najlepiej ocenianym sposobem przemieszczania się. Na obszarach wiejskich można uniknąć korków, które nagminnie występują w miastach. Jednocześnie 22% respondowanych uznało ten czynnik jako mający fundamentalne znaczenie. Istotą bariery transportowej jest trudność w przemieszczeniu się w przestrzeni na większe odległości niż te możliwe do pokonania pieszo lub za pomocą dostępnego środka transportu publicznego. Brak rozwiniętej infrastruktury lub jej zła jakość utrudnia funkcjonowanie w szczególności osób starszych, które są uzależnione od innych. Coraz częściej, ale nadal w nielicznych miejscach są wprowadzane rozwiązania, które mają na celu poprawę sytuacji seniorów, takie jak dedykowane usprawnienia i taryfy biletowe oraz uwzględnianie obszarów peryferyjnych w planowaniu tras transportu publicznego (*Dostępność...* 2024).

Marginalne znaczenie mają problemy społeczne, takie jak konflikty lokalne i brak poczucia bezpieczeństwa. Jest to najprawdopodobniej

spowodowane tym, że poczucie bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania jest niemal powszechne i nieznacznie zróżnicowane w zależności od charakteru i wielkości zamieszkiwanej miejscowości. Okolicę miejsca zamieszkania za stosunkowo bezpieczną uważają mieszkańcy największych aglomeracji (99%), niewiele rzadziej mieszkańcy wsi (97%), małych miast (96%), dużych ośrodków miejskich (97%), co sprawia, że w znaczeniu bezpieczeństwa obszar wiejski jest porównywalny do obszaru miast (*Poczucie...* 2022).

Obszary wiejskie są obszarami o mniejszym natężeniu przestępczości. Globalizacja przyczynia się do wzrostu odczuwania zagrożenia i lęku, sprzyja także ewolucji przestępczości w nowe rodzaje i formy. Tym samym jest to zjawisko szczególnie obecne w miastach, gdzie w dużych skupiskach ludności, koncentrują się naruszenia ogólnie przyjętych norm społecznych oraz patologie społeczne (CZARNECKI 2011, s. 41). w tym kontekście, rozwijające się miasta i negatywne czynniki w nich występujące oddziałują destabilizująco na relacje wśród społeczności. Prowadzi to do zacierania więzi międzyludzkich i osłabieniem kontroli społecznej (JACOBS 1961; za MORDWA, LASKOWSKA 2020, s. 69).

Czynniki społeczne mają w procesach migracyjnych znaczenie wtórne względem czynników ekonomicznych, w szczególności związanych z rynkiem pracy. Nie stanowią zatem podstawowej determinanty decyzji o zmianie miejsca zamieszkania. Warto podkreślić, że mobilność przestrzenną ograniczają bariery finansowe, zwłaszcza koszty zakupu lub wynajmu mieszkania. Poziom bezpieczeństwa społecznego wykazuje natomiast relatywnie niewielkie zróżnicowanie między obszarami wiejskimi i miejskimi, choć większa gęstość zaludnienia w miastach sprzyja wyższemu natężeniu przestępczości.

Obszary wiejskie, szczególnie te w pobliżu miast są niejako beneficjentami współczesnych zjawisk i procesów społeczno-gospodarczych, wśród których wymienić z pewnością można rozlewanie się miast (*urban sprawl*) oraz suburbanizację. Na podstawie danych przedstawionych na rysunku 24 dostrzec można, że niezależnie od lokalizacji miejscowości, to liczba ofert pracy w największym stopniu determinuje ruch migracyjny. Tworzenie nowych oraz rozwój już istniejących miejsc pracy na obszarach wiejskich pozwala stworzenie i zapewnienie stabilności lokalnym gospodarstwom domowym. Rozwój infrastruktury zwiększa możliwości transportowe oraz ułatwia komunikację z podmiotami i instytucjami, nie tylko w najbliższym otoczeniu. Coraz częściej są tworzone udogodnienia także dla osób starszych, takie jak wprowadzanie zniżek, znoszenie opłat na przejazdy, lokowanie przystanków

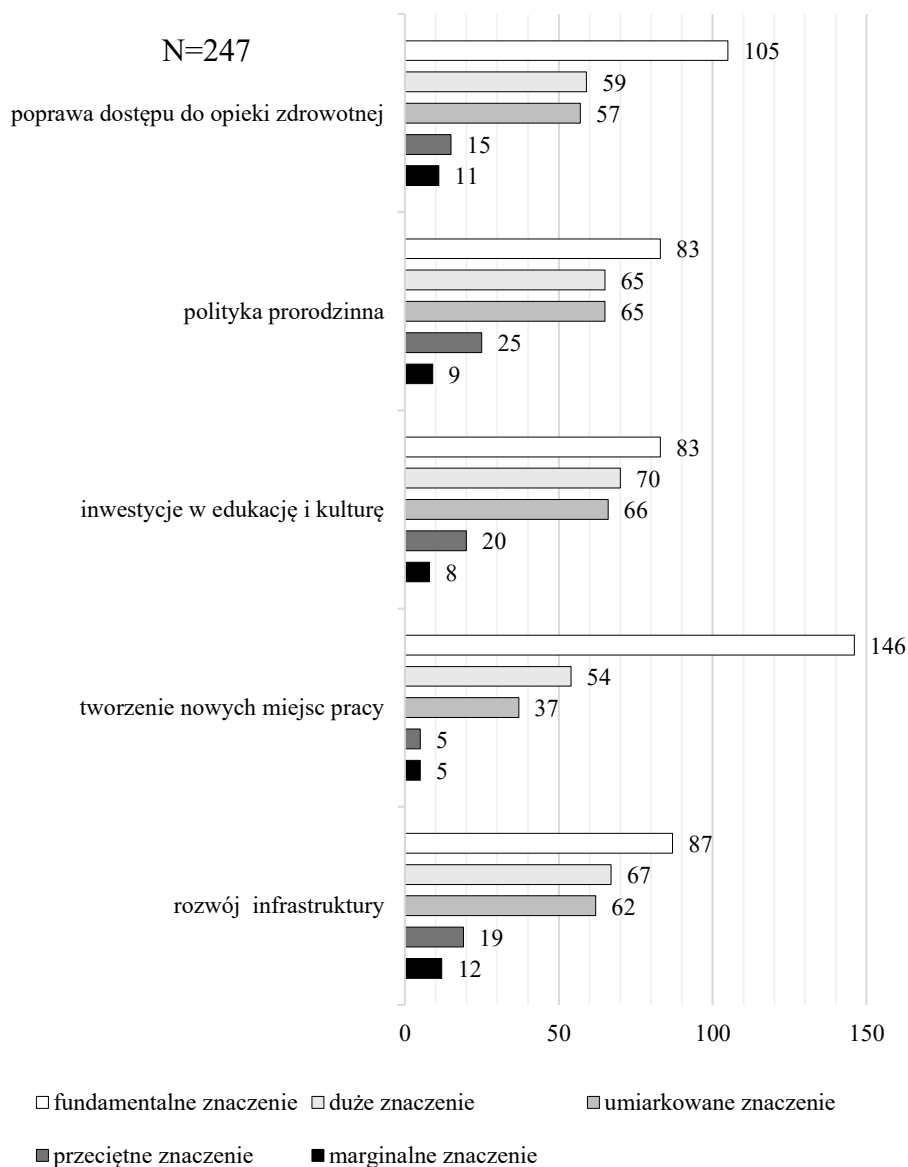
przy ważnych instytucjach, koordynacja rozkładów jazdy, uwzględnianie w planowaniu tras miejscowości położonych peryferyjnie, dbanie o drobną infrastrukturę (*Dostępność...* 2024). Inwestycje rozwojowe i ich propagowanie pozwala na rozwiązanie problemu braku ofert pracy, a także na zwiększenie atrakcyjności obszarów wiejskich. Fundamentalne znacznie ma poprawa dostępu do opieki zdrowotnej. Lepszy dostęp i inwestycje w zasoby ludzkie oraz wyposażenie ośrodków zdrowia nie wymusza na mieszkańcach każdorazowej podróży poza miejsce zamieszkania.

Ważnym aspektem według ankietowanych (62% osób) są inwestycje w edukację i kulturę. w ramach realizacji celów zrównoważonego rozwoju związanego z rozwojem edukacji oraz wyrównaniem szans edukacyjnych na całym obszarze kraju, w tym na wsi, prowadzone są działania związane z nie tylko przekazywaniem wiedzy, ale także z wyposażeniem jednostek edukacyjnych i kształtowaniem nowych umiejętności, również poprzez innowacyjne formy kształcenia (ŚLUSARCZYK, KUPIDRA 2024, s. 72). Innowacyjność kształcenia, czyli zmiany podstaw programowych, rozwój kompetencji uniwersalnych i cyfrowych, kształcenie przedsiębiorcze i praktyczne, nauka języków obcych oraz wsparcie uczniów ze specjalnymi potrzebami zachęciłoby ludność do pozostawania na obszarach wiejskich.

Inwestycje w kulturę zwiększają możliwości dostępu do rozrywki takiej jak festiwale i wydarzenia związane ze społecznością lokalną. Pozwala to na zwiększenie poczucia przynależności do miejsca zamieszkania i pogłębienia więzi lokalnych. Kultura spełnia rolę integrującą i sprzyjającą rozwojowi kapitału społecznego na wsi. Działania dotychczas prowadzone przez instytucje kulturalne na wsi były uzależnione od inicjatyw i zaangażowania mieszkańców, dlatego też są jednym z najbardziej adekwatnych obszarów interwencji na rzecz poprawy tworzenia kapitału społecznego na wsi (*Kultura...* 2014).

Dla osób w wieku produkcyjnym prócz miejsc pracy ważnym jest wsparcie polityki prorodzinnej, w tym m.in. dostępność żłobków i przedszkoli. Dzięki temu młode osoby mają możliwość powiększenia rodzin, a zapewnienie opieki w żłobkach i przedszkolach mogłoby mieć charakter stymulujący. Na obszarach wiejskich woj. warmińsko-mazurskiego jest znacznie mniejszy dostęp do żłobków i przedszkoli w porównaniu do miast. Natężenie tej problematyki nie było równomierne, ponieważ w głównej mierze dotyczyły tzw. peryferyjnych obszarów wiejskich (WRZOCHALSKA 2024, s. 16). Ludność, która podjęła decyzje o migracji z obszarów wiejskich, byłaby skłonna

powrócić na te obszary, ze względu na zachodzące tam przemiany społeczno-gospodarcze.



Rys. 24. Czynniki, które mogłyby skłonić do pozostania na obszarach wiejskich według opinii respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Na rysunku 25 został przedstawiony rozkład odpowiedzi dotyczący czynników, które mogłyby zachęcić mieszkańców wywodzących się z terenów wiejskich do powrotu. Największe znaczenie miała w ich opinii sytuacja na rynku pracy. Mimo ograniczonego dostępu do ofert zarobkowania, duże możliwości daje praca zdalna, która w ostatnich latach została upowszechniona, szczególnie w trakcie i po pandemii COVID-19. Możliwość pracy zdalnej pozwala na zamieszkiwanie obszarów znacznie oddalonych od miejsca pracy i uniknięcia kosztów związanych z korzystaniem ze środków transportu.

W odpowiedziach ankietowanych podnoszono również problematykę tempa życia w mieście. w konsekwencji, coraz częściej poszukiwane są lokalizacje, które zapewniają spokój i kontakt z naturą, co pozwala na zachowanie balansu między pracą, a czasem wolnym. Tym samym fundamentalne znaczenie ma dostęp do terenów zielonych i życie blisko natury. Szeroki dostęp do środowiska przyrodniczego, jest aspektem zachęcającym do powrotu i osiedlania się na obszarach wiejskich (ROSNER, WESOŁOWSKA 2022, s. 189).

Koszty utrzymania, w tym koszty zakupu nieruchomości, są dużo niższe niż te obserwowane w miastach. Wydatki w gospodarstwach domowych zamieszkujące obszary wiejskie, w szczególności te w gospodarstwach domowych rolników są niższe od średniej krajowej, co zachęca do powrotu na wieś (Rolnictwo.... 2024). Ze względu na coraz wyższe koszty utrzymania i rosnącą inflację, na obszarach wiejskich istnieje możliwość zmniejszania kosztów utrzymania, poprzez zakup produktów od lokalnych sprzedawców lub ich samodzielna produkcja i uprawa.

Umiarkowany wpływ ma również rozwój inicjatyw społecznych oraz wsparcie lokalnej społeczności. Współcześnie w małych społecznościach w szczególności osoby starsze oczekują indywidualnego podejścia w miejsce anonimowości (Dostępność... 2024). Istnieje potrzeba poczucia przynależności do grupy. Coraz bardziej liczne inicjatywy społeczne i rozwój kultury na obszarach wiejskich był silniej związany z podejmowaną aktywnością przez społeczeństwo, co pozwala na kształtowanie i umocnienie więzi międzyludzkich.



Rys. 25. Zmiany w strukturze życia na wsi które skłonilby do powrotu na te obszary według opinii respondentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań

Według opinii mieszkańców wsi najważniejszym czynnikiem, który skłania ludność w ich otoczeniu do wyjazdu z obszarów wiejskich jest rynek pracy. Poprawa tej sytuacji, przy jednoczesnym upowszechnieniu miejsc takich jak żłobki i przedszkola pozwala na pozostanie na obszarach wiejskich ludzi młodych w wieku produkcyjnym. Zmniejsza to wielkość bezrobocia, tym samym zwiększając liczebność populacji i spowalniając zjawisko starzenia się społeczności wiejskiej. Ważnymi aspektami jest edukacja i dostęp do usług. Rozwój nie tylko usług społecznych, ale też kulturalnych zachęca do pozostania na tych obszarach, ponieważ ludność ma zapewniony dostęp do rozrywki i kultury. Mniejsze znaczenie mają problemy lokalne, ponieważ wraz z rozwijającym się społeczeństwem poszukuje się miejsc, w których mogą prowadzić życie na wyższym poziomie, które jednocześnie generuje koszty mniejsze.

Z kolei analiza uwarunkowań sprzyjających powrotom na obszary wiejskie wskazuje, że kluczowe znaczenie mają czynniki strukturalne determinujące jakość życia mieszkańców. w pierwszej kolejności wymaga wzmocnienia lokalny rynek pracy, którego ograniczona chłonność i niedostosowanie do współczesnych kompetencji zawodowych stanowią główną barierę mobilności reemigracyjnej. Równolegle konieczna jest poprawa dostępności transportowej, obejmująca zarówno rozwój infrastruktury drogowej, jak i zwiększenie regularności połączeń publicznych, co warunkuje możliwość codziennego funkcjonowania w układach powiązań miejsko-wiejskich. Istotnym obszarem wymagającym interwencji pozostaje również system ochrony zdrowia, którego niedostępność i nierównomierne rozmieszczenie placówek obniżają atrakcyjność osiedleńczą wielu gmin. Kompleksowa poprawa tych elementów stanowi niezbędny warunek tworzenia środowiska sprzyjającego powrotom i długoterminowemu związaniu się mieszkańców z obszarami wiejskimi.

3. Społeczno-demograficzne przesłanki decyzji migracyjnych: perspektywa mieszkańców obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego

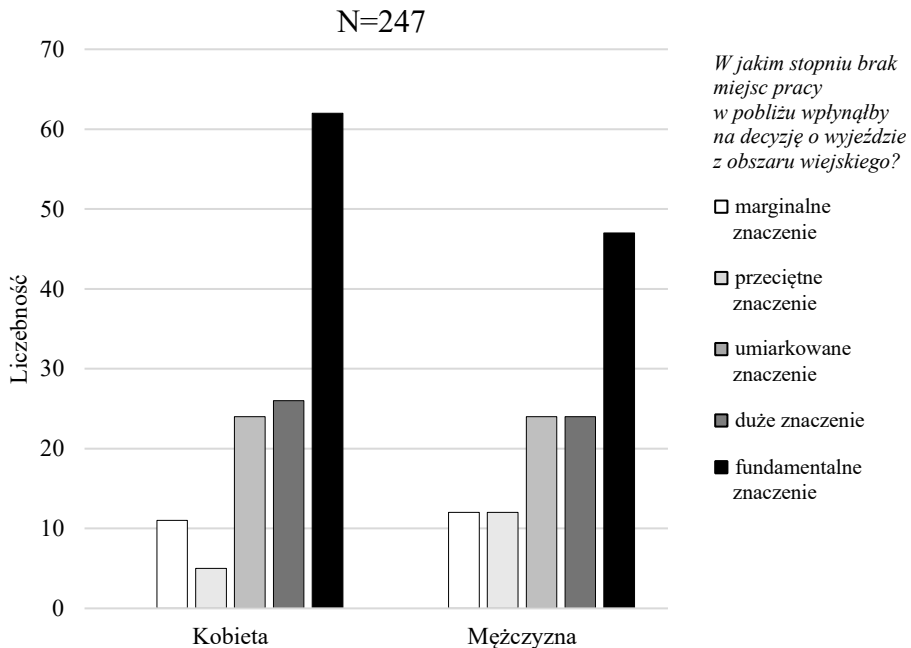
3.1. Stymulatory decyzji migracyjnych

Obszary wiejskie stanowią integralną część przestrzeni Polski, a ich postreganie wymyka się jednoznacznej perspektywie. Z jednej strony bowiem rosnący poziom ich dezagrarnizacji stanowi wartościową alternatywę do zamieszkania dla nowych mieszkańców (szczególnie w niedalekiej odległości od wiodących ośrodków miejskich), z drugiej jednak strony obszary peryferyjne nadal borykają się z problemami społeczno-gospodarczymi, do których przede wszystkim zaliczyć można wyzwania dotyczące rynku pracy i aktywności zawodowej, niedostatecznej infrastruktury komunikacyjnej oraz ograniczonego dostępu do usług, zarówno publicznych jak i prywatnych oraz wykluczenia społecznego. Opisywane w literaturze przedmiotu bariery rozwojowe skonfrontowano z opiniami respondentów.

Zagadnieniem o największym stopniu uciążliwości okazały się, podobnie jak w innych badaniach z tego zakresu, te związane z aktywnością zawodową i sytuacją na rynku pracy. Niedostatek ofert oraz ograniczona liczba podmiotów oferujących zatrudnienie na obszarach wiejskich stanowiły zasadniczy aspekt wypychający, skłaniający i pieczętujący decyzję o zmianie miejsca zamieszkania.

Pomimo niemal równego udziału kobiet i mężczyzn w badaniu to dla przeważającej liczby kobiet brak miejsc pracy miałoby fundamentalne znaczenie przy opuszczeniu terenów wiejskich i chęci wyjazdu (rys. 26). Wydaje się, że za takimi deklaracjami stała przede wszystkim liczba ofert pracy, które byłyby dla kobiet odpowiednie i satysfakcjonujące. Mężczyznom relatywnie łatwiej byłoby znaleźć zatrudnienie z racji większej liczby ofert pracy związanych z konkretnym wykształceniem (powiązanych również z określonym jego poziomem) oraz maskulinizacją konkretnych zawodów i branż. Trudna sytuacja na rynku pracy poza takimi sektorami wymuszałaby niejako większą

przedsiębiorczość i potencjalne samozatrudnienie, które również miałyby pewien ograniczony potencjał. Z tego też powodu odnotowano bardziej równomierny rozkład odpowiedzi wśród osób z wykształceniem co najwyżej zawodowym (rys. 28). w pozostałych przypadkach deficyt ofert i miejsc pracy stanowił w ocenie badanych fundamentalne znaczenie, mimo iż wyższe poziomy ukończonej edukacji powinny przekładać się na bycie bardziej konkurencyjnym wobec innych zainteresowanych. Jednak specyfika określonych ofert oraz stanowisk w połączeniu z aspiracjami zawodowymi i oczekiwaniami płacowymi mogłaby dla tej grupy nie być satysfakcjonująca, co w konsekwencji mogłoby stanowić element wypychający z tych obszarów.

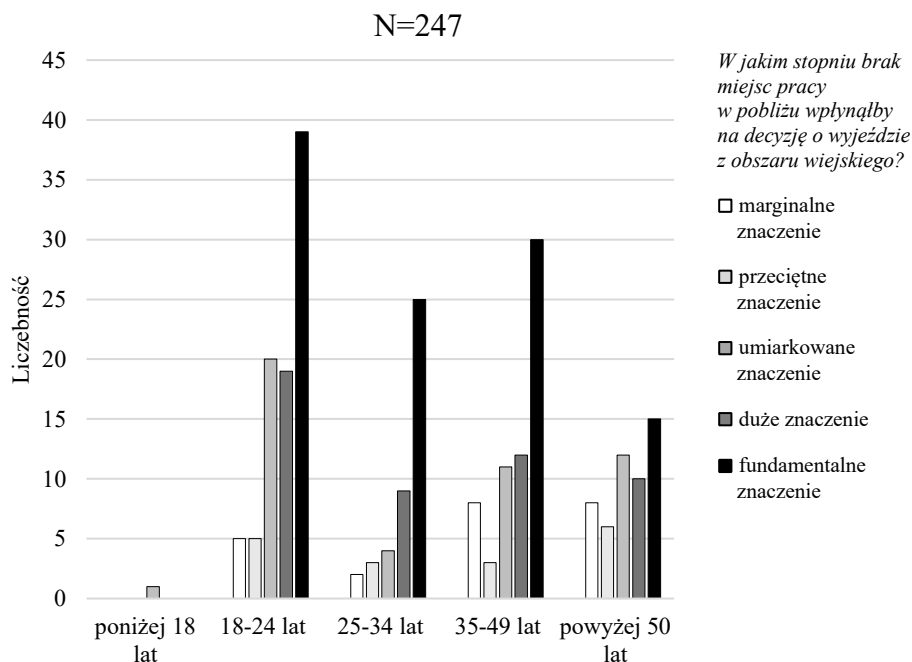


Rys. 26. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sytuację na rynku pracy jako stimulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

Źródło: Opracowanie własne

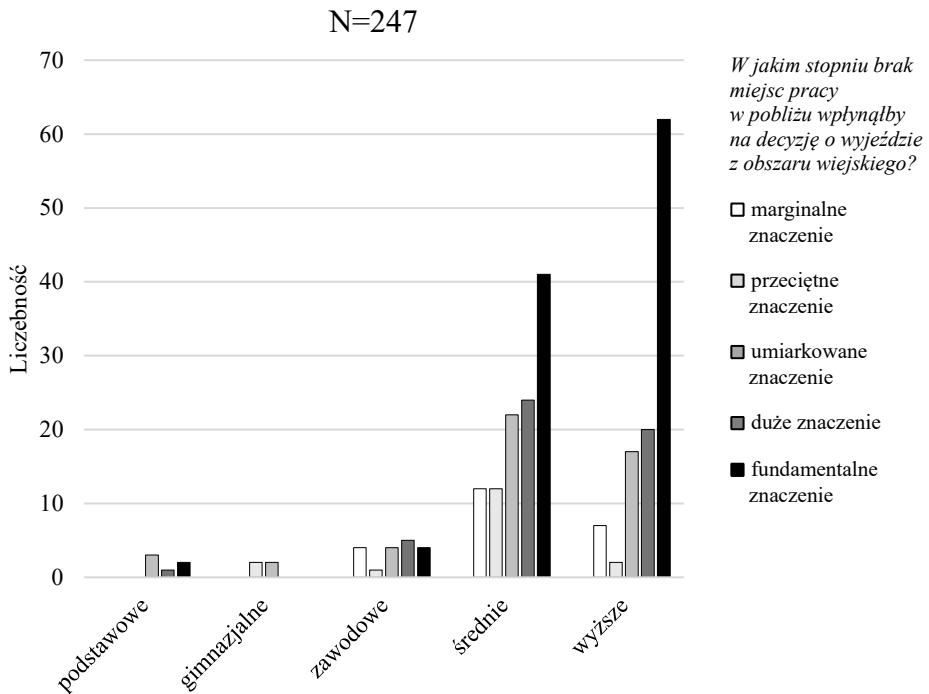
Sytuacja na rynku pracy miała też największe znaczenie dla osób będących w wieku produkcyjnym mobilnym (rys. 27). w tej grupie najbardziej wrażliwi na bieżący jej obraz były osoby przedziale 18-24 lat oraz nieznacznie starsi. Miało to związek z cyklem życia jednostki i gospodarstw domowych.

Osoby kończące edukację oraz będące u progu rozpoczęcia zasadniczej aktywności zawodowej były najbardziej zdeterminowane do jej podjęcia, ale jednocześnie były najbardziej elastyczne w kontekście szerokiego zakresu terytorialnego takich poszukiwań. Brak dodatkowych ograniczeń związanych choćby z liczbą osób w gospodarstwie domowym sprzyjać może podejmowaniu radykalnych i stanowczych decyzji związanych z miejscem poszukiwania pracy, a tym samym miejsca zamieszkania. Rozkład odpowiedzi w tych grupach wieku nie był równomierny, co można było dotrzeć w przypadku respondentów w wieku powyżej 50 lat. Stabilność wraz z akceptacją sytuacji życiowej oraz przynależność do grona osób w wieku produkcyjnym niemobilnym lub poprodukcyjnym przełożyła się na mniej zdecydowane odpowiedzi. To etap życia, na którym porzucenie dotychczasowego miejsca zamieszkania i zatrudnienia bywa trudniejsze, szczególnie dla tej części społeczeństwa, która większość swojego życia spędziła na wsi, nierzadko osiągając swoje dochody z działalności rolniczej.



Rys. 27. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sytuację na rynku pracy jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne

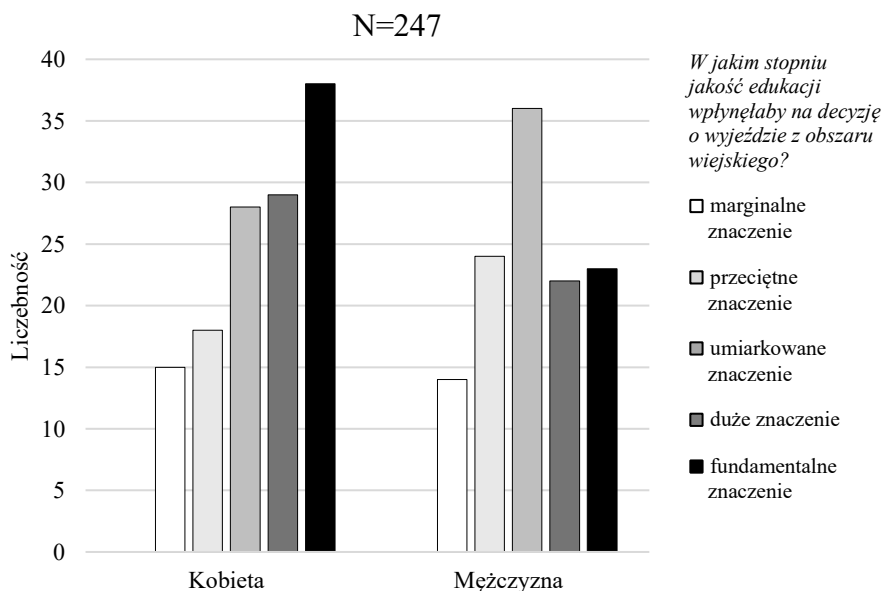


Rys. 28. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sytuację na rynku pracy jako stimulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne

Oferta edukacyjna na obszarach wiejskich, przede wszystkim w zakresie szkolnictwa ponadpodstawowego (obowiązkowego) oraz wyższego (nieobowiązkowego) jest ograniczona w porównaniu z ośrodkami miejskimi. Nie inaczej rzecz się ma w przypadku zajęć fakultatywnych, stanowiących ofertę jednocześnie komplementarną jak i substytucyjną dla publicznych placówek oświatowych. Rozkład odpowiedzi z podziałem na płeć ponownie wykazywał specyfikę postrzegania obszarów wiejskich przez ten pryzmat (rys. 29). Dostępność oraz oferta, a w konsekwencji jakość edukacji miała dla kobiet zamieszkujących tereny wiejskie w przeważającej części znaczenie fundamentalne. Umożliwiła ona bowiem zdobycie wykształcenia i kompetencji wzmacniających ich pozycję na rynku pracy, w zawodach, w których jednak

łatwiej znaleźć zatrudnienie w mieście aniżeli na wsi. Dla mężczyzn zaś dostępność i jakość edukacji nie miała w aż tak fundamentalnego znaczenia (najczęstszy odsetek wskazań respondentów – umiarkowane znaczenie) ponieważ relatywnie częściej mogli oni poszukiwać zatrudnienia w określonych, specyficznych branżach lub uzyskiwać dochód z działalności rolniczej, częstokroć we własnym, dziedzicznym lub współprowadzonym z rodzicami niewielkim gospodarstwie rolnym.



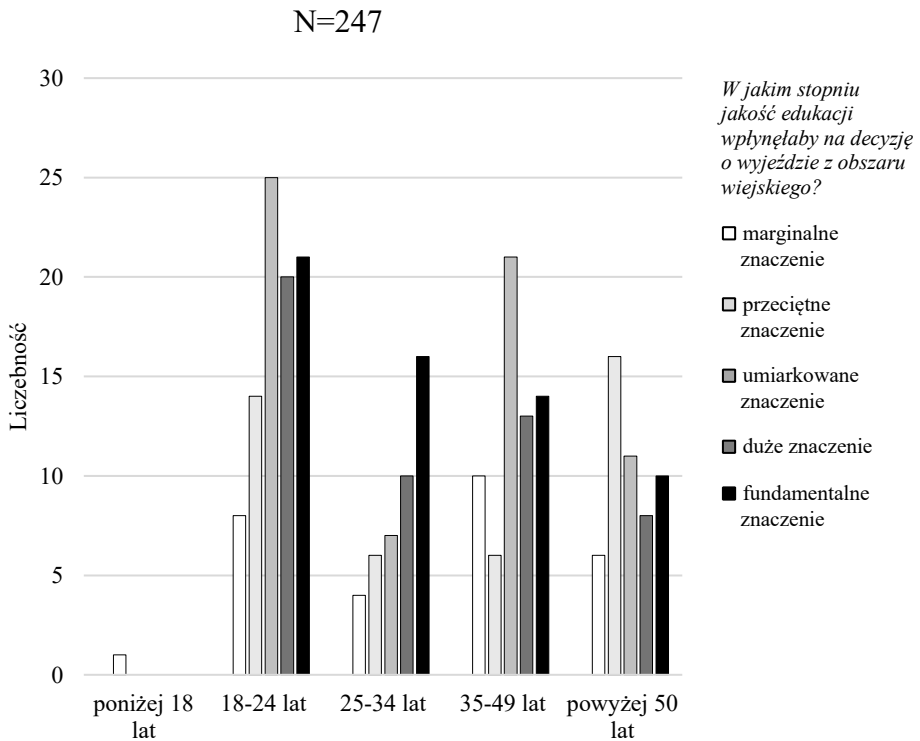
Rys. 29. Rozkład odpowiedzi na pytanie o jakość edukacji jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

Źródło: Opracowanie własne

W ocenie znaczenia tego elementu na podejmowanie decyzji o opuszczeniu swojego dotychczasowego miejsca zamieszkania można przyjąć dwie perspektywy. Mowa o perspektywie młodego człowieka pobierającego naukę jak i perspektywie osoby posiadającej potomstwo. Dla pewnej części uczniów szkół ponadpodstawowych rozpoczęcie edukacji na tym poziomie wiąże się automatycznie ze zmianą miejsca zamieszkania, dla pozostałej natomiast powoduje to cykliczność podróży na trasie miejscowość pobierania nauki – dom rodzinny. w pierwszym przypadku percepcja dostępu do edukacji i jej zakresu

była zróżnicowana. Wydaje się, że może się to wiązać z pewną naturalną konsekwencją tego procesu, dlatego też dla zdecydowanej większości respondentów z grupy wiekowej 18-24 lat jakość edukacji miała co najmniej umiarkowane znaczenie (rys. 30).

Natomiast dla osób w wieku 25-34 lata, w sytuacji konfrontacji własnych kompetencji z wymaganiami rynku pracy ta perspektywa uległa zmianie. Dostęp oraz zakres oferowanych możliwości edukacyjnych nabrali znacznie większego znaczenia. Dla części osób znajdujących się kilka lat po skończeniu edukacji konieczność (lub chęć) jej uzupełnienia w celu podniesienia swojej pozycji w dotychczasowym miejscu pracy mogła być kluczowa, a w takiej sytuacji realizacja tego przedsięwzięcia mogła się odbywać przede wszystkim poza obszarem zamieszkania, w wiodących okolicznych ośrodkach miejskich.

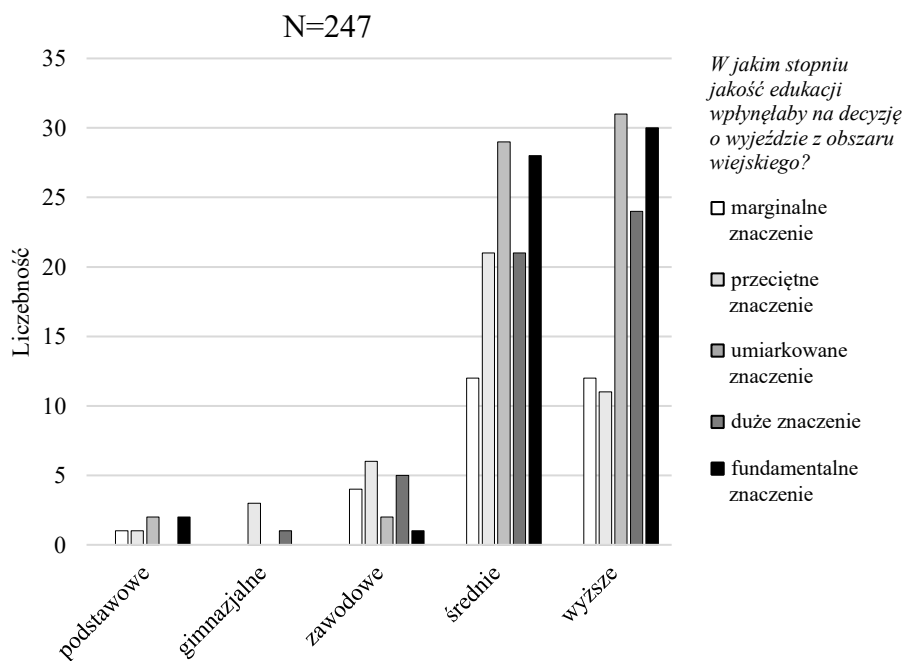


Rys. 30. Rozkład odpowiedzi na pytanie o jakość edukacji jako stimulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne

Dodatkowo, na postrzeganie tego czynnika może/mogła przełożyć się nowa perspektywa – rodzica. Chęć zapewnienia własnym dzieciom dostępu do satysfakcjonującej oferty edukacyjnej sprzyjała podejmowaniu decyzji o opuszczeniu mniejszych miejscowości. Z kolei dla osób mających samodzielnie dzieci kwestia jakości edukacji traciła na znaczeniu, czego dowodem jest przeciętne znaczenie tego aspektu wśród osób powyżej 50 lat.

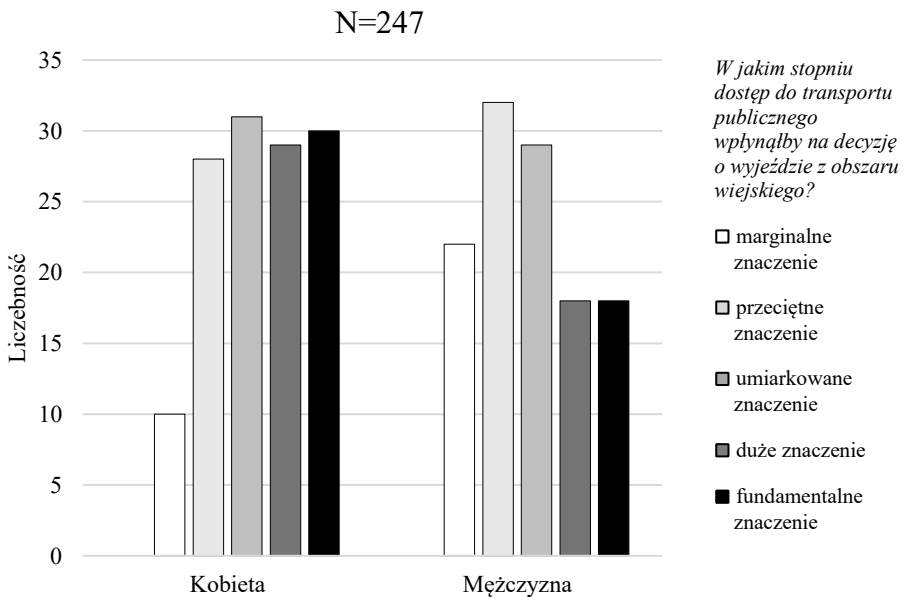
Doniosłość znaczenia edukacji w kształtowaniu i zapewnieniu perspektyw rozwojowych wzrasta wraz ze świadomością społeczną, dlatego znaczenie tego aspektu podkreślały przede wszystkim osoby z co najmniej średnim wykształceniem (rys. 31). Natomiast dla osób z wykształceniem zawodowym problematyka edukacji i oświaty nie stanowiła dominującej determinanty potencjalnych decyzji migracyjnych. Rozkład odpowiedzi w przypadku tych osób, jak i osób z wykształceniem gimnazjalnym i podstawowym był względnie równomierny, toteż należy przypuszczać, że w tym przypadku dawano priorytet innym aniżeli edukacyjnym stymulatorom wyjazdów.



Rys. 31. Rozkład odpowiedzi na pytanie o jakość edukacji jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne

Jakość infrastruktury technicznej oraz komunikacyjnej była przedmiotem dyskusji o polityce spójności i konwergencji gospodarczej oraz społecznej. Niewystarczająca sieć infrastruktury drogowej (zwłaszcza we wschodnich województwach Polski), a także niedostatek połączeń komunikacyjnych przyczynia się do zjawiska nazywanego wykluczeniem komunikacyjnym. To zjawisko występuje przede wszystkim na obszarach wiejskich. Jest ono szczególnie dotkliwe dla dwóch grup wiekowych. Pierwszą z nich są uczniowie dojeżdżający do placówek oświatowych zlokalizowanych poza miejscem ich zamieszkania. Drugą natomiast stanowią osoby starsze, którym konieczność przemieszczenia się podyktowana jest dbaniem o swój dobrostan psychiczny i fizyczny, czego konsekwencją jest relatywnie częstsza obecność w placówkach służby zdrowia oraz obiektywne trudności w pełnej samodzielności, związane przede wszystkim z codzienną egzystencją (zakupy, samodzielne decydowanie o przebiegu dnia). w naturalny sposób takie wykluczenie wpływa również na dobrostan osób w wieku produkcyjnym, jednak nie oddziałuje ono w takim stopniu i zakresie jak w przypadku obu w/w grup.

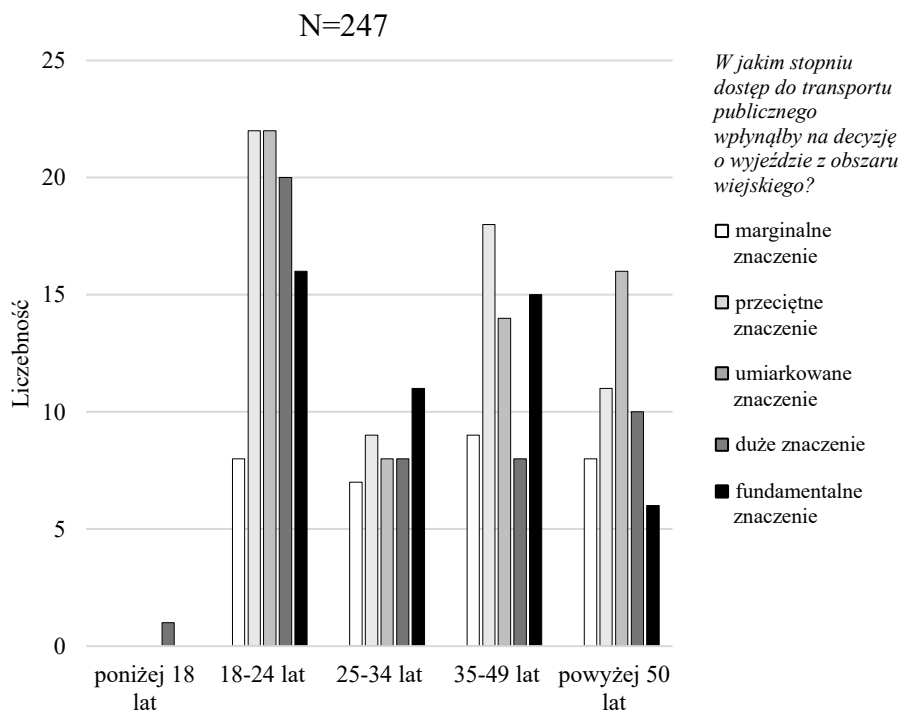


Rys. 32. Rozkład odpowiedzi na pytanie o infrastrukturę komunikacyjną jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

Źródło: Opracowanie własne

Z tego też powodu problematyka dostępności komunikacyjnej stanowi silny stymulator decyzji migracyjnych mieszkańców obszarów wiejskich. Większe znaczenie temu elementowi przypisywały kobiety, gdzie najwyższy odsetek wskazań związany z marginalnym i fundamentalnym znaczeniem (rys. 32). w badanej populacji najwięcej mężczyzn wskazywało na co najwyżej umiarkowane znaczenie dostępności transportu publicznego jako przyczyny spadku liczby ludności na obszarach wiejskich.

Rozpatrując to zagadnienie z perspektywy grup wiekowych (rys. 33) okazało się, że największe znaczenie przypisywały temu zjawisku osoby w wieku 25-34 lata. Jest to z jednej strony grupy osób, która po skończonej edukacji rozpoczyna karierę zawodową, ale także osoby już stabilnie osadzone na rynku pracy, którym zakres i oferta infrastruktury publicznej nie sprzyjała efektywnej organizacji życia zawodowo-rodzinnego.

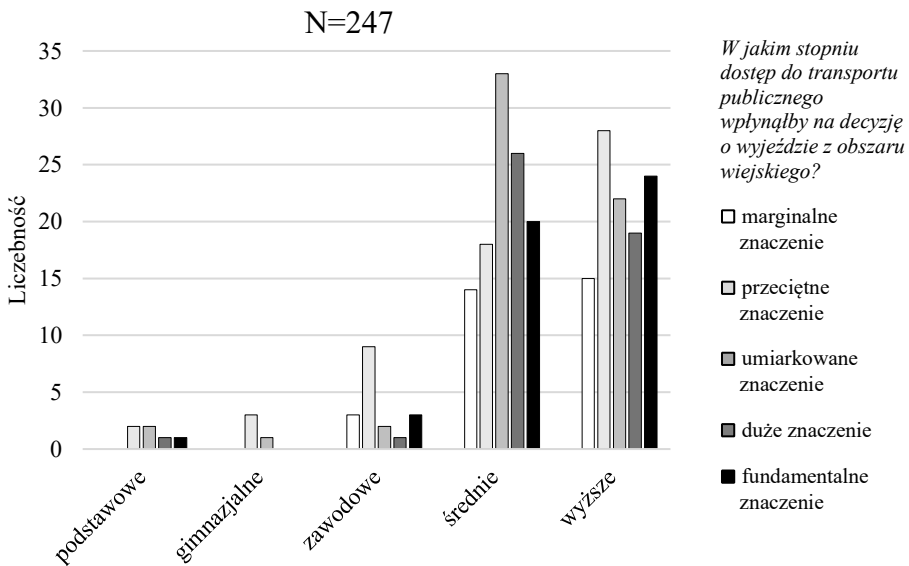


Rys. 33. Rozkład odpowiedzi na pytanie o infrastrukturę komunikacyjną jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne

Dla osób z pozostałych grup wiekowych problem ten stanowił najczęściej umiarkowane lub przeciętne znaczenie. Paradoksalnie, niejako w kontrze do wcześniej podnoszonych argumentów, to wśród osób w wieku powyżej 50 lat relatywnie często deklarowano marginalne znaczenie tej problematyki. Wydaje się, że było to związane z uczestnictwem w badaniu osób, które cechowała stabilna sytuacja życiowa i zawodowa, a zaspokojenie potrzeb z tym związanych realizowały one przy pomocy własnych środków lokomocji.

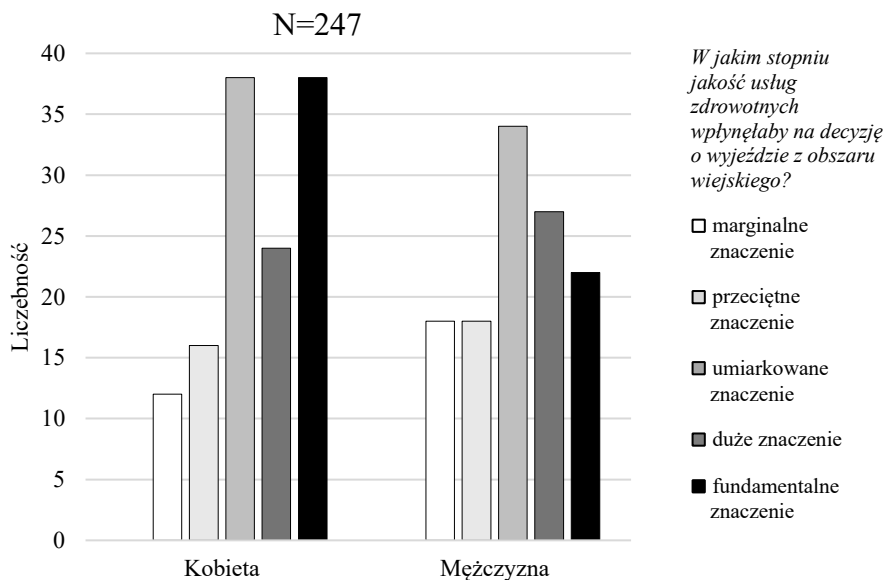
Jak wskazywano wcześniej, pełna świadomość konsekwencji barier mogących być przyczyną decyzji migracyjnych mogła wynikać zarówno z wieku jak i swoistej dojrzałości, za którą mógł stać poziom wykształcenia. Wśród respondentów z wykształceniem co najmniej średnim odnotowano w zasadzie pełny katalog odpowiedzi (przy czym każda na różnym poziomie), ale to dla osób z wyższym wykształceniem odnotowano najwięcej wskazań przypisujących wykluczeniu komunikacyjnemu fundamentalne znaczenie (rys. 34), co w połączeniu z innymi problemami społeczno-gospodarczymi mogło stanowić impuls prowadzący do opuszczenia dotychczas zasiedlanego miejsca i przeprowadzkę do większych ośrodków, w tym wiodących ośrodków miejskich.



Rys. 34. Rozkład odpowiedzi na pytanie o infrastrukturę komunikacyjną jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne

Jednym z elementów kształtujących dobrostan obywateli jest dostęp i jakość służby zdrowia. Koncentracja ludności poza obszarami wiejskimi daje prymat lokalizacji specjalistycznych placówek służby opieki zdrowotnej ośrodkom miejskim, nierzadko o znaczeniu metropolitalnym. Zatem ograniczona, w perspektywie mieszkańca terenów wiejskich, możliwość korzystania z nich stanowi swoiste sprzężenie zwrotne z innymi wyzwaniami i ograniczeniami związanymi z zasiedlaniem tych obszarów. Mowa tu przede wszystkim o infrastrukturze drogowej i ograniczonym skomunikowaniu wsi z miastami transportem publicznym. Większe znaczenie tej problematyce przypisywały biorące w badaniu kobiety, ponieważ niespełna $\frac{2}{3}$ z nich podkreślały fundamentalne znaczenie tej problematyki w kształtowaniu swojego dobrostanu (rys. 35). Odpowiedzi udzielone przez mężczyzn sugerowały odmienną hierarchizację potencjalnych stymulatorów migracji z obszarów wiejskich, bowiem strukturze przeważały stwierdzenia o co najwyżej przeciętnym znaczeniu tego elementu. Całościowo rzecz ujmując, respondenci przypisywali jednak dostępności komunikacyjnej umiarkowane znaczenie w kształtowaniu decyzji o wyjeździe w poszukiwaniu nowego miejsca do życia.

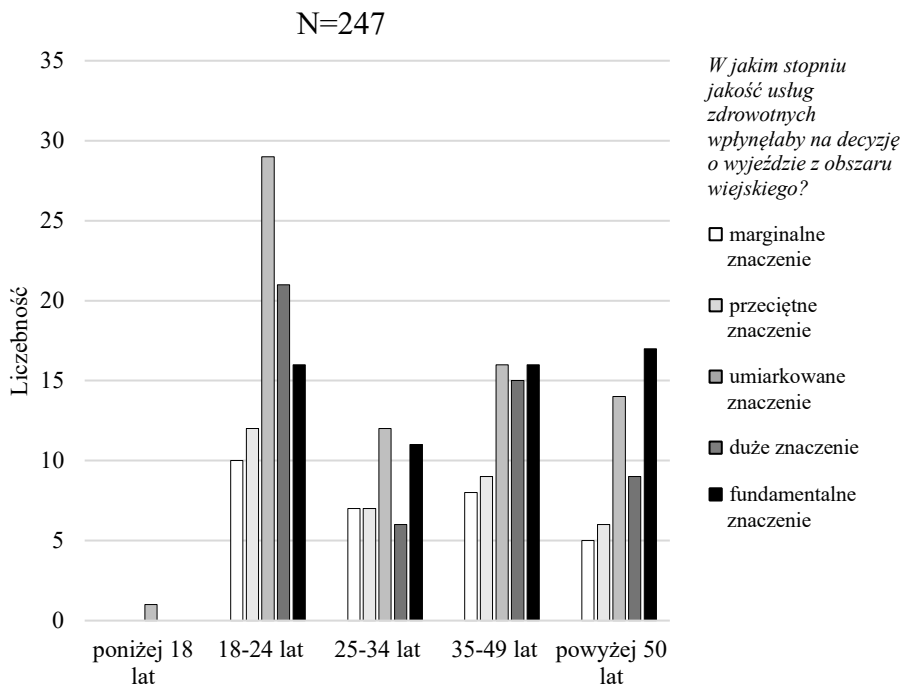


Rys. 35. Rozkład odpowiedzi na pytanie o jakość opieki zdrowotnej jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

Źródło: Opracowanie własne

O wpływie opieki zdrowotnej na jakość życia w populacji najczęściej przekonują się osoby w późniejszych okresach swojego życia, a wówczas ograniczona mobilność i konieczność zwiększenia częstotliwości konsultacji medycznych zwiększa się. Dają temu wyraz odpowiedzi udzielone przez respondentów, ponieważ to właśnie w najstarszej grupie wiekowej (powyżej 50 lat) najczęściej podkreślano fundamentalne znaczenie tej problematyki (rys. 36). Z kolei wśród osób w przedziale 18-24 lat dominowało przekonanie o umiarkowanym znaczeniu tego zagadnienia, co może wynikać z relatywnie lepszej kondycji zdrowotnej tej części populacji w zestawieniu z pozostałymi grupami wiekowymi.

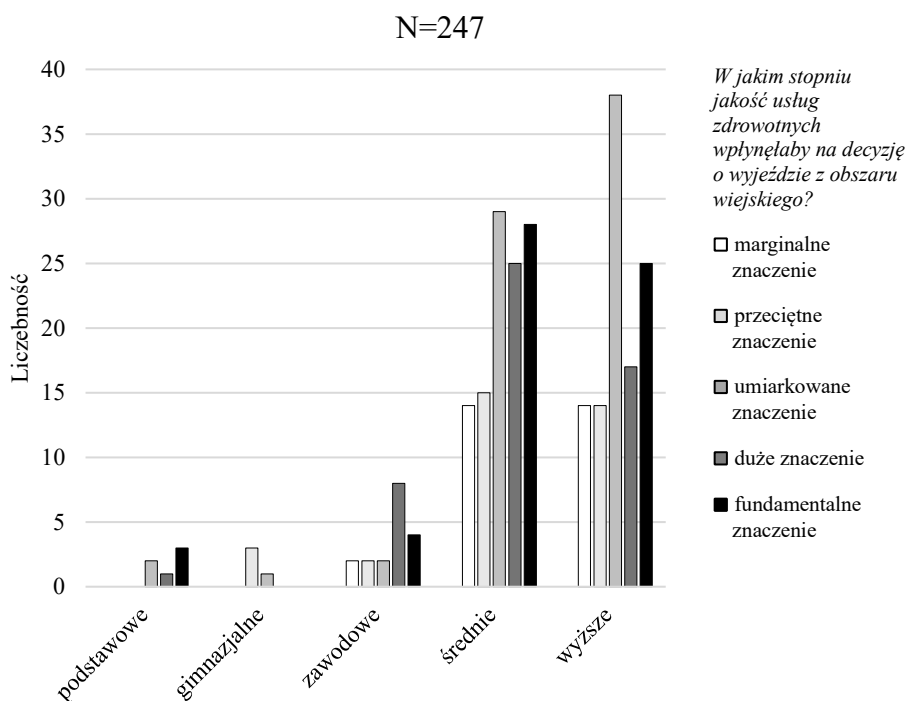
Osoby z wykształceniem średnim przypisywały temu aspektowi relatywnie duże znaczenie, ponieważ najwięcej wskazań dokumentowało co najmniej umiarkowane znaczenie jakości i dostępowi do usług medycznych w podejmowaniu decyzji o wyjeździe z dotychczas zasiedlanego obszaru (rys. 37).



Rys. 36. Rozkład odpowiedzi na pytanie o jakość opieki zdrowotnej jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne

Podobnie rozkładały się odpowiedzi osób z wykształceniem wyższym, przy czym zdecydowany najczęściej deklarowano umiarkowane znaczenie tego zagadnienia. Podobnie jednak jak w przypadku infrastruktury transportowej, jakość i dostęp do opieki zdrowotnej na obszarach wiejskich stanowiła umiarkowany stymulator decyzji migracyjnych. Zastrzec przy tym należy, że dalsze refleksje wymagałyby pogłębionej analizy, ponieważ kluczową rolę mogła spełniać odległość obecnego miejsca zamieszkania od ośrodków miejskich oraz bieżąca kondycja zdrowotna respondentów.



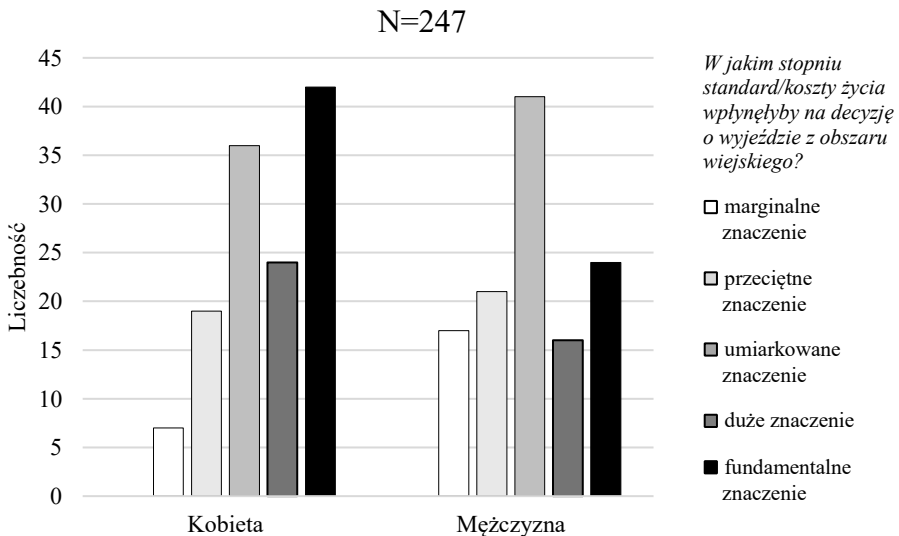
Rys. 37. Rozkład odpowiedzi na pytanie o jakość opieki zdrowotnej jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne

Konfrontacja dochodów gospodarstwa domowego z jego wydatkami stanowić może asumpt do rozważań skłaniających do zmian, które mogą rozpocząć się od racjonalnego planowania wydatków, zmiany źródła pochodzenia dochodów (także poprzez zmianę miejsca zatrudnienia), a w ostateczności

z pewnością z decyzją o zmianie miejsca zamieszkania. w powszechnym przekonaniu to wieś postrzegana jest jako obszar, gdzie koszty życia powinny być niższe niż w mieście. Takie założenie wymaga jednak zestawienia z możliwościami znalezienia zatrudnienia na obszarach wiejskich oraz w jego następstwie – wysokości wynagrodzeń, które to mogą przełożyć się na finalne postrzeganie tych obszarów. Dodatkowo, kluczowa wydaje się relacja kosztów do warunków życia, szczególnie przy uwzględnieniu jakości samego zasobu mieszkaniowego, jego wyposażenia oraz stanu technicznego.

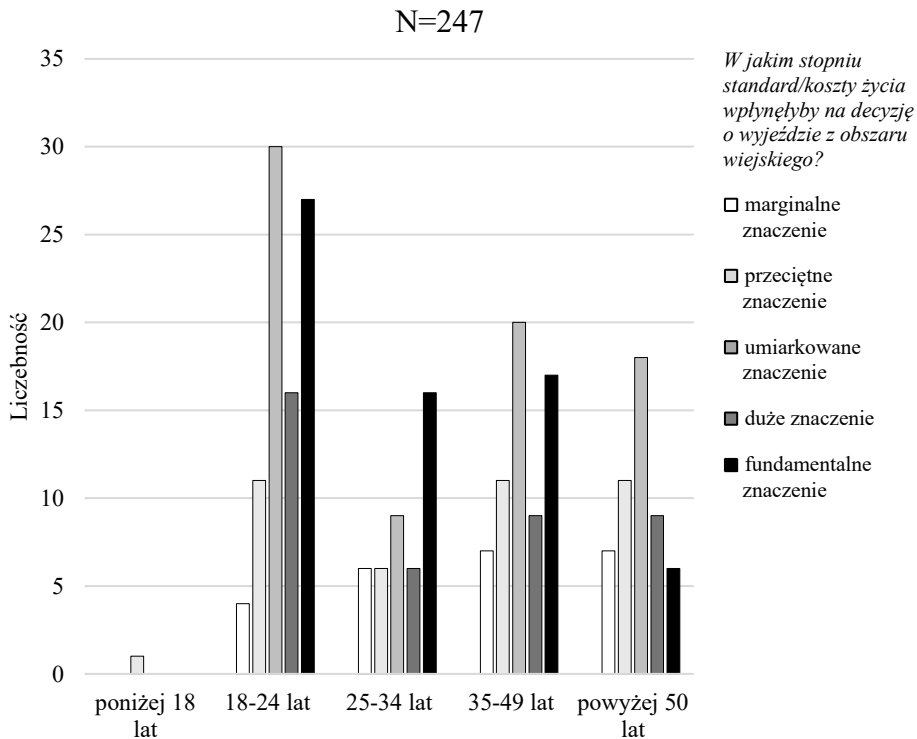
Na podstawie przeprowadzonego badania okazało się, że aspekt ten był znacznie częściej rozpatrywany jako problematyczny przez kobiety aniżeli mężczyzn (rys. 38). Przy niemal równolicznie rozłożonej próbie badawczej, to kobiety zdecydowanie częściej wskazywały na fundamentalne znaczenie tego czynnika ($\frac{2}{3}$ wskazań rozkładu tej odpowiedzi), podczas gdy odpowiedzi sugerujące marginalne znaczenie tego zjawiska pochodziły w 70% od mężczyzn. Ponadto najczęstszą odpowiedzią wśród mężczyzn była ta o umiarkowanym, a dla kobiet przeważały jednak te o fundamentalnym znaczeniu. w tej sytuacji wydaje się, że to właśnie kobiety relatywnie częściej postrzegały negatywnie relację kosztów utrzymania na wsi do warunków życia, z jakością zasobu mieszkaniowego oraz sytuacją na rynku pracy na czele.



Rys. 38. Rozkład odpowiedzi na pytanie o standard życia jako stimulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

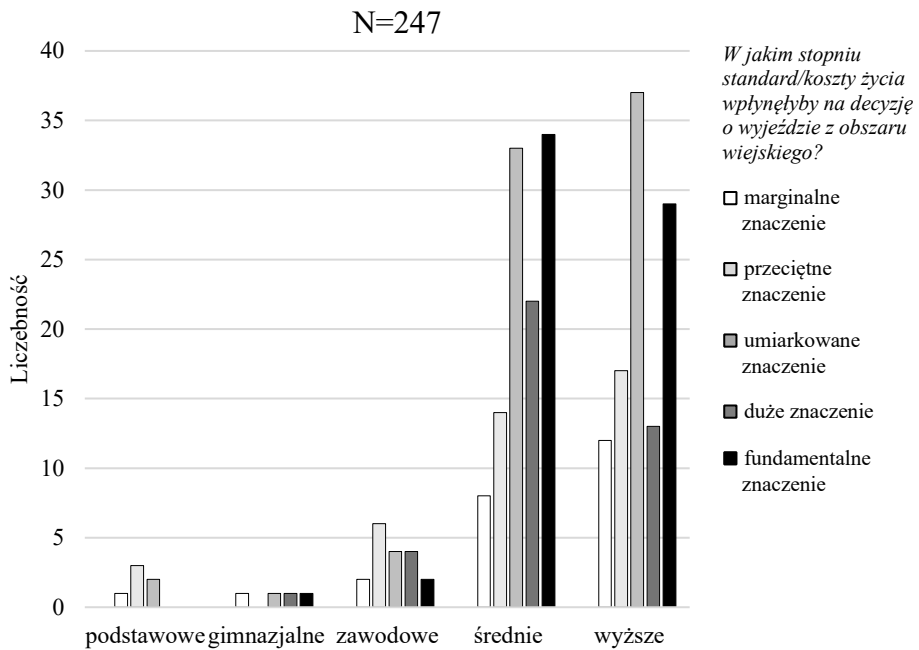
Źródło: Opracowanie własne

Uwzględniając grupy wiekowe przy ocenie znaczenia kosztów życia na obszarach wiejskich w podejmowaniu decyzji migracyjnych należy stwierdzić, że doniosłość tego zagadnienia traciła na znaczeniu wraz z wiekiem, czego dowodem był rozkład odpowiedzi dla osób w wieku powyżej 50 lat (rys. 39). Jednocześnie osoby z pozostałych przedziałów wiekowych relatywnie częściej wskazywały na fundamentalne znaczenie tej problematyki.



Rys. 39. Rozkład odpowiedzi na pytanie o standard życia jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne



Rys. 40. Rozkład odpowiedzi na pytanie o standard życia jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

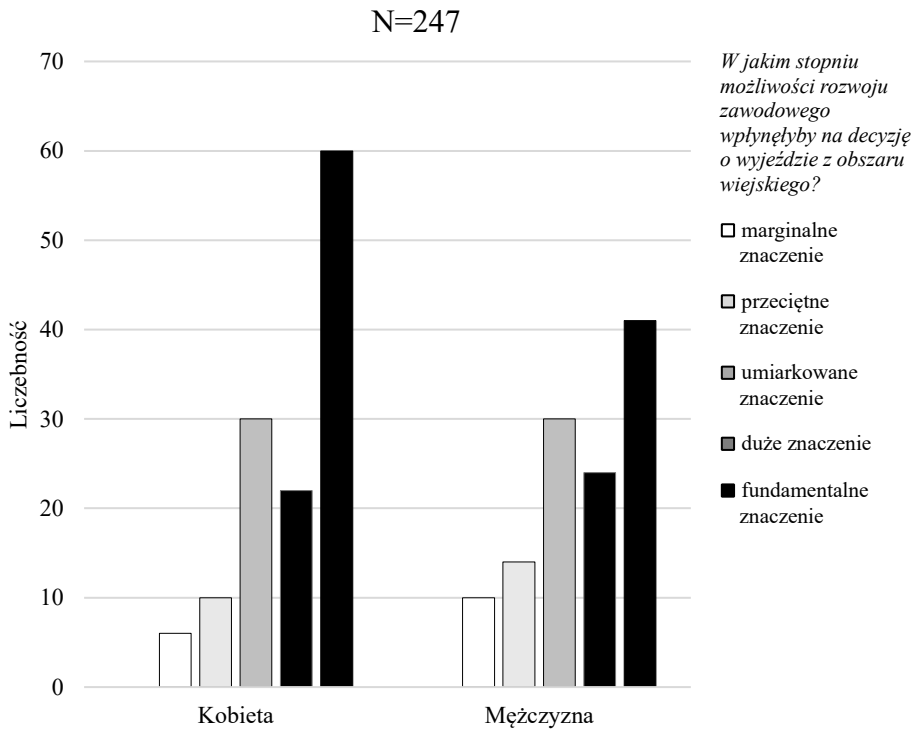
Źródło: Opracowanie własne

Udzielone odpowiedzi można także powiązać z poziomem wykształcenia. Dla osób, które ukończyły edukację na relatywnie niższym poziomie (co najwyżej zawodowe) koszty życia nie były najważniejszym wyzwaniem, toteż odsetek wskazań o maksymalnym znaczeniu był znikomy (rys. 40). Opisany rozkład odpowiedzi wynikał zapewne z liczby przepracowanych lat i ugruntowanej sytuacji zawodowej i życiowej. Decyzje o zmianie miejsca zamieszkania podejmowane były najczęściej przez osoby w wieku produkcyjnym mobilnym, skłonnych do strategicznych zmian w swoim życiu (BERNARD i in. 2014; ARTAMONOVA, GILLESPIE 2022; SONZOGNO i in. 2022; LI, SHEN 2024; OKÓLSKI 2021). Z tego też powodu udział odpowiedzi przypisujących istotne znaczenie miał tendencję rosnącą wśród osób z co najmniej średnim wykształceniem, co prawdopodobnie wiązało się z wolą (i możliwością) rzeczywistej próby poszukiwań dla siebie alternatywnej drogi

zawodowej lub konsekwencją realnej zmiany związanej z poprawą swojej sytuacji na rynku pracy. Warto jednak zaznaczyć, że kwestia uciążliwości kosztów życia na wsi nie stanowiła kluczowej determinanty podejmowania decyzji migracyjnych przez badaną populację. Najczęściej bowiem, bez względu na wiek, płeć i wykształcenie sygnalizowano umiarkowane znacznie opisywanego zagadnienia.

Powyższe rozważania korespondują z postrzeganiem obszarów wiejskich jako miejsca umożliwiającego w sposób ograniczony realizację swoich aspiracji i celów zawodowych (*Rural...* 2024; *Youth...* 2017; *Young...* 2020; NYSTRÖM 2021; ALEXANDER, FUQUA 2024; WANG, MA 2024; GOŁĄB 2013; KOZERA 2019). Miało to swoje przełożenie na percepcję problemu przez pryzmat płci, wieku i wykształcenia. w szerszym kontekście bowiem trudniej było dopasować ofertę na wiejskich rynkach (szczególnie o peryferyjnym charakterze) do oczekiwań i kwalifikacji młodych osób, które chciały rozpocząć karierę zawodową po zakończeniu edukacji, co ostatecznie utrudniało osiedlenie się na tych obszarach (*Youth...* 2017; *Young...* 2020). Przeprowadzone badanie wpisuje się ponadto we wcześniejsze opracowania, w których wskazywano na bariery zawodowe, luki płacowe oraz specyfikę ofert pracy wpływających na rzeczywistą stopę zatrudnienia kobiet na wsi (*The professional...* 2019; WOJCIECHOWSKA 2022; EROS i in. 2022; SHUI i in. 2022; DE PABLO-VALENCIANO I in. 2021).

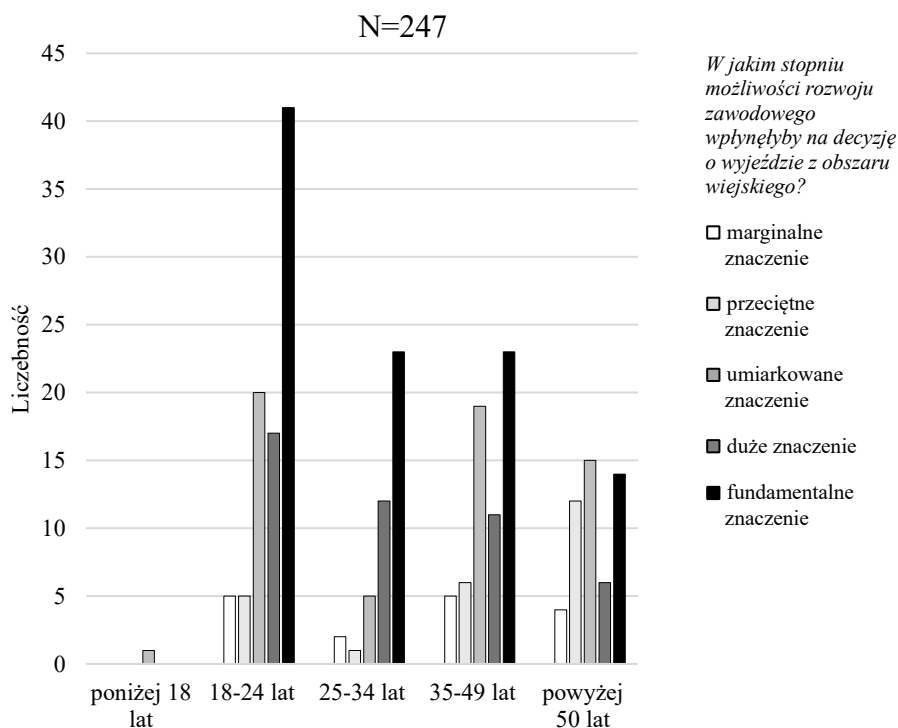
Bariery rozwojowe zdecydowanie częściej były wskazywane przez kobiety jako mające fundamentalne znaczenie w podejmowaniu decyzji o potencjalnym opuszczeniu obszarów wiejskich (rys. 41). Mężczyźni biorący udział w badaniu również postrzegali tę problematykę jako kluczową, przy czym rozkład ich odpowiedzi był relatywnie bardziej rozłożony na pozostałe. Skutkowało to przewagą męskich wskazań traktujących ten element jako mniej istotny (co najwyżej przeciętne znaczenie), potwierdzając niejako, że specyfika wiejskich (szczególnie peryferyjnych) rynków pracy mogła wpływać na bardziej efektywne poszukiwanie zatrudnienia, które jednocześnie zapewniało rozwój zawodowy.



Rys. 41. Rozkład odpowiedzi na pytanie o możliwości rozwoju zawodowego jako stimulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

Źródło: Opracowanie własne

Ograniczone możliwości realizowania swoich aspiracji zawodowych na terenach wiejskich wskazywały przede wszystkim osoby młode w przedziale 18-24 lat, gdzie takie odpowiedzi stanowiły blisko połowę wszystkich odpowiedzi ludności z tego przedziału (rys. 42). Podobnie było wśród osób w wieku 25-34 lata, co mogło się wiązać z trudnościami związanymi z przejściem kolejnych szczebli awansu zawodowego. Najmniej istotne znaczenie przypisywały temu zagadnieniu osoby powyżej 50 roku życia, co potwierdzało ograniczoną skłonność do migracji wśród osób wieku produkcyjnym mobilnym oraz nieprodukcyjnym. w takich przypadkach rzadziej chodziło o perspektywę rozwoju zawodowego a częściej o migracje związane z sytuacją życiową, nie zawsze połączoną z aktywnością zawodową.

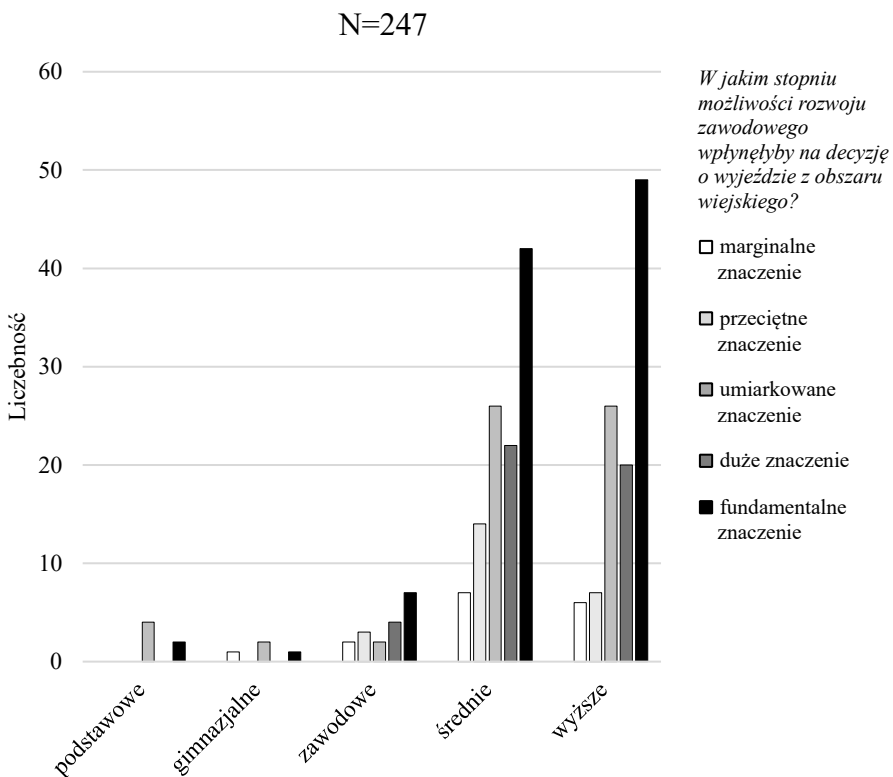


Rys. 42. Rozkład odpowiedzi na pytanie o możliwości rozwoju zawodowego jako stimulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne

Perspektywa rozwoju zawodowego była szczególnie utrudniona na słabo zdywersyfikowanym, ograniczonym branżowo i nie zawsze adekwatnym rynku pracy obszarów wiejskich (BOLL i in. 2016; MATYSIAK 2018; ZAJĄC i in. 2018). Ograniczona podaż miejsc pracy dla osób z kierunkowym, specyficznym rodzajem wykształcenia dotykała zatem w pierwszej kolejności osoby relatywnie zbyt dobrze (tzw. *graduate jobs*) wykształcone (QUANTINI 2011). Taka sytuacja mogła ponadto realnie utrudniać powrót na obszary wiejskie po skończonej edukacji (SOWL i in. 2022). Przeprowadzone badanie potwierdziło to zjawisko (rys. 43), ponieważ o fundamentalnym znaczeniu tego zagadnienia informowała blisko połowa osób z wyższym wykształceniem biorących udział w badaniu. Wieloaspektowość oddziaływania rzeczywistych

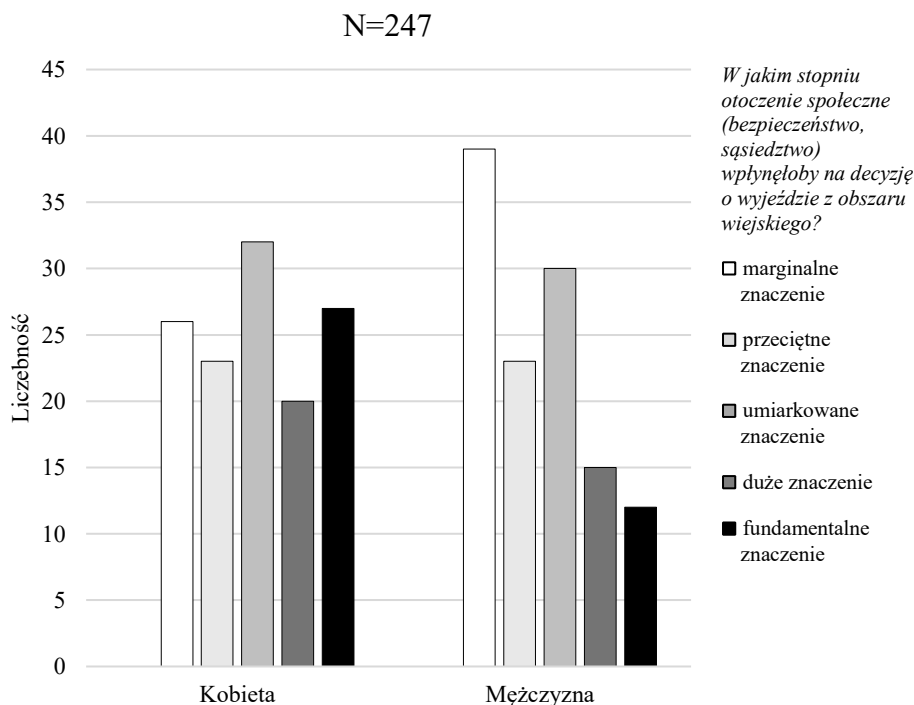
barier (nierzadko egzogenicznych) uniemożliwiających rozwój zawodowy stanowić mogła jeden z podstawowych stymulatorów podejmowania decyzji o opuszczeniu obszarów wiejskich przez osoby w każdym niemal wieku. Dlatego też kardynalność tej problematyki znalazła odzwierciedlenie w opiniach respondentów. Obok, sprzężonej skądinąd z opisywanym zagadnieniem, sytuacji na rynku pracy, perspektywy rozwojowe (a w zasadzie ich brak) stanowiły jedną z głównych przesłanek migracji z obszarów wiejskich. Zmiany tego stanu rzeczy miałyby jednak przede wszystkim mieć charakter jakościowy, systemowy i strategiczny, co istotnie komplikuje ich skuteczną implementację.



Rys. 43. Rozkład odpowiedzi na pytanie o możliwości rozwoju zawodowego jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne

Na dobrostan społeczeństwa składa się wiele elementów o różnym natężeniu oddziaływania. Jednym z nich może być funkcjonowanie w społeczeństwie, pełnione w nim role, ale także relacje międzyludzkie czy wreszcie poczucie bezpieczeństwa w najbliższym otoczeniu. w tym kontekście depopulacja obszarów wiejskich oraz postępujące starzenie demograficzne może potęgować poczucie alienacji i tym samym zagrożenia (REY-BEIRO, MARTINEZ-ROGET 2024). Jednym z przejawów takiego stanu rzeczy może być obawa przed pozostaniem samemu w gospodarstwie nocą lub obawa przed włamaniami na teren gospodarstwa zarówno pod nieobecność jak przy obecności właścicieli (CECCATO, ABRAHAM 2022). Z drugiej jednak strony postrzeganie zamieszkania w mieście wiąże się z większym zagrożeniem przestępczością i niższym ogólnym poczuciem bezpieczeństwa. Istnieją publikacje wskazujące na wyższe poczucie bezpieczeństwa mieszkańców wsi niż miast (AMBROSETTI, PAPARUSSO 2024; CECCATO, ABRAHAM 2022; VISSER i in. 2013).



Rys. 44. Rozkład odpowiedzi na pytanie o bezpieczeństwo w miejscu zamieszkania jako stimulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

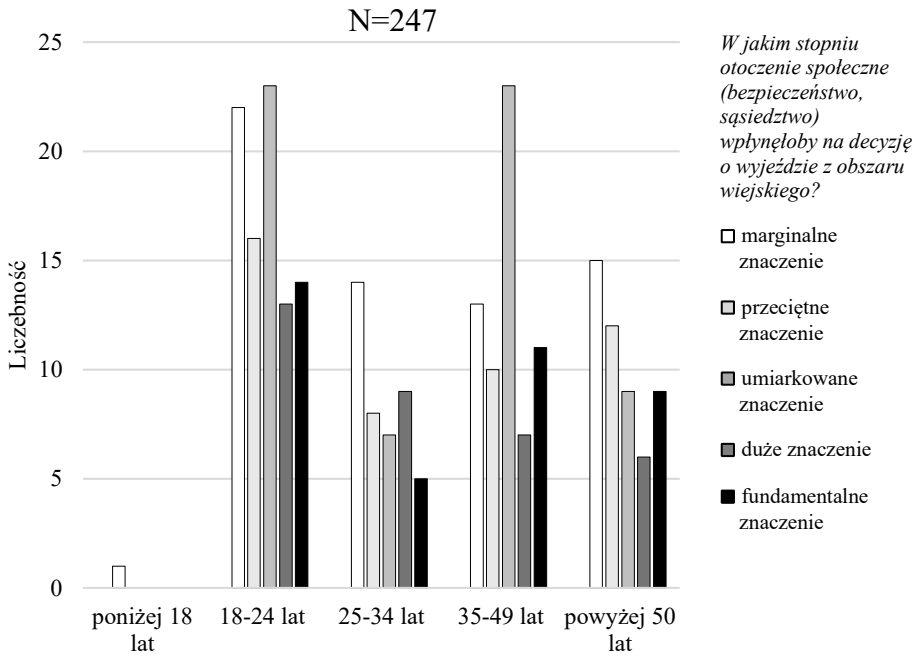
Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika z przeprowadzonych badań to kobiety częściej akcentowały znaczenie poczucia bezpieczeństwa jako mającego istotne znaczenie (70% wszystkich najwyższych wartości), podczas gdy w pozostałych przypadkach rozkład odpowiedzi był mniej więcej zbliżony (rys. 4). Wyjątkiem pozostawało przekonanie o marginalnym znaczeniu tego aspektu, ponieważ za 60% takich odpowiedzi odpowiadali mężczyźni. Rezultaty badania wpisują się naukową narrację o tym, że poczucie zagrożenia przy uwzględnieniu płci zazwyczaj jest większe u kobiet niż u mężczyzn (ANASTASIADOU i in. 2024).

Percepcja wpływu otoczenia i sąsiedztwa na poczucie bezpieczeństwa jest również determinowana wiekowo. Struktura migrujących ze wsi do miast potwierdza zwiększoną elastyczność głównie osób młodych. Wraz z wiekiem skłonność do migracji, szczególnie zarobkowej, maleje. Natomiast wśród ludności w wieku produkcyjnym mobilnym elastyczność jest większa. w konsekwencji obszary wiejskie stają się miejscem wyludniającym się, z rosnącym udziałem osób starszych. Ich funkcjonowanie, oczekiwania i zgłaszane potrzeby są specyficzne. Zaspokojenie potrzeb związanych przeciwdziałaniem wykluczeniu społecznemu, ograniczeniem izolacji i samotności, ale także z poczuciem bezpieczeństwa leżą w gestii zarówno podmiotów publicznych, prywatnych jak i najbliższych (rodzina, sąsiedzi).

O ile zapewnienie mieszkańcom bezpieczeństwa jest sprawą fundamentalną, o tyle deklarowane jego poczucie wśród respondentów było na satysfakcjonującym poziomie. Ponad ¼ wszystkich osób biorących udział w badaniu, w zasadzie w każdym przedziale wiekowym podkreślała marginalne znaczenie tego zjawiska jako potencjalnego źródła inspiracji do opuszczenia obszarów wiejskich (rys. 45).

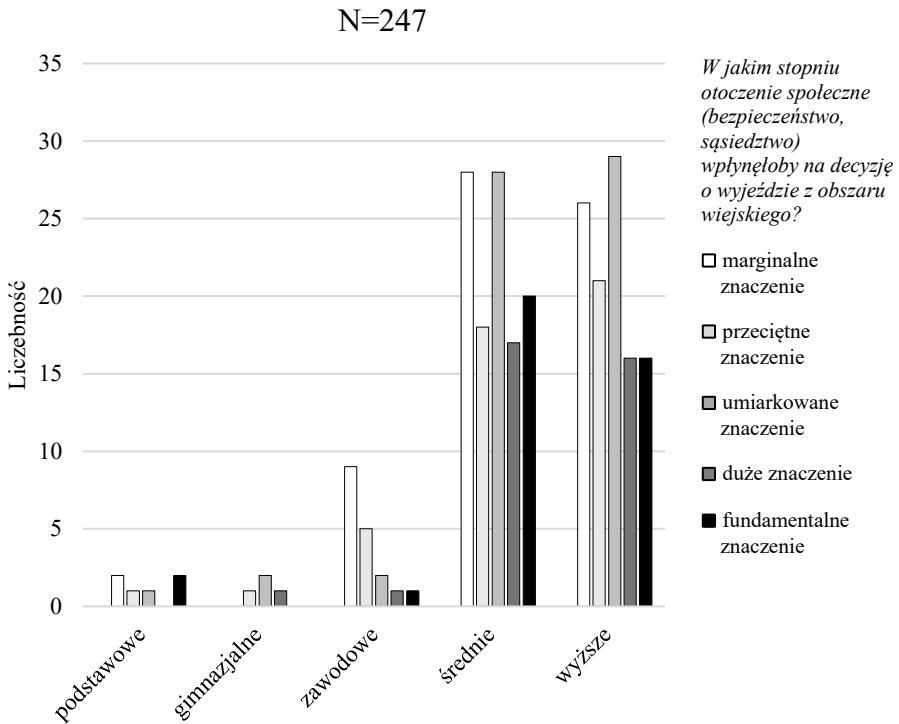
Dostępne publikacje i raporty potwierdzają prezentowane rezultaty podkreślając, że w opinii mieszkańców bezpieczeństwo terenów wiejskich postrzegane jest korzystniej niż w ośrodkach miejskich (NATALE i in. 2019; CHAPLITSKAYA i in. 2024; CECCATO, ABRAHAM 2022).



Rys. 45. Rozkład odpowiedzi na pytanie o bezpieczeństwo w miejscu zamieszkania jako stimulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne

Zdobyte wykształcenie i umiejętności przekładają się na wzrost świadomości i kompetencji zawodowych i społecznych. Dotyczy to również świadomości związanej z bezpieczeństwem i profilaktyką działań, które eliminują lub ograniczają występowanie negatywnych konsekwencji. Wydaje się zatem, że z tego powodu największy odsetek wskazań (nie przekraczający jednak 20%) podkreślający istotność tej problematyki pochodził od osób z co najmniej średnim wykształceniem (rys. 46).



Rys. 46. Rozkład odpowiedzi na pytanie o bezpieczeństwo w miejscu zamieszkania jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne

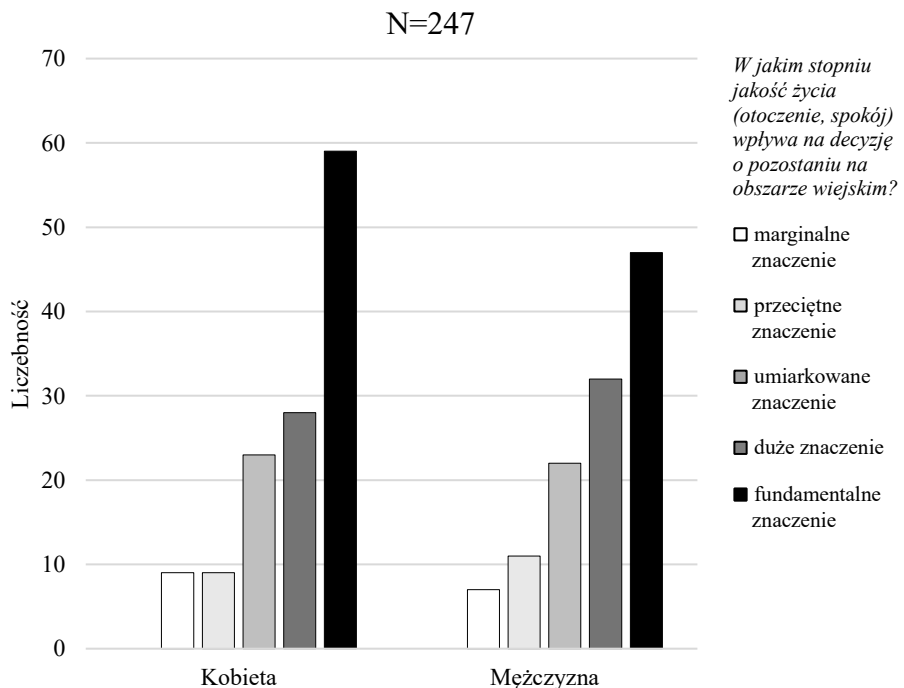
Reasumując jednak, poczucie bezpieczeństwa było wśród badanej populacji wysokie i w konsekwencji postrzeganie tego zagadnienia jako czołowej stymulanty podejmowania decyzji o wyjeździe był znikomy. Postępująca urbanizacja i powszechna depopulacja (szczególnie peryferyjnych) obszarów wiejskich, pozwalają przypuszczać, że koncentracja wydarzeń zagrażających bezpieczeństwu mieszkańców pozostanie domeną ośrodków miejskich. Dlatego też w opinii respondentów to przede wszystkim czynniki gospodarcze stanowią główną stymulantę podejmowania decyzji migracyjnych przez mieszkańców obszarów wiejskich. Te o charakterze społecznym nie oddziałują negatywnie, a nawet stanowią nierzadko swoistą barierę utrudniającą finalną decyzję o przeprowadzce.

3.2 Czynniki sprzyjające pozostaniu na obszarach wiejskich

Niejako w kontrze do negatywnych zjawisk i procesów występujących na obszarach wiejskich, do których zaliczyć należy wyzwania o podłożu społeczno-gospodarczym omawiane w poprzedniej części, występuje jednocześnie wiele takich, które z perspektywy tych obszarów postrzegać należy pozytywnie. Przykładowo na skutek procesów suburbanizacji i rozlewania się miast korzystnej zmianie ulega struktura demograficzna terenów w bezpośrednim ich sąsiedztwie. Na skutek rozwoju infrastruktury drogowej i komunikacyjnej w bezpośrednim otoczeniu głównych szlaków komunikacyjnych powstają siedziby i oddziały przedsiębiorstw działających w branżach spedycyjnych i logistycznych. Ponadto zlokalizowanie nowych przestrzeni magazynowych sprzyja poprawie zatrudnienia i poprawia możliwości rozwojowe mieszkańców. Osobnym trendem obserwowanym na terenach wiejskich jest wzrost przedsiębiorczości i samozatrudnienia, najczęściej poza działalnością rolniczą, które zazwyczaj była pierwszym skojarzeniem wiązanych z aktywnością zawodową na tych terenach. Te zmiany stały się konsekwencją postępu technologicznego, rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz możliwości świadczenia pracy poza miejscem zatrudnienia.

Wśród elementów pozytywnie wpływających na postrzeganie obszarów wiejskich jako miejsca do życia dominują te o charakterze jakościowym. Do nich zaliczyć można przede wszystkim prowadzenie mniej intensywnego trybu życia, który pozwala na znalezienie balansu pomiędzy życiem zawodowym a prywatnym. w dotychczasowych badaniach podkreślano jednocześnie, że inne komponenty mają większe znaczenie dla kobiet a inne dla mężczyzn. Przykładowo badanie Zarnekow i Henning (2016) dowiodło, że elementy związane z usługami społecznymi i infrastrukturą (transport, opieka) mają silniejszy wpływ na oceny jakości życia kobiet, a aspekty związane z rynkiem pracy i dochodami – na mężczyzn. w tym kontekście pozytywna ocena jakości życia przez kobiety może ułatwić codzienną egzystencję. Z badań Morse i Mudgett (2018) również wynika, że rodzina i opieka częściej pojawiają się w narracjach kobiet jako powód pozostania, podczas gdy mężczyźni częściej odwołują się do pracy i ekonomicznych powodów związanych z lokalnymi rynkami pracy. To sugeruje, że kobiety mogą bardziej doceniać te aspekty jakości życia (rodzina, społeczność, bezpieczeństwo), co sprzyja ich decyzji o pozostaniu, choć jednocześnie autorki podkreślają, że to zależy od kontekstu lokalnego. w konsekwencji kobiety w pewnych kontekstach bardziej

doceniają (albo bardziej wyraźnie wskazują na wagę) jakości życia lokalnego (usługi, bezpieczeństwo, dostępność), i właśnie tam, gdzie jakość życia jest wysoka, większa szansa, że ich przywiązanie do miejsca sprzyja pozostawaniu. Z kolei Hofstede i in. (2022) dowiedli, że ci, którzy wyżej oceniają jakość życia wiejskiego (symboliczną i środowiskową część), częściej oczekują, że tam pozostaną. Specyfika obszarów wiejskich sprzyja zatrudnieniu w określonych branżach, co nierzadko przekładało się na wyższą stopę bezrobocia wśród kobiet i ich problemy na rynku pracy. Przeprowadzone badanie pozwala na pozytywną weryfikację zamieszczonych powyżej wyników. Jakość życia na wsi w połączeniu z zachowaniem balansu pomiędzy życiem zawodowym a rodzinnym lub społecznym było możliwe do osiągnięcia zarówno dla mężczyzn jak i kobiet, przy czym dla kobiet miało to większe znaczenie (rys. 47).

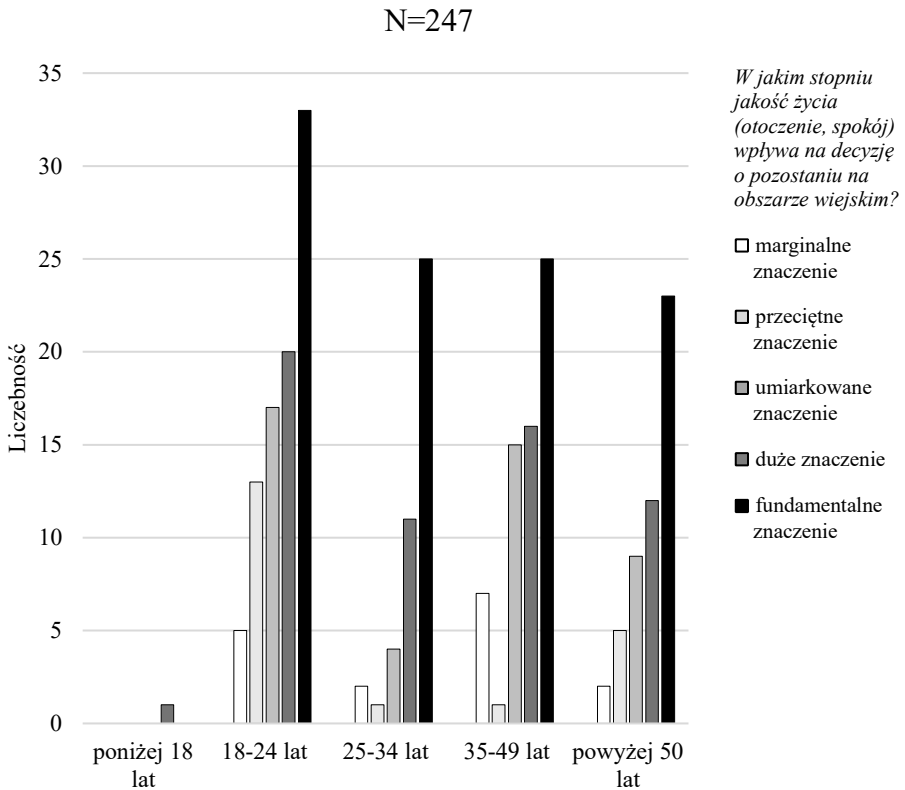


Rys. 47. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ jakości życia na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

Źródło: Opracowanie własne

Ten wynik warto rozpatrywać przez pryzmat rozkładu obowiązków w gospodarstwie domowym. Kobiety ponoszą ciągle większy ciężar obowiązków opiekuńczych (dzieci, osoby zależne). Na wsi dostęp do usług opiekuńczych (żłobki, opieka długoterminowa) bywa słabszy niż w mieście, a to sprawia, że kobiety na obszarach wiejskich często napotykają więcej przeszkód, co w przypadku braku lokalnych usług i elastycznych form zatrudnienia może nastroczać więcej trudności. To wszystko znajduje uzasadnienie w ich ocenach wpływu jakości życia na poczucie satysfakcji z życia. Tempo życia na wsi w tym kontekście może dodatkowo wpływać pozytywnie na ocenę jakości życia.

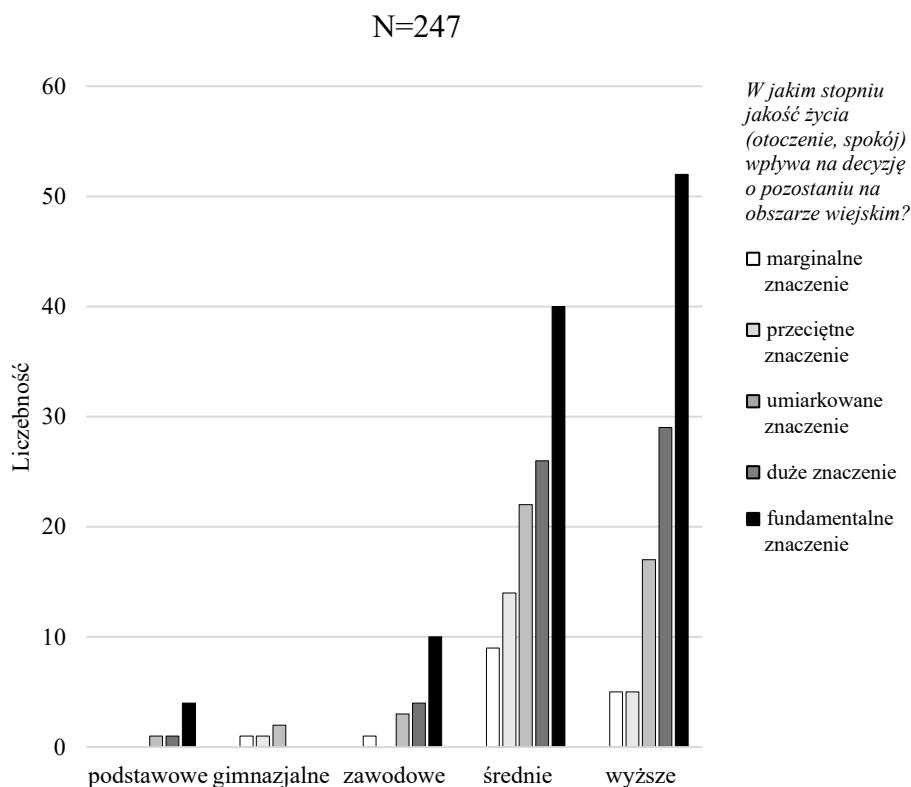
Różnice w postrzeganiu jakości życia mogą się od siebie różnić pokoleniowo. Wraz z rozwojem społecznym i troską o dobrostan te zagadnienia zyskiwały na znaczeniu, szczególnie dla młodego pokolenia, które znajdowało się na początku aktywności zawodowej. Dotychczasowe badania wskazywały, że najbliższe otoczenie i jego jakość stanowiły silną stymulantę pozostania na obszarach wiejskich takich gospodarstw domowych (STOCKDALE i in. 2018; ADAMS, KOMU 2022), ze szczególnym uwzględnieniem kobiet jako inicjatorów tych decyzji (BEDNARIK, UNAY-GAILHARD 2025; HOFSTEDÉ i in. 2022). Te argumenty nie tracą na znaczeniu dla osób w kolejnych etapach cyklu życia (BAERNHOLDT i in. 2012; MOOR i in. 2022; ĆWIRLEJ-SOZAŃSKA i in. 2018). Uzupełniają bowiem argumenty potwierdzające chęć pozostania na terenach wiejskich obok takich, jak przywiązanie do miejsca (CLARK i in. 2024), poczucie zależności rodzinnej (COHEN, GREANEY 2023) ale także posiadanie własnego majątku, a końcowej fazy życia również ograniczenia zdrowotne i ekonomiczne (FERNÁNDEZ-CARRO 2012). Analiza zgromadzonych w trakcie badania danych potwierdziła stabilną istotność jakości życia bez względu na przedział wiekowy (rys. 48).



Rys. 48. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ jakości życia na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne

Dla każdej z grup wiekowych deklarowano co najmniej duże znaczenie, w wśród osób powyżej 35. roku życia około połowa wskazała o fundamentalnym znaczeniu jakości życia w dyskusji o potencjalnej migracji lub pozostaniu na obszarach wiejskich. Wydaje się jednocześnie, że postrzeganie tych atrybutów ulega pewnej petryfikacji w kolejnych dekadach życia, a w ostateczności ograniczenia ekonomiczne i zdrowotne osób w wieku poprodukcyjnym bilansowane były w takich przypadkach głównie poczuciem przynależności.



Rys. 49. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ jakości życia na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne

Jak wynika danych zaprezentowanych na rysunku 49 poziom wykształcenia nie miał wpływu na postrzeganie jakości życia na obszarach wiejskich jako głównej stymulanty skłaniającej do pozostania w dotychczasowym miejscu zamieszkania. Fundamentalne znaczenie przypisywały temu elementowi zarówno osoby z wykształceniem wyższym jak i podstawowym, choć podstawy tych decyzji mogły być odmienne. Osoby z wyższym wykształceniem i kompetencjami cechuje większa elastyczność a zatem i większe możliwości

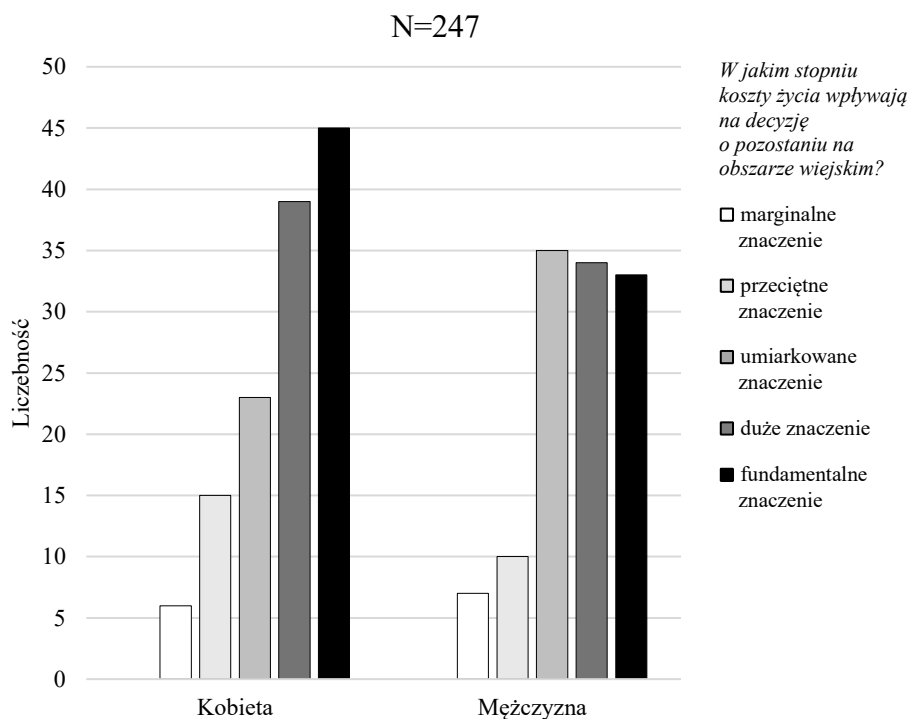
podjęcia aktywności zarobkowej, także w nowym miejscu (WEISS 2015). Przy takiej postawie o pozostaniu na obszarach wiejskich decydować mogą nie tylko aspekty ekonomiczne, ale właśnie środowiskowe i społeczne, czyli te o charakterze jakościowym (MATYSIAK 2022). Wśród osób o niższych kompetencjach edukacyjnych z kolei perspektywa płynnej adaptacji może być problematyczna. w takiej sytuacji postrzeganie najbliższego otoczenia może nabierać innego znaczenia.

Relacja dochodów do wydatków gospodarstw domowych determinuje warunki życia i ostatecznie kształtuje dobrostan obywateli. Największy udział w strukturze wydatków dotyczy kosztów związanych z mieszkaniem i jego utrzymaniem. Tak rozumiane koszty życia cechują się terytorialnym zróżnicowaniem, a nieruchomości zlokalizowane na obszarach wiejskich generują zazwyczaj niższe koszty dla jego użytkowników. Tę różnicę potęgują ponadto procesy miejskie o szerokim zakresie oddziaływania: gentryfikacja, rozwój turystyki miejskiej oraz najmu krótkoterminowego a także inflacja i ceny nieruchomości, które realnie wpływają na możliwości nabywcze potencjalnych nabywców. Z tego też powodu obserwuje się wzrost migracji na obszary wiejskie, w których przypadku koszty życia pełnią rolę czynnika przyciągającego (SARACOĞLU, ROE 2019; *Unaffordable...* 2023; ERKAN-ÖÇEK, İSLAM 2025). Zjawisko to jednak może mieć również niekorzystne konsekwencje, ponieważ wraz z napływem ludności na te tereny (szczególnie w bezpośrednim otoczeniu miast) następuje w dłuższej perspektywie wzrost kosztów utrzymania, co przez rdzennych mieszkańców nie jest postrzegane pozytywnie (GOLDING, WINKLER 2020; BROOKS 2022).

Jak wynika z danych zaprezentowanych na wykresie 50 koszty życia oceniane były jako kluczowe dla zasiedlania obszarów wiejskich zarówno przez kobiety jak i mężczyzn, przy czym struktura odpowiedzi o większym znaczeniu była domeną kobiet. Spośród wszystkich wskazań związanych z fundamentalnym znaczeniem tego zagadnienia blisko 60% pochodziło od kobiet, a odsetek wskazań wśród mężczyzn był niemal równoliczny dla trzech ostatnich możliwości, tj. podkreślających co najmniej umiarkowane znaczenie (po ok. 30% wskazań spośród wszystkich respondentów płci męskiej).

Dochody rozporządzalne gospodarstw domowych zmieniają się w czasie. Jest to związane z rozwojem zawodowym oraz podejmowaniem decyzji matrymonialnych i prokreacyjnych. Zmiana wysokości dochodów oraz struktura wydatków gospodarstw domowych bywa wówczas determinantą podejmowania strategicznych z punktu widzenia decyzji osiedleńczych. Osoby

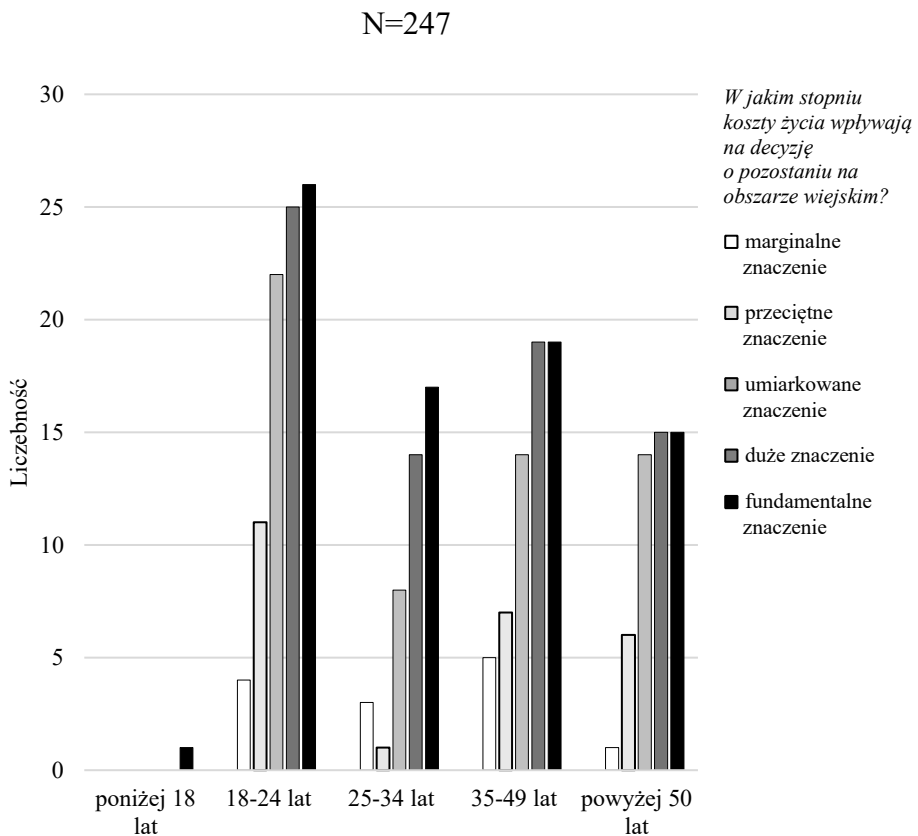
młode na początku aktywności zawodowej cechuje większa elastyczność, toteż korzystna względem miasta wysokość kosztów utrzymania na wsi może pełnić funkcję przyciągającą (ERKAN-ÖÇEK, İSLAM 2025; MCKEE i in. 2017; WILHELMSSON 2023), uwypuklone ponadto miejscem pochodzenia i perspektywą samorealizacji (MATYSIAK 2022). Dla osób aktywnych zawodowo z większym stażem koszty życia na wsi mogą stanowić podstawę do realizacji dalszej ścieżki życiowej związanej z powiększeniem rodziny i chęcią posiadania nieruchomości na własność (JOŃCZY I in. 2024; BATTISTI i in. 2025).



Rys. 50. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ kosztów życia na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

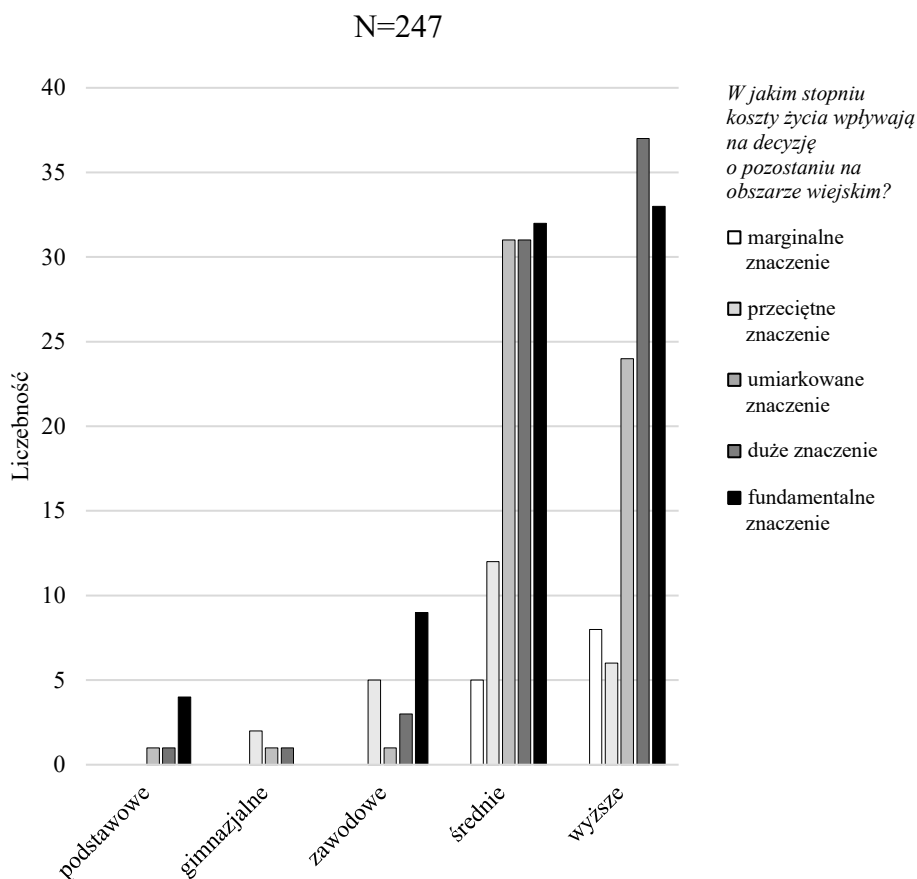
Źródło: Opracowanie własne

Dla osób starszych z kolei koszty życia na wsi stanowiąc nadal główne obciążenie budżetu pozwalają na ich opłacenie bez konieczności radykalnych ograniczeń innych wydatków (LEE I in. 2021). Otrzymane w toku analiz wyniki z przeprowadzonych badań potwierdzają powyższe rozważania. Osoby w każdym przedziale wiekowym biorące udział w badaniu wskazywały na istotność tego zagadnienia dla pozostania na terenach wiejskich. Ponad 60% wskazań we wszystkich przedziałach podkreślały fundamentalne znaczenie wysokości kosztów życia jako czynnika przyciągającego na tereny wiejskie lub gruntującego wcześniej podjęte decyzje (rys. 51).



Rys. 51. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ kosztów życia na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne



Rys. 52. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ kosztów życia na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

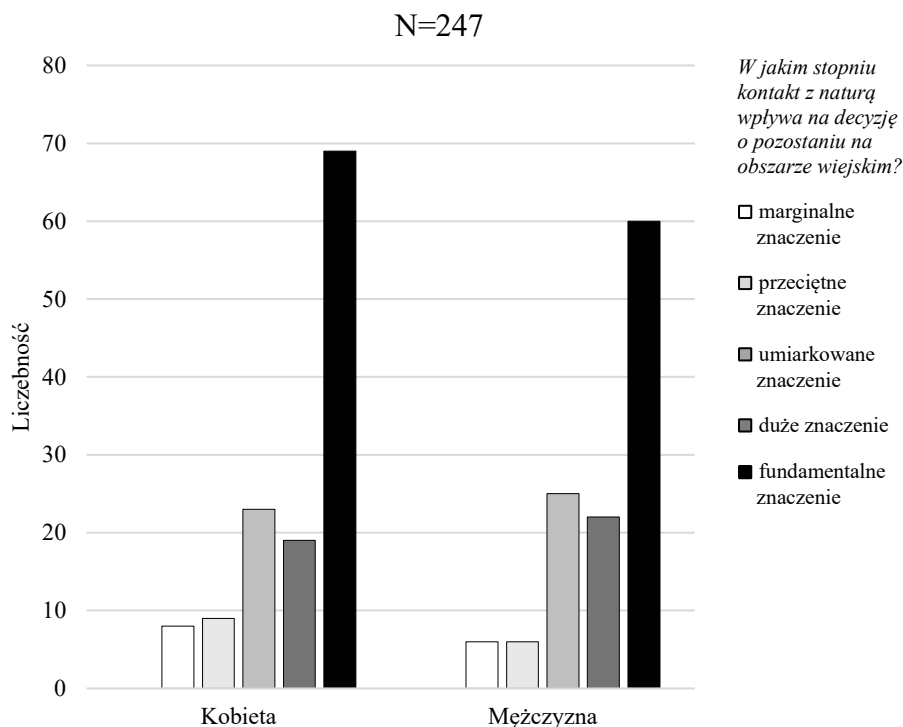
Źródło: Opracowanie własne

Rozpatrując problematykę wpływu kosztów życia na decyzje migracyjne z uwzględnieniem wykształcenia okazało się, że mimo różnego punktu odniesienia związanego z możliwościami zatrudnienia oraz charakteru aktywności zawodowej, ale także różnego postrzegania atrakcyjności obszarów wiejskich, korzyści finansowe względem opłat w mieście miało fundamentalne znaczenie (rys. 52). Działo się tak również w przypadku stabilnej i niestabilnej sytuacji ekonomicznej gospodarstwa domowego. Wśród osób z wykształceniem co

najwyżej zawodowym odnotowano ponad 60% wskazań, natomiast dla osób lepiej wykształconych rozkład odpowiedzi był bardziej zrównoważony, tym niemniej najwyższą wartość wybrało ponad 45% respondentów. Wydaje się zatem, że wysokość opłat i kosztów utrzymania nadal stanowić będzie kluczową determinantę zasiedlania obszarów wiejskich.

Dla osób zamieszkujących tereny wiejskie od urodzenia, obcowanie z naturą stanowi z kolei naturalny element codziennej egzystencji. Jednocześnie troska o dobrostan społeczeństwa jest obecnie postrzegana jako zobowiązanie leżące po stronie stron odpowiedzialnych za realizację polityk publicznych, a jednym z elementów dobrostanu jest natomiast dbałość o zrównoważoną przestrzeń życiową, w tym środowisko naturalne. Z kolei dla osób osiedlających się na obszarach wiejskich bliskość środowiska naturalnego może stanowić wartość dodaną, a nierzadko jeden z powodów wpływających na podjęcie decyzji o zmianie miejsca zamieszkania (BOURNE 1996; ŠIMON 2014; CHRISTIANSEN, LOFTSGARDEN 2011).

Na podstawie przeprowadzonych badań dostrzec można, że bliskość natury stanowiła wartość dodaną, którą respondenci postrzegali jako fundamentalną. Ponad połowa (rys. 53) wszystkich odpowiedzi kobiet i mężczyzn podkreślała doniosłość tego elementu. Z pewnością stanowiło to element większej całości w pozytywnym postrzeganiu obszarów wiejskich i nie należało postrzegać obcowania z naturą jako determinanty absolutnie wiodącej, ale możliwość wykorzystania zasobów stanowił swoisty handicap. Wyniki zatem uzupełniają już dostępne badania (MACÍAS-ZAMRANO I in. 2024; NISBET I in. 2020), które podkreślają znaczenie środowiska naturalnego w kształtowaniu dobrostanu mieszkańców. Korzyści z bezpośredniego kontaktu z naturą respondenci deklarowali również bez względu na wiek (rys. 54). Relatywnie najmniejsze znaczenie miało to dla osób z przedziału 18-24, ponieważ dla ok. 1/3 z nich możliwość mieszkania w zrównoważonym środowisku przyrodniczym miało fundamentalne znaczenie, podczas gdy dla starszych respondentów udział ten wynosił już powyżej 60%. Istnieją jednak badania opisujące pozytywny wpływ środowiska naturalnego na kształtowanie pozytywnych postaw i celów życiowych (ZAMORA I in. 2021) oraz ograniczenie zagrożeń psychospołecznych na późniejszym etapie życia (BOWERS I in. 2021).

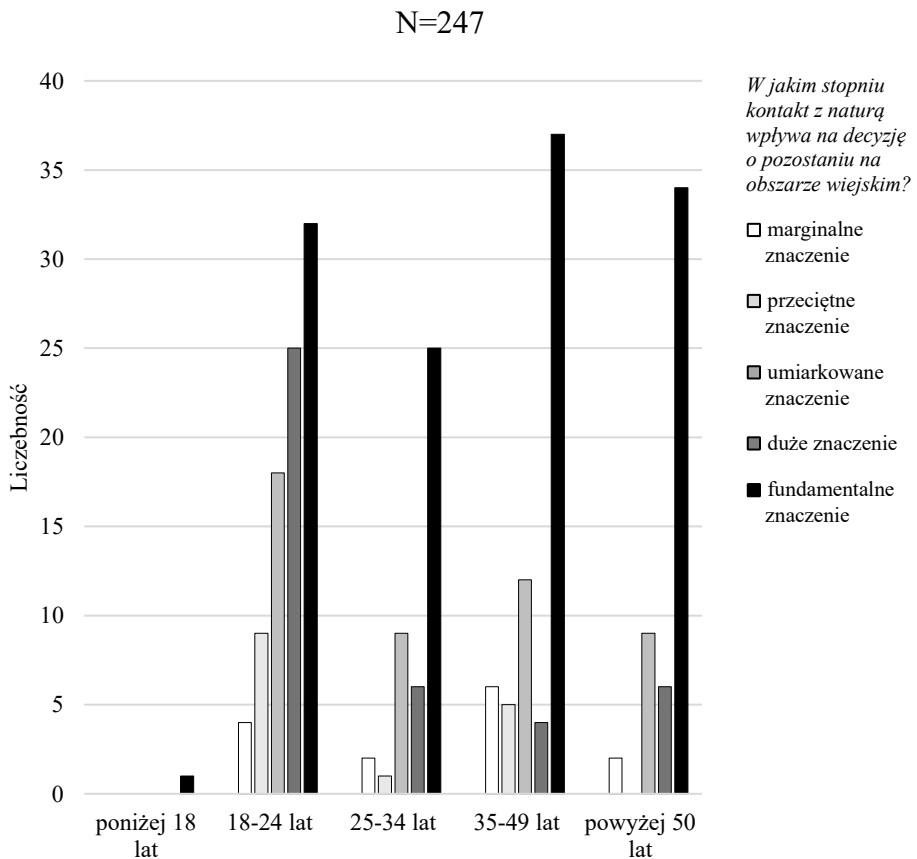


Rys. 53. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ środowiska naturalnego na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

Źródło: Opracowanie własne

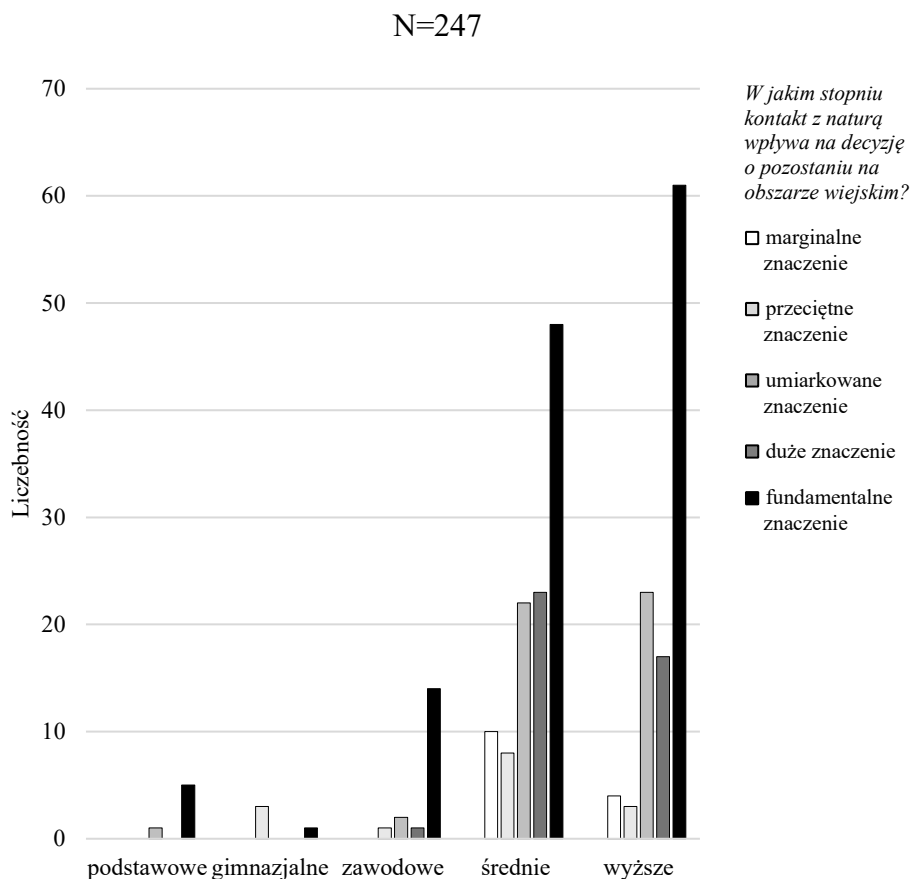
Wraz z wiekiem te korzyści nadal były sygnalizowane, co wpisuje się w naukową dyskusję dokumentującą, że kontakt z naturą wpływał pozytywnie na sferę regulowania emocji oraz poprawiał subiektywny dobrostan (GU i in. 2023; DOWN I in. 2021). Dla osób starszych natomiast spełniało to dodatkowe funkcje, do których przede wszystkim zaliczyć można tzw. aktywne starzenie (KAFKOVÁ, VIDOVIČOVÁ 2025; BARRABLE i in 2024). Docenienie dostępności środowiska przyrodniczego również miało miejsce bez względu na poziom wykształcenia. Wojewódzka-Wiewiórska i in (2022) wykazali, że chociaż wykształcenie koreluje z postawami wobec przyrody (bardziej wykształceni częściej wykazują opiekę i prośrodowiskowe nastawienie), to wartość przyrody jako element życia lokalnego jest obecna szeroko wśród mieszkańców

wiejskich niezależnie od poziomu wykształcenia – czyli zarówno bardziej, jak i mniej wykształceni mieszkańcy wiejscy wskazują na znaczenie przyrody, choć w różnym nasileniu. Wyniki innych badań dowodzą, że kontakt z naturą ma społeczne znaczenie przekraczające proste linie edukacyjne (ANDERSON, KRETTENAUER 2021). Zrealizowane badanie również potwierdziło taką zależność, ponieważ fundamentalne znaczenie walorom przyrodniczym przypisało ponad 75% osób z wykształceniem niższym niż średnie oraz ponad 55% osób z wykształceniem co najmniej średnim (rys. 55).



Rys. 54. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ środowiska naturalnego na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne



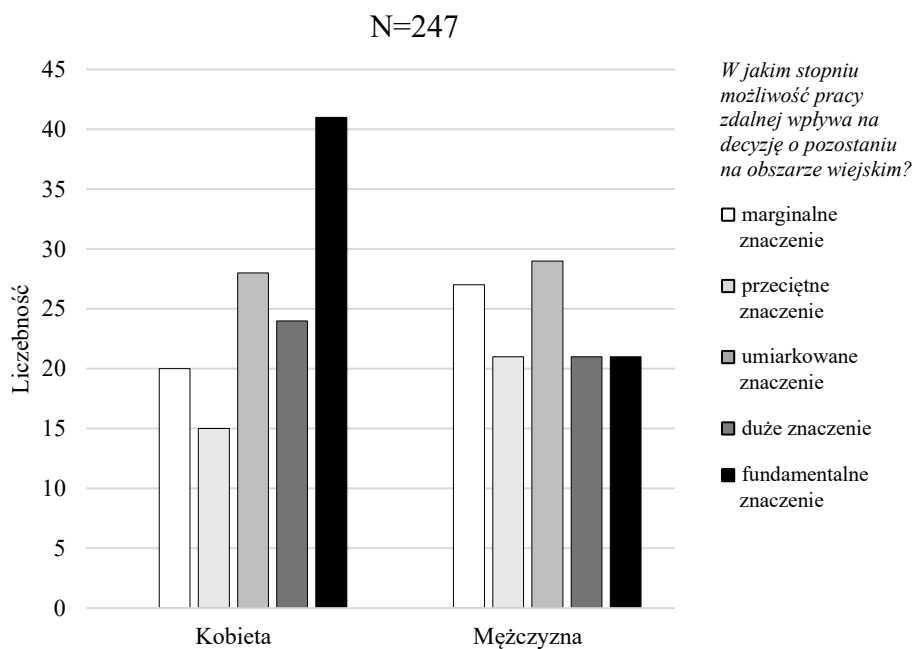
Rys. 55. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ środowiska naturalnego na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne

Jak już wielokrotnie akcentowano, to aspekty ekonomiczne postrzegane są jako wyjątkowo istotne w ocenie dobrobytu mieszkańców. Podejmowanie pracy najemnej lub prowadzenie własnej działalności jest głównym źródłem dochodów rozporządzalnych w gospodarstwie domowym. Rozwinięcie technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) oraz postęp technologiczny usprawniło świadczenie pracy, przede wszystkim w zakresie usług. Dzielenie tygodnia pracy między pracę zdalną a pracę w siedzibie przedsiębiorstwa

umożliwia ograniczenie m.in. kosztów transportu, czyniąc obszary wiejskie wartym rozważenia miejscem do życia. Tym samym, że osoby deklarujące większą skłonność do pracy zdalnej są bardziej skłonne przeprowadzić się z miast na obszary wiejskie (WONG i in. 2025), a potencjał pracy zdalnej tworzy warunki (możliwość pracy z domu), które mogą uczynić obszary podmiejskie lub wiejskie bardziej atrakcyjnymi – o ile infrastruktura (szybki Internet) i usługi lokalne to umożliwiają (LUCA i in. 2024). Zatem praca zdalna jest rozważana i stosowana jako instrument przyciągania osiedleń na obszarach wiejskich (czyli wpływa na postrzeganie atrakcyjności), ale nietrwałość efektu zależy silnie od infrastruktury i lokalnych usług (*Remote...* 2024).

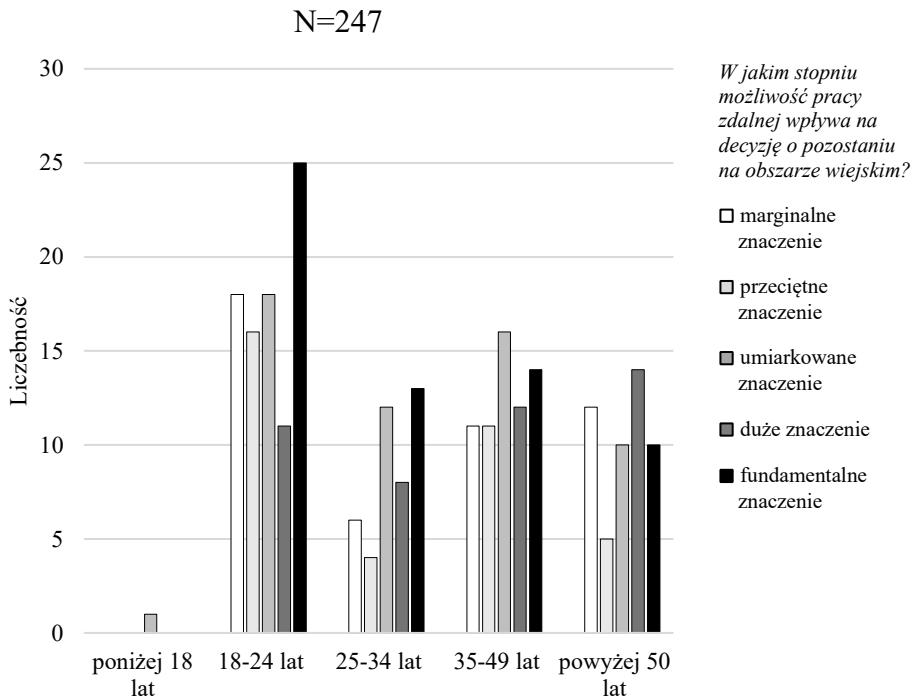
Postrzeganie i ostateczne korzystanie z pracy zdalnej są uwarunkowane dekompozycją rynków pracy i liczbą stanowisk możliwych do obsadzenia. w konsekwencji, jest zróżnicowana płciowo. Jak wynika z badań Kley i Reimer (2023), przed pandemią COVID-19, która znacznie przyspieszyła upowszechnienie tej możliwości świadczenia pracy, kobiety były niedoreprezentowane w telepracy (ok. 10% różnicy), a jednocześnie forma ta była częściej kojarzona z unikaniem długich dojazdów, co w przeszłości częściej dotyczyło kobiet. Tym samym, zmieniła układ obowiązków domowych i dojazdów, co ma implikacje dla decyzji lokalizacyjnych i możliwości pozostania w miejscu zamieszkania (MOFAKHAMI i in. 2024). Podział obowiązków domowych w kontekście możliwości pracy zdalnej z perspektywy kobiet był kluczowy. Jak dowodzą Castro-Trancón i in. (2024), nawet jeśli kobiety w pewnych kontekstach częściej deklarowały, że praca zdalna umożliwiła im uniknięcie długich dojazdów (i przez to pozostanie), efekt ten zależał od struktury opieki lub domowych obowiązków i od dostępu do kwalifikowanych zdalnych stanowisk. Na podstawie danych zaprezentowanych na rysunku 56 można potwierdzić powyższe rezultaty. Kobiety biorące udział w badaniu częściej zwracały uwagę na fundamentalne znaczenie możliwości pracy zdalnej jako determinanty atrakcyjnego postrzegania obszarów wiejskich ($\frac{2}{3}$ wskazań tej możliwości było udziałem kobiet). Rozkład odpowiedzi wśród mężczyzn był z kolei znacznie równiej rozłożony, co można tłumaczyć specyfiką zawodową obszarów wiejskich. Tylko część z nich może być realizowana na odległość. Jeśli cechuje je nadreprezentacja mężczyzn, a tak było w istocie, to rozkład odpowiedzi nie wskazywał wyraźnej przewagi jednej z nich.



Rys. 56. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ pracy zdalnej na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

Źródło: Opracowanie własne

Możliwość pracy zdalnej była wielokrotnie akcentowana jako potencjalne zwiększenie atrakcyjności obszarów wiejskich. Jak wynika z danych zaprezentowanych na rysunku 57 jej bardzo duży wpływ deklarowały osoby w każdym przedziale wiekowym, przy czym najwięcej wskazań pochodziło od osób w wieku do 35 lat (ponad 30% odpowiedzi dla tego przedziału). Wraz z długością stażu pracy fundamentalne znaczenie spadało do ok. 20%. Nie pozwala to na jednoznaczne stwierdzenie o mniejszym znaczeniu pracy zdalnej wśród osób powyżej 45 r. ż. Mowa tu bowiem o kluczowym znaczeniu dla konkretnej próby badawczej. Istnieją badania potwierdzające zainteresowanie świadczeniem pracy na odległość zarówno przez osoby rozpoczynające karierę zawodową (ALDEA i in. 2025; ERKAN-ÖÇEK, İSLAM 2025; MATYSIAK 2022) ale także tych, których cechuje większa stabilność na rynku pracy (BEŇO i in. 2024).



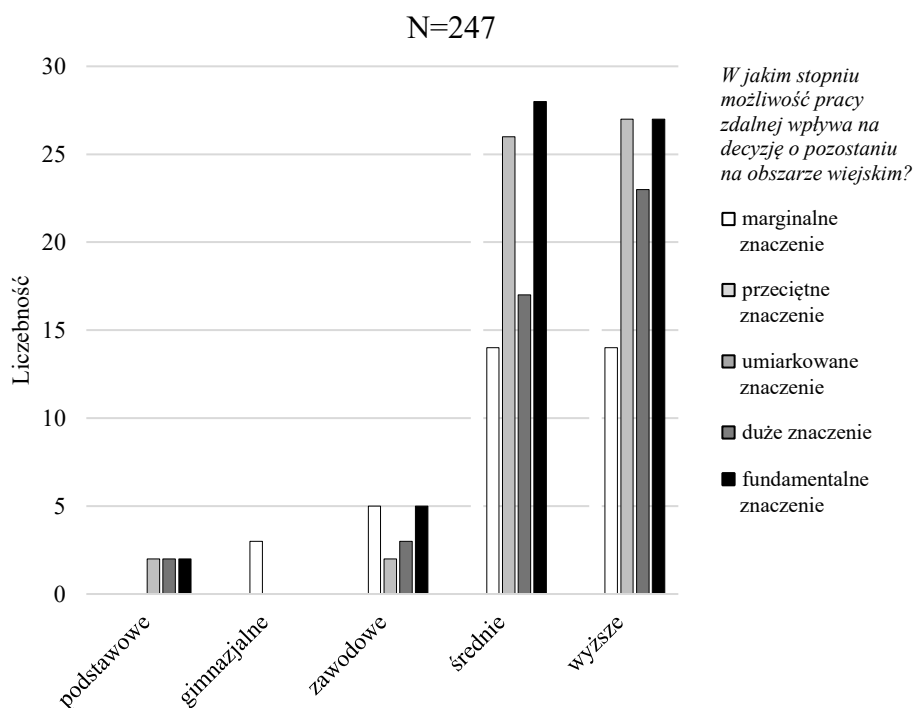
Rys. 57. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ pracy zdalnej na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne

Zatrudnienie w sektorach pozarolniczych i usługowych sprzyja świadczeniu pracy na odległość. Wraz z upływem czasu bowiem coraz bardziej powszechny staje mieszaany tydzień pracy polegającym na elastycznym rozłożeniu dni roboczych, w których pracownik realizuje swoje obowiązki w połączeniu z fizyczną obecnością w miejscu pracy oraz takich, które są możliwe do zrealizowania poza siedzibą przedsiębiorstwa. Tego typu rozwiązania są charakterystyczne dla działalności pozarolniczej i pozaprzemysłowej. A praca w sektorze usługowym powiązana jest z wykształceniem co najmniej średnim. Dlatego też to właśnie w takich przypadkach możliwość pracy zdalnej może mieć fundamentalne znaczenie. Z drugiej jednak strony specyfika pracy oraz pełnione obowiązki mogą niejako obligatoryjnie wykluczać uwzględnienie takiego rozwiązania. Dlatego też możliwość świadczenia pracy zdalnej nie

miała wówczas znaczenie w ocenie jej wpływu na chęć pozostania na obszarach wiejskich. Nie można zatem jednoznacznie wskazać zależności pomiędzy znaczeniem pracy zdalnej i wykształceniem. Potwierdzają to wyniki zrealizowanego badania, gdzie rozkład odpowiedzi wśród osób z wyższym wykształceniem nie pozwala na kardynalne stwierdzenia. Choć ze względu na charakter pracy może ona nie być przedmiotem rozważań dla osób z wykształceniem co najwyżej zawodowym (rys. 58). Praca zdalna w takim wypadku była dla osób z mniej wykształconych rzadziej dostępna (*Implications...* 2021; RADZIUKIEWICZ 2021; LÓPEZ-IGUAL, RODRÍGUEZ-MODROÑO 2020).

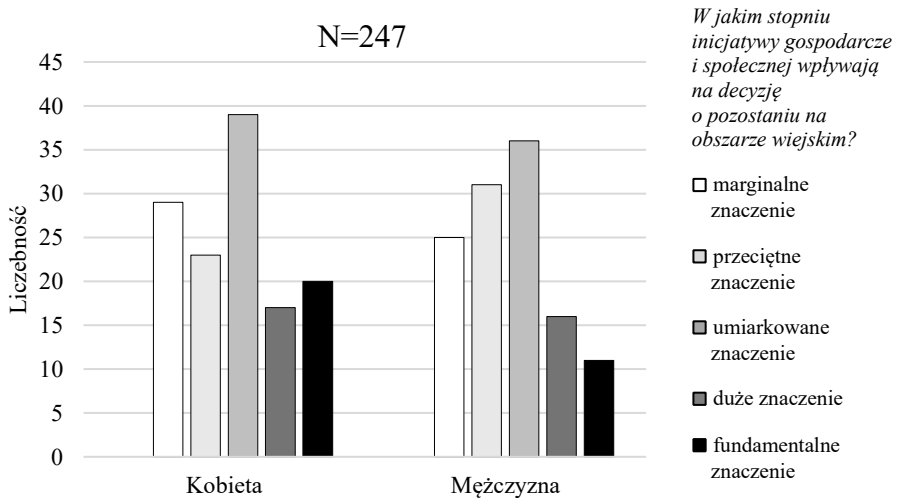
Bez względu na preferencje, oczekiwania i oceny, należy spodziewać się dalszego upowszechniania pracy zdalnej, a co za tym idzie kalkulacja indywidualnych oczekiwań wobec osiągniętych dochodów i rodzaju zatrudnienia może korzystnie wpływać na osiedlanie się na obszarach wiejskich (KALINOWSKI 2023; DOLIŃSKA i in. 2023).



Rys. 58. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ pracy zdalnej na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne

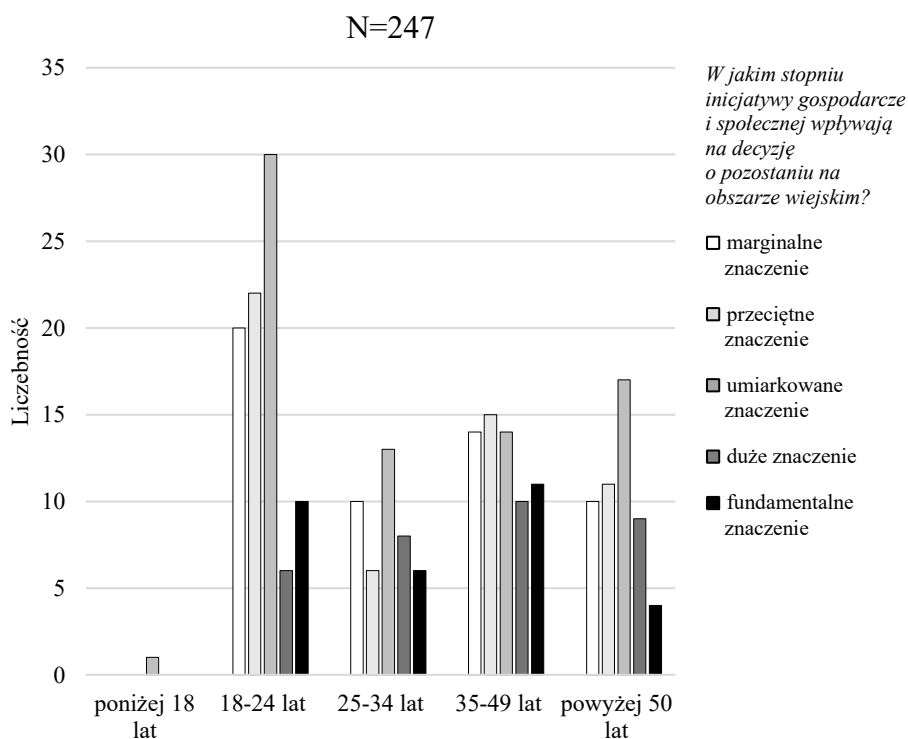
Na poprawę postrzegania terenów wiejskich jako atrakcyjnego miejsca do życia wpływają również inicjatywy lokalne wywodzące się z zaangażowania mieszkańców, podmiotów trzeciego sektora oraz jednostek samorządu terytorialnego. Aktywność przejawiająca się w cyklicznych, ale i doraźnych przedsięwzięciach wzmacnia poczucie przynależności i sprawczości, proaktywność oraz kapitał społeczny (NAVARRO-VALVERDE 2022). Wzrost zaangażowania i nowych inicjatyw wynika nierzadko z pojawienia się na obszarach wiejskich nowych mieszkańców, chcących w sposób świadomy kształtować swoje najbliższe otoczenie (JANC i in. 2023). Jak wynika z przeanalizowanych doświadczeń, liderami takich inicjatyw są częściej kobiety (SARKKI i in. 2024), dla których transfer wiedzy i budowanie sieci ma znacznie większe znaczenie niż dla mężczyzn (LINDBERG 2017; SARKKI i in. 2021). Podobne wnioski można wysnuć na podstawie przeprowadzonych badań. Choć w populacji objętej badaniem takiej działalności przypisywano najczęściej umiarkowane znaczenie ($\frac{1}{3}$ odpowiedzi wśród kobiet i mężczyzn), to wśród osób przypisujących tym inicjatywom istotne znaczenie przeważały kobiety ($\frac{2}{3}$ wszystkich odpowiedzi w tej kategorii). Jednocześnie dla 40% kobiet i 56% mężczyzn będących uczestnikami badania liczba inicjatyw i ich specyfika nie miały większego wpływu na postrzeganie atrakcyjności terenów wiejskich (rys. 59).



Rys. 59. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ inicjatyw społecznych na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

Źródło: Opracowanie własne

Zaangażowanie w inicjatywy oddolne oraz oczekiwania z nimi związane mogą się różnić się z perspektywy wieku potencjalnych beneficjentów (DRAGIN i in. 2024). Wraz z napływem nowych osób na tereny wiejskie pojawiły się działania aktywizujące i budujące sieci społeczne wśród społeczności lokalnej w kilku wymiarach (SCHAFFT I in. 2021). Wiele z nich było realizowanych bez podziału na wiek (CHRISTMANN I in 2024). Nierzadko nowe inicjatywy wiejskie znajdowały wspólne przestrzenie porozumienia z tymi, które funkcjonowały w społeczności już wcześniej. Dla osób starszych bowiem funkcjonowanie inicjatyw oddolnych ma kluczowe znaczenie dla tzw. aktywnego starzenia, które poprawia dobrostan obywateli i wzmacnia poczucie przynależności (HUSSAIN i in. 2024). Choć proaktywność i sprawczość wpływa na poczucie satysfakcji z życia, to w przypadku respondentów miało to umiarkowane znaczenie (rys. 60).

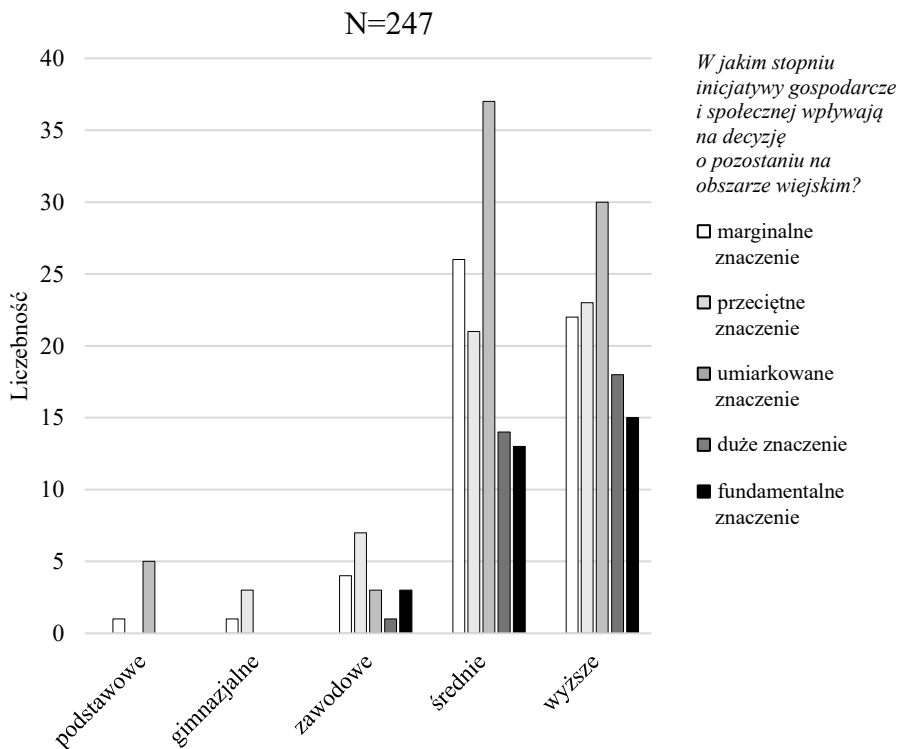


Rys. 60. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ inicjatyw społecznych na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne

Zainteresowanie tą problematyką wzrastało wraz z wiekiem, ale dla ponad 80% osób w wieku 18-24 lata oraz dla blisko 70% ankietowanych w wieku 25-49 lat pozostawało na umiarkowanym poziomie. Odsetek ten uległ obniżeniu dopiero wśród respondentów w ostatnim przedziale wiekowym, co mogło mieć związek z konwersją czasu aktywności zawodowej na wiek poprodukcyjny.

Budowanie sieci społecznych oraz przedsiębiorczość na najniższym lokalnym poziomie przybierała na znaczeniu wraz z poziomem wykształcenia. Dla niespełna 18% respondentów z wykształceniem zawodowym miało to istotne znaczenie, kiedy wśród osób z wyższym wykształceniem odsetek ten wynosił już ponad 30% (rys. 61).



Rys. 61. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ inicjatyw społecznych na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne

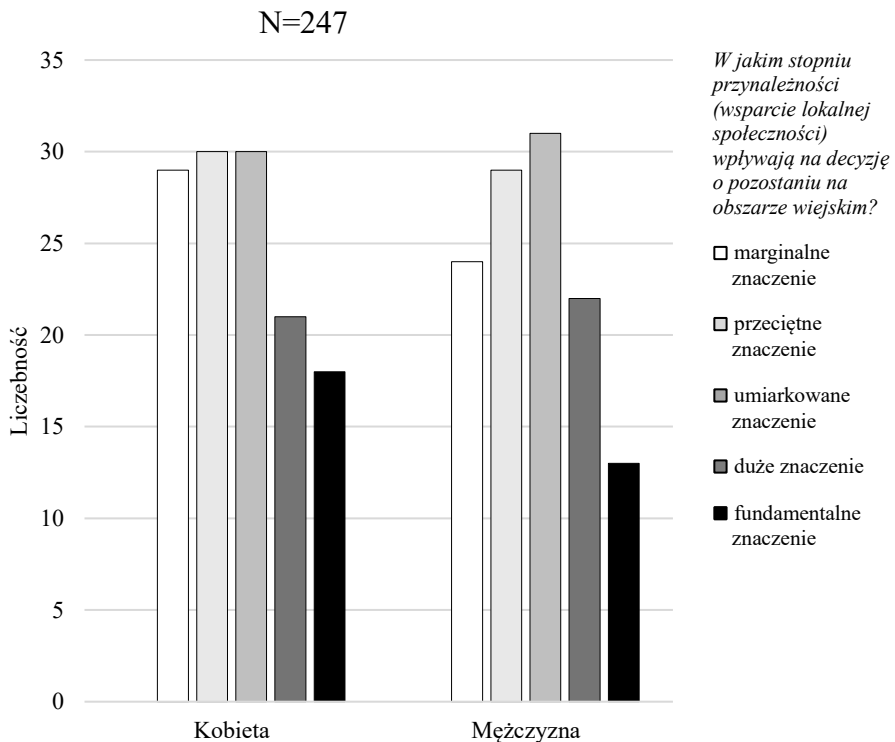
Potwierdza to wyniki innych opracowań. Matysiak (2017) badając młode, dobrze wykształcone osoby z terenów wiejskich wykazała, że mogą być one pionierami innowacyjności i zmian lokalnych, a ich zaangażowanie koreluje z pochodzeniem ze wsi, kapitałem społecznym rodziny, doświadczeniem mieszkania w mieście oraz motywacjami osiedlenia się na wsi (MATYSIAK 2022). Wykształcone i zaangażowane osoby będą kształtować skuteczny rozwój obszarów wiejskich, a będzie on tym bardziej skuteczny, jeśli jego liderami będą miejscowi mieszkańcy posiadający wiedzę i umiejętności.

Zaangażowanie społeczne i inicjatywy oddolne na obszarach wiejskich są coraz częściej postrzegane jako ważny element budowania lokalnej tożsamości i poczucia wspólnoty, jednak ich znaczenie wciąż różni się w zależności od wieku, płci i wykształcenia mieszkańców. Młodszy, lepiej wykształceni dorośli częściej widzą w nich sposób na realizację własnej sprawczości oraz możliwość wpływu na otoczenie, podczas gdy osoby starsze traktują je raczej jako kontynuację tradycyjnych form wspólnotowego współdziałania. Kobiety częściej niż mężczyźni angażują się w działania społeczne, zwłaszcza te związane z kulturą i integracją lokalną, podczas gdy mężczyźni częściej podchodzą do nich pragmatycznie lub neutralnie. Z kolei niższy poziom wykształcenia zwykle ogranicza udział w takich inicjatywach, co wynika z mniejszych zasobów kapitału społecznego i niższego poczucia wpływu. Wraz z upływem lat wzrasta jednak świadomość wartości wspólnotowego działania i jego znaczenia dla jakości życia na wsi, choć nadal nie jest to czynnik decydujący o migracji, pozostaniu czy powrocie, lecz raczej element stopniowo wzmacniającej więź z miejscem i lokalną społecznością.

Poczucie przynależności stanowi jeden z kluczowych czynników kształtujących relacje społeczne oraz stabilność struktur wspólnotowych na obszarach wiejskich. Odnosi się ono zarówno do emocjonalnego związku jednostki z miejscem zamieszkania, jak i do identyfikacji z lokalną społecznością, jej wartościami oraz praktykami społecznymi. Silne zakorzenienie w środowisku lokalnym sprzyja budowaniu kapitału społecznego, wzmacnia zaufanie i gotowość do współdziałania, a także wpływa na sposób postrzegania wsi jako przestrzeni życiowej. Jednocześnie poczucie przynależności może pełnić funkcję czynnika stabilizującego – ograniczającego mobilność przestrzenną i wzmacniającego decyzje o pozostaniu w miejscu pochodzenia. Współcześnie, w kontekście przemian społecznych i technologicznych, nabiera ono nowego wymiaru, łącząc tradycyjne formy tożsamości lokalnej z potrzebą autonomii i samorealizacji jednostki.

Poczucie przynależności może również stanowić istotny czynnik determinujący decyzję o powrocie na wieś po okresie edukacji lub pracy w mieście. Dla wielu osób doświadczenie życia poza środowiskiem pochodzenia uwypukla znaczenie więzi społecznych, bliskości relacji i zakorzenienia, które stają się ważnym elementem tożsamości i źródłem emocjonalnego bezpieczeństwa. w tym kontekście powrót na wieś nie jest jedynie wyborem przestrzennym, lecz także formą odtworzenia ciągłości biograficznej i ponownego włączenia się w sieć lokalnych zależności społecznych.

Jak wynika z danych zaprezentowanych na rysunku 62 częściej o znaczeniu poczucia przynależności jako bodźca do pozostania na dotychczas zamieszkanym obszarze wiejskim informowały kobiety (15% kobiet wobec niepełna 10% mężczyzn).

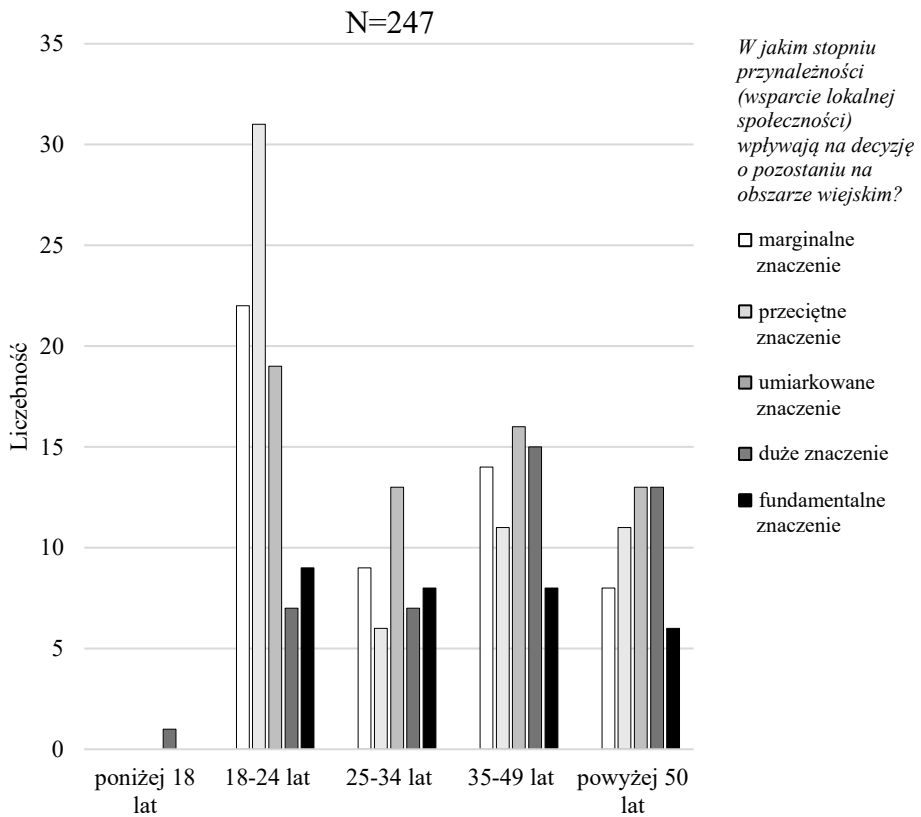


Rys. 62. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ poczucia przynależności na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

Źródło: Opracowanie własne

Dla mężczyzn ten aspekt nie stanowił ważnej determinanty, ponieważ ponad 60% z nich wskazywało na co najwyżej umiarkowane znaczenie. W literaturze przedmiotu podkreśla się przewagę kobiet w akcentowaniu poczucia przynależności, co tłumaczono przede wszystkim długim okresem zamieszkania, aktywnością zawodową, pełnionymi rolami społecznymi i opiekuńczymi oraz silniejszym poczuciem zbudowanych więzi lokalnych, nie zawsze ograniczających się wyłącznie do więzi rodzinnych (FERGUSON i in. 2024; VAN DER STAR, HOCHSTENBACH 2021). Podkreślono przy tym, że również nieekonomiczne korzyści – identyfikacja z wiejskim stylem życia, społeczne wsparcie i wysoka jakość życia były centralnym motywem pozostania (GASHI NULLESHI, KALONAITYTE 2022). A zatem badani jakościowe i ilościowe potwierdziły, że kobiety często deklarują silniejsze przywiązanie i podkreślają nieekonomiczne korzyści życia wiejskiego (tożsamość, wsparcie lokalne, bezpieczeństwo), co częściowo wyjaśnia, dlaczego w niektórych kontekstach częściej zostają na wsi.

Siła poczucia przynależności rośnie wraz z wiekiem. Łączy się to bowiem z tzw. *ageing in place*, kiedy mobilność jest już ograniczona i wynika zazwyczaj z kondycji zdrowotnej lub chęci łączenia rodziny. Osoby będące w wieku poprodukcyjnym częściej postrzegają to zagadnienie w kategoriach kluczowej determinanty satysfakcji z życia. Wśród respondentów objętych badaniem ponad 37% osób w wieku powyżej 50 lat deklarowało poczucie przynależności jako mające co najmniej duże znaczenie w podjęciu decyzji o pozostaniu w dotychczasowym miejscu zamieszkania. Podobne podejście było domeną niespełna 18% osób w wieku 18-24 lat (rys. 63). O ile przywiązanie do miejsca ma charakter wielowymiarowy to stabilność społeczna, silne utożsamienie z kulturą lokalną (BURHOLD, NAYLOR 2005), poczucie przynależności (CLARK i in. 2024; WILES i in. 2021) petryfikowały to poczucie u osób starszych.

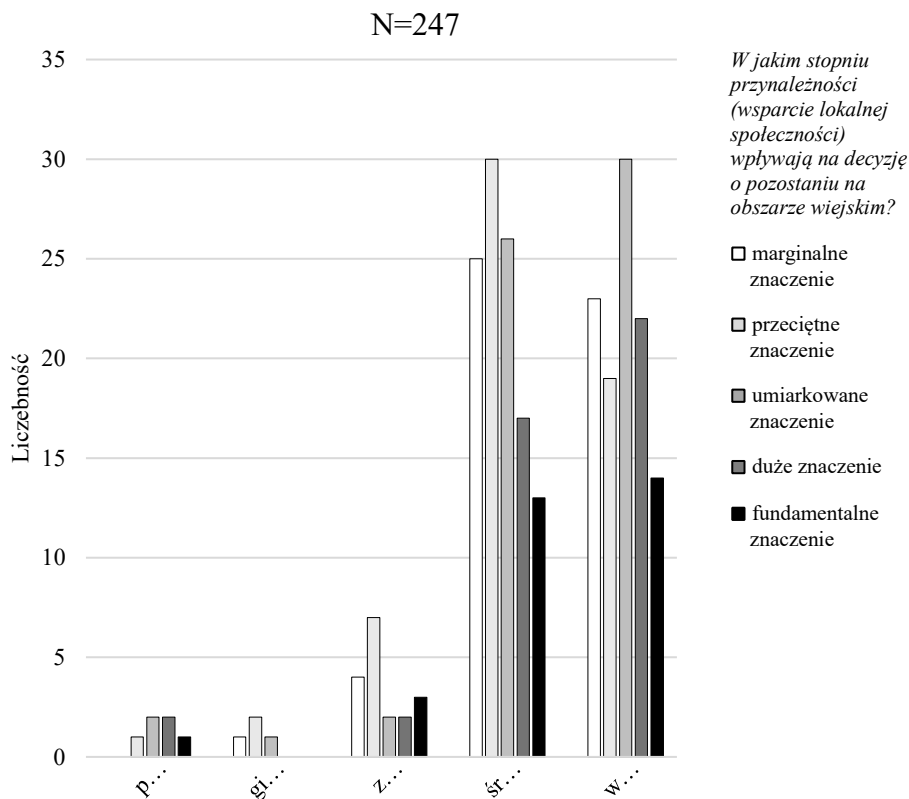


Rys. 63. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ poczucia przynależności na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne

Poczucie przynależności trudno jednoznacznie połączyć z poziomem wykształcenia. Wykształcenie jest bowiem ważnym, ale kontekstowo zróżnicowanym czynnikiem (KONIETZKA, MARTYNOVYCH 2025). Z jednej strony osoby wyposażone w wiedzę i kompetencje mają aspiracje zawodowe, które mogą negatywnie wpływać na chęć pozostania na obszarze wiejskim a z drugiej strony wyższa świadomość i pozytywne postrzeganie społeczności i unikalnych warunków zwiększają chęć pozostania (BERNSEN i in. 2022). Wpływać mogą na to również indywidualne oczekiwania i plany związane

z powrotem na obszary wiejskie po skończonej edukacji (MATYSIAK 2022; DA SILVA i in. 2021).



Rys. 64. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ poczucia przynależności na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne

Wśród osób biorących w badaniu ok. 10-15% uznało poczucie przynależności za fundamentalny element skłaniający do pozostania na obszarach wiejskich bez względu na poziom wykształcenia (rys. 64). w badaniach Mandal i Latusek (2015) wprost wskazuje się, że osoby z niższym poziomem wykształcenia osiągają wyższe wskaźniki przywiązania, które rośnie wraz z wiekiem.

Poczucie przynależności stanowi jeden z kluczowych czynników warunkujących decyzje migracyjne, zwłaszcza w kontekście relacji między obszarami wiejskimi i miejskimi. To zjawisko odzwierciedla nie tylko emocjonalny związek jednostki z miejscem, ale również sieć relacji społecznych i symboliczne znaczenia przypisywane środowisku życia. Badania wskazują, że kobiety częściej niż mężczyźni odwołują się do więzi wspólnotowych i emocjonalnych aspektów miejsca, co może sprzyjać ich większej skłonności do pozostawania w lokalnych społecznościach. Z kolei wiek sprzyja wzmocnieniu poczucia przynależności – osoby starsze, posiadające dłuższy staż zamieszkania i ugruntowane relacje społeczne, częściej deklarują silne przywiązanie do miejsca. Wśród osób młodszych tendencja ta jest zróżnicowana: część z nich traktuje przywiązanie jako element tożsamości lokalnej lub rodzinnej, inni zaś, w kontekście mobilnego stylu życia, postrzegają je jako ograniczenie. Zależność między poziomem wykształcenia a poczuciem przynależności ma charakter ambiwalentny – wyższe wykształcenie często sprzyja mobilności i otwartości na zmiany, co może osłabiać lokalne więzi, choć u części jednostek prowadzi do bardziej refleksyjnego i świadomego wyboru miejsca zakorzenienia.

3.3. Ocena atrakcyjności osiedleńczej obszarów wiejskich

Atrakcyjność obszarów wiejskich jako miejsca do życia od wielu lat zostaje przedmiotem zainteresowania badaczy zajmujących się przemianami społecznymi, gospodarką przestrzenną czy polityką rozwoju lokalnego (CHMIELEWSKA, ZEGAR 2018). Współczesna wieś nie jest już postrzegana jedynie przez pryzmat rolnictwa, lecz jako złożona przestrzeń, w której splatają się kwestie infrastruktury technicznej, jakości środowiska, dostępności usług, możliwości zawodowych oraz siły lokalnych wspólnot. w efekcie atrakcyjność wsi staje się wielowymiarową kategorią, zależną zarówno od obiektywnych warunków życia, jak i subiektywnych ocen mieszkańców (WILKIN 2018).

Badacze wskazują, że współczesne rozumienie atrakcyjności wsi kształtuje się na styku dwóch rodzajów doświadczeń: codzienności mieszkańców oraz ich oczekiwań wobec lokalnego otoczenia (KRZYŻANOWSKA 2024). Mieszkańcy coraz częściej definiują wieś jako miejsce, w którym liczy się nie tylko spokój, przestrzeń czy naturalne otoczenie, lecz także dostęp do

nowoczesnej infrastruktury – dobrej jakości dróg, Internetu, usług zdrowotnych czy edukacyjnych. w wielu analizach podkreśla się, że to właśnie poziom usług i możliwości rozwojowych w największym stopniu decyduje o tym, czy wieś jest postrzegana jako miejsce sprzyjające długofalowemu funkcjonowaniu rodzin (HERUDZIŃSKI 2020).

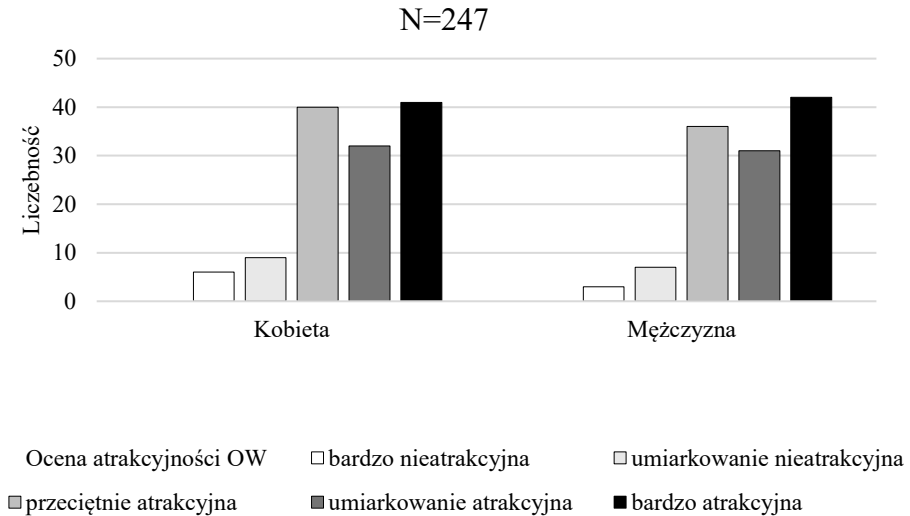
Jednocześnie zauważalne jest zróżnicowanie ocen wynikające z odmiennych funkcji, jakie pełnią obszary wiejskie. Wsie silniej powiązane z miastami, rozwijające funkcje mieszkaniowe i usługowe, często są oceniane bardziej pozytywnie niż te o tradycyjnym, rolniczym charakterze, borykające się z deficytem usług publicznych. Badacze zwracają uwagę, że atrakcyjność wsi nie zależy wyłącznie od poziomu dochodów czy wyposażenia w infrastrukturę, ale również od jakości relacji społecznych (HERUDZIŃSKI 2020). Zaangażowane wspólnoty lokalne, aktywne organizacje społeczne czy poczucie bezpieczeństwa i bliskości relacji są uznawane za ważny element budujący przywiązanie do miejsca zamieszkania. w efekcie wieś oceniana bywa nie tylko jako przestrzeń materialnych warunków życia, ale także jako środowisko, które może sprzyjać stabilności, zakorzenieniu i poczuciu sprawczości mieszkańców (KRZYŻANOWSKA 2024; WILKIN 2018).

Różnice płciowe w ocenie atrakcyjności obszarów wiejskich jako miejsca do życia mają charakter złożony i trudno wyprowadzić jednoznaczny wzorzec. Kobiety częściej akcentują znaczenie jakości usług publicznych, dostępności opieki zdrowotnej czy funkcjonowania lokalnych instytucji, które odgrywają kluczową rolę w codziennym życiu mieszkańców wsi (KRZYŻANOWSKA 2024). Ich ocena wsi bywa silniej związana z funkcjonowaniem lokalnych sieci wsparcia oraz stopniem integracji społecznej, co potwierdzają badania wskazujące, że tam, gdzie wspólnoty lokalne działają sprawnie, satysfakcja kobiet z życia na wsi wyraźnie rośnie (HERUDZIŃSKI 2020).

Jednocześnie w wielu regionach mężczyźni oceniają wieś bardziej przez pryzmat stabilności ekonomicznej, zwłaszcza w kontekście lokalnego rynku pracy i możliwości zawodowych. Jeśli otoczenie gospodarcze jest sprzyjające, ich ocena warunków życia bywa bardziej pozytywna. w literaturze podkreśla się, że odmienne doświadczenia codzienności – wynikające z różnic w obciążeniach opiekuńczych, poziomie mobilności, a także tradycyjnych ról społecznych wpływają na to, które aspekty życia na wsi uznawane są za najważniejsze.

W efekcie trudno wskazać jednoznacznie, czy ocena atrakcyjności obszarów wiejskich ma jednoznaczne konotacje płciowe. Zróżnicowanie opinii

jest silnie zależne od kontekstu instytucjonalnego i społeczno-gospodarczego, a także od stopnia, w jakim lokalne polityki publiczne odpowiadają na potrzeby różnych grup mieszkańców. Badania konsekwentnie pokazują jednak, że tam, gdzie wieś zapewnia dostęp do podstawowych usług, stabilności ekonomicznej i sieci wsparcia społecznego, zarówno kobiety, jak i mężczyźni oceniają ją jako atrakcyjne miejsce do życia, choć z różnych perspektyw i z innym zestawem priorytetów.



Rys. 65. Ocena atrakcyjności osiedleńczej obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci

Źródło: Opracowanie własne

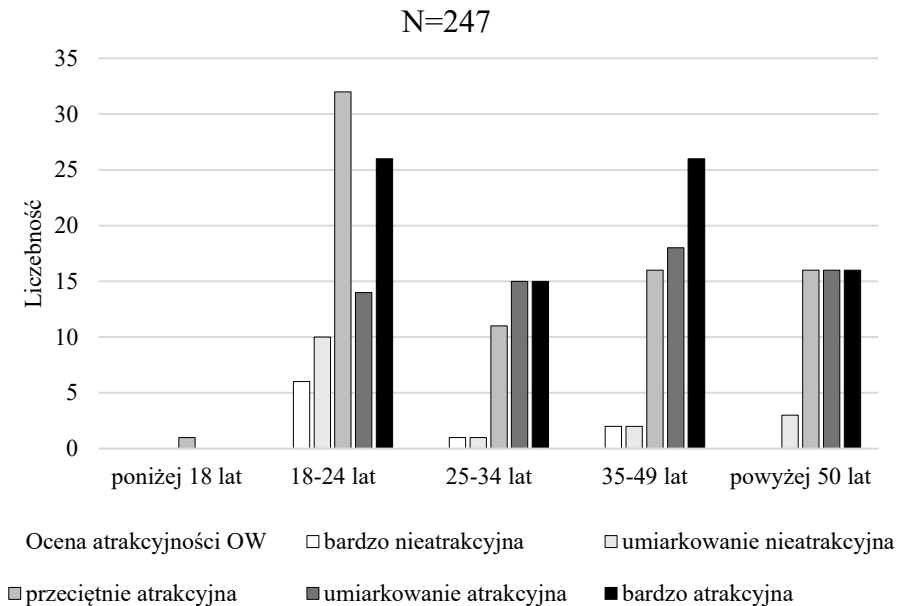
Wyniki przeprowadzonego badania potwierdziły taki stan rzeczy. Wśród respondentów przeważały pozytywne oceny atrakcyjności obszarów wiejskich bez względu na płeć, ponieważ rozkład odpowiedzi był bardzo zbliżony (rys. 65). w badanej grupie aż 88% kobiet i 91% mężczyzn wskazało obszary wiejskie jako co najmniej przeciętne miejsce do życia. w tej grupie aż 32% kobiet i 35% mężczyzn deklaroowało, że wieś była bardzo atrakcyjnym miejscem do życia. Odpowiedzi negatywne miały charakter marginalny (odpowiednio 4 i 2%), co należy wiązać, jak się wydaje, z dużym poczuciem przynależności i jednoczesnej satysfakcji z życia ankietowanych.

Badania prowadzone w Europie i Ameryce Północnej wskazują, że wiek jest jednym z kluczowych czynników różnicujących ocenę atrakcyjności wsi jako miejsca zamieszkania. Starsi mieszkańcy częściej postrzegają wieś pozytywnie, zwracając uwagę na stabilność społeczną, przewidywalność otoczenia, poczucie bezpieczeństwa oraz trwałość lokalnych więzi (GLASGOW, BROWN 2012). w wielu analizach podkreśla się, że osoby po 50. roku życia szczególnie cenią spokojne tempo życia i relatywnie niższe koszty utrzymania, które sprzyjają ich dobrostanowi, zwłaszcza w kontekście starzenia się w miejscu zamieszkania (SKINNER, HANLON 2016).

Z kolei młodsze grupy wiekowe częściej formułują oceny krytyczne, wskazując na ograniczone możliwości zatrudnienia, słabszą dostępność usług publicznych oraz niedopasowanie infrastruktury do aspiracji związanych z mobilnością zawodową i edukacyjną (SHUCKSMITH 2018). Wyniki badań prowadzonych w Polsce potwierdzają tę zależność: respondenci starsi oceniają wieś jako środowisko bardziej stabilne i przewidywalne, natomiast osoby młodsze częściej deklarują chęć migracji do większych ośrodków ze względu na rozwój zawodowy i edukacyjny (MATYSIAK 2018).

Różnice te interpretowane są jako odzwierciedlenie odmiennych faz życia oraz związanych z nimi potrzeb. Dla starszych mieszkańców liczy się przede wszystkim jakość relacji społecznych, poczucie zakorzenienia oraz dostępność podstawowych usług, podczas gdy młodszy częściej analizują wieś przez pryzmat szans ekonomicznych i możliwości rozwoju. w efekcie atrakcyjność wsi nie jest stałą cechą, lecz dynamicznym konstruktem zależnym od wieku, sytuacji życiowej oraz doświadczeń poszczególnych grup mieszkańców.

Krytyczne postrzeganie atrakcyjności obszarów wiejskich w opinii młodych osób nie znalazło potwierdzenia w wynikach przeprowadzonego badania. Blisko 30% z nich wskazało wieś jako bardzo odpowiednie miejsce do życia (rys. 66). I choć wraz z wiekiem ten odsetek uległ zwiększeniu, a młodzi mieszkańcy najczęściej wskazywali przeciętną atrakcyjność badanych obszarów to nadal wynik ten należy rozpatrywać w kategoriach pozytywnych.



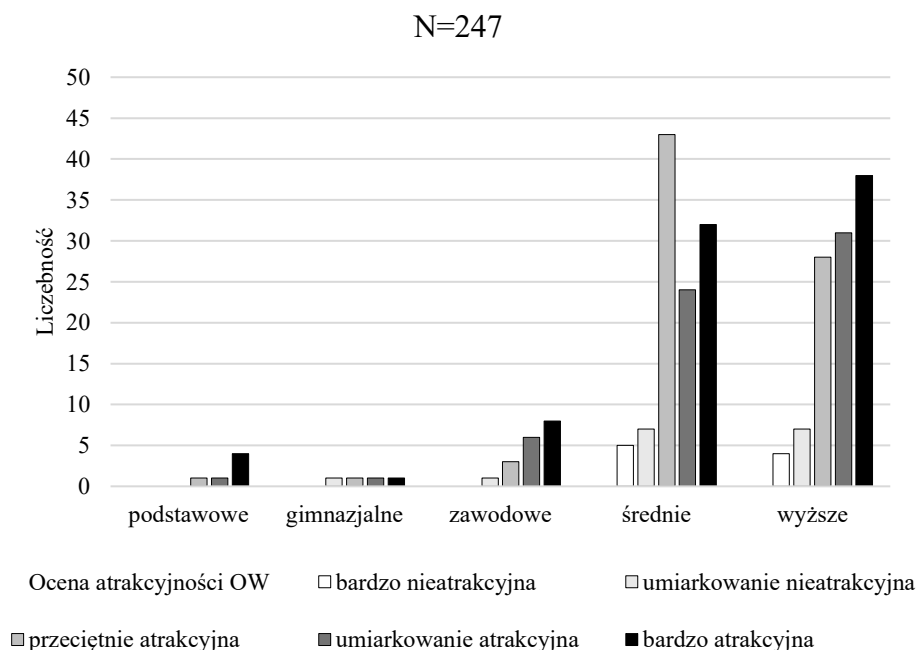
Rys. 66. Ocena atrakcyjności osiedleńczej obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne

Również wykształcenie okazuje się istotnym, lecz ambiwalentnym czynnikiem kształtującym postrzeganie atrakcyjności obszarów wiejskich jako miejsca do życia. Z jednej strony, wyższe wykształcenie wiąże się z większą mobilnością, wyższymi aspiracjami i bardziej wyrafinowanymi oczekiwaniami wobec usług publicznych i rynku pracy – tam, gdzie lokalna oferta nie odpowiada tym oczekiwaniom, osoby lepiej wykształcone częściej oceniają wieś mniej korzystnie lub rozważają migrację (SHUCKSMITH 2018; TASSINARI i in. 2023). Z drugiej strony, w kontekstach, gdzie wieś dysponuje dobrą infrastrukturą, możliwościami zatrudnienia (w tym pracą zdalną) oraz aktywnymi wspólnotami, wysoki poziom edukacji może sprzyjać pozytywnej ocenie – wykształceni mieszkańcy częściej doceniają walory jakości życia, aktywność obywatelską i potencjał innowacyjny lokalnych inicjatyw (BIAGI, MELEDDU 2024).

Empiryczne badania ukazują te złożone zależności: analizy wpływu edukacji w modelach przewidujących wsparcie dla rozwoju turystyczno-gospodarczego i jakości życia wskazują na interakcje między wykształceniem a kontekstem ekonomicznym – efekt wykształcenia pojawia się silniej tam, gdzie istnieją lokalne możliwości realizacji kwalifikacji (MCGEHEE, ANDERECK, 2004; CHICUDEAN I in. 2016). w badaniach nad młodszymi kohortami wykształcenie często koreluje z gotowością do opuszczenia obszaru wiejskiego w poszukiwaniu rozwoju, jeżeli lokalna oferta jest ograniczona (SIMÕES i in. 2021).

W konsekwencji wykształcenie nie determinuje jednoznacznie pozytywnej lub negatywnej oceny wsi – jego wpływ jest warunkowany materialnymi zasobami miejsca, rynkiem pracy oraz politykami lokalnymi umożliwiającymi wykorzystanie kapitału ludzkiego. Badania przyszłe powinny zatem integrować pomiary oczekiwań, mobilności i lokalnych możliwości, aby rozplątać mechanizmy leżące u podstaw tych zależności (SHUCKSMITH i in. 2009; TASSINARI i in. 2023).



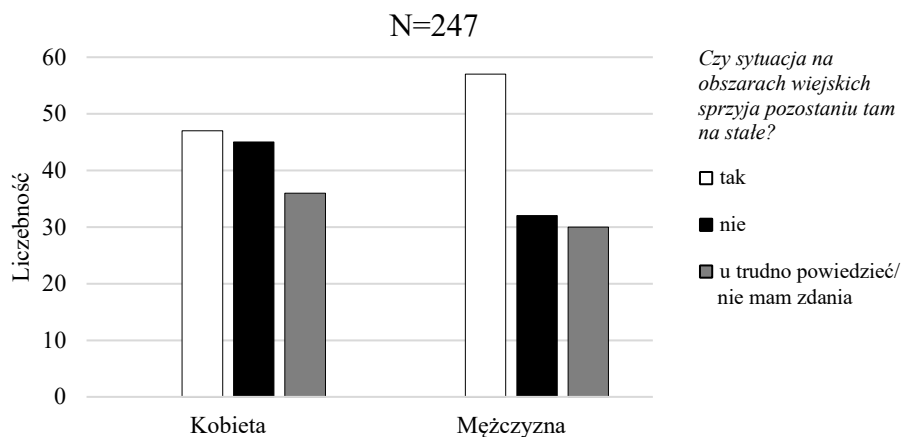
Rys. 67. Ocena atrakcyjności osiedleńczej obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne

Przeprowadzone badanie jednoznacznie wpisuje się w opisane wcześniej zależności, potwierdzając zarówno niejednoznaczność postrzegania atrakcyjności wsi przez pryzmat wykształcenia, jak i pewne wyraźne tendencje (rys. 67). Respondenci o wyższym poziomie wykształcenia wykazywali większą zmienność opinii – część z nich wskazywała na wysoką wartość życia na wsi dzięki spokojowi, jakości środowiska i możliwości zaangażowania w lokalne inicjatywy, inni zaś podkreślali ograniczenia związane z rynkiem pracy i brakiem perspektyw rozwojowych. Osoby o niższym poziomie wykształcenia rzadziej wyrażały wątpliwości i w dużej mierze deklarowały akceptację życia na wsi, co wskazuje na mniejszą mobilność i niższe aspiracje zawodowe w kontekście lokalnym. W badaniu pojawiły się także subtelne różnice w ocenie infrastruktury i dostępności usług, które w przypadku wykształconych respondentów miały większe znaczenie przy formułowaniu ogólnej opinii o atrakcyjności miejsca zamieszkania. Ogólnie rzecz biorąc, wyniki wskazują, że decyzje i oceny mieszkańców są wypadkową indywidualnych oczekiwań, możliwości lokalnych i uwarunkowań społeczno-ekonomicznych, a poziom wykształcenia znacząco modyfikuje zarówno kierunek, jak i stopień tej oceny.

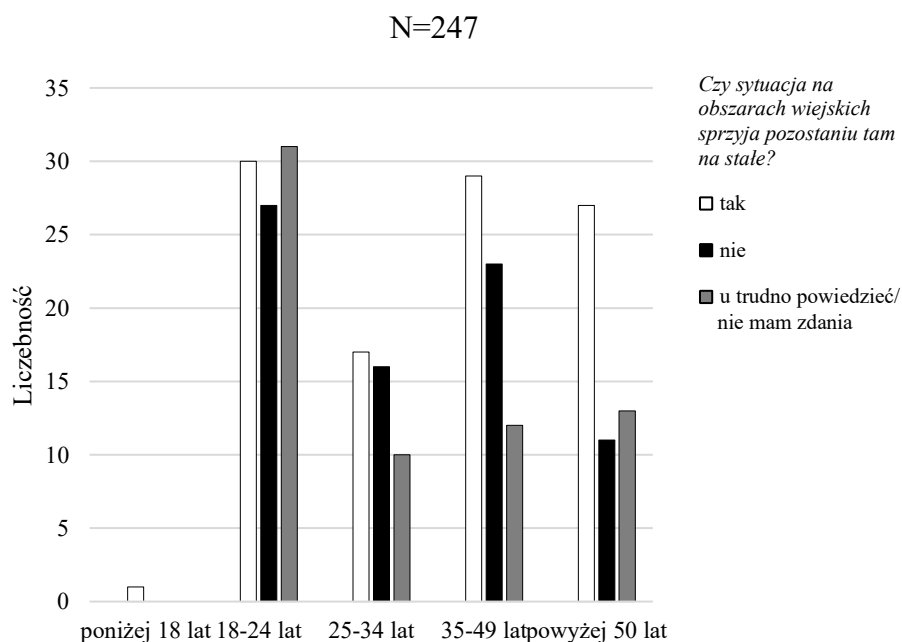
Obecna sytuacja na obszarach wiejskich w Polsce i w Europie wskazuje na złożoność procesów decyzyjnych związanych z pozostaniem na wsi na stałe. Atrakcyjność życia na wsi jest w dużym stopniu niejednoznaczna i zależy od różnorodnych czynników strukturalnych, społecznych i indywidualnych. Dla części mieszkańców stabilność i przewidywalność wsi, poczucie wspólnoty oraz bliskość sieci społecznych czynią ją miejscem atrakcyjnym i relatywnie komfortowym do życia. Jednak inne elementy, takie jak ograniczone możliwości zatrudnienia, mniejsza dostępność usług edukacyjnych i kulturalnych czy trudności w mobilności, powodują, że nie wszyscy czują się na wsi w pełni spełnieni.

Analiza decyzji o pozostaniu na wsi ujawnia wyraźne różnice ze względu na płeć. W badaniach deklaracyjnych mężczyźni częściej wskazują, że planują pozostać na obszarach wiejskich na stałe (rys. 68). Wynika to częściowo z ich większego przywiązania do lokalnego rynku pracy, zwłaszcza rolnictwa lub innych form działalności gospodarczej osadzonej w miejscu zamieszkania, a także z tradycyjnych ról społecznych, które wiążą mężczyzn z odpowiedzialnością za utrzymanie gospodarstwa lub majątku rodzinnego. Kobiety natomiast częściej podkreślają wątpliwości związane z jakością życia, dostępnością usług społecznych oraz możliwościami rozwoju dla siebie i swoich dzieci, co sprawia, że ich deklaracje pozostania są bardziej ambiwalentne.



Rys. 68. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sprzyjające warunki stałego zamieszkania na obszarach wiejskich z uwzględnieniem płci

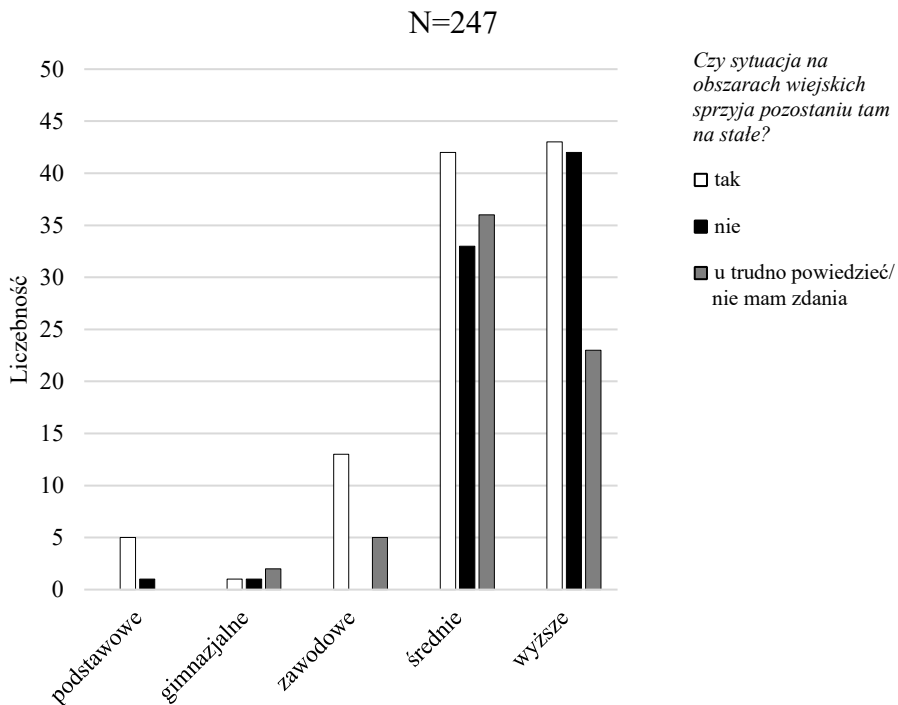
Źródło: Opracowanie własne



Rys. 69. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sprzyjające warunki stałego zamieszkania na obszarach wiejskich z uwzględnieniem wieku

Źródło: Opracowanie własne

Równie istotny był kontekst wieku. Najwięcej niepewności co do pozostania na wsi obserwuje się wśród młodszych mieszkańców, szczególnie w wieku 18-35 lat (rys. 69). Dla tej grupy kluczowe są perspektywy edukacyjne, zawodowe i społeczne – ograniczenia lokalnego rynku pracy, konieczność migracji za lepszymi szansami edukacyjnymi czy dostępem do kultury w miastach powodują, że młodzi formułują liczne wątpliwości co do stałego osiedlenia się na wsi. Z kolei starsi mieszkańcy (powyżej 50. roku życia) deklarują najmniejszy poziom niepewności. Ich ocena jest najczęściej pozytywna i wynikająca z przywiązania do miejsca, długotrwałych więziach społecznych i poczuciu bezpieczeństwa, które z wiekiem stają się coraz istotniejsze.



Rys. 70. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sprzyjające warunki stałego zamieszkania na obszarach wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia

Źródło: Opracowanie własne

Wykształcenie również odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu deklaracji o pozostaniu na wsi. Osoby dobrze wykształcone, posiadające wyższe kwalifikacje, wyraźnie częściej wyrażają wątpliwości co do życia na obszarach wiejskich (rys. 70). Z jednej strony doceniają one pozytywne strony życia na wsi – spokój, jakość środowiska i więzi społeczne, z drugiej zaś oczekują lepszych możliwości zatrudnienia i rozwoju zawodowego, które nie zawsze są dostępne lokalnie. w rezultacie osoby wykształcone rzadziej formułują jednoznaczne deklaracje, a ich decyzje są uzależnione od szans adaptacyjnych, elastyczności rynku pracy i możliwości pracy zdalnej. Z kolei mieszkańcy o niższym poziomie wykształcenia mają mniej wątpliwości – często pozostają na wsi ze względu na przywiązanie do miejsca, ograniczoną mobilność zawodową oraz praktyczne uwarunkowania ekonomiczne, co skutkuje wyraźniejszą i bardziej jednoznaczną deklaracją pozostania.

Podsumowując, decyzje o pozostaniu na wsi są wynikiem wielu czynników i wciąż pozostają niejednoznaczne. Płeć, wiek i wykształcenie kształtują percepcję atrakcyjności życia wiejskiego w różny sposób. Mężczyźni, starsi mieszkańcy i osoby o niższym poziomie wykształcenia częściej deklarują pozostanie na stałe, podczas gdy kobiety, młodzi i wykształceni mieszkańcy formułują więcej wątpliwości i wymagają spełnienia dodatkowych warunków, by traktować wieś jako miejsce trwałego osiedlenia. Obecna sytuacja społeczno-ekonomiczna wsi wskazuje więc na złożoność tych decyzji i potrzebę uwzględnienia różnych perspektyw w politykach lokalnych oraz programach wspierających rozwój społeczności wiejskich.

Podsumowanie

Obszary wiejskie woj. warmińsko-mazurskiego charakteryzują się problemami na lokalnych rynkach pracy, relatywnie niskim poziomem wynagrodzeń, niskim poziomem uprzemysłowienia oraz ograniczoną dostępnością usług, przez co w dużym stopniu dotyka je problem negatywnych procesów demograficznych. Na podstawie przeprowadzonych badań sformułowano następujące wnioski:

1. Województwo warmińsko-mazurskie doświadcza trwałego trendu depopulacji: w latach analizowanego okresu obserwuje się zmniejszenie liczby mieszkańców i niższą gęstość zaludnienia w porównaniu z początkiem wieku – tendencja ta wynika zarówno z ujemnego przyrostu naturalnego, jak i przewagi wymeldowań nad zameldowaniami.
2. Migracje stanowią główny czynnik zmiany liczby ludności: saldo migracji na pobyt stały dla regionu jest ujemne, przy czym migracje wewnętrzne i zewnętrzne wykazują zmienność roczną – obserwowane są okresowe dodatnie salda lokalne, jednak ogólny bilans pozostaje negatywny.
3. Struktura przestrzenna depopulacji jest zróżnicowana – największe ubytki koncentrują się w północnej i północno-wschodniej części województwa, podczas gdy obszary podmiejskie (otoczenie większych miast) wykazują relatywnie korzystniejsze zmiany demograficzne.
4. Zmiany wieku migrujących ujawniają model „rodzinny” – odpływ ludności w wieku produkcyjnym wiąże się z migracją dzieci i młodzieży (przemieszczają się całe rodziny), co osłabia potencjał reprodukcyjny i zasoby siły roboczej na wsi.
5. Współczynnik płodności kobiet na obszarach wiejskich uległ pogorszeniu między 2013 a 2023 rokiem – tylko niewielki odsetek gmin wykazał wzrost tej miary, co prognostycznie wskazuje na dalsze zmniejszanie się udziału ludności przedprodukcyjnej.
6. Proces starzenia ludności przyspiesza – udział osób w wieku poprodukcyjnym wzrósł istotnie (wartości przeciętne regionu nadal poniżej

krajowych, lecz trend jest niekorzystny), co implikuje rosnące obciążenia socjalne i zdrowotne w przyszłości.

7. W analizie typologicznej gmin (typologia Webba) wzrost udziału typów regresywnych potwierdza pogłębianie się negatywnych trendów – udział obszarów o dualnie regresywnej sytuacji (przyrost naturalny ujemny i ujemne saldo migracji) niemal się podwoił w dekadę.
8. Pomimo uogólnionego pogorszenia, istnieją lokalne wyjątki pozytywne – gminy podmiejskie i niektóre otoczenia Olsztyna oraz Ełku i Elbląga wykazują cechy przyciągania ludności (zmiany funkcji wielofunkcyjnej, lepsze powiązania komunikacyjne), co wskazuje na znaczenie dostępności usług i infrastruktury.
9. Czynniki ekonomiczne i dostęp do usług są kluczowe – niedostateczna liczba miejsc pracy, ograniczony dostęp do edukacji i opieki zdrowotnej oraz słaba infrastruktura transportowa i cyfrowa determinują decyzje migracyjne z terenów odległych.
10. Dane administracyjne (BDL) mogą niedoszacowywać rzeczywistego stanu zasobów ludności – należy zauważyć, że realna liczba mieszkańców może różnić się znacząco (np. 20–30%) od oficjalnych rejestrów, co ma implikacje dla planowania polityk lokalnych.
11. Niewystarczająca dostępność ofert pracy została uznana za najistotniejszy czynnik wypychający — wskazało ją 49% ankietowanych, natomiast możliwość rozwoju zawodowego 43,5%. Czynniki te miały dominujące znaczenie dla decyzji migracyjnych w ujęciu deklaracyjnym.
12. Trudności związane z infrastrukturą transportu publicznego oceniano jako poważną przeszkodę w codziennym funkcjonowaniu; szczególnie wysoką rangę nadawano temu problemowi w grupie osób dla których dojazd do pracy lub usług był elementem warunkującym możliwość pozostania na wsi. Jednoznacznie deklarowano, że niedostateczna dostępność komunikacyjna zwiększa skłonność do migracji.
13. Ograniczone możliwości rozwoju zawodowego uznawano za czynnik o fundamentalnym znaczeniu – wśród osób o wyższym wykształceniu blisko połowa deklarowała, że brak perspektyw awansu i niedostosowanie lokalnej struktury zatrudnienia realnie skłania do wyjazdu.
14. Respondenci wskazywali, że warunki życia na wsi są atrakcyjne pod względem środowiskowym i społecznym: 88% kobiet i 91% mężczyzn

określiło wieś jako co najmniej dobre miejsce do życia, przy czym 32% kobiet i 35% mężczyzn uznało ją za miejsce „bardzo atrakcyjne”. Deklaracje te współlistniały jednak z oceną barier strukturalnych wpływających na decyzje migracyjne.

15. Wśród czynników przyciągających najczęściej wymieniano spokój, naturalne otoczenie oraz niższe koszty życia; rekompensowały one w pewnym stopniu deficyty usługowe, jednak jedynie nieliczna grupa respondentów uznawała je za wystarczające do trwałego związania się z miejscem zamieszkania bez równoległej poprawy dostępności usług i rynku pracy.

Ze względu na obserwowany układ przyczynowo-skutkowy (ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji), rekomenduje się wielowymiarową strategię interwencyjną skoncentrowaną na: (a) wzmocnieniu atrybutów osadniczych gmin peryferyjnych poprzez poprawę dostępu do usług (edukacja, zdrowie, opieka dzienna), infrastruktury transportowej i łączności cyfrowej; (b) tworzeniu warunków ekonomicznych sprzyjających stabilizacji miejsc pracy lokalnej – instrumenty powinny łączyć wsparcie dla mikro- i małych przedsiębiorstw, rozwój sektora zdalnej pracy oraz programy aktywizacji zawodowej dostosowane do lokalnych zasobów; (c) wdrożeniu systemu monitoringu demograficznego opartego na uzupełnieniu danych rejestrowych (BDL) o źródła administracyjne i badania miękkie, by zredukować niepewność planistyczną. Interwencje powinny być priorytetyzowane przestrzennie – pierwszeństwo dla obszarów o dualnie regresywnym profilu demograficznym oraz tych o najsłabszych powiązaniach komunikacyjnych, przy jednoczesnym wykorzystaniu potencjału gmin podmiejskich jako centrów dyfuzji pozytywnych zmian (multifunkcyjność, zrównoważony rozwój). w przeciwnym razie komplementarność procesów demograficznych oraz wyzwań natury społeczno-gospodarczych może istotnie wpływać na obniżenie dobrostanu ludności zamieszkującej ten region.

Piśmiennictwo

A long-term Vision for the EU's Rural Areas – Towards stronger, connected, resilient and prosperous rural areas by 2040.

ADAMCZYK A. 2023. *Polska polityka migracyjna i jej paradoksy*. Migration Studies – Review of Polish Diaspora, 1(187): 31-52.

ADAMOWICZ M., ZWOLIŃSKA-LIGAJ M. 2020. The “Smart Village” as a way to achieve sustainable development in rural areas of Poland. Sustainability, 12(16): 1-28.

ADAMS R. M., KOMU T. 2022. Radically Ordinary Lives: Young Rural Stayers and the Ingredients of the Good Life in Finnish Lapland. Young: Nordic Journal of Youth Research, 30(4): 361-376.

ALAMÁ-SABATER L., BUDÍ V., ÁLVAREZ-COQUE J. M. G., ROIG-TIERNO N. 2019. *Using mixed research approaches to understand rural depopulation*. Economía Agraria y Recursos Naturales – Agricultural and Resource Economics, 19(1): 99-120.

ALAMÁ-SABATER L., BUDÍ V., ROIG-TIERNO N., GARCÍA-ÁLVAREZ-COQUE J.M. 2021. *Drivers of Depopulation and Spatial Interdependence in a Regional Context*. Cities, 114: 1-11.

ALCALDE-CALONGE A., SÁEZ– MARTÍNEZ F. J., RUIZ-PALOMINO P. 2020. Towards effective sustainable models for developing underdeveloped and unpopulated regions. The experience of urban forest innovation lab (ufil) project in Cuenca (Spain). 19th International Congress on Public and Nonprofit Marketing Sustainability: new challenges for marketing and socioeconomic development, Spain.

ALDEA A. B., PARUSHEVA S., ZHELYAZKOVA S. 2025. Students’ Perceptions of Remote Work After COVID-19: a Comparative Study of Romania and Bulgaria. Societies, 15(10): 1-28.

ALEXANDER R., FUQUA M. (2024). Ruraling career guidance research and practice: Learning from rural perspectives. International Journal for Educational and Vocational Guidance, 108, 103004.

ALMEIDA M.A. 2020. The Use of Rural Areas in Portugal: Historical Perspective and the New Trends. Revista Galega de Economía, 29(2): 1-17.

- ALONSO-CARRILLO I., PÉREZ-MOROTE R., NUNEZ-CHICHARRO M., PONTONES-ROSA C. 2023. Do citizens in Spanish municipalities have the same perception of the solution to depopulation? Influence of population size. *Cities*, 135: 1-14.
- AMBROSETTI E., PAPARUSSO A. 2024. What is the Relationship Between the Perceived Quality of Neighbourhood and the Self-reported Life Satisfaction in Immigrants Versus Natives in Europe?. *Int. Migration & Integration* 25: 799-826.
- AMODIO T. 2022. Territories at risk of abandonment in Italy and hypothesis of repopulation. *Belgeo*, 4: 1-22.
- ANASTASIADOU A., KIM, J., SANLITRÜRK, A. E., DE VALK, H. A. G., & ZAGHENI, E. (2024). *Gender differences in the migration process: a narrative literature review*. *Population and Development Review*, 50(4): 961-996.
- ANDERSON, D. J., KRETTENAUER T. 2021. Connectedness to Nature and Pro-Environmental Behaviour: the role of age, gender and living context. *Sustainability*, 13(7): 1-17.
- ARTAMONOVA A., GILLESPIE B. J. 2022. *Older Adults' Internal Migration Toward Faraway Siblings*. *The Journals of Gerontology*, 77(7):1336-1349.
- ASLAM A. 2020. The hotly debate of human capital and economic growth: why institutions may matter? *Quality & Quantity*, 54: 1351-1362
- AUGUSTYŃSKA I., BŁĄŻEJOWSKA M., BRODZIŃSKA K., BRODZIŃSKI Z., STOLARSKA A. 2023. *Obszary wiejskie w Polsce: współczesne wyzwania i możliwości rozwoju*. Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, SGGW, Warszawa.
- AVERMANN N., SCHLÜTER J. 2019. *Determinants of customer satisfaction with a true door-to-door DRT service in rural Germany*. *Research in Transportation Business & Management*, 32: 1-7.
- Avviso pubblico per l'assegnazione di immobili vetusti devoluti gratuitamente dai proprietari per finalità turistico-ricettive o abitative. Anno 2025.
- AYUDA M. I., GÓMEZ P. PINILLA V. 2024. Which rural settlements have lost the most population? An analysis of a case study of north-east Spain (Aragón)(1900–2001). *Rural History*, 35(1): 170-188.

- BAERNHOLDT M., YAN G., HINTON I., ROSE K., MATTOS M. 2012. *Quality of life in rural and urban adults 65 years and older: Findings from the National Health and Nutrition Examination Survey*. Journal of Rural Health, 28(4): 339-347.
- BAŃSKI J. 2006. *Geografia polskiej wsi*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne S.A., Warszawa.
- BAŃSKI J. 2014. *Współczesne typologie obszarów wiejskich w Polsce – przegląd podejść metodologicznych*. Przegląd Geograficzny, 86(4): 441-470.
- BARRABLE A., FRIEDMAN S., BELOYIANNI V. 2024. *Nature connection in adulthood: The role of childhood nature experiences*. People and Nature, 6(4): 1571-1580.
- BATTISTI F., CAMPO O., FORTE F., MENNA D., PERDONÒ M. 2025. *Residential mobility: The impact of the real estate market on housing location decisions*. Real Estate, 2(3): 1-18.
- BEDNARIK Z., UNAY-GAILHARD Í. 2025. *Who stays in rural areas? Understanding gender differences in location decisions among millennials in the United States*. Population, Space and Place, 31(6): 1-13
- BENASSI F., BUSETTA A., GALLO G., STRANGES M. 2023. *Neighbourhood effects and determinants of population changes in Italy*. Vienna Yearbook of Population Research, 21: 311-338.
- BEŃO M., KRÍŽ J., CAGÁŇOVÁ D. 2024. *A Perspective on E-workers' Preferences and Experiences*. Academic Journal of Interdisciplinary Studies, 13(2): 1-14.
- BERNARD A., BELL M., CHARLES-EDWARDS E. 2014. *Life-Course Transitions and the Age Profile of Internal Migration*. Population and Development Review, 40(2): 213-239.
- BERNSEN N. R., CRANDALL M. S., LEAHY J. E., ABRAMSZZ J. B., COLOCOUSIS C. R. 2022. *Do rural youth want to stay rural? Influences on residential aspirations of youth in forest-located communities*. Community Development, 53(5): 566-584.
- BEUNEN R., MEIJER M., DE VRIES J. 2020. *Planning strategies for dealing with population decline: Experiences from the Netherlands*. Land Use Policy, 93: 1-10.

- BIAGI, B., MELEDDU, M. (2024). *Exploring Urban–Rural Paradox: Does Going Rural Mean Higher Life Satisfaction?* Italian Economic Journal, 10, 795–823.
- BIELECKA M. 2020. *Odnowa wsi i rozwój obszarów wiejskich po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej na przykładzie gminy Ślesin, w województwie wielkopolskim*. Acta Politica Polonica, 49: 41-49.
- BILLARI F. C. 2022. *Demography: Fast and slow*. Population and development review, 48(1): 9-30.
- BOCK B.B., HAARTSEN T. 2021. *Who is Afraid of Population Decline? The Struggle of Keeping Rural Depopulation on the Dutch Agenda*. AGER: Journal of Depopulation and Rural Development Studies, 33: 35-56.
- BOIETSKA-PONOMARENKO B. T., PONOMARENKO O. V., SHEVCHENKO V. 2022. *Тупи міграції: оновлене бачення класифікації*. Вчені записки Таврійського національного університету Імені в.і. вернадського, 33(72): 6-12.
- BOLL C., LEPPIN J., ROSSEN A., WOLF A. 2016. *Overeducation — new evidence for 25 European countries*. Hamburg Institute of International Economics, 173: 1-33.
- BOURNE L. S. 1996. *Reinventing the suburbs: Old myths and new realities*. Progress in Planning, 46: 163-184.
- BOWERS E. P., LARSON L. R., PARRY B. J. 2021. *Nature as an ecological asset for positive youth development: Empirical evidence from rural communities*. Frontiers in Psychology, 12: 1-15.
- British Association of Social Workers (BASW). 2020. *Young people's aspirations in rural areas: Barriers and opportunities*. BASW, Birmingham.
- BROOKS M. M. 2022. *The changing landscape of affordable housing in the rural and urban United States, 1990–2016*. Rural Sociology, 87(2): 511-546.
- BRZOZOWSKI J. 2011. *Ekonomiczne teorie migracji międzynarodowych*. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, 855: 55-73.
- BUDYTA-BUDZYŃSKA M. 2025. *Ucieczka z wielkiego miasta na wieś jako styl życia. Migracje wielkomiejskie do mazurskiej gminy Stare Juchy*. Wieś i Rolnictwo, 1(206): 35-57.

- BURAKOWSKI D., LIZIŃSKA W. 2024. *Depopulation of Rural Areas as Peripheral Areas in the Warmian-Mazury Voivodeship in Comparison with the Country*. Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists, 26(4): 18-31.
- BURHOLT V., NAYLOR D. M. 2005. *The relationship between rural community type and attachment to place for older people living in North Wales, UK*. European Journal of Ageing, 2(2): 109-119.
- CABAŃSKA J. 2015. *Uwarunkowania migracji ludności na jednolitym rynku europejskim na przykładzie nowych państw członkowskich Unii Europejskiej*, Wydział Gospodarki międzynarodowej, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań.
- CAMARERO L., OLIVA J. 2019. *Thinking in Rural Gap: Mobility and Social Inequalities*. Palgrave Communications, 5(1): 1-7.
- CARCHANO M., CARRASCO I., CASTILLO S., GARCÍA-CORTIJO M. C. 2021. *The social economy as a factor of economic development and resilience of population in rural areas. A study of mediating effects in Castilla-La Mancha (Spain)*. Sustainability, 13(10): 1-19.
- Castillo C. P., Barranco R. R., Curtale R., Kompil M., Jacobs-Crisioni C., Vallecillo S., Aurambout J., Sulis P., Auteri D., Sliva F. 2024. *Are remote rural areas in Europe remarkable? Challenges and opportunities*. Journal of Rural Studies, 105(1): 103-180.
- CASTRO-TRANCÓN N., ZUAZUA-VEGA M., OSCA A., CIFRE E., GARCÍA-IZQUIERDO A. L. 2024. *Effects of teleworking on wellbeing from a gender perspective: a systematic review*. Frontiers in Organizational Psychology, 13: 1-19.
- CECCATO V., ABRAHAM M. K. (red.) 2022. *Crime and Safety in the Rural. Lessons form research*. Springer, Cham.
- CHAPLITSKAYA A., HEIJMAN W., VAN OPHEM J. 2024. *Exploring well-being disparities between urban and rural areas: a case study in the Stavropol Territory, Russia*. Regional Sustainability, 5(1), 1-13.
- CHICUDEAN G. O., TODEA A., LILE R. 2016. *Local Residents' Attitude toward Sustainable Rural Tourism Development*. Sustainability, 8(1): 1-14.
- CHMIELEWSKA B. 2024. *Uwarunkowania procesu migracji kobiet ze wsi do miast. Zagadnienia doradztwa rolniczego*, 1(115): 82-97.
- CHMIELEWSKA B., ZEGAR J. S. 2018. *Podstawowe determinanty jakości życia mieszkańców wsi i miast po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Studia obszarów wiejskich*, 52: 23-38.

- CHOJNICKI Z., CZYŻ T. 2006. *Aspekty regionalne gospodarki opartej na wiedzy w Polsce*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- CHRISTIAANSE S. 2020. Rural facility decline: a longitudinal accessibility analysis questioning the focus of Dutch depopulation-policy. *Applied Geography*, 121: 1-13.
- CHRISTIANSEN P., LOFTSGARDEN T. 2011. *Drivers behind urban sprawl in Europe (TØI Report No. 1136/2011)*. Institute of Transport Economics (TØI), Oslo.
- CHRISTMANN G., SEPT A., RICHTER R. 2024. Socially innovative initiatives in deprived rural areas of Germany, Ireland and Portugal: Exploring empowerment and impact on community development. *Societies*, 14(5): 1-23.
- CLARK W. A. V., ONG VIFOR R., PHELPS C. 2024. *Place Attachment and Aging in Place: Preferences and Disruptions*. *Research on Aging*, 46(3-4): 179-196.
- Cohen, s. A., Greaney, M. L. (2023). Aging in Rural Communities. *Current Epidemiology Reports*, 10(1), 1–16. <https://doi.org/10.1007/s40471-022-00313-9>
- COOKE T. J., WRIGHT R., ELLIS M. 2018. *A prospective on Zelinsky's hypothesis of the mobility transition*. *Geographical Review*, 108(4): 503-522.
- ĆWIRLEJ-SOZAŃSKA A., SOZAŃSKI B., WIŚNIEWSKA-SZURLEJ A., WILMOWSKA-PIETRUSZYŃSKA A. 2018. *Quality of life and related factors among older people living in rural areas in south-eastern Poland*. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine*, 25(3): 539-545.
- CYMANOW P. 2010. Przegląd teorii migracji w świetle współczesnych wyjazdów zarobkowych. *Krakowskie Studia Małopolskie*, 14: 104-118.
- CZARNECKI B. 2011. Przestrzenne aspekty przestępczości. Metoda identyfikacji czynników zagrożeń w przestrzeni miejskiej. *Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej*, 216: 1-262.
- CZIBERE I., KOVÁCS I., SZUKALSKI P., STAROSTA P. 2021. *Depopulation and public policies in rural Central Europe. The Hungarian and Polish cases*. *AGER: Journal of Depopulation and Rural Development Studies*, 33: 57-82.

- CZUBALA OSTAPIUK M., PUENTE REGIDOR M., CORULLÓN HERMOSA C. 2022. *Rural Depopulation in Spain: Next Generation EU as a Stimulus to Accelerate the Transformation*. Journal of Liberty and International Affairs, 8(1): 211-228.
- DAHS A., BERZINS A., KRUMINS J. 2021. *Challenges of Depopulation in Latvia's Rural Areas*. Proceedings of the 2021 International Conference Economic Science for Rural Development, 11: 535-545.
- De Pablo-Valenciano J., Milán-García J., Uribe-Toril J., Guerrero-Villalba M. A. 2021. *The case of women farmers in southern Spain*. Land, 10(1): 1-13.
- DOBRYŃIAK M. 2024. Preferencje edukacyjne młodzieży na zanikających obszarach wiejskich. Pedagogika społeczna, 2(92): 61-76.
- DOITCHINOVA J., LAZAROVA E. 2023. *Demographic Changes and Inequalities: Regional Differences with a Focus on Rural Area in Bulgaria*. Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development, 23(4): 261-270.
- DOLIŃSKA A., JOŃCZY R., ROKITA-POSKART D. 2020. Post-secondary-school migration of young people to large regional centres as a factor of depopulation and disharmonious regional development in Poland. European Research Studies Journal, 23(3): 260-279.
- DOLIŃSKA A., JOŃCZY R., ŚLESZYŃSKI P., ROKITOWSKA-MALCHER J., ROKITA-POSKART D., PTAK M. 2023. Migracje z miast na wieś. Determinanty oraz wybrane konsekwencje w wymiarze ekonomicznym i przestrzenno-środowiskowym (na przykładzie strefy podmiejskiej Wrocławia). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- DOMAŃSKI C., KASPERKIEWICZ W., KWIATKOWSKI E. 2018. *90 lat łódzkiej ekonomii*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- DOMAŃSKI R. 1987. *Przestrzenna organizacja rozwoju regionalnego*. Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- DOMAŃSKI S. R. 2000. *Kapitał ludzki, podział pracy i konkurencyjność*. Gospodarka Narodowa, 7-8: 32-46.
- DOWN M. J. A., CHIVERS P., KIRSCH P., PICKNOLL D. 2021. *Wellbeing and nature connectedness for emerging adult undergraduates after a short expedition: a small pilot study*. Health Promotion Journal of Australia, The University of Notre Dame, Australia.

- Dragin A. S., Surla T., Ladičorbić M. M., Jovanović T., Zadel Z., Nedeljković-Knežević M., Tešin A., Amezcua-Ogáyar J. M., Calahorro-López A., Košić K., Stojanović V., Ivkov-Džigurski A., Pavlović D., Vasić Ž. 2024. *Exploring the link between openness and entrepreneurial capacity in young people: Building resilient and sustainable rural territories*. *Land*, 13(11): 1-17,
- DUDEK-MAŃKOWSKA S., GROCHOWSKI M., SITNIK K. 2024. Changes in the Characteristics of Suburbanization in the Warsaw Metropolitan Area in the First Decades of the 21st Century. *Sustainability*, 16(11): 1-19.
- EBERHARDT P. 1989. *Regiony wyludniające się w Polsce*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich –Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław.
- EBNER H. 2024. Dialogue in Decline: Lessons from planners in rural shrinking municipalities in Sweden. Linköping University Electronic Press, Linköping.
- ERKAN-ÖÇEK R., İSLAM T. 2025. Who Moves to the Countryside, and Why? a systematic review of urban-to-rural migration. *Planning* (35)1: 171-181.
- EROS H., SMOTER M., KREKÓ J. 2022. *Young women on the labour market in Hungary and Poland*. Youth Employment PartnerSHIP (YEP), Institute for Structural Research & Budapest Institute, Budapest.
- Eurofound. 2023. *Unaffordable and inadequate housing in Europe*. Publications Office of the European Union.
- Eurofound. 2024. Remote work in rural and peripheral areas: Characteristics, challenges and initiatives to support it. Working Paper.
- European Parliament, Directorate-General for Parliamentary Research Services. 2019. *The professional status of rural women in the EU. (Study for the FEMM Committee)*. European Parliament, Brussels
- FARKAS T., BRUDER E., KOLTA D., GERENCÉR I. 2020. Diverse migration processes of rural youth and young adults in Hungary. W: SCHAFFT K. A., STANIĆ S., HORVATEK R., MASELLI A. *Rural youth at the crossroads: Transitional societies in Central Europe and beyond*. Routledge, London.
- FERGUSON S., HAARTSEN T., STEINFÜHRER A., CATNEY G. 2024. *The role of non-resident family ties in rural staying*. *Population, Space and Place*, 30(3): 1-16.

- FERNANDES G.P. 2019. Rural Depopulation, Social Resilience and Context Costs in the Border Municipalities of Central Portugal. Dichotomies of Social Reorganization vs Absence of Public Policies. *Economía Agraria y Recursos Naturales – Agricultural and Resource Economics*, 19(1): 121-149.
- FERNÁNDEZ-CARRO C. 2012. Movers or stayers? Heterogeneity of older adults' residential profiles across continental Europe. *European Spatial Research and Policy*, 19,:17-32.
- FIHEL A., JANICKA A., OKÓLSKI M. 2023. *Predicting a Migration Transition in Poland and its Implications for Population Ageing*. *Central and Eastern European Migration Review*, 12(1): 265-292.
- FÜRÉSZ T., MOLNÁR B. 2021. *The first decade of building a family-friendly Hungary*. *Quaderns de Polítiques Familiars*, 7: 6-17.
- GALLEGO F. J., DÍAZ-PUENTE J. M., QUESADA D. F., BETTONI M. 2021. *Modelling critical innovation factors in rural agrifood industries: a case study in Cuenca, Spain*. *Sustainability*, 13(17): 1-20.
- GASHI NULLESHI S., KALONAITYTE V. 2022. *Gender roles or gendered goals? Women's return to rural family business*. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 15(1): 44-63.
- GIBAS P., HEFFNER K. 2018. *Koncentracja zabudowy na obszarach wiejskich*. *Wieś i Rolnictwo* 2(179): 189-207.
- GIEORGICA J. P. 2018. *Polskie migracje w świetle procesów globalnych*. Presscom, Wrocław.
- GIETEL-BASTEN S. 2023. *Depopulation or population decline? Demographic nightmares and imaginaries*. *Vienna Yearbook of Population Research*, 21: 57-68.
- GLADOIC HÅKANSSON P., BEJAKOVIC P. 2025. *What do We Know About Depopulation in Remote Places?: The Case of the Croatian Islands*. W: JURČEVIĆ K. KALITERNA LIPOVČAN L. MEDIĆ R. RAMLJAK O. (red.) *Mediterranean: Past, Present, Future*. institute of Social Sciences Ivo Pila, VERN' University.
- GLASGOW N., BROWN D. L. 2012. *Rural ageing in the United States: Trends and contexts*. *Journal of Rural Studies*, 28(4): 422-431.
- GOŁĄB S. 2013. *Aspiracje zawodowe młodzieży z obszarów wiejskich w kontekście sytuacji na rynku pracy*. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie. Seria Ekonomia*, 7(1): 45-58.

- GOLDING S. A., WINKLER R. L. 2020. *Tracking urbanization and exurbs: Migration across the rural–urban continuum, 1990–2016*. Population Research and Policy Review, 39(5): 835-859.
- GONZÁLEZ-LEONARDO M., NEWSHAM, N., ROWE F. 2023. *Understanding population decline trajectories in Spain using sequence analysis*. Geographical Analysis, 55(4): 495-516.
- GÓRNY A., KACZMARCZYK P. 2003. Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych. Instytut Studiów Społecznych UW, Warszawa.
- GÓRSKI M. 2021. Migrations and the environment – selected legal aspects. Studia Prawnicze KUL, 4(88): 61-72.
- GRZYBOWSKA-BRZEZIŃSKA M., LIZIŃSKA W., GORNOWICZ M. 2023. Ograniczenia i szanse rozwoju gospodarstw rolnych z regionu warmii i mazur w kontekście zmian wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej. Annals Of The Polish Association Of Agricultural And Agribusiness Economists, 25 (1): 91-107.
- GU X., ZHENG H., TSE C. S. 2023. Contact with nature for emotion regulation: The roles of nature connectedness and beauty engagement in urban young adults. Scientific Reports, 13: 1-11.
- GUZIK R., KOŁOŚ A., FIEDEN Ł., KOCAJ A., WIEDERMANN K. 2021. *Dostępność komunikacyjna i relacje przestrzenne w województwie warmińsko-mazurskim*. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- HALAMSKA M. (red.) 2011. *Wieś jako przedmiot badań naukowych*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa,
- HEFFNER K. 2019. *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich*. W: HALAMSKA M., STANNY M., WILKIN J. (red.). *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi. T. 2*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- HEFFNER K. 2023. Trendy migracyjne i ich znaczenie dla strategii rozwoju regionalnego – przykład województwa opolskiego. W: SOLGA B. (red.) *Migracje i rozwój regionu*. Rządowa Rada Ludnościowa, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- HEFFNER K., LATOCHA A. 2021. Depopulacja i zanikające wsie w strukturze obszarów wiejskich pogranicza polsko-czeskiego. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*. 14(55): 67-89.

- HEFFNER K., SOLGA B. 2024. The Emigration-Region Concept, Emergence Mechanism and Characteristics: a Case Study of the Opolskie Voivodeship. *Central and Eastern European Migration Review*, 13(1): 129-149.
- HEFFNER K., TWARDZIK M. 2022. *Rural areas in Poland – Changes since joining the European Union*. *European Countryside*, 14(2): 420-438.
- HEIDRICH D. 2022. *Migracje a zrównoważony rozwój*. W: DROSIK A., HEIDRICH D., RATAJCZAK M. (red.) *Wprowadzenie do zrównoważonego rozwoju*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- HERRANDO M., CHORDÁ R., GÓMEZ A., FUEYO N. 2023. *The cost overrun of depopulation to improve energy efficiency in buildings: a case study in the Mediterranean Region*. *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, 55: 1-13.
- HERUDZIŃSKI T. 2020. Zmiany na obszarach wiejskich w Polsce – percepcja, wiedza i zaangażowanie „starych” i „nowych” mieszkańców wsi. *Rocznik Lubuski*, 46(2): 77-88.
- HOFSTEDE H., SALEMINK K., HAARTSEN T. 2022. The appreciation of rural areas and their contribution to young adults’ staying expectations. *Journal of Rural Studies*, 95: 148-159.
- HOLZER J. Z. 1999. *Demografia*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- HORECZKI R. 2024. The Relevance of National Support Programmes: An Impact Assessment of the Hungarian Village Programme. *Știință, educație, cultură*, 1: 121-125.
- HORODEŃSKI R. 2004. O *potrzebie polityki regionalnej*. *Problemy Polityki Społecznej*, 6: 60-63.
- HRYNKIEWICZ J. 2020. *Depopulacja wyzwaniem polityki ludnościowej*. W: HRYNKIEWICZ J., ŚLUSARZ G. (red.) *Depopulacja: uwarunkowania i konsekwencje*. Rządowa Rada Ludnościowa, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- HUSSAIN B., MIRZA M., ESMENE S., LEYSHON C., CHATTERJEE A. 2024. Co-creation of social innovations for healthy ageing in rural Europe – a process evaluation of a volunteer-led guided conversation toolkit using Normalisation Process Theory (NPT). *Journal of Responsible Innovation*, 11(1): 1-27.

- ILIEVA N., HARDI T., GENCHEV S., RAVNACHKA A., POLEGANOVA D., RÁCZ S., KAZAKOV B. 2023. Suburbanization processes in second tier cities in Bulgaria—demographic, socio-economic, and spatial transformation of the agglomeration areas (A case study of Plovdiv and Burgas). *Problems of Geography*, 1-2: 63-98.
- International Labour Organization. 2024. *Rural youth employment: Policy brief*. International Labour Organization, Geneva.
- JANC K., DOŁZBLASZ S., RACZYK A., SKRZYPCZYŃSKI R. W. 2023. Winding Pathways to Rural Regeneration: Exploring Challenges and Success Factors for Three Types of Rural Changemakers in the Context of Knowledge Transfer and Networks. *Sustainability*, 15(8): 1-17.
- JANICKI W. 2007. *Przegląd teorii migracji ludności*. *Annales UMCS* 62: 285-304.
- JANISZEWSKA A. 2022. Drugie przejście demograficzne w dużych miastach w Polsce i jego implikacje. *Space – Society – Economy*, 33: 7-40.
- JANUSZ M. 2020. The standard of living and its spatial differentiation among rural municipalities in warmia-masuria province. *Acta Scientiarum Polonorum Administratio Locorum* 19(4): 211-228.
- JARECKI W. 2023. Wielkość i struktura imigracji w Polsce a wyzwania dla zarządzania zasobami ludzkimi. *Zeszyty Naukowe Akademii Górnośląskiej* 3: 36-43.
- JELIĆ S. M., KOLAREVIĆ V. Ž. 2021. Depopulation and availability of services, contents for social participation and infrastructure in rural settlements: Illustrated by the devastated municipalities in South-Eastern Serbia. *Sociološki pregled*, 55(4): 1338-1360.
- JOHNSON K. M., LICHTER D. T. 2019. Rural depopulation: Growth and decline processes over the past century. *Rural Sociology*, 84(1): 3-27.
- JOŃCZY R. 2023. *Migracje jako przyczyna wyludniania w skali regionalnej*. W: SOLGA B. (red.) *Migracje i rozwój regionu*. Rządowa Rada Ludnościowa, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- JOŃCZY R. 2024. Czy koniec wielkiej ucieczki z peryferii? O/polska młodzież wobec migracji i rynku pracy w przeszłości i obecnie. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 3(193): 105–127.
- JOŃCZY R., KACZMARCZYK-BROL K., SOCHA D., ŚLESZYŃSKI P. 2021. *Nierejestrowane wyludnienie i sytuacja na lokalnym rynku pracy na tle procesów rozwojowych powiatu nyskiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.

- JOŃCZY R., ROKITA-POSKART D., ŚLESZYŃSKI P. 2024. Depopulacja i rozwój Nysy oraz powiatu nyskiego wobec akademickości miasta. Wybrane zagadnienia ekonomiczne i demograficzne. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- JOŃCZY R., ŚLESZYŃSKI P., DOLIŃSKA A., PTAK M., ROKITOWSKA-MALCHER J., ROKITA-POSKART D. 2021. *Environmental and economic factors of migration from urban to rural areas: Evidence from Poland*. *Energies*, 14(24): 1-25.
- JUREK Ł. 2023. Perspektywa wzrostu gospodarczego w dobie starzenia się ludności. W: KOCZUR W. (red.) *Ekonomiczne konsekwencje przemian demograficznych*. Rządowa Rada Ludnościowa, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- JURIC T. 2024. *Addressing Depopulation*. W: WELLE K. (red.) *The 7Ds Extended*. Wilfried Martens Centre for European Studies, Brussels.
- JURJEVIĆ Ž., MATKOVSKI B., ĐOKIĆ D., ZEKIĆ S. 2024. A Methodological Framework for Evaluation of Rural Settlements: Rural Index of Serbia. *Land*, 13(12): 1-15.
- Kacperska E., Kacprzak M., Kmieć D., Król A., Łukasiewicz K., 2019. *Migracje międzynarodowe w Europie*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- KACPERSKA M. 2018. *Imigranci zarobkowi na polskim rynku*. Środkoeuropejskie studia polityczne 2: 137-156.
- KACZMARCZYK T. 2015. *Migracje charakterystyka zjawiska*, Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy, 16 (3): 7-15.
- KAFKOVÁ M. P., VIDOVIČOVÁ L. 2025. *Ageing in rural areas as a mode of active ageing*. *Journal of Rural Studies*, 117: 103679.
- KALINOWSKI S. 2023. *Wieś 2044: koniec z wykluczeniem społecznym czy inne jego wymiary?* W: J. WILKIN (red.) *Polska wieś 2044. Wizja rozwoju*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- KALINOWSKI S., KOMOROWSKI Ł., ROSA A. 2021. *Koncepcja Smart villages. Przykłady z Polski* Wydawnictwo IWIR PAN, Warszawa
- KALINOWSKI S., ŁUCZAK A., SZCZYGIEL O. 2024. *Ubóstwo ubogich. Obszary deprywacji potrzeb beneficjentów pomocy społecznej*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

- KAŁUŻA-KOPIAS D. 2024. Depopulacja i kurczenie się zasobów pracy a napływ imigrantów zarobkowych z Ukrainy – przykład województwa śląskiego. *Biuletyn Centrum Studiów Migracyjnych UŁ*, 1(21): 1-8.
- KAMIŃSKA W., KINIORSKA I., BRAMBERT P., KOPACZ-WYRWAL I., ŚLESZYŃSKI P. 2025. Migration-related intentions of secondary school graduates. The example of youth from the cities of the Świętokrzyskie Voivodeship. *Bulletin of geography. Socio-economic series*, 67: 23-39.
- KAMIONKA M., ŁUKASIK P. 2023. *Negative momentum. Rok 2050 z perspektywy sytuacji ludnościowej Polski oraz Ukrainy*, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Politologica*, 30: 73-96.
- KARWAT-WOŹNIAK B. 2024. *Zmiany stanu aktywności zawodowej ludności wiejskiej w Polsce w latach 2010-2023*. *Zagadnienia doradztwa rolniczego*, 2: 23-49.
- KAZAKOV B., HARDI T., ILIEVA N., RAVNCHKA A., POLEGANOVA D., RÁCZ S., SMAHÓ M. 2024. *Suburbanization Processes in Sofia: Demographic, Socio-Economic and Spatial Transformation of the Agglomeration Area*. *Tér és Társadalom*, 38(1): 32-55
- KEOPASITH T., NENG S. 2020. *Effects of rural-urban migration on economic status of rural residents*. *Research in Business & Social Science*, 9(6): 154-160.
- KHAN Z., HUSSAIN M., SHAHBAZ M., YANG S., JIAO Z. 2020. Natural resource abundance, technological innovation, and human capital nexus with financial development: a case study of China. *Resources Policy*, 65:1-13.
- KINIORSKA I., PYTEL S. 2022. *Ageing of rural populations in Eastern Poland*. *Environmental & Socio-economic Studies* 10(2): 1-18.
- KLEY S., REIMER T. 2023. Exploring the Gender Gap in Teleworking from Home. The Roles of Worker's Characteristics, Occupational Positions and Gender Equality in Europe. *Soc Indic Res* 168, 185–206 <https://doi.org/10.1007/s11205-023-03133-6>
- KLONOWSKA-MATYNIA M. 2023. *Delimitacja obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim pod względem kapitału ludzkiego w powiązaniu z ich sytuacją społeczno-gospodarczą*. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 66: 61-86.

- KOKKALIA V. 2024. Utilizing Circular Economy Practices to Combat Depopulation: The Case of Antikythera, Greece. W: SKUPCHENKO J.K. (red.) Towards Circular: Analysis of the coastal areas of Greece, Italy and Spain. Think Tank AlterContacts, Hague.
- KOŁODZIEJCZAK A. 2021. Obszar wiejski – definicje, klasyfikacja, typologia. W: KOŁODZIEJCZAK A. (red) Obszary wiejskie w zintegrowanym planowaniu rozwoju. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- KOŁODZIEJCZYK A. 2022. Obszary wiejskie w zintegrowanym planowaniu rozwoju. Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna,
- KOMORNICKI T., ŚLESZYŃSKI P. 2009. Typologia obszarów wiejskich pod względem powiązań funkcjonalnych i relacji miasto-wieś. W: BAŃSKI J. (red.) Analiza zróżnicowania i perspektyw rozwoju obszarów wiejskich w Polsce do 2015 roku. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- KONIETZKA D., MARTYNOVYCH Y. 2025. Educational disparities in place of residence: The urban-rural divide in six European countries from a social stratification perspective. Vienna Yearbook of Population Research, 23: 1-16. <https://doi.org/10.1553/p-9g9e-pf8p>.
- KOPYŚ T. 2022. *Upolitycznienie procesów depopulacji i migracji na Węgrzech po 1989 roku*. Politeja – Pismo Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, 19(76): 79-99.
- KOTARSKI H. 2013. Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój województwa podkarpackiego. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- KOTARSKI H., BŹDZIUCH M. 2023. Analiza zróżnicowania kapitału ludzkiego na przykładzie województwa podkarpackiego. Ius Et Administratio, 52(3): 113-132.
- KOTOWSKA I. 2021. Zmiany demograficzne w Polsce – jakie wyzwania rozwojowe przyniosą? Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa.
- KOVÁCS K., TAGAI G. 2021. Shrinking Rural Areas: demographic and broader interconnections of population decline in Hungary. Terra: Revista de Desarrollo Local, 8: 415-441.
- KOWERZANOW-LUTO E, SENETRA A., 2004. Turystyka jako alternatywna forma dochodu i odnowy gospodarstw rolnych na terenie Warmii i Mazur. Studia Obszarów Wiejskich, 5: 163-176.

- KOZERA M. 2019. *Jakość zasobów ludzkich na obszarach wiejskich*. Problemy Rolnictwa Światowego, 19(1): 114-125.
- KRAKOWIAK-BAL A., ZIEMIAŃCZYK U. 2018. *Rozwój Obszarów wiejskich. Zarządzanie wiedzą w rozwoju obszarów wiejskich*. Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa
- KRASKA E., KOT J. 2021. *Dysproporcje regionalne w rozwoju społeczno-gospodarczym w Polsce w latach 2009-2017*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 65(4): 94-110.
- KŘEŠŤANOVÁ J., ŠÍDLO L., ŠPROCHA B. 2019. Pohyb obyvatelstva Česka a Slovenska na úrovni obcí v období 1996-2015 pohledem Webbova diagramu. Demografie, 61(1): 28-41.
- KRIAUČIŪNAS E., BURNEIKA D., UBAREVIČIENĖ R., BARANAUSKIENĖ V. 2025. *Lithuanian rural settlements: The legacy of Soviet rural planning and current challenges*. Quaestiones Geographicae, 44(2): 5-17.
- KRYWULT-ALBAŃSKA M. 2024. Przemiany rodzin i gospodarstw domowych w Polsce w świetle danych ze spisów powszechnych. Wychowanie w Rodzinie 1: 107-131.
- KRZYŻANOWSKA K. 2024. Jakość życia mieszkańców obszarów wiejskich w badaniu „Polska wieś i rolnictwo 2023”. Turystyka i Rozwój Regionalny, 22: 87-95.
- KUMMITHA H. R., TÓTH-KASZÁS N., KELLER K., BIRKNER Z. 2020. Rural-to-Urban Migration of Young People and its Effect on Small Cities in Hungary. Deturope. 12(2): 71-83.
- KUŚMIDER K. M. 2019. Migracje ludności wiejskiej w Polsce – przeszłość i teraźniejszość. Zeszyty Wiejskie 25: 171-183.
- KUŹMICKA J. 2023. *Migracje w województwie opolskim – ujęcie statystyczne*. W: SOLGA B. (red.) *Migracje i rozwój regionu*. Rządowa Rada Ludnościowa, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- LARRAZ B., SAN-MARTIN E. 2021. A tale of two dams: The impact of reservoir management on rural depopulation in Central Spain. Water Resources Management, 35(14): 4769-4787.
- LEE E. 1966. *A theory of migration*, Demography, 3(1): 47-57.
- LEE J., KANG E., LEE J., HWANG J. 2025. *Design of data platform for safe mobility*. City Built Enviro, 3: 1-14.

- LEE S., PARROTT K. R., LEE M., ROBINSON S. R., OWUSU R. N. 2021. *Residential satisfaction of rural older adults aging in place*. *Gerontology & Geriatric Medicine*, 7: 1-7.
- LIBERDA B., TOKARSKI T. 2004. *Kapitał ludzki a wzrost gospodarczy w krajach OECD*. *Gospodarka Narodowa*, 190(3): 16-26.
- LINDBERG M. 2017. *Promoting and sustaining rural social innovation*. *European Public & Social Innovation Review (EPSIR)*, 2(2): 30-41.
- LINO B., CONTATO, A., FERRANTE M., FRAZZICA G., MACALUSO L., SABATINI F. 2022. *Re-inhabiting inner areas triggering new regeneration trajectories: The case study of Sicani in Sicily*. *Sustainability*, 14(2): 1-33.
- LISOWSKA K., ŁOJKO M. 2024. Charakterystyka usług turystycznych na Warmii i Mazurach na przykładzie działalności Fundacji „Moda na Warmię i Mazury” i Fundacji Puszczy Rominckiej. *Przedsiębiorczość – Edukacja [Entrepreneurship – Education]*, 20(1): 181-195.
- LIZIŃSKA W., BURAKOWSKI D., BABUCHOWSKA K. 2023. *Depopulation in Rural Areas of the Warmia and Mazury Voivodeship*. *Olsztyn Economic Journal*, 18(2): 171-193.
- LIZIŃSKA W., KISIEL R. 2022. Zjawisko depopulacji w Polsce jako determinanta rozwoju społeczno-gospodarczego. *Horyzonty Polityki*, 13(44): 165-186.
- ŁODZIŃSKI, SZONERT. 2023. Polityka migracyjna „bez polityki”. *Antynomie tworzenia polityki migracyjnej w Polsce w okresie 2016-2022. Ośrodek Badań nad Migracjami*, 130(188): 1-29.
- LÓPEZ-IGUAL P., RODRÍGUEZ-MODROÑO P. 2020. Who is Teleworking and Where from? Exploring the Main Determinants of Telework in Europe. *Sustainability*, 12(21): 1-15.
- LÓPEZ-PENABAD M. C., IGLESIAS-CASAL A., REY-ARES L. 2022. Proposal for a sustainable development index for rural municipalities. *Journal of Cleaner Production* 357: 1-17.
- LORAS-GIMENO D., DÍAZ-LANCHAS J., GÓMEZ-BENGOECHEA G. 2025. *Rural depopulation in the 21st century: a systematic review of policy assessments*. *Regional Science Policy & Practice*, 17(5): 1-16.
- LUCA D., ÖZGÜZEL C., WEI Z. 2024. *The new geography of remote jobs in Europe*. *Regional Studies*, 59(1): 1-19.
- LUCAS JR R. E. 1988. *On the mechanics of economic development*. *Journal of monetary economics*, 22(1): 3-42.

- LUCCHETTI R., MORETTINI G. 2024. Depopulation in the Central Apennines in the Twentieth Century: An Empirical Investigation. *Italian Economic Journal*, 11: 1-32.
- ŁUCKA D. 2021. *Widely Open Closed Doors. Contemporary Repatriation Policy in Poland*. *Migration Studies – Review of Polish Diaspora*, 1(179): 9-31.
- ŁUCZAK A., CERMAKOVA K., KALINOWSKI S., HROMADA E., SZCZYGIEŁ O. 2025. The future depends on what we do in the present – Development positions of EU countries by levels of sustainable development and living standards. *PLoS One* 20 (7): 1-28.
- LULLE A., JANTA H., EMILSSON H. 2021. Introduction to the Special Issue: European youth migration: human capital outcomes, skills and competences. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(8): 1725-1739.
- MACHAŁEK M. 2023. Likwidacja państwowych gospodarstw rolnych i pierwszy etap przekształceń własnościowych państwowego sektora rolnego. Przyczynek do badań. *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, 8: 265-296
- Macías-Zambrano, L. E., Cuadrado E., Carpio, J. A., (2024). Factors that determine the connectedness with nature in rural and urban contexts. *PLOS ONE*, 19(4), e0309812. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0309812>
- MAJDZIŃSKA A. 2022a. Depopulacja i demograficzne następstwa tego procesu w makroregionie wschodnim Polski w drugiej dekadzie XXI wieku. *Space – Society – Economy*, 33: 65-96.
- MAJDZIŃSKA A. 2022b. Identyfikacja obszarów depopulacyjnych w makroregionie północno-zachodnim i ich ocena pod względem zaawansowania starości demograficznej. *Przegląd Zachodniopomorski*, 37(66): 361-389.
- MAMICA Ł. 2001. *Kapitał ludzki jako podstawowy element konkurencyjności regionów*. Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, 580: 5-24.
- MANDAL A., LATUSEK A. 2015. *Przywiązanie do miejsca zamieszkania w biegu życia*. *Psychologia Rozwojowa*, 20(2): 73-88.
- MARTINELLI A., CAVALLI A., 2020. *European Society*. Koninklijke Brill, Leiden.

- MARTÍNEZ-CARRASCO PLEITE F., COLINO SUEIRAS J. 2024. Rural Depopulation in Spain: a Delphi Analysis on the Need for the Reorientation of Public Policies. *Agriculture*, 14(2): 1-17.
- MATASSI V. G. 2024. *The impact of emigration on population decline in Croatia*. *Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijic"*, 74(2): 257-272.
- MATYSIAK I. 2017. Innovativeness in the activities of young rural inhabitants with higher education. *Acta Innovations*, 24: 22-29.
- MATYSIAK I. 2018. Young university graduates' motivations for living in the countryside in the context of rural policies in Poland. *Więś i Rolnictwo*, 4(181): 111-130.
- MATYSIAK I. 2022. Stayers or leavers? Spatial (im)mobility patterns of young university graduates living in rural areas in Poland. *Sociologia Ruralis*, 62(1): 131-148.
- MCGEHEE N. G., ANDERECK K. L. 2004. *Factors Predicting Rural Residents' Support of Tourism*. *Journal of Travel Research*, 43(2): 131-140.
- MCKEE K., HOOLACHAN J. E., MOORE T. 2017. *The Precarity of Young People's Housing Experiences in a Rural Context*. *Scottish Geographical Journal*, 133(2): 115-129.
- MERINO F., PRATS M. A., PRIETO-SÁNCHEZ C. J. 2024. The access to broadband services as a strategy to retain population in the depopulated countryside in Spain. *Cities*, 144: 1-7.
- MISHCHUK S. N., RYANZANTSEV S. V. 2021. *Migration of rural population of the Russian Far East at the beginning of the 21st century*. *Ekonomicheskie i Sotsialnye Peremeny*, 14(3): 182-198.
- MŁYNEK W., PASTERNAK K., KOMENDA A., 2022. *Nielegalna migracja w polsce w latach 2015–2021*. *Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono*, 1(1):269-382.
- MOFAKHAMI M., COUNIL E., PAILHÉ A. 2024. Telework, working conditions, health and wellbeing during the Covid crisis: a gendered analysis. *Social science & medicine* (1982), 350: 116919.
- MOOR N. J. A., HAMERS K., MOHAMMADI M. 2022. Ageing Well in Small Villages: What Keeps Older Adults Happy? Environmental Indicators of Residential Satisfaction in Four Dutch Villages. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(7): 1-19.
- MORDWA S., LASKOWSKA P. 2020. *Czynniki zagrożeń przestępczością w przestrzeni miasta*. *Archiwum Kryminologii*, 2: 67-98.

- MORSE C. E., MUDGETT J. 2018. Happy to be home: Place-based attachments, family ties, and mobility among rural stayers. *The Professional Geographer*, 70(2): 261-269.
- MORZE M. (red.) 2024: *Obszary wiejskie w Polsce w 2022 r.* Urząd statystyczny w Olsztynie, Olsztyn.
- MUNTELE I, ISTRATE M, ATHES H, BĂNICĂ A. 2023. An Overview of Population Dynamics in Romanian Carpathians (1912-2021): Factors, Spatial Patterns and Urban–Rural Disparities. *Land*, 12(9): 1-20.
- MUNTELE I., ISTRATE M., HOREA-ȘERBAN R. I., BANICA A. 2021. Demographic resilience in the rural area of Romania. A statistical-territorial approach of the last hundred years. *Sustainability*, 13(19): 1-17.
- NATALE F., KALANTARYAN S., SCIPIONI M., ALESSANDRINI A., PASA A. 2019. *Migration in EU Rural Areas*. Publications Office of the European Union, Luxembourg,
- NAVARRO-GALERA A., BUENDÍA-CARRILLO D., GÓMEZ-MIRANDA M. E., LARA-RUBIO J. 2024. *Fighting depopulation in Europe by analyzing the financial risks of local governments*. *International Review of Administrative Sciences*, 90(1): 48-64.
- NAVARRO-VALVERDE F., LABIANCA M., CEJUDO-GARCÍA E., DE RUBERTIS S. 2022. Social Innovation in Rural Areas of the European Union: Learnings from Neo-Endogenous Development Projects in Italy and Spain. *Sustainability*, 14(11): 1-18..
- NEWSHAM N., ROWE F. 2023. Understanding trajectories of population decline across rural and urban Europe: a sequence analysis. *Population, Space and Place*, 29(3): 1-12.
- Nisbet, E. K., Zelenski, J. M., & Grandpierre, Z. (2020). *Connectedness with nearby nature and well-being*. *Frontiers in Sustainable Cities*, 2: 1-18.
- NÚÑEZ-MARTÍNEZ J., RODRÍGUEZ-FERNÁNDEZ L., RODRÍGUEZ L. F. 2025. *The Proximity of Hybrid Universities as a Key Factor for Rural Development*. *Social Sciences*, 14(8): 1-20.
- NYSTRÖM K. 2021. Recruitment of scarce competences to rural regions: Policy responses and barriers. *Small Business Economics*, 56(3): 1021-1040.
- OCH J. 2021. Wielowymiarowość migracji jako zjawiska badawczego. *Nowa Polityka Wschodnia*, 2(29): 9-25.

- OECD 2017. *Youth Aspirations and the Reality of Jobs in Developing Countries: Mind the Gap*, Development Centre Studies, OECD Publishing, Paris.
- OECD 2021. *Implications of remote working adoption on place-based policies*. OECD Publishing, Paris.
- OKÓLSKI M. 2003. *Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- OKÓLSKI M. 2021. *The migration transition in Poland*. *Central and Eastern European Migration Review*, 10(2): 151-169.
- OLBRYCHT P. 2021. *Migracje na szlaku wschodnioeuropejskim jako potencjalne zagrożenie bezpieczeństwa unii europejskiej*. *Colloquium pedagogika – nauki o polityce i administracji Kwartalnik*, 1(41): 101-122.
- ORGANIŚCIAK-KRZYKOWSKA A., PIOTROWSKI M., CIULKIN K. 2020. *Uwarunkowania i rozmiary polskich migracji do Norwegii*. Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.
- ORGANIŚCIAK-KRZYKOWSKA A. 2022. *Společno-ekonomiczne konsekwencje przemian demograficznych*. (w:) Organiściak-Krzykowska A., Hrynkiewicz J. (red.) *Depopulacja w ujęciu lokalnym: materiały z III Kongresu Demograficznego. Cz. 3*. Zakład Wydawnictw Statystycznych. Warszawa. s. 60-72.
- ORGANIŚCIAK-KRZYKOWSKA A. 2023. *Migracje międzynarodowe w Polsce. Tendencje, uwarunkowania i konsekwencje*. Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn.
- ORŁOWSKA R. 2007. *Wpływ emigracji polskiej na rozwój gospodarczy Polski po 1 Maja 2004 roku*. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica*, 209: 309-317.
- OSTROWSKA R. 2022. *Bezpieczeństwo wewnętrzne Polski w sytuacji narastającej migracji*. W: KONDRACKI R. S., MATEJUK M. R. (red.) *Wyzwania bezpieczeństwa na początku trzeciej dekady XXI wieku*. Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce.
- OTOVESCU C., OTOVESCU A. 2019. *The Depopulation of Romania – Is It an Irreversible Process?* *Revista de cercetare si interventie sociala*, 65: 370-388.

- PALMA A. 2022. Przemiany demograficzne we współczesnych miastach. W: RZEŃCA A., NOWAKOWSKA A., PRZYGODZKI Z. (red.) EkoMiasto# Społeczeństwo. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miast. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- PANAGIOTOPOULOS G., KALIAMPAKOS D. 2024. Accessibility, Rural Depopulation & the Modified Areal Unit Problem: An Analysis of Mainland Greece. *European Journal of Geography*, 15(1): 42-53.
- PAPADOPOULOS A.G., BALTAS P. 2024. Rural Depopulation in Greece: Trends, Processes, and Interpretations. *Geographies*, 4: 1-20.
- PASTUSZKA S. 2019. Potencjał demograficzny landów Niemiec Wschodnich i województw Polski Wschodniej. *Studia Prawno-Ekonomiczne*, 110: 253-272.
- PAWLAS I. 2019. *Economic Activity in Peripheral Regions – a Case of Poland*. *Regional Formation and Development Studies*, 28(2): 5-21.
- PERA A. 2021. One House for €1: Case Studies on the Governance of Abandoned Properties in Small Villages. *Global Jurist*, 21(3): 537-560.
- PERA A., PATTI N. 2025. Sustainable Private Law tools for regeneration of abandoned properties in Sicily. Cases and models. W: BARTOLACELLI A. (red.) *The Prism of Sustainability. Multidisciplinary Profiles*. Editoriale Scientifica, Napoli.
- PILAR ALONSO M., GARGALLO P., LAMPLE L., LÓPEZ-ESCOLANO C., MIGUEL J. A., SALVADOR M. 2025. *How Service Exclusion Affects Rural Depopulation. An Approach Based on Structural Equation Modelling*. *Sociologia Ruralis*, 65(3): 1-18.
- PILLAR ALONSO M., GARGALLO P., LAMPLE L., LÓPEZ-ESCOLANO C., MIGUEL J. A., SALVADOR M. 2024. *Exploring the role of the counties in preventing financial exclusion in population shrinking territories*. *Cities*, 155: 1-15.
- PINILLA V., SÁEZ L. A. 2021. What do public policies teach us about rural depopulation: The case study of Spain. *European Countryside*, 13(2): 330-351.
- PRENZEL P. 2021. Are old regions less attractive? Interregional labour migration in a context of population ageing. *Papers in Regional Science*, 100(6): 1429-1448.

- QUONDAMSTEFANO V., VERRASCINA M. 2024. *Composite indicator for measuring the depopulation of Italian municipalities by the permanent population census results*. Italian Journal of Economic, Demographic and Statistical Studies, 78(2): 199-210.
- RADZIUKIEWICZ M. 2021. *Remote work in Poland and its perspectives*. Economic and Regional Studies / Studia Ekonomiczne i Regionalne, 14(4): 409-427.
- RAVENSTEIN E. G. 1885. *The laws of migration*, Journal of the Statistical Society of London, 48(2): 167-235.
- REY-BEIRO S., MARTÍNEZ-ROGET F. 2024. Rural-urban differences in older adults' life satisfaction and its determining factors. Heliyon, 10(9): 1-13.
- RIZZI L., GRASSETTI L., ATTANASIO M. 2021. Moving from North to North: how are the students' university flows? Genus, 77(1): 1-22.
- ROSNER A. 2016. *Współczesne procesy zmian zaludnienia obszarów wiejskich w Polsce*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN w Warszawie, 167: 232-249.
- ROSNER A., WESOŁOWSKA M. 2022. Zmiany zaludnienia obszarów wiejskich w Polsce a ich poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Przegląd geograficzny, 94(2): 175-198.
- ROSNER A., 2011: *Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich a pożądane kierunki ich rozwoju*. Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania PAN, 113: 27-42.
- ROSTROPWICZ-MIŚKO M. 2021. *Aktywność zawodowa kobiet na obszarach migracyjnych województwa opolskiego*. Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny, 1(179): 205-223.
- ROSZKOWSKA S. 2013. *Kapitał ludzki a wzrost gospodarczy w Polsce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- SĂGEATĂ R., BAROIU D., DUMITRICĂ C. 2024. *Depopulation and its Socio-Economic Consequences. Romania Case Study*. Transylvanian Review of Administrative Sciences, 20(73): 176-194.
- SAMIR K.C., GAILEY N. 2023. Human capital futures in Eastern Europe and the Caucasus amid aging, depopulation, and high skilled emigration. IIASA Working Paper, Laxenburg.
- Saracoğlu D. Ş., Roe T. L. 2019. Regional cost-of-living differentials, rural–urban migration, and the contribution to economic growth. Papers in Regional Science, 98(2): 973-994.

- Sarkki S., Dalla Torre C., Fransala J., Živojinović I., Ludvig A., Górriz-Mifsud E., Melnykovich M., Sfeir P. R., Arbia L., Bengoumi M., Chorti H., Gramm V., López Marco L., Ravazzoli E., Nijnik M. 2021. *Reconstructive Social Innovation Cycles in Women-Led Initiatives in Rural Areas*. Sustainability, 13(3): 1-22.
- Sarkki S., Ludvig A., Fransala J., Melnykovich M., Živojinović I., Ravazzoli E., Bengoumi M., Nijnik M., Dalla Torre C., Górriz-Mifsud E., Labidi A., Sfeir P. R., López Marco L., Valero D., Joyce K., Chorti H. 2024. *Women-Led Social Innovation Initiatives Contribute to Gender Equality in Rural Areas: Grounded Theory on Five Initiatives From Three Continents*. European Countryside, 16: 534-562.
- SCHAFFT K. A., STANIĆ S., HORVATEK R., MASELLI A. (red.) 2021. *Rural youth at the crossroads: Transitional societies in Central Europe and beyond*. Routledge, Oxon.
- SHUCKSMITH M. 2018. *Re-imagining the rural: From rural idyll to good countryside*. Journal of Rural Studies, 59: 163-172.
- SHUCKSMITH M., CAMERON S., MERRIDEW T., PICHLER F. 2009. *Urban–rural Differences in Quality of Life across the European Union*. Regional Studies, 43(10): 1275-1289.
- SHUI Y. ZHONG, J., YANG Y., ZENG, Y., LIU S. 2022. *Employment transfer of rural female labor and family welfare effects*. Land, 11(12): 1-15.
- SIELICKA E., IWANSKI R. 2023. *Niesamodzielny senior jako źródło kryzysu w rodzinie*. Wychowanie w rodzinie 4: 31-47.
- SILVA, S. M. D., SILVA, A. M., CORTÉS-GONZÁLEZ, P., & BRAZIENÉ, R. 2021. *Learning to Leave and to Return: Mobility, Place, and Sense of Belonging amongst Young People Growing up in Border and Rural Regions of Mainland Portugal*. Sustainability, 13(16), 9432.
- SIMÕES F., ROCCA A., ROCHA R., MATEUS C., MARTA E., TOSUN J. 2021. *Time to Get Emotional: Determinants of University Students' Intention to Return to Rural Areas*. Sustainability, 13(9): 1-12.
- ŠIMON M. 2014. *Exploring counterurbanisation in a post-socialist context: Case of the Czech Republic*. Sociologia Ruralis, 54(2): 117-142.
- SISKOVA M., KUHN M., PRETTNER K., PRSKAWETZ A., 2023. *Does human capital compensate for population decline?* The Journal of the Economics of Ageing, 26: 1-13.

- SKINNER M., HANLON N. (red.) 2016. *Ageing Resource Communities: New Frontiers of Rural Population Change, Community Development and Voluntarism*. Routledge, New York.
- SKRABACZ A. 2019. Migracje XXI wieku jako wyzwanie dla bezpieczeństwa Polski oraz Unii Europejskiej. *Forum Socjologiczne*, 10: 79-91.
- SLAVOVA G. 2023. Depopulation of the country and rural areas of Bulgaria and development of digital and precision agriculture in them. *SHS Web of Conferences*, 176: 1-8.
- ŚLESZYŃSKI P. 2020. Koncepcja nowego wskaźnika atrakcyjności migracyjnej i jego zastosowania, *Czasopismo Geograficzne*, 91(1-2): 37-58.
- ŚLESZYŃSKI P. 2023a. *Migracje wewnętrzne*. W: LESIŃSKA M., OKÓLSKI M. (red.) *30 wykładów o migracjach*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- ŚLESZYŃSKI P. 2023b. *Migracje wewnętrzne*. W: BOJARSKA-LIS D., OLECHOWSKI T. (red.) *Sytuacja demograficzna Polski*. Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa.
- ŚLESZYŃSKI P., BAŃSKI J., DEGÓRSKI M., KOMORNICKI T. 2017. Delimitacja obszarów strategicznej interwencji państwa: obszarów wzrostu i obszarów problemowych. IGiPZ PAN, Warszawa.
- ŚLUSARCZYK M., KUPIDRA T. 2024. Droga do transformacji instytucji edukacyjnych poprzez całościowe podejście do zrównoważonego rozwoju. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych*, 1: 69-84.
- ŚLUSARZ G. 2021. *Depopulation in Peripheral Regions of Eastern Poland – Determinants and Consequences*. *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists*, 23(4): 181-200.
- SONZOGNO G.V., URSO G., FAGGIAN A. 2022. *Migration Propensity of Peripheral Youth: Insights from Italy*. *Regional Studies, Regional Science*, 9(1): 709-726.
- SOWL S., SMITH R. A., BROWN M. G. 2022. *Rural college graduates: Who comes home?* *Rural Sociology*, 87(1), 303-329.
- STANNY M. 2013. *Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Warszawa
- STANNY M. 2014. Wieś, obszar wiejski, ludność wiejska – o problemach z ich definiowaniem. *Wielowymiarowe spojrzenie. Wieś i rolnictwo*, 162(1): 123-138.

- STANNY M., KOMOROWSKI Ł., ROSNER A. 2021. The Socio-Economic Heterogeneity of Rural Areas: Towards a Rural Typology of Poland, *Energies* 14(16): 1-21.
- STANNY M., MRÓZ A. 2024. Obszary wiejskie jako przedmiot interwencji Polityki Spójności. W: CHMIELIŃSKI P., GRZEGORZ G. (red.) *Polska wieś i polskie rolnictwo 20 lat w Unii Europejskiej*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- STANNY M., ROSNER A. 2024. *Demograficzne problemy polskiej wsi*. W: CHMIELIŃSKI P., GRZEGORZ G. (red.) *Polska wieś i polskie rolnictwo 20 lat w Unii Europejskiej*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- STANNY M., ROSNER A. KOMOROWSKI Ł. 2018. *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich*. etap III. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- STAWARZ N., SANDER N., SULAKA H. 2020. *Internal migration and housing costs — A panel analysis for Germany*. *Population Space and Place*, 27(4): 1-12.
- STOCKDALE A., THEUNISSEN T., HAARTSEN T. 2018. Staying in a state of flux: a life-course perspective on the diverse staying processes of rural young adults. *Population, Space and Place*, 24(8): 1-10.
- Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025. Olsztyn, 2013.
- Strategia Warmińsko-Mazurskie 2030. Olsztyn, 2020.
- STRULIK H. 2024. *Long-run economic growth despite population decline*. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 168: 1-12.
- SUTRADHAR U., SPEARING L., ZOU B., CHESTER M., DERRIBLE S. 2025. *Evolution of infrastructure burden for US cities by 2100*, 09 January 2025, PREPRINT (Version 1) available at Research Square.
- SYSSNER J. 2020. Pathways to demographic adaptation: Perspectives on policy and planning in depopulating areas in Northern Europe. Springer Nature, Cham.
- SZABÓ K., REIFF Á. 2025. Mobilizing Rural Support: Targeted Government Spending and Democratic Backsliding in Hungary. *Politics and Governance*, 13: 1-21.
- SZÁNTÓ I. 2021. Child and family benefits to halt Hungary's population decline, 1965-2020: a comparison with polish and Romanian family policies. *Hungarian Cultural Studies*, 14: 80-99.

- SZUKALSKI P. 2019a. *Zmiany liczby ludności województw w latach 1998-2018*. Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny, 1: 1-5.
- SZUKALSKI P. 2019b. *Depopulacja: dlaczego o niej nie mówimy?* Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny, 6: 1-7.
- SZUKALSKI P. 2019c. Depopulacja-wybrane konsekwencje dla lokalnej polityki społecznej. *Polityka Społeczna*, 547(10): 10-15.
- SZUKALSKI P. 2020. Migrujące młode kobiety: przyczynek do badań nad przyczynami lokalnej depopulacji w Polsce. *Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny* 4: 1-6.
- SZUKALSKI P. 2021. *Rok z Covid-19: o przyspieszonej i nierównomiernej depopulacji Polski*. Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny, 7: 1-5.
- SZUKALSKI P. 2024. Przemiany demograficzne a nieoczywiste wyzwania polityki społecznej w Polsce. *Polityka Społeczna*, 606(11-12): 28-33.
- SZUKALSKI P. 2025. 25 lat obecnego podziału administracyjnego Polski: o przestrzennym zróżnicowaniu zmian liczby ludności. *Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny*, 1: 1-4.
- TASSINARI F., KLEINE-RUESCHKAMP L., VENERI P. 2023. *Life satisfaction along the urban rural continuum*. OECD Regional Development Papers, 44: 1-24.
- The State of Regions and Cities. EU annual report 2023. European Committee of the Regions.
- TOMASZUK A., OLSZEWSKI P. 2023. *Postrzeganie work-life balance w percepcji pokoleń dominujących na rynku pracy*. Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej. Zarządzanie, 52: 115-132.
- TORRE A. 2022. Smart development for peripheral areas. A never-ending story? *Tér és Társadalom*, 36(3): 10-27.
- TRUONG D. 2023. Change of family structure in rural area of vietnam now under the impact of the labor migration proces. *Journal Of Law And Sustainable Development* 11(3): 1-20.
- TSEGAY S. M. 2023. International Migration: Definition, Causes and Effects. *Genealogy* 7(61): 1-10.
- TSEKOV N. 2021. *Current trends in the demographic development of municipalities in Bulgaria*. Papers of BAS Humanities and Social Sciences, 8(2): 171-186.

- UBAREVIČIENĒ R., KALM K., VAN HAM M., ŽINYS T., KLIIMASK J., TAMMARU T. 2024. Residential mobility and new forms of spatial inequality in the settlement system: a comparative study of Estonia and Lithuania. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 51(7): 1666-1688.
- URBAŃSKI M. 2022. Comparing Push and Pull Factors Affecting Migration. *Economies* 10(1), 21: 1-15.
- VAN DE KAA D. J. 2003. *Second demographic transition*. *Encyclopedia of population*, 2: 872-875.
- VAN DER STAR M., HOCHSTENBACH C. 2021. Continuity among stayers: Levels, predictors and meanings of place attachment among Norwegian and Dutch stayers in rural shrinking regions (Working Paper No. 51). Centre for Urban Studies, University of Amsterdam.
- VERKULEVIČIŪTĒ-KRIUKIENĒ D., BUČIENĒ A., ČEPIENĒ E. 2021. *Depopulation of Coastal Rural Lithuania: Do Regional Parks Stabilise the Situation?* *Baltic Region*, 13(2): 90-111.
- VISSER M., SCHOLTE M., SCHEEPERS P. 2013. Fear of crime and feelings of unsafety in European countries: Macro and micro explanations in cross-national perspective. *The Sociological Quarterly*, 54(2): 278-301.
- WACHOWSKA M. 2018. *Migracje międzynarodowe ludności po kryzysie 2008 r.* W: KUNDERA J. (red.) *Gospodarka światowa po kryzysie 2008* Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- WANG, L., MA, H. 2024. From jobs to careers: Drivers and barriers to career development in emerging labor markets. *Frontiers in Sociology*, 9, Article 1486871.
- WARŻAŁA R. 2022. *Zmienność koniunktury w warunkach regionalnej depopulacji – wzajemne związki i oddziaływania*. W: ORGANIŚCIAK-KRZYKOWSKA A., HRYNKIEWICZ J. (red.) *Depopulacja w ujęciu lokalnym*. Rządowa Rada Ludnościowa, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- WEBB J. W. 1963. The natural and migrational components of population changes in England and Wales, 1921-1931. *Economic Geography*, 39(2): 130-148.

- WĘCŁAWOWICZ G., BAŃSKI J., DEGÓRSKI M., KOMORNICKI T., KORCELLI P., ŚLESZYŃSKI P. 2006. *Przestrzenne zagospodarowanie Polski na początku XXI wieku*. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego PAN, Warszawa.
- WEISS C. T. 2015. *Education and regional mobility in Europe*. *Economics of Education Review*, 49: 129-141.
- WESOŁOWSKA M. 2022: *Wyludnianie się wsi województwa lubelskiego*. W: Markowski K. (red.), *Konsekwencje zmian demograficznych*. Rządowa Rada Ludnościowa, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- WESOŁOWSKA M. O. 2023. *Depopulation villages in Poland – Current status and possible transition scenarios*. *Rural and Regional Development*, 1(2): 1-14.
- WILES, J., KEARNS, R., BATES, L. 2021. *Rural ageing in place and place attachment*. In M. Skinner, R. Winterton, & K. Walsh (Eds.), *Rural Gerontology: Towards Critical Perspectives on Rural Ageing* (pp. 287-299). London; New York: Routledge.
- WILHELMSSON M. 2023. *Housing Choices of Young Adults in Sweden*. *Real Estate*, 1(1): 4-25.
- WILKIN J. 2018 „Czy istnieje teoria rozwoju obszarów wiejskich i czy takiej teorii potrzebujemy?” *Wieś i Rolnictwo*, 178(1): s. 15-32. doi: 10.53098/wir012018/01.
- WILKIN J., HAŁASIEWICZ A. (red.) 2022. *Polska Wieś 2022. Raport o stanie wsi*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, W
- WIŚNIEWSKI R., MAZUR M., ŚLESZYŃSKI P., SZEJGIEC-KOLENDA B. 2020. *Wpływ zmian demograficznych w Polsce na rozwój lokalny*. IGiPZ PAN, Warszawa.
- WITOWSKA M. 2023. *Poprawa edukacji jako obszar interwencji w Strategii Demograficznej 2040*, w Piotrowska-Piątek A. (red.) *System edukacji wobec zmian demograficznych*. Rządowa Rada Ludnościowej i Główny urząd statystyczny, Warszawa, 48-63.
- WOJCIECHOWSKA A. 2022. *How desirable is gender equality in the rural labour market? The evidence from Spain and Poland*. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 66(4): 361-374.
- WOJEWÓDZKA-WIEWIÓRSKA A., VAZNONIENĖ G., VAZNONIS B. 2022. *Who Cares for Nature in Rural Areas? Exploration of relationships between people’s socio-economic characteristics and the perception of nature as a value in Poland and Lithuania*. *Sustainability*, 14(16): 1-23.

- WOLANIN-JAROSZ E. 2020. Determinanty migracji zarobkowych młodych mieszkańców Podkarpacia w świetle badań bezpośrednich. *Współczesne Problemy Zarządzania*, 2(17): 19-32.
- WONG PH., KOURTIT K. NIJKAMP P. 2025. The teleworking paradox: the geography of residential mobility of workers in pandemic times. *The Annals of Regional Science* 74(39): 1-27.
- WOŹNIAK M. G. 2008. *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- WRZOCHALSKA A. 2024. Sytuacja demograficzno-społeczna mieszkańców wsi u progu trzeciej dekady XXI wieku. *Zagadnienia doradztwa rolniczego* 2: 3-22.
- WYSZKOWSKA D., WYSZKOWSKI A. 2023. Depopulacja i starzenie się ludności – konsekwencje dla finansów gmin w Polsce. *Studia BAS*, 3(75): 27-53.
- ZAJĄC T., JASIŃSKI, M., BOŻYKOWSKI M. 2018. Early careers of tertiary graduates in Poland: Employability, earnings, and differences between public and private higher education. *Polish Sociological Review*, 202(2): 187-208.
- ZAMORA A. N., WASELEWSKI M. E., FRANK A. J., NAWROCKI J. R., HANSON A. R., CHANG T. 2021. *Exploring the beliefs and perceptions of spending time in nature among U.S. youth*. *BMC Public Health*, 21: 1-8.
- ŽARKOVIĆ M., ČETKOVIĆ J., REDZEPAGIĆ S., ĐUROVIĆ G., VUJADINOVIĆ R., ŽIVKOVIĆ A. 2022. *Economic Growth Determinants in New and Old EU Countries with Focus on Construction*. *Technological and Economic Development of Economy*, 22(6): 1622-1648.
- ZARNEKOW N., HENNING C. H. C. A. 2016. Determinants of individual quality of life ratings in rural versus suburban regions — a gender perspective. W: WIEST K. (red.) *Women and Migration in Rural Europe*. Palgrave Macmillan, New York.
- ZAWALIŃSKA K. 2009. Instrumenty i efekty wsparcia Unii Europejskiej dla regionalnego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. *Polska Akademia Nauk, IRWiR, Warszawa*.
- ZELINSKY W. 1971a. *The Hypothesis of the Mobility Transition*. *Geographical Review*, 61(2): 219-249.
- ZELINSKY W. 1971b. *The Hypothesis of the Mobility Transition*. *Ekistics*, 32(192): 337-347.

- ZGLIŃSKI W. 2003. *Wpływ transformacji Państwowych Gospodarstw Rolnych na przemiany rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*. W: BAŃSKI J (red) *Współczesne przeobrażenia i przyszłość polskiej wsi*. Komisja Obszarów Wiejskich, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Warszawa.
- ZIENKOWSKI L. 2007. *Czy kapitał wiedzy oddziałuje na wzrost gospodarczy – spojrzenie ekonomisty*. *Przegląd Socjologiczny*, 57(3): 9-23.
- ŽIVIĆ D. 2024. *Demografske promjene u Hrvatskoj – od ekspanzije do depopulacije*. *Senjski zbornik-prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, 51(1): 71-96.
- KOROLENKO N., PETROSIAN A. 2021. *International Labor Migration: Causes and Consequences*. *Efektivna ekonomika*, 1:1-8.
- PYLYPCHENKO O. 2023. *Migration Factors: Content and Classification*. *Scientific Works of Interregional Academy of Personnel Management. Economic Sciences*, 1(68): 42-49.

Źródła internetowe

- Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/dane/podgrup/temat>, dostęp: 26.06.2025, 11.09.2025, 30.10.2025.
- Dostępność usług społecznych dla osób starszych mieszkających w gminach wiejskich. Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa 2024. <https://bip.brpo.gov.pl>, dostęp: 16.03.2025.
- Imienna lista 139 miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze - <https://www.gov.pl/attachment/0179d436-5610-42e7-ab44-0337115e357c>, dostęp: 16.09.2025.
- Kultura a kapitał społeczny na wsi. Ewaluacja wsparcia kultury na obszarach wiejskich poprzez Programy Ministra Kultury. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2014 <https://nck.pl>, dostęp: 16.05.2025.
- OECD, <https://www.oecd.org/en/topics/human-capital-and-educational-policies.html>, dostęp: 10.08.2025.
- Poczucie bezpieczeństwa i zagrożenie przestępczością. Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2022, www.cbos.pl, dostęp: 16.05.2025.

- Prognoza ludności rezydującej dla Polski na lata 2023-2060, Główny Urząd statystyczny, <https://stat.gov.pl>, dostęp: 15.05.2025.
- Przyczyny migracji: dlaczego ludzie migrują? Dyrekcja Generalna ds. Komunikacji, www.europarl.europa.eu, dostęp: 12.02.2025.
- Rolnictwo i obszary wiejskie w Polsce Stan obecny, kierunki zmian, 2024. Ministerstwo Nauki Szkolnictwa wyższego, Rzeszów <https://wsiz.edu.pl>, dostęp: 15.05.2023.
- Sytuacja demograficzna województwa warmińsko-mazurskiego w 2023 r., Urząd Statystyczny w Olsztynie, <https://olsztyn.stat.gov.pl>, dostęp 10.03.2025.
- Trendy rozwojowe w perspektywie 2050 roku, Koncepcja Rozwoju Kraju, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej 2024 /www.zpp.pl/, dostęp 15.05.2025.
- Czym są Megatrendy? <https://ptsp.pl/megatrendy/>, dostęp: 26.01.2025.
- Migracje ludności nasilają się <https://ptsp.pl/migracje-ludnosci-nasilaja-sie-megatrendy-2050/>, dostęp: 26.01.2025.
- Eurostat praca zdalna <https://ec.europa.eu>, dostęp: 16.05.2025.
- Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Migracje wewnętrzne <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/212,pojecie.html>, dostęp: 27.10.2025.
- Demografia, Dziedziczne Bazy Wiedzy, GUS <https://dbw.stat.gov.pl>, dostęp: 11.03.2025, 18.03.2025, 05.04.2025.

Spis tabel

Tabela 1	Dwa sekwencyjne procesy czasowo-przestrzenne w populacjach podlegających przemianom	29
Tabela 2	Klasyfikacja migracji	34
Tabela 3	Podział czynników migracji w teorii <i>push and pull</i>	42
Tabela 4	Podstawowe dane o migracjach na pobyt stały w 2023 r.	65
Tabela 5	Napływ ludności na obszary wiejskie województwa warmińsko-mazurskiego z uwzględnieniem ekonomicznych grup wieku w latach 2015-2023 (migracje wewnętrzne)	71
Tabela 6	Odptyw ludności z obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego z uwzględnieniem ekonomicznych grup wieku w latach 2015-2023 (migracje wewnętrzne)	72
Tabela 7	Saldo migracji wewnętrznych z obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2015-2023	73
Tabela 8	Podział liczby osób emigrujących z obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego z uwzględnieniem ekonomicznych grup wieku w latach 2016-2023 (migracja zewnętrzna)	74
Tabela 9	Podział liczby osób imigrujących z obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego z uwzględnieniem ekonomicznych grup wieku w latach 2016-2023 (migracja zewnętrzna)	75
Tabela 10	Saldo migracji zewnętrznych z obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2016-2023	76
Tabela 11	Tablica zmian jednostek ustalonych w typologii Webba na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim	87
Tabela 12	Jednostki ustalone w typologii Webba na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w latach 2013-2023	89

Spis rysunków

Rys. 1.	Wskaźnik obciążenia demograficznego na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r.....	56
Rys. 2.	Wskaźnik obciążenia demograficznego na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r.....	57
Rys. 3.	Udział osób w wieku przedprodukcyjnym w liczbie osób ogółem na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r.....	58
Rys. 4.	Udział osób w wieku przedprodukcyjnym w liczbie osób ogółem na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r.....	59
Rys. 5.	Udział osób w wieku poprodukcyjnym w liczbie osób ogółem na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r.....	60
Rys. 6.	Udział osób w wieku poprodukcyjnym w liczbie osób ogółem na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r.....	61
Rys. 7.	Współczynnik płodności kobiet na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r.....	62
Rys. 8.	Współczynnik płodności kobiet na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r.....	63
Rys. 9.	Emigracja z obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2016-2023	67
Rys. 10.	Imigracja z obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego w latach 2016-2023	68
Rys. 11.	Kierunki migracji wewnątrz wojewódzkich w 2023 r.	69
Rys. 12.	Zmiana liczby ludności na obszarach wiejskich w Polsce w 2023 r. w relacji do 2013 r.....	80
Rys. 13.	Zmiana liczby ludności na obszarach wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r. w relacji do 2013 r.....	82

Rys. 14. Sytuacja ludnościowa obszarów wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2013 r. wg typologii Webba	84
Rys. 15. Sytuacja ludnościowa obszarów wiejskich w woj. warmińsko-mazurskim w 2023 r. wg typologii Webba	85
Rys. 16. Podział ankietowanych ze względu na płeć	91
Rys. 17. Podział ankietowanych ze względu na wiek	92
Rys. 18. Podział ankietowanych ze względu na poziom wykształcenia	92
Rys. 19. Czynniki wpływające na decyzję o wyjeździe z obszaru wiejskiego	95
Rys. 20. Czynniki wpływające na decyzję o pozostaniu na obszarach wiejskich.....	97
Rys. 21. Postrzeganie przyszłości obszarów wiejskich jako atrakcyjne	99
Rys. 22. Postrzeganie sytuacji na obszarach wiejskich jako sprzyjającej do pozostania tam na stałe.....	100
Rys. 23. Czynniki wpływające na decyzje o migracji podjęte przez osoby z bliskiego otoczenia lub rodziny według opinii respondentów	102
Rys. 24. Czynniki, które mogłyby skłonić do pozostania na obszarach wiejskich według opinii respondentów	106
Rys. 25. Zmiany w strukturze życia na wsi które skłoniły do powrotu na te obszary według opinii respondentów	108
Rys. 26. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sytuację na rynku pracy jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci.....	111
Rys. 27. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sytuację na rynku pracy jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku.....	112
Rys. 28. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sytuację na rynku pracy jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia	113

Rys. 29. Rozkład odpowiedzi na pytanie o jakość edukacji jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci	114
Rys. 30. Rozkład odpowiedzi na pytanie o jakość edukacji jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku.....	115
Rys. 31. Rozkład odpowiedzi na pytanie o jakość edukacji jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia.....	116
Rys. 32. Rozkład odpowiedzi na pytanie o infrastrukturę komunikacyjną jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci	117
Rys. 33. Rozkład odpowiedzi na pytanie o infrastrukturę komunikacyjną jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku	118
Rys. 34. Rozkład odpowiedzi na pytanie o infrastrukturę komunikacyjną jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia.....	119
Rys. 35. Rozkład odpowiedzi na pytanie o jakość opieki zdrowotnej jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci	120
Rys. 36. Rozkład odpowiedzi na pytanie o jakość opieki zdrowotnej jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku.....	121
Rys. 37. Rozkład odpowiedzi na pytanie o jakość opieki zdrowotnej jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia.....	122
Rys. 38. Rozkład odpowiedzi na pytanie o standard życia jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci	123
Rys. 39. Rozkład odpowiedzi na pytanie o standard życia jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku.....	124
Rys. 40. Rozkład odpowiedzi na pytanie o standard życia jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia.....	125

Rys. 41. Rozkład odpowiedzi na pytanie o możliwości rozwoju zawodowego jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci	127
Rys. 42. Rozkład odpowiedzi na pytanie o możliwości rozwoju zawodowego jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku.....	128
Rys. 43. Rozkład odpowiedzi na pytanie o możliwości rozwoju zawodowego jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia.....	129
Rys. 44. Rozkład odpowiedzi na pytanie o bezpieczeństwo w miejscu zamieszkania jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci	130
Rys. 45. Rozkład odpowiedzi na pytanie o bezpieczeństwo w miejscu zamieszkania jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku	132
Rys. 46. Rozkład odpowiedzi na pytanie o bezpieczeństwo w miejscu zamieszkania jako stymulatora migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia.....	133
Rys. 47. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ jakości życia na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci.....	135
Rys. 48. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ jakości życia na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku.....	137
Rys. 49. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ jakości życia na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia	138
Rys. 50. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ kosztów życia na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci.....	140
Rys. 51. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ kosztów życia na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku.....	141
Rys. 52. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ kosztów życia na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia	142

Rys. 53. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ środowiska naturalnego na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci	144
Rys. 54. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ środowiska naturalnego na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku	145
Rys. 55. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ środowiska naturalnego na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia.....	146
Rys. 56. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ pracy zdalnej na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci	148
Rys. 57. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ pracy zdalnej na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku.....	149
Rys. 58. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ pracy zdalnej na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia.....	150
Rys. 59. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ inicjatyw społecznych na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci	151
Rys. 60. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ inicjatyw społecznych na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku	152
Rys. 61. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ inicjatyw społecznych na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia.....	153
Rys. 62. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ poczucia przynależności na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci	155
Rys. 63. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ poczucia przynależności na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku	157
Rys. 64. Rozkład odpowiedzi na pytanie o wpływ poczucia przynależności na przeciwdziałanie migracji z obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia.....	158

Rys. 65. Ocena atrakcyjności osiedleńczej obszarów wiejskich z uwzględnieniem płci.....	161
Rys. 66. Ocena atrakcyjności osiedleńczej obszarów wiejskich z uwzględnieniem wieku.....	163
Rys. 67. Ocena atrakcyjności osiedleńczej obszarów wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia.....	164
Rys. 68. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sprzyjające warunki stałego zamieszkania na obszarach wiejskich z uwzględnieniem płci.....	166
Rys. 69. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sprzyjające warunki stałego zamieszkania na obszarach wiejskich z uwzględnieniem wieku.....	166
Rys. 70. Rozkład odpowiedzi na pytanie o sprzyjające warunki stałego zamieszkania na obszarach wiejskich z uwzględnieniem wykształcenia.....	167

Załącznik 1

W Katedrze Polityki Gospodarczej Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie prowadzone są analizy zjawisk społeczno-gospodarczych. Zwracamy się z uprzejmą prośbą o udział w badaniu ankietowym dotyczącym determinant migracji. Celem przedsięwzięcia jest zbadanie, jakie czynniki wpływają na decyzje migracyjne ludności zamieszkującej obszary wiejskie województwa warmińsko-mazurskiego. Ankieta jest w pełni anonimowa i służy wyłącznie celom naukowym, jej wypełnienie nie powinno zająć Państwu więcej niż 5 minut. Właściwą sobie lub swojej opinii odpowiedź proszę zakreślić lub otoczyć kółkiem/pętlą. Dziękujemy za poświęcony czas i wypełnienie kwestionariusza.

1. Płeć
 - a) Kobieta
 - b) Mężczyzna
2. Jaki jest Pana/Pani wiek?
 - a) poniżej 18 lat
 - b) 18-24 lata
 - c) 25-34 lata
 - d) 35-49 lat
 - e) 50 lat i więcej
3. Jakiego jest Pana/Pani wykształcenie?
 - a) Podstawowe
 - b) Gimnazjalne
 - c) Średnie
 - d) Wyższe
 - e) Zawodowe

4. W jakim stopniu następujące czynniki wpłynęłyby na decyzję o wyjeździe z obszaru wiejskiego? (1-nie wpłynęłyby wcale, 5-wpłynęłyby bardzo mocno)

Brak odpowiednich miejsc pracy w pobliżu	1	2	3	4	5
Jakość edukacji dostępnej na obszarze wiejskim	1	2	3	4	5
Dostęp do transportu publicznego	1	2	3	4	5
Jakość usług zdrowotnych	1	2	3	4	5
Standard życia	1	2	3	4	5
Możliwości rozwoju zawodowego	1	2	3	4	5
Problemy społeczne (konflikty społeczności lokalnej, brak poczucia bezpieczeństwa)	1	2	3	4	5

5. W jakim stopniu następujące czynniki wpływają na decyzję o pozostaniu na obszarze wiejskim? (1-nie wpływają wcale, 5-wpływają bardzo mocno)

Wyższa jakość życia (spokojniejsze otoczenie, mniej hałasu)	1	2	3	4	5
Koszty życia (koszty mieszkania, koszty utrzymania)	1	2	3	4	5
Kontakt z naturą i dostęp do terenów zielonych	1	2	3	4	5
Chęć oddalenia się od miejskiego stresu i zgiełku	1	2	3	4	5
Możliwość pracy zdalnej	1	2	3	4	5
Nowe inicjatywy społeczne lub gospodarcze na wsi	1	2	3	4	5
Wsparcie lokalnej społeczności, poczucie przynależności	1	2	3	4	5

6. Co Pana/Pani zdaniem mogłoby zapobiec migracjom z obszarów wiejskich? (1-nie zapobiega wcale, 5-zapobiega bardzo mocno)

Rozwój infrastruktury	1	2	3	4	5
Tworzenie nowych miejsc pracy	1	2	3	4	5
Inwestycje w edukację i kulturę	1	2	3	4	5
Polityka prorodzinna (żłobki, przedszkola)	1	2	3	4	5
Poprawa dostępu do opieki zdrowotnej	1	2	3	4	5

7. (jeśli dotyczy) Jakie znaczenie według Pana/Pani miały następujące czynniki wpływające na decyzje o migracji podjętą przez osoby z bliskiego otoczenia lub rodziny? (1-nie wpływa wcale, 5-wpływa bardzo mocno)

Miejsca pracy w pobliżu	1	2	3	4	5
Jakość edukacji dostępnej na obszarze wiejskim	1	2	3	4	5
Dostęp do transportu publicznego	1	2	3	4	5
Jakość usług zdrowotnych	1	2	3	4	5
Standard życia	1	2	3	4	5
Możliwości rozwoju zawodowego	1	2	3	4	5
Problemy społeczne (konflikty społeczności lokalnej, brak poczucia bezpieczeństwa)	1	2	3	4	5

8. *(jeśli dotyczy)* Co według Pana/Pani skłoniłoby osobę z Pana/Pani bliskiego otoczenia lub rodziny do powrotu na wieś? (1 – jeśli nie wpływa wcale, 5 – wpływa bardzo mocno)

Wyższa jakość życia (spokojniejsze otoczenie, mniej hałasu)	1	2	3	4	5
Niższe koszty życia (koszty mieszkania, koszty utrzymania)	1	2	3	4	5
Kontakt z naturą i dostęp do terenów zielonych	1	2	3	4	5
Chęć oddalenia się od miejskiego stresu i zgiełku	1	2	3	4	5
Możliwość pracy zdalnej	1	2	3	4	5
Rozwój nowych inicjatyw społecznych lub gospodarczych na wsi	1	2	3	4	5
Wsparcie lokalnej społeczności, poczucie przynależności, więzi rodzinne	1	2	3	4	5

9. Czy widzi Pan/Pani przyszłość na obszarach wiejskich jako atrakcyjną? (gdzie 1 to ocena bardzo niska, a 5 to ocena bardzo wysoka)

1 2 3 4 5

10. Czy uważa Pan/Pani, że sytuacja na obszarach wiejskich sprzyja pozostaniu tam na stałe?
- Tak
 - Nie
 - Nie mam zdania/trudno powiedzieć